

Редакційна колегія:

БОНДАР В.О.
(голова)
ВОРОНОВА Л.В.
ГРЕБЕНІК Н.І.
КАНДИБКА О.М.
КІРЕЄВ О.І.
КРАВЕЦЬ В.М.
КРОТЮК В.Л.
ЛИСИЦЬКИЙ В.І.
МАТВІЄНКО В.П.
МОРОЗ А.М.
ПАТРИКАЦ Л.М.
(зав.редакцією — головний редактор)
РАЄВСЬКИЙ К.Є.
САВЛУК М.І.
СТЕПАНЕНКО А.І.
ЧЕРНИК І.П.
ШАРОВ О.М.

Номер підготовлено
редакцією періодичних видань НБУ

Головний редактор
ПАТРИКАЦ Л.М.

Заступник головного редактора
КРОХМАЛЮК Д.І.

Відділ монетарної політики
Редактор відділу **ПАПУША А.В.**

Відділ бухгалтерського обліку,
розрахунків та інформаційно-
програмного забезпечення

Редактор відділу **КОМПАНІЄЦ С.О.**

Відділ валютного регулювання
та міжнародних банківських зв'язків

Редактор відділу **БАКУН О.В.**

Відділ економіки, законодавчого забезпечен-
ня, банківського нагляду
та комерційних банків

Головний художник
КОЗИЦЬКА С.Г.

Відділ реклами і розповсюдження
Редактор відділу **В'ЮНСКОВСЬКИЙ М.І.**

Літературний редактор **КУХАРЧУК М.В.**

Коректори
СІЛЬВЕРСТОВА А.І., ГОРБАНЬ Н.В.,
ШАПОВАЛОВА І.Ф.

Комп'ютерний набір
ЛІТВІНОВА Н.В.

Фотокореспондент
НЕГРЕБЕЦЬКИЙ В.С.

Адреса редакції:
просп. Науки, 7, Київ-028, Україна
тел./факс: (044) 264-96-25
тел.: (044) 267-39-44

Реєстраційне свідоцтво КВ № 691

Передплатний індекс 74132

Дизайн, кольороподіл і друк

БЛІЦ ПРІНТ
Паперові опакування та пакувальні матеріали

тел.: (044) 441-89-19

Комп'ютерна верстка

СЕРЬОДКІН В.К.

Дизайн 1-ї сторінки обкладинки
РЯБЕЦЬ В.М.

Технічний редактор
ЦЮРА В.В.

Умовн. друк. арк. 8.0
Підписано до друку 05.03.1999 р.

При передруку матеріалів, опублікованих
у журналі, посилення на "Вісник Національного банку
України" обов'язкове.

Редакція може публікувати матеріали
в порядку обговорення, не поділяючи думку автора.
Відповідальність за точність викладених фактів несе
автор.

Редакція не несе відповідальності
за зміст рекламних матеріалів.

© Вісник Національного банку України, 1999

ВІСНИК

НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

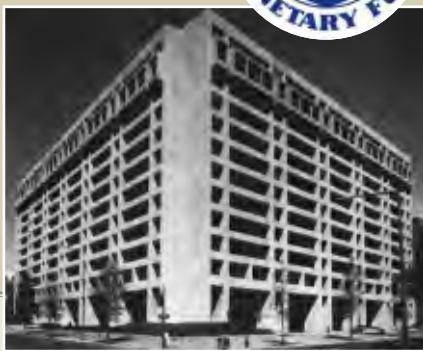
Щомісячний науково-практичний журнал
Національного банку України
Видається з березня 1995 року

№3 (37)

березень
1999

ЗМІСТ

МАКРОЕКОНОМІКА	3 В.Лисицький	Економіка фіктивної вартості
МОНЕТИ УКРАЇНИ	7 В.Терпило	Діалог держав мовою монет
	10	Про введення в обіг пам'ятних монет "Орел степовий"
БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ: НОВІ ІНСТРУМЕНТИ	11 А.Савченко, Г.Бондарович	ТОПАЗ — основа для побудови інтегрованої платіжної системи України
ГОТІВКОВО-ГРОШОВИЙ ОБІГ	14 С.Снєткова	Управління готівковим обігом на Одещині
ВАЛЮТНИЙ РИНOK	15 В.Галь	Через падіння до стабілізації
	17 В.Лисицький	Плаваючий курс гривні згубний для економіки України
	18	Офіційний курс гривні щодо інозем- них валют, який встановлюється Національним банком України щоденно (за січень 1999 року)
	20	Інформація за результатами торгів доларами США, німецькими марками та євро на Українській міжбанківській валютній біржі у січні 1999 р.
	20	Офіційний курс гривні щодо інозем- них валют, який встановлюється Національним банком України один раз на місяць (за січень 1999 року)
КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ	21 О.Кіреєв, І.Жабська	Система комерційних банків України: підсумки року
	23	Структура активів комерційних банків України за 1998 рік
	27	Структура пасивів комерційних банків України за 1998 рік
	31 К.Раєвський, Т.Раєвська	Методичні рекомендації щодо економічного аналізу діяльності комерційного банку
	42 Д.Гриджук	"Україна" повертається на свої позиції
	43 Д.Гриджук	Функції управління комерційним банком та шляхи їх розвитку
	46 Л.Патрикац	Українському інноваційному — 10 років

48

Зміни і доповнення до “Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України”, внесені за період із 11 січня по 10 лютого 1999 р.

49

Банки, вилучені з Книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ у січні 1999 р.

ЕКОНОМІЧНА РЕФОРМА 49 **А.Камінський, А.Кияк**

Приз для переможця — стажування в Англії

ФІНАНСОВИЙ РИНК 50 **Д.Гладких**

Цінова структура банківських послуг і кредитних ресурсів в Україні

52 **В.Хім'як**

Оцінка платоспроможності як один із аспектів дослідження кредитоспроможності підприємств

53

Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, наданими комерційним банкам у 1999 р. та січні 1999 р.

53

Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України комерційних банків у 1999 р. та січні 1999 р.

53

Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами у національній валюті у січні 1999 р.

53

Темпи зростання грошової маси у січні 1999 р.

ФОНДОВИЙ РИНК 54

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у січні 1999 р.

54

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень 1999 р.

54

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 лютого 1999 р.)

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

55 **В.Підгаєвський**

Створення в Україні Державного реєстру застав рухомого майна

МІЖДЕРЖАВНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

58 **О.Єременко, Ю.Ковбасюк**

Кредитна діяльність Міжнародного валутного фонду

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

62 **В.Безпалько**

Науковий потенціал банківських коледжів: проба сил

МІЖНАРОДНІ БАНКІВСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ

63 **Л.Патенко**

Центральні банки Нідерландів та України: шість років співробітництва

Полемічні нотатки /

У нещодавно опублікованому дослідженні два американських професори розділили російську економіку на дві частини – офіційно обліковувану та “віртуальну”, або фактичну економіку¹. У цілому це велима корисна праця, загальна концепція якої не викликає заперечень. Але одне з принципових її положень, на нашу думку, є не зовсім вдалим. Професори виділяють у російській економіці два сектори, один із яких виробляє вартість, а другий – знищує. У цій статті, зважаючи на аналогічність процесів, які відбуваються в українській та російській економіках, запропоновано інший підхід. Він полягає в тому, що головні проблеми нашого українського буття кореняться в офіційній економіці, яку треба розглядати, виділяючи в ній принаймні два сектори:

- сектор ринкової вартості²;
- сектор виробничої (фіктивної) вартості.

СЕКТОР РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ

Сектор ринкової вартості охоплює суспільні відносини економічних агентів (у цілому і товаровиробників зокрема), які опосередковуються звичним товарно-грошовим обміном. Сектороутворюючим атрибутом є **наявність грошової форми вартості**. Обіг капіталу в цьому секторі описується формулою К.Маркса: $G-T-G'-T'-G''$...

Суб'єкти сектора – товаровиробник, товаропокупець, публічна влада. Головні індикатори розвитку сектора: валовий внутрішній продукт (потік вартості) та гроші в обігу (запас вартості). У натуральному вигляді результатом роботи цього сектора є **товар** (споживча вартість), **купленій за гроши**. Нагадаємо де-що забуту істину: будь-який продукт праці стає товаром лише тоді, коли він має споживчу вартість, коли на нього знаходиться споживач.

Облік. Поставлений споживачеві товар спочатку фіксується в обліку як **дебіторська заборгованість**. Після продажу товару за гроши вартість дебіторської

¹ У більшості словників слово “Virtual” перекладається як “фактичний”.

² Офіційна економіка – частина економіки, яка є об'єктом спостереження офіційної статистики.

³ Зрозуміло, що “ринок” в Україні ще не став ринком у класичному розумінні цього слова. Однак він усе ж більше до справжнього ринку, ніж до планово-роздільної економіки. Сподівамося на порозуміння із читачами у цьому питанні.

⁴ У подальшому у статті вживається скорочена назва цього сектора: “сектор вартості”.

Економіка фіктивної вартості

заборгованості (повністю або частково) погашається надходженням грошової виручки. Саме тому за інших рівних умов⁵ у секторі вартості дебіторська заборгованість у часі не може мати суттєвих коливань. Загальновідомо, що в Україні дебіторська заборгованість стрімко зростає не лише у номінальному, а й у реальному вираженні, хоча реальні обсяги виробництва скорочуються. Забігаючи наперед, зазначимо, що це вказує на прискорений розвиток сектора виробничої вартості. Крім того, поставлені і спожитий товар лише деякий час існує у вигляді кредиторської заборгованості. Розплачувуючись грішми, споживач (товаропокупець) погашає її. Отже, кредиторська заборгованість за інших рівних умов також не може мати якихось більшінші суттєвих коливань у часі. В Україні вона невпинно зростає вже майже десять років⁶, тобто зростають обсяги спожитих, але не оплачених грішми товарів. Це свідчить (як і у випадку зростання дебіторської заборгованості) про активний розвиток безгрошового товарообміну.

СЕКТОР ВИРОБНИЧОЇ (ФІКТИВНОЇ) ВАРТОСТІ

Сектор виробничої (фіктивної) вартості охоплює суспільні відносини економічних агентів (товаровиробників і товароспоживачів), які (відносини) опосередковуються лише товарним обміном. Сектороутворюючим атрибутом є **відсутність грошової форми вартості**. Обіг капіталу в цьому секторі описується формулою: $T-T'-T''$...

Суб'єкти сектора – товаровиробник, товароспоживач, публічна влада. Головні

⁵ Стабільноті цін, стабільноті структури товару, сталої швидкості реалізації, відсутності шокових змін у попиті тощо.

⁶ Помітне зростання кредиторської і дебіторської заборгованості почалося, за нашими оцінками, ще у 1990 році.

⁷ Якщо товар **не купується** за гроши, а **обмінюється** на інший, маємо не “товаропокупця”, а “товароспоживача”.

Віктор
Лисицький

Керівник групи економічних радників
Голови Національного банку України.
Кандидат економічних наук

(unit) і припустимо, що її обсяг цілком влаштовує споживача. Тоді дебіторська заборгованість підприємства A зросте на u . Кредиторська заборгованість підприємства-споживача (позначимо його літерою B) зросте на $u \times (1+a)$. У коефіцієнті a (перша літера слова "add" — додавати) ми включаємо поки що лише нарахування до повної собівартості (прибуток, ПДВ тощо). Інші види нарахувань розглянемо окремо в наступній статті.

Нехай підприємство B вмонтувало цей виріб у якийсь агрегат, відправлений підприємству A. Дебітори у підприємства B "зростуть" на $u \times (1+a)$, а кредитори у підприємства B — на $u \times (1+a) \times u \times (1+a)$.

Отже, на другому кроці (такті) суспільного виробничого процесу кредиторську заборгованість можна записати сумаю:

$$\begin{aligned} & u \times (1+a) + u \times (1+a) \times u \times (1+a). \\ & \text{Можна уявити, що на } n\text{-му кроці су-} \\ & \text{марна кредиторська заборгованість скла-} \\ & \text{датиметься із сумою:} \\ & u \times (1+a) + u \times (1+a)^2 + \dots + \\ & + u \times (1+a)^n = ((1+a)^{n+1} - 1)/a. \end{aligned}$$

Саме тому в секторі виробничої вартості дебіторська та кредиторська заборгованості зростають надзвичайно високими темпами. Більше того, далі буде доведено, що навіть в умовах зниження реальних обсягів виробництва заборгованості НЕ МОЖУТЬ НЕ ЗРОСТАТИ високими темпами.

СУТНІСТЬ ПРИНЦИПОВОЇ ВІДМІННОСТІ СЕКТОРІВ

Гроші є часткою виробленого валового внутрішнього продукту, яку економічні агенти суспільства тимчасово зберігають у найбільш мобільній формі — у вигляді загального еквівалента вартості. Товарно-грошовий обіг не може не передбачати зміну товарної форми капіталу на грошову, грошової — на товарну тощо. В результаті численних актів купівлі-продажу товар постійно прирівнюється до грошей, отримуючи таким чином грошову оцінку. Можна сказати, що **численними актами купівлі-продажу**, з яких і формується сектор ринкової вартості, постійно уточнюється за-пропонуваний товаровиробником вартісний обсяг товару. Це уточнення відображається у формі загального еквівалента — у грошиах. Часто-густо ринкова грошова оцінка не відповідає побажанням товаровиробників — товаропокупець лише частково визнає виробничі витрати. Але саме те, що, сплативши гроші, визнав товаропокупець, і є ринковою оцінкою результатів роботи товаровиробника, втіле-

них у товарі — вартістю товару. Саме тому ми скорочуємо називу "сектор ринкової вартості" до назви "сектор вартості".

Сектор виробничої (фіктивної) вартості НЕ МАЄ грошового компонента відносин економічних агентів. Тому, по-перше, у ньому товари у процесі обміну на інші товари НЕ ПРИРВНЮЮТЬСЯ до грошей, тобто до загального еквівалента вартості. Отже, грошова оцінка обмінного товару у кращому разі відображає виробничі витрати плюс встановлені законодавством нарахування. Можна сказати, що ця грошова оцінка відзер-

множення. З таким же успіхом обсяги товарів, які циркулюють на безгрошовій, тобто обмінній основі, можна було б вимірювати мішками вовни, кілограмами сала або кубометрами газу.

Підсумовуючи сказане, слід зробити **концептуально важливий висновок**: головні індикатори сектора вартості і сектора фіктивної вартості мають абсолютно різну природу (зовсім різне походження), внаслідок чого їх пряме зіставлення є абсолютно некоректним. Головні індикатори сектора вартості (ВВП та запас грошей) базуються на ринковій оцінці товару⁹ — ціну (вартість) товару в цьому секторі зрештою визначає товаропокупець¹⁰. Головні індикатори сектора фіктивної вартості (товар без оплати та заборгованість) ґрунтуються на вартісних побажаннях товаровиробника та нереальних уявленнях законодавців щодо розподілу національного доходу на виконання зобов'язань публічної влади. На ділі це означає: порівняння обсягів заборгованостей (фіктивної вартості) з обсягами ВВП БУДЕ КОРЕКТНИМ ЛІШЕ В ПЛАНІ ОЦІНКИ ДИНАМІКИ РОЗШІРЕННЯ ФІКТИВНОЇ ЕКОНОМІКИ. НЕ МОЖНА СПРИЙМАТИ ЇХ ЯК ТОВАР, НЕ КУПЛЕНІЙ ЧЕРЕЗ "НЕСТАЧУ" ГРОШЕЙ, оскільки накопичені заборгованості ґрунтуються на вартісних фантазіях товаровиробника та законодавців. Це по-перше. Подруге, зіставлення потоку і запасу вартості взагалі потребує спеціальних методичних підходів, звичайне порівняння є просто безглаздим. Але це — окрема тема.

СТРУКТУРА ПОТОКІВ ВАРТОСТІ І ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ

Вартість товару розпадається на вартість постійного капіталу (c), змінного капіталу (v) та додану вартість (m). Наголошуємо: саме "роздається". Визнана товаропокупцем вартість може й передищувати суму авансованого капіталу (c+v) — у такому разі товаровиробник отримує додаткову вартість m. Вартість може бути й меншою, ніж сума авансованого капіталу (c+v) — тоді товаровиробник зазнає прямих збитків і не отримає додаткової вартості (m). Інакше кажучи, вартість не є звичайною сумою (c+v+m), тому що покупець товару загалом визнає не весь обсяг авансованого капіталу у сумі з бажаною додатковою вартістю.

⁹ Принаймні, вони куплені за гроши.

¹⁰ У конкретних умовах України невелика частка товара хоча й реалізується за гроши, але не має оцінки товароспоживача. Йдеться про адміністративне втручання у ціноутворення. Цей факт ми спробуємо врахувати у подальшому.

⁸ На жаль, уявлення примарні. Це підтверджується постійно зростаючими боргами підприємств у частині виділення грошей на виконання публічних потреб.

Мовою практичної економіки можна сказати, що **вартість** (її грошова оцінка у вигляді ринкової ціни товару) **роздається на вартість спожитих засобів виробництва і нову вартість**, створену в даному виробничому циклі. Остання, у свою чергу, **роздається на заробітну плату, нарахування для виконання зобов'язань публічної влади і чистий прибуток.**

Абсолютно іншою є структура фіктивної вартості. **Фіктивна вартість товару, обмінного на інший товар без участі грошей (дебіторська заборгованість), складається з:**

- 1) вартості спожитих засобів виробництва, в тому числі нарахувань, зроблених на попередніх кроках суспільного виробництва;**
- 2) бажаних для товаровиробника обсягів нової вартості, які він вважає створеними у даному виробничому циклі;**
- 3) нарахувань для виконання зобов'язань публічної влади.**

Різницею в словах **"роздається"** і **"складається"** ми підкреслюємо концептуальну прірву, яка розділяє сектори вартості і фіктивної вартості.

СТРУКТУРА ЗАПАСІВ ВАРТОСТІ І ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ

Ясна річ, якісна різниця між вартістю і фіктивною вартістю як потоками визначає якісну незіставлюваність грошей (запасу вартості) із заборгованостями ("запасами" фіктивної вартості).

Розглянемо варіанти розвитку обох секторів. Якісна незіставлюваність секторів, обумовлюючи різну структуру вартостей, повинна з астрономічною точністю **формувати різну динаміку** головних індикаторів.

Головні індикатори сектора вартості. В умовах зниження реальних обсягів виробництва¹¹ потік вартості (ВВП) може зростати лише за умови зростання цін, тобто сумарна вартість товарів, куплених за гроши, може збільшуватися лише за рахунок підвищення цін. Запас вартості (гроши) може до певної міри відриватися від динаміки реальних обсягів виробництва. Адже власники грошей змінюють своє ставлення до використання грошей залежно від того, якими їм бачаться перспективи розвитку економіки. В умовах **низьких інфляційних очікувань** власники грошей їх заощаджуватимуть, відтак примножуватимуться реальні грошові запаси. Таке явище ще називають **зростанням попиту на гроши.** За **високих інфляційних очікувань** той, хто має гроши, активно їх витрача-

тиме, пересилатиме за кордон, а отже, реальні грошові запаси зменшуватимуться, тобто знижуватиметься попит на гроши.

Головні індикатори сектора фіктивної вартості. Якщо реальні обсяги виробництва знижуються, **потік фіктивної вартості** (приріст заборгованостей) **може зростати** не лише за рахунок збільшення бухгалтерських витрат на спожиті засоби виробництва, а й через **накопичення вищезгаданих нарахувань для виконання зобов'язань публічної влади.** Ці

завдяки обміну. Продукти праці зіставляються один з одним, тобто формується пропорція обміну, які і є вартістю одного товару, вираженою в іншому товарі. Отже, **ці продукти мають також вартість** — другу принципово важливу властивість товару. Єдине "невеличке" непорозуміння — безглазді спроби оцінювати цю вартість у цінах товарів, які реалізуються за гроши. Однак за **приростом дебіторської (кредиторської) заборгованості** стоїть реальний товар, вироблений та спожитий продукт праці. Відтак вартісні фантазії товаровиробників зрештою не відлякують товароспоживачів — ці фантазії, як уже мовилося, не є надмірними.

Вартісні фантазії законодавців щодо грошових зобов'язань публічної влади. Скориставшись методом вилучення, ми дійшли такого висновку: вірогідно, саме цей фактор і відіграє вирішальну роль у швидкому зростанні сектора фіктивної вартості, у стрімкому накопиченні заборгованостей. Адже зрештою в розподілі продуктів праці у їх натуральному та вартісному вигляді беруть участь три суб'єкти: виробник; споживач; публічна влада, тобто держава.

У секторі фіктивної вартості виробник і споживач знаходять спільну мову, здійснюючи обмін продуктами праці, у результаті чого останні стають товаром, виробник — товаровиробником, споживач — товароспоживачем. Однак ці два учасники процесу здебільшого намагаються уникати співробітництва з третім — публічною владою. Це підтверджується тривалим зростанням боргів за різними нарахуваннями (насамперед до бюджету). Чому не досягнуто співпраці? Тому що "товар", який пропонує публічна влада, надмірно дорогий для двох інших учасників. При наймні його "споживча вартість" є надмірно низькою порівняно з вартісними вимогами.

Публічна влада так погано регулює активність товаровиробників (товаропокупців), що вони свідомо уникають співробітництва з нею. **Товаропокупець стає товароспоживачем.** Ясна річ, не лише високі нарахування примушують економічних агентів — суб'єктів реальної економіки бойкотувати публічну владу.

Надзвичайно низька якість продукту праці публічної влади простежується у **супербюрократичній регламентації господарської активності суб'єктів реальної економіки** — і виробників, і споживачів. Наведемо лише кілька загальновідомих прикладів низької ефективності роботи публічної влади:

- існування картотеки № 2;
- безакцептне списання коштів із рахунків;

¹¹ Яке підтверджується динамікою обсягів виробництва у натуральному вимірі.

Фіктивний та ринковий сектори економіки України										
СТАТИСТИЧНІ ДАНІ ТА ПОПЕРЕДНІ РОЗРАХУНКИ										
СТАТИСТИЧНІ ДАНІ										
Умовне позначення	Показники	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р. (попередні дані)
Kр	Усього кредитори на кінець періоду = ЗАПАСИ ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ, млн. грн.	0.33904	0.58627	22.553	1 400	7 594	32 421	76 806	107 748	160 000
BВП	BВП = ПОТІК РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ = ТОВАР, КУПЛЕНІЙ ЗА ГРОШІ, млн. грн.	1.67	2.99	50.33	1 483	12 038	54 516	81 519	92 484	101 900
РОЗРАХУНОК ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ										
Приріст Kр	Приріст кредиторів за період у номінальному вираженні = ПОТІК ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ = ТОВАР, СПОЖИТИЙ ШЛЯХОМ ОБМІНУ, млн. грн.	0.10529	0.24724	21.967	1 377	6 194	24 828	44 385	30 941	52 252
ПІДСУМКОВІ ІНДИКАТОРИ										
ПОТОКИ ФІКТИВНОЇ ТА РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ										
Умовне позначення	Індекси до 1991 р., рази	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р. (попередні дані)
Приріст Kр _i	ПОТІК ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ = ТОВАР, СПОЖИТИЙ ШЛЯХОМ ОБМІНУ	0.426	1.0	89	5 570	25 052	100 420	179 521	125 147	211 342
BВП _i	BВП = ПОТІК РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ = ТОВАР, КУПЛЕНІЙ ЗА ГРОШІ	0.6	1.0	17	496	4 026	18 233	27 264	30 931	34 080
Приріст Kр _i /BВП _i	Співвідношення індексів до 1991 р.	0.8	1.0	5.3	11.2	6.2	5.5	6.6	4.0	6.2
Приріст Kр/BВП	Співвідношення потоків фіктивної вартості та вартості за поточний період	6.3%	8.3%	43.6%	92.9%	51.5%	45.5%	54.4%	33.5%	51.3%
ЗАПАСИ ФІКТИВНОЇ ТА РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ										
Умовне позначення	Індекси до 1991 р., рази	1990 р.	1991 р.	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р. (попередні дані)
Kр _i	ЗАПАСИ ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ (усього кредитори)	0.578	1.0	38	2 388	12 952	55 301	131 008	183 785	272 912
M3 _i	ЗАПАСИ ВАРТОСТІ (гроші M3)		1.0	10.5	200	1 339	2 852	3 907	5 125	5 833
IКр _i /M3 _i	Співвідношення індексів до 1991 р.		1.0	3.7	11.9	9.7	19.4	33.5	35.9	46.8
БАЗА ЗІСТАВЛЕННЯ — ГРУДЕНЬ 1991 РОКУ (ОСТАННІЙ МІСЯЦЬ ІСНУВАННЯ ПЛНОВО-РОЗПОДІЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ). ДИНАМІКА ПОТОКІВ І ЗАПАСІВ ОЦІНЕНА ШЛЯХОМ ЗІСТАВЛЕННЯ ІНДЕКСІВ.										
ХАРАКТЕРНІ РИСИ.										
ПОТОКИ. ПРОТЯГОМ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО ПЕРІОДУ (1992—1998 РОКИ) ПОТІК ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ ЗРОСТАВ ЗНАЧНО ВИЩИМИ ТЕМПАМИ, НІЖ ПОТІК РИНКОВОЇ ВАРТОСТІ — ВАРТОСТІ У ПОЛІТЕКОНОМІЧНОМУ РОЗУМІННІ (ІНДЕКСИ НА КІНЕЦЬ 1998 РОКУ — 234 ТИС. РАЗІВ ТА 34 ТИС. РАЗІВ ВІДПОВІДНО). СИПТОМАТИЧНО: ФІКТИВНА ВАРТОСТЬ ДУЖЕ ШВІДКО ЗРОСТАЛА ПРОТЯГОМ 1992—1993 РОКІВ — ПЕРІОДУ НАЙБІЛЬШОЇ НЕПЕВНОСТІ В ЕКОНОМІЦІ. ПІСЛЯ ЧІТКОГО ВІЗНАЧЕННЯ КУРСУ НА СТАБІЛІЗАЦІЮ ЦЕЙ ІНДЕКС У ТЕНДЕНЦІЇ ЗНИЖУВАВСЯ ДО 1998 РОКУ. 1998 РІК ЗНАМЕНУВАВСЯ ПОСИЛЕННЯМ ДЕВАЛЬВАЦІЙНИХ ТА ІНФЛЯЦІЙНИХ ОЧІКУВАНЬ — ФІКТИВНІСТЬ ЕКОНОМІКИ ЗНОВУ ЗРОСЛА.										
ЗАПАСИ. СПОСТЕРІГАЄТЬСЯ УПЕВНЕНЕ ВИПЕРЕДЖЕННЯ ЗБІЛЬШЕННЯ ЗАПАСІВ ФІКТИВНОЇ ВАРТОСТІ ВІДНОСНО ЗБІЛЬШЕННЯ ЗАПАСІВ ВАРТОСТІ. ЦЕ ВІДОБРАЖАЄТЬСЯ У ЗРОСТАННІ ВІДПОВІДНОГО СПІВВІДНОШЕННЯ ІНДЕКСІВ.										

■ поганий захист прав власників. Держава не захищає права навіть свого найпотужнішого кредитора — громадянина України;

■ перманентні зміни господарського законодавства¹² тощо.

Відміна із січня поточного року обмежень на відкриття рахунків поки що

¹² У Латвії податкове законодавство не змінюється п'ять років поспіль.

не справила очікуваного позитивного впливу — кількість рахунків у банках залишається майже незмінною. Підприємці не поспішають використовувати цей механізм боротьби з високими ставками за кредитами. Чому? Відповідь проста: той, хто працює, перемістив свої обороти в “тінь”. Він уже освоївся, знайшов себе в сучасних умовах і не бачить особливої потреби у нових мож-

ливостях господарювання. Риторичним тепер є питання: яку державу ми будуємо, як нас судитимуть нащадки?

Аби ще раз наголосити на принципово важливому змісті статті, у таблиці наводимо статистичні підтвердження викладених думок.

Стаття надійшла до редакції 03.02.1999 року.

**Валентин
Терпило**

Заступник Голови Правління
Національного банку України

Із перших вуст /

Діалог держав мовою монет

У січні нинішнього року у швейцарському місті Базелі відбулася чергова, 28-ма Базельська монетна конвенція, активну участь у якій останніми роками бере й наша країна. Українську делегацію на конвенції очолював заступник Голови Правління НБУ Валентин Павлович Терпило. На прохання редакції він розповів про перебіг подій на найголовнішому світовому форумі монетної продукції та про перспективи України на нумізматичному ринку світу.

— Валентине Павловичу, ви брали участь у відродженні тисячолітньої традиції монетного карбування в незалежній Україні. Нещодавно очолювана вами делегація НБУ повернулася з 28-ї Базельської конвенції. Очевидно, в Національному банку вже склається певна традиція представляти свою продукцію світові через участь у міжнародних нумізматичних форумах?

— Безперечно, продовження традицій, їх розвиток — справа серйозна і відповідальна. Розпочавши активний процес випуску в обіг ювілейних і пам'ятних монет України, Національний банк формує не лише внутрішній нумізматичний ринок, а й поступово виходить на міжнародний. Участь у таких міжнародних нумізматичних форумах, як Базельська, Американська і Штутгартська монетні конвенції, є усталеною формою інформаційного та комерційного спілкування учасників світового ринку нумізматики.

Цього року Національний банк України вже втретє був учасником Базельської конвенції. Першим нумізматичним форумом, у роботі якого запросили взяти участь НБУ, була 25-та Базельська монетна конвенція, що відбулася у лютому 1996 р. у Швейцарії. Тоді ми представили світові наші перші ювілейні монети, випущені на честь 50-річчя Перемоги у Великій Вітчизняній війні, 400-річчя із дня народження Богдана Хмельницького та 50-річчя ООН. Інтерес до молодої демократичної держави — України — та її нумізматичної продукції був величезним. До 26-ї Базельської монетної конвенції, яка відбулася у січні 1997 р., НБУ підготував ширшу програму, представивши всі срібні монети випуску 1996 р., а також набори срібних монет в упаковці та срібну гривню — копію давньоруської гривні київського типу XI ст. 21—25 січня нинішнього року очолювана мною делегація Національного банку України у складі директора Монетного двору

В.В.Плітченка, заступника начальника управління організації виготовлення, експертизи, захисту грошей і нумізматики Т.О.Лошманової та головного економіста Н.О.Лихогуба брала участь у 28-й Базельській монетній конвенції. Експозиція України, за оцінками світових фахівців, відзначалася високим професійним рівнем. Експонувалися всі вітчизняні колекційні монети. Загальне оформлення стенда відображало їх тематичну спрямованість і мало яскравий національний колорит. Зображення монет проектувалися на екран у супроводі українських мелодій, що привертало увагу відвідувачів виставки. Крім того, під час роботи конвенції проводився продаж монет, хоч це і не передбачалося, оскільки Базельський форум — це не ярмарок, а демонстрація можливостей і досягнень провідних монетних дворів світу. Загалом реалізовано пам'ятних монет на загальну суму 1.1 тис. доларів США.

— Базельська монетна конвенція — основний і вельми масштабний показ світової нумізматики і монетного виробництва. Що новогоЛ вона вносить у процес трансформації філософії світового ринку?

— Про неабияке значення цієї події для міжнародного нумізматичного ринку свідчить участь у ній 30 країн із п'яти континентів. Зусилля, яких докладають нині монетні двори світу для розширення ідейного спектра монет і вдосконалення техніки їх карбування, є вирішальними щодо прийняття ключових рішень на наступні декілька років. На початку третього тисячоліття виробники та продавці монет матимуть справу із суттєво відмінним, трансформованим ринком монет — і не лише в Європі, де позначається суттєвий вплив євро на нові випуски монет. Трансформується вся світова ринкова філософія, виникає необхідність у вдосконаленні існуючих механізмів, формуванні нових методів і засобів регулювання ринку, зокрема

нумізматичного. На мою думку, це значною мірою зумовлено підготовкою людства до вступу у третє тисячоліття. Першою щодо цього відгукнулася Організація Об'єднаних Націй, оголосивши масштабну програму “2000 рік — діалог цивілізацій”. Кожна держава може взяти участь у цій програмі, репрезентувавши світові власний внесок у розвиток цивілізації.

— Отже, діалог держав на початку третього тисячоліття розпочався. Очевидно, для кожної країни важливо визначити форми і засоби власної участі у цьому заході, адже це стане свідченням ролі і значення окремого народу в історії світової цивілізації. Як буде представлена у програмі ООН наша держава?

— Наша країна має всі можливості бути гідно представлена у цій програмі випуском серії монет “Пам'ятки давніх культур України”. Проекти їх ескізів розробив головний скульптор Монетного двору НБУ Роман Чайковський. Вони з успіхом демонструвались на виставці в Історичному музеї України. Автор ескізів пропонує використати дорогоцінні метали — золото (середина) і срібло (зовнішнє кільце). У цій серії митцівідалося виразно і яскраво втілити ту ідею, що ментальність української нації ґрунтуються на підвалинах давніх культур. Вдало використовуючи властивості кольорів металів, він створив довершені композиції з виразними графічним і пластичними ефектами. Ми плануємо випустити серію із чотирьох монет, розпочавши її у 1999 році монетою “Трипілля”. У 2000 році збираємося відкарбувати монети “Ольвія” і “Скіфія”, а завершити серію у 2001 році випуском монети “Київська Русь”. Таким буде наше слово у діалозі цивілізацій.

— Читачам, певно, цікаво знати, які країни брали участь у 28-й Базельській конвенції? Яку

продукцію репрезентували найвідоміші монетні двори світу? Які тенденції є характерними для ідейно-тематичного спектра нумізматичної продукції? Що прагнуть закарбувати найрозвинутіші держави світу у своїх монетах?

— Традиційно робота Базельської конвенції розпочинається медіа-форумом, на який збираються всі його учасники. Цього року відкрив його, звернувшись до гостей із вітальним словом, президент організаційного комітету А.Бек. Потім виступив директор Монетного двору США Ф.Діл — почесний гость виставки. Він репрезентував нову програму випуску монет у Сполучених Штатах, розраховану на 10 років. Серія “50 штатів” складатиметься з 50 монет. Щороку, починаючи з 1999 р., випускатиметься 5 монет. На реверсі буде представлено один зі штатів США. Зазначимо, що у монетній практиці цієї держави нинішній рік буде третім роком карбування платинових монет якості “пруф” із новим дизайном реверсу та платинових ювелірних монетних виробів. Цікавим є також те, що в 1999 році відновлюється карбування першої американської монети номіналом 1 долар. Безперечно, це виклике неабиякий інтерес серед колекціонерів світу.

Про нові монети Великобританії розповів А.Уоллес — директор Королівського британського монетного двору. Йдеться про дві монети “кронового” розміру номінальною вартістю 5 фунтів, одна з яких приурочена до початку третього тисячоліття, а друга присвячена пам’яті принцеси Діани. Обидві монети були представлені в Базелі. Цікавою новинкою цього року стали також перші британські монети номіналом 2 фунти зі срібла та золота з голограмами, присвячені чемпіонату світу 1999 року з регбі.

Директор Монетного двору Нідерландів К. ван Драанен зазначив, що з початком 1999 р. розпочалися важливі зміни в історії європейської валюти. Одинадцять країн Європи вводять у обіг єдину валюту, включаючи і монети євро, які в кожній країні матимуть свою національні особливості. Інтерес у колекціонерів викличуть і монети карбування 2000 року, специфіка і новизна яких — голограми, золоті інкрустації, годинники, вмонтовані у монету, — зумовлені появою і використанням нових технологій.

Нові серії монет 1999 року репрезен-

тували голова правління Монетного двору Іспанії П.Алонзо. Серію “300 років династії Бурбонів у Іспанії”, карбування якої розпочато минулого року, буде продовжено, оскільки монети цієї серії мали величезну популярність серед колекціонерів. Зокрема, буде випущено 5 монет (одну золоту і чотири срібні), присвячених королям династії Бурбонів. Привабливою є також інша серія — із 12 монет, яка зображує типові латиноамериканські танці та національні костюми 12 країн, у тому числі іспанські.

Цікавою була інформація Королівського монетного двору Австралії, який, продовжуючи серію “Кенгуру”, представив цього року однодоларову срібну монету вагою 1 тройська унція з новим дизайном: пара східноавстралійських сірих кенгуру з дитинчам у сумці матері. Монету зроблено на рівні найвищих стандартів із поліруванням підвищеної якості на матовому тлі. Нинішнього року міжнародному нумізматичному ринку буде запропоновано абонементну пе-

рину. Журавель — мотив невипадковий. Через Ізраїль пролягає більшість перелітних шляхів журавлів, і ця держава нині робить дуже багато для охорони мігруючих птахів. Зокрема, за допомогою супутників тут визначають точне місцеперебування пташиних зграй, щоб запобігти їх можливому зіткненню з літаками. Крім того, на відзнаку нового тисячоліття в Ізраїлі буде випущено монети “Священна земля” і “Манускрипти Мертвого моря”.

Нову нумізматичну програму заявив також директор Монетного двору Парижа Е.Констанс. Нею передбачено випуск двох монет, присвячених уведенню євро та фіксації обмінних курсів валют. Наближенню третього тисячоліття французи присвячують серію монет із історії франка, яка налічує дві тисячі років. Світовому загалу запропоновано також набори франків якості “пруф” та “брильянто-циркулейтед”, які за два роки буде вилучено з обігу у зв’язку з уведенням євро. Наприкінці минулого року у Франції було відкарбовано розкішну колекцію “Скарби Нілу”, яка розповідає про одну з найрозвинутіших цивілізацій стародавнього світу — єгипетську.

Про плани на майбутнє розповів директор Бельгійського монетного двору Р.Коенен. Передбачено випуск набору монет якості “анциркулейтед” на відзначення 150-річчя бельгійської поштової марки. Цього року буде також випущено нову щорічну серію розмінної монети, яка налічує п’ять монет із легендою французькою і голландською мовами, та квадратну медаль на честь першої бельгійської марки 1849 р. На відзнаку 40-річчя подружнього життя

короля Альберта і королеви Паоли передбачено відкарбувати монету номінальною вартістю 250 франків.

Директор Монетного двору Фінляндії — одного з найстаріших у Європі — Р. Макконен повідомив, що в країні розпочато карбування євромонет. Фінські євромонети матимуть національний дизайн: на двох із них зображені морошку, на третій — лебедів у польоті. На євроцентах буде зображені фінського геральдичного лева. Цього року планується також випустити колекційну монету на честь 100-річчя першого виконання музичного твору “Фінляндія” видатного фінського композитора Яна Сібеліуса.

— Валентине Павловичу, для Національного банку України актуальну є проблема створення ефективної маркетингової сис-

Президент організаційного комітету Базельської монетної конвенції А. Бек біля експозиції НБУ із Валентином Терпилом і Валерієм Плітченком.

редплату однодоларової монети якості “пруф” із чистого срібла. Визначеною нумізматичною подією року стане також випуск набору із шести однодоларових монет, присвячених Міжнародному року довгожителів. Набір вийде у двох варіантах якості: “пруф” та “анциркулейтед”. Аверси прикрашатиме оновлений портрет королеви Єлизавети II. Крім того, Монетний двір Австралії у партнерстві з компанією “Perth Mint” карбуватиме серію “Сідней-2000” з алюмінієвої бронзи, срібла та золота — очевидно, з наближенням 2000 року популярність олімпійської тематики дедалі зростатиме.

Директор компанії “Israel Government Coins & Medals Corporation Ltd.” із Ізраїлю Ш.Пері репрезентував нову монету серії “Природа священної землі” — “Журавель і сосна”. На ній традиційно зображені одну рослину та одну тва-

— Валентине Павловичу, для Національного банку України актуальну є проблема створення ефективної маркетингової сис-

теми, яка б сприяла виведенню української нумізматичної продукції на вітчизняний і світовий ринки.

— Міжнародний досвід свідчить, що активна позиція виробника нумізматичної продукції на світовому ринку сприяє не лише підвищенню авторитету держави у світі та її міжнародному визнанню, а є й економічно вигідною. Саме з огляду на це основною метою нашої делегації було представити продукцію Монетного двору Національного банку України, провести заплановані зустрічі з дилерами та світовими нумізматичними видавництвами, провести маркетингові дослідження нумізматичного ринку та оцінити основні напрями його подальшого розвитку.

На думку багатьох спеціалістів, центральний банк держави, який вводить монети в обіг, не повинен займатися їх розповсюдженням і продажем. Необхідно створити масштабну мережу спеціальних дилерських фірм в Україні та за її межами. Розповсюдження монет через дилерську мережу дає змогу збільшити обсяги їх реалізації, а відтак створює матеріальні передумови для подальшого розвитку і нарощування монетного виробництва. Крім того, активний обмін інформацією виробників продукції сприяє технічному прогресу в даній галузі, обміну досвідом, новими технологіями тощо.

Нині нумізматична продукція Монетного двору НБУ поширюється через обласні управління Національного банку, що дає змогу представити монети у всіх регіонах держави. НБУ уклав також угоди з комерційними банками “Україна”, “Правексбанк”, “Промінвестбанк”. Крім того, монети розповсюджуються через систему ювелірних магазинів, зокрема, золоті і срібні монети можна придбати у магазині “Каштан”. Але це лише початок. Необхідно розширювати і вдосконалювати цю мережу.

— Очевидно, з Базельської конвенції делегація Національного банку України повернулася з підписаними угодами і контрактами, що стали результатом інтересу світової громадськості до національної нумізматичної продукції.

— Це було одним із найголовніших наших завдань. У дні роботи виставки відбулися зустрічі та переговори із пред-

ставниками центральних банків і монетних дворів Росії, Словаччини, Болгарії, Литви, Польщі, Чехії, Південно-Африканської Республіки, Австрії, Канади. Вони стосувалися питань виробництва та розповсюдження пам'ятних монет, обміну досвідом щодо організації монетного виробництва.

Національний банк України та відома фірма МДМ (Німеччина) підписали контракт щодо участі НБУ в міжнародній програмі випуску пам'ятних монет серії “Сідней-2000”, яким передбачається випуск двох срібних монет “Паралельні бруси” і “Потрійний стрібок”. За умовами контракту фірма МДМ одержала ексклюзивне право на поширення цих монет у світі. Директор із питань міжнародного продажу М. Джеріш високо оцінив дизайн монет, зазначивши, що всі колекційні монети України виконано в особливому націо-

продукцією України свідчать численні зустрічі делегації Національного банку України з представниками відомих нумізматичних видань. Йдеться, зокрема, про знані в усьому світі “World Coin Catalogue” Герхарда Шона, нумізматичне видавництво Краузе, “Cronica Numizmatica”, “Munzen & Papiergeld”, “Saarbrucker Zeitung”, “Deutsches Munzen Magazin”, “Publikatiosservice GMBN”, “Taisen coins corporation”, “Token Publishing Ltd”. Видавництва вельми зацікавлені у публікації інформаційних повідомлень про випуск нових українських монет, слайдів, фотографій. Зарубіжним фірмам було презентовано каталог монет України та часопис “Українська нумізматика і боністика”, високо оцінений фахівцями, які десятки років працюють у цій сфері.

Великий інтерес до українських монет виявила фірма “E. D. J. Rokel d.v.”, яка вже чверть століття працює на нумізматичному ринку, має розгалужену систему зв'язків і досвід у збуті монет. Ознайомившись із експозицією Національного банку України, фірма запропонувала співпрацю. Це й не дивно: маркетингові дослідження свідчать, що нашою продукцією зацікавилися нумізмати багатьох країн, і попит на неї повсякчас зростає.

Фірми “The News Issues Bureau” та “Education Coin Company” запропонували НБУ взяти участь у спільніх програмах випуску монет. Ці пропозиції вивчаються нами. Цікаву пропозицію подав Монетний двір Польщі — випустити спільно з Національним банком України двобічну медаль на історичну тематику обох країн. Цю ідею ми підтримали і працюємо над договором щодо реалізації цього проекту.

— Як ви оцінюєте участь у 28-й Базельській конвенції делегації Національного банку України?

— Спілкування із численними відвідувачами та учасниками виставки за свідчило: монети України привертають увагу своєю самобутністю, якістю, високим художнім рівнем. Можна із цілковитою впевненістю говорити про становлення української нумізматичної школи, яка поряд із традиційними дизайнерами пропонує нові напрями стилю випуску монет. При цьому кожна наступна серія монет має власний авторський почерк і здатна задоволити будь-який смак.

Підсумовуючи участь делегації Національного банку України у 28-й Ба-

Біля експозиції Національного банку України на 28-й Базельській монетній конвенції.

нальному стилі, який, на його думку, слід розвивати і в майбутньому. Перш ніж підписати контракт, фірма провела велику роботу щодо вивчення попиту на українські монети. Підсумок цього аналізу: Україні запропоновано випуск двох монет олімпійської серії. Експерти високо оцінили якість продукції Монетного двору НБУ. На нашу думку, реалізація цього контракту сприятиме зростанню престижу українських монет на світовому ринку.

Із фірмою МДМ обговорено також інші аспекти співробітництва, а саме: розповсюдження колекційних наборів обігових монет України та додатка до журналу “Вісник НБУ” “Українська нумізматика і боністика”.

— Інтерес до сучасної української нумізматики вочевидь був великим. Які компанії та організації предметно зацікавила продукція Національного банку?

— Про зацікавлення нумізматичною

зельській нумізматичній конвенції, за-значимо, що вона була корисною і плідною:

1. Ми переконалися у необхідності посилення маркетингу, спрямованого на забезпечення збути українських монет на зовнішньому ринку.

2. Отримали цінну інформацію щодо різних аспектів виходу на зовнішній ринок і напрямів роботи на внутрішньому ринку.

3. Простежили тенденцію до постійної зміни схем і правил на нумізматичному ринку, що дасть змогу відповідно відкоригувати нашу власну подальшу діяльність.

4. Утвердилися в переконанні, що необхідно визначитися щодо стратегії Монетного двору НБУ на зовнішньому ринку з огляду на існування організованого "співтовариства" виробників монет, формування нового угруповання — так званого атлантичного альянсу монетних дворів та подальше зміцнення великих дистриб'юторських фірм — оптових продавців монет в умовах гострої конкуренції.

5. Ознайомилися з новими технологіями карбування монет і медалей, а саме: технологіями нанесення на мо-

нети та інші вироби з дорогоцінних металів кольорових зображень високої якості, використання голографічних елементів при карбуванні монет і медалей, а також широке використання неполірованих заготовок, які дають змогу одержувати дешевші монети.

— Чи плануються у нинішньому році ще якісь міжнародні нумізматичні акції, і якщо так, то чи братиме у них участь Національний банк України?

— Протягом 1999 року відбудуться дві великі виставки-ярмарки: у квітні в Німеччині (Штутгарт) та в серпні у США (Чикаго). Національний банк України запрошено взяти участь в обох.

— Характерною рисою сучасної нумізматичної продукції є домінування у її дизайні такої тематики, як екологія, спорт, фольклор, сімейні цінності, а також глибинні джерела формування свідомості нації, її менталітету. Як ви оцінюєте цю тенденцію?

— Осмислюючи домінуючу ідеї і те-

ми світової нумізматики, я дійшов висновку, що сучасний процес творення монетних емблем і символів має яскраво виражену гуманістичну спрямованість. Головними цінностями є людина, особистість і світ природи. Національний банк України планує випуск нових серій у цьому напрямі, зокрема, серій монет для дітей, юнацтва за доступною для них ціною. Сподіваємося, що це буде важливим та ефективним засобом виховання молодого покоління, особливо такого почуття, як патріотизм, любов до вітчизни і свого народу. Нині, на рубежі тисячоліть, перед людством стоїть важливі завдання: вберегти світ від атомної катастрофи та інших нещасти, причинюю яких, на жаль, часто є сама людина. Це, спільне для всіх держав прагнення об'єднане людство, спонукаючи до пошуку взаєморозуміння, до діалогу про долю нашої цивілізації, її майбуття. На порозі третього тисячоліття цей діалог стає все активнішим, набуваючи найрізноманітніших форм. Однією з них є монета.

Розмову вела Оксана Сліпушко,
"Вісник НБУ".

Офіційне повідомлення /

Про введення в обіг пам'ятних монет “Орел степовий”

Національний банк України, продовжуючи серію "Флора і фауна України", 20 січня 1999 року ввів у обіг пам'ятну монету "Орел степовий" номінальною вартістю 10 гривень, а 28 січня 1999 року — пам'ятну монету "Орел степовий" номінальною вартістю 2 гривні, присвячені рідкісному представнику виду пернатих родини яструбових у цілінному українському степу — орлу степовому, найбільше поголів'я якого утримується і репродуктується у біосферному заповіднику "Асканія-Нова". 1980 року орла степового занесено до Червоної книги України.

Монету номінальною вартістю 10 гривень виготовлено зі срібла 925 проби, вага дорогоцінного металу у чистоті — 31.1 г. Діаметр монети — 38.61 мм, якість виготовлення — "пруф", тираж — 5 000 штук.

Монету номінальною вартістю 2 гривні виготовлено з нейзильберу. Діаметр — 31.0 мм, якість виготовлення — звичайна, тираж — 50 000 штук.

На лицьовому боці обох монет (аверсі) в об-

рамленні вінка з окремих видів флори і фауни розміщено зображення малого Державного герба України і написи у чотири рядки: на монеті номінальною вартістю 10 гривень — **УКРАЇНА, 10 ГРИВЕНЬ, 1999**, позначення срібла — **Ag**, його проба — **925** та вага у чистоті — **31,1**; на монеті номінальною вартістю 2 гривні — **УКРАЇНА, 2 ГРИВНІ, 1999**.

На зворотному боці обох монет (реверсі) розміщено зображення орла степового в асканійському степу та написи по колу: **ОРЕЛ СТЕПОВИЙ** і **AQUILA RAPAX**.

Гурт обох монет — рифлений.

Автор дизайну монет і гіпсових моделей — Володимир Дем'яненко.

Пам'ятні монети "Орел степовий" номінальною вартістю 10 гривень і 2 гривні є дійсним платіжним засобом України і обов'язкові до приймання без будь-яких обмежень за їх номінальною вартістю до всіх видів платежів, а також для зарахування на розрахункові рахунки, вклади, акредитиви та для переказів.

Передові технології /

**Анатолій
Савченко**

Директор департаменту інформатизації НБУ,
член Правління НБУ

**Геннадій
Бондарович**

Начальник Центрального
міжбанківського процесингового центру,
заступник начальника Центральної
розрахункової палати. Кандидат технічних наук

ТОПАЗ – основа для побудови інтегрованої платіжної системи України

МІЖНАРОДНІ КАРТКИ В УКРАЇНІ

Нині більш як третина провідних українських банків обслуговує платіжні картки та бере участь у роботі VISA International, Europay International, MasterCard International, American Express, Diners Club та інших, менш відомих міжнародних платіжних систем. Наприкінці 1998 року членами VISA International стали 17 провідних українських комерційних банків. Спільно з іншими 50 українськими банками-агентами, більшістю з яких є також членами Europay International, вони емітували понад 70 тисяч карток.Створено інфраструктуру, яка налічує понад 7100 місць прийому карток для оплати товарів та послуг і видачі готівки у відділеннях банків, встановлено понад 100 банкоматів.

Провідні комерційні банки України (Промінвестбанк, Приватбанк, Перший український міжнародний банк, "Аval") побудували власні повнофункціональні процесингові центри, за допомогою яких емітують та обслуговують картки. Інші банки — члени міжнародних систем поступово запроваджують рішення, що реалізують окремі функції процесингу карток; решта функцій реалізується за допомогою існуючих процесингових рішень.

НАЦІОНАЛЬНА СИСТЕМА МАСОВИХ ЕЛЕКТРОННИХ ПЛАТЕЖІВ

Приймаючи рішення про створення центрального міжбанківського процесингового центру, Національний банк України ставив за мету:

Якби вся економіка України розвивалася так, як одна з її складових – національна банківська система, то сьогодні ми вирішували б істотно інші проблеми.

Система електронних міжбанківських розрахунків, система "Банк – Клієнт", які досі залишаються жаданою мрією для інших пострадянських країн, стали звичними інструментами для українських банкірів та іхніх клієнтів. 27 січня у Києві, у Центральному міжбанківському процесинговому центрі, на проспекті Науки, 7, відбулася презентація нового спільного проекту НБУ і VISA International – системи ТОПАЗ. Україна першою у світі запровадила цю систему для виконання процесингу внутрішніх трансакцій за операціями, які здійснюються за допомогою міжнародних та внутрішніх платіжних карток.

♦ поширити безготівкові розрахунки шляхом створення в Україні інтегрованої системи електронних платежів;

♦ створити внутрішню систему масових платежів за допомогою банківських платіжних карток;

♦ реалізувати маршрутизацію авторизаційних повідомлень та проведення функцій клірингу і розрахунків за внутрішніми трансакціями в гривні;

♦ зменшити ризики за внутрішніми трансакціями за рахунок підвищення динаміки керування ризиками у системі та поліпшення якості обробки

повідомлень;

♦ зменшити витрати комерційних банків на формування та підтримку фондів гарантійного забезпечення, створення і поширення інфраструктури прийому та обробки карток, а також на побудову власних повнофункціональних процесингових центрів.

Усі ці завдання вирішує система ТОПАЗ, розроблена і впроваджена Національним банком України та VISA International. Нині вона виконує функції маршрутизації, клірингу і розрахунків у гривнях в Україні за внутрішніми трансакціями, які здійснюються за допомогою міжнародних та вітчизняних платіжних карток. Це результат більш як трирічної спільної роботи НБУ, VISA International та українських банків — членів VISA International. У системі втілилися тридцятирічний досвід роботи VISA International і новаторський підхід НБУ до створення та впровадження комплексної (інтегрованої) системи безготівкових розрахунків в Україні.

ТОПАЗ — сучасна “відкрита” система, яка може ефективно виконувати у національній валюті процесинг усіх видів карткових платіжних трансакцій, залишаючи можливості та функції мережі VisaNet для авторизації, клірингу і розрахунків в Україні, а в перспективі — проводити обробку трансакцій карток міжнародної системи Europay International. Вона забезпечує надзвичайно гнучкі можливості як для поширення, так і для створення за індивідуальним проектом внутрішньої платіжної системи, яка задовольняє вимоги банківської спільноти, даючи змогу створити та експлуатувати інфраструктуру авторизацій, клірингу і розрахунків усередині

дині країни. Нова система здатна обробляти майже необмежений обсяг внутрішніх карткових трансакцій, легко вдосконалюється для підтримки впровадження технологій із застосуванням smart-карток та дає змогу новим банкам — членам міжнародних платіжних систем — швидко підключатися до неї. Завдяки цим якостям система ТОПАЗ та досвід її впровадження викликають жвавий інтерес в інших країнах світу.

ТЕХНОЛОГІЯ РОЗРАХУНКІВ

До впровадження системи ТОПАЗ

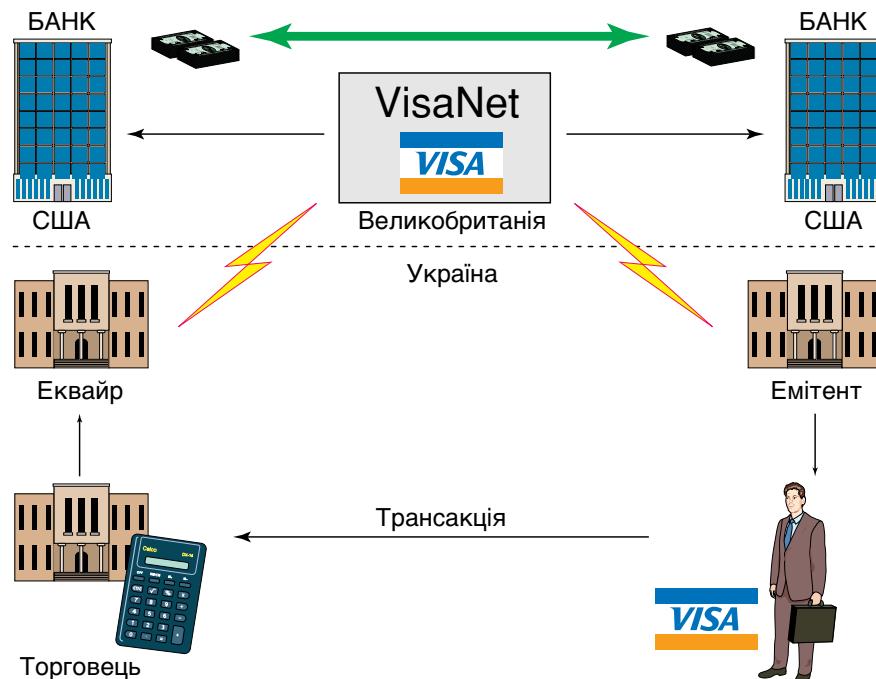
До впровадження системи ТОПАЗ технологією здійснення платежів або отримання готівки за допомогою картки передбачалася така послідовність операцій (див. схему 1):

- ◆ запит на проведення операції з українського підприємства торгівлі або послуг, куди звернувся користувач картки, надходить через вітчизняний банк-еквайр до суперцентрів VISA International у Лондоні (Великобританія) або Сан-Франциско (Сполучені Штати Америки), а звідти — до українського банку-емітента картки;

- ◆ відповідь зі згодою або відмовою щодо проведення операції від банку-емітента або того, хто його замінює у разі, коли він не відповідає (наприклад, процесинговий центр VISA International), надсилається зворотним шляхом;

- ◆ усі розрахунки за проведені за допомогою платіжних карток операції між вітчизняними банками в Україні вико-

Схема 1. Технологія розрахунків картками в Україні до впровадження системи ТОПАЗ

нуються центром VISA International. Нетто-файл розрахунків за цими внутрішніми трансакціями відправляють до розрахункового банку платіжної системи VISA International (скажімо, до американського банку Чейз, який є розрахунковим банком системи), де відповідно до зазначеного нетто-файла виконуються міжбанківські розрахунки. Їх проводять у доларах США, незважаючи на те, що з рахунку українського пред'явника картки списуються гривні, і на рахунок торговця український банк-

еквайр теж перераховує гривні.

VISA International, провайдерам телекомунікаційних послуг та розрахунковому банку міжнародної платіжної системи вітчизняні банки сплачують комісійні за інформаційне та фінансове забезпечення проведених операцій. Крім того, українські банки — члени міжнародних систем повинні розмістити у закордонних банках страхові депозитні внески для покриття можливих збитків. Для VISA International ця сума розраховується із середньодобового обігу банку за картковими платежами, помноженого на коефіцієнт ризику (для України він становить 14).

За новою технологією

Для запровадження справді масових безготівкових розрахунків населення за допомогою пластикових карток Національний банк України разом із міжнародною платіжною системою VISA International та українськими комерційними банками створили в НБУ Центральний міжбанківський процесинговий центр (ЦМБПЦ). На Головне управління НБУ покладено виконання функцій розрахункового банку для проведення внутрішніх взаєморозрахунків в Україні у гривнях за операціями, які здійснюються за допомогою карток міжнародної платіжної системи VISA International.

З уведенням у дію ЦМБПЦ, в основу якого покладено рішення ТОПАЗ, загальна схема взаєморозрахунків змінилась (див. схему 2). Тепер інформаційну обробку всіх внутрішніх трансакцій виконує ЦМБПЦ, а фінансовий кліринг

Урочисте відкриття Центрального міжбанківського процесингового центру: міністр фінансів Ігор Мітюков, Президент VISA International регіону CEMEA (Центральна і Східна Європа, Середній Схід, Африка) Енн-Л. Кобб, Голова Національного банку України Віктор Ющенко.

та розрахунки — внутрішній розрахунковий банк. При здійсненні міжбанківських розрахунків використовується застосування в системі електронних платежів (СЕП) технологія розрахунків за допомогою кореспондентських рахунків комерційних банків. У запровадженному 21 листопада 1998 року рішенні будь-яка внутрішня авторизація (запит до банку-емітента і дозвіл або відмова) на проведення операції при здійсненні платежів або отриманні готівки виконується за допомогою ЦМБПЦ. Це означає, що маршрутизацію авторизаційних та інших повідомлень, а також функції заміщення емітента та гарантування безпеки виконання операцій виконує ЦМБПЦ, а не центри VISA International, розташовані за кордоном. Підготовку звітів, нетто-файла для клірингу та інформації щодо розрахунків (між банками-емітентами та банками-еквайрами, торговцями та іншими учасниками) виконує також ЦМБПЦ. Згідно із цією інформацією кліринг та розрахунки між українськими банками (причому в гривнях, а не в доларах США) виконує не зарубіжний розрахунковий банк платіжної системи VISA International, а внутрішній розрахунковий банк України — Головне управління НБУ.

Для реалізації такої схеми розрахунків за згодою VISA International гарантійні зобов'язання щодо внутрішніх та міжнародних розрахунків узяв на себе НБУ. Відтак українські банки — члени міжнародної платіжної системи VISA International можуть зменшити обсяг коштів гарантійного забезпечення та розміщувати ці кошти в Україні у гривнях, а не за кордоном у доларах США. ТОПАЗ дає змогу ЦМБПЦ керувати всією системою, що сприяє зменшенню ризиків і підвищенню якості обслуговування, та побудувати сухо внутрішню платіжну систему на засадах перевірених технологій, сучасних рішень і міжнародних стандартів.

На схемі 3 показано функції, виконувані рішенням ТОПАЗ уже сьогодні, а на схемі 4 — функції, які буде реалізовано на наступному етапі. Останні забезпечать для комерційних банків послуги третього процесора, що дасть змогу банкам скоротити їхні витрати на побудову власних процесингових рішень. Це означає, що послугами ЦМБПЦ можуть скористатися:

- ◆ комерційні банки, які мають повнофункціональні або функціонально обмежені банківські рішення для роботи з картками;
- ◆ комерційні банки, які не мають таких рішень;
- ◆ процесингові компанії, до яких

підключені комерційні банки;

- ◆ інші компанії, які надають банкам послуги з обслуговування карток.

З уведенням у дію в другому кварталі 1999 року другої черги рішення ТОПАЗ Центральний міжбанківський процесинговий центр зможе виконувати такі функції та операції:

- ◆ забезпечувати підключення та обслуговування банків-емітентів, банків-еквайрів, інших процесингових центрів, а в майбутньому — еквайрингових компаній;

◆ забезпечувати зв'язок із міжнародними платіжними системами VISA International та Europay International за допомогою існуючих програмно-технічних засобів VAP та Євромодуля;

- ◆ підтримувати спеціальні програми керування ризиками у системі, проводити аналіз щодо виявлення можливого шахрайства;

◆ формувати відповідні звіти для всіх учасників системи.

За бажанням банків ЦМБПЦ може виконувати додаткові послуги:

- ◆ керувати мережею банкоматів;
- ◆ керувати мережею торговельних терміналів;

◆ готувати інформацію для персоналізації та безпосередньо виконувати персоналізацію (ембосування і кодування) карток.

Технічні та програмні рішення системи ТОПАЗ базуються на сучасних розробках всесвітньо відомих фірм і корпорацій. Прикладне програмне забезпечення розроблено міжнародною системою VISA International на основі IST-технології фірми Oasis Ltd. (Канада). Загальносистемні програмно-технічні засоби (двоузловий високонадійний паралельний кластер на серверах K370 під керуванням операційної системи UNIX) поставила та інсталювала компанія Hewlett-Packard (США); система керування базами даних (Oracle Parallel Server) — від корпорації Oracle (США), програмне забезпечення формуванням звітів — від фірми Actuate (США), засоби комунікації — від фірми Cisco Systems Ltd. (США); використано також програмні та технічні засоби інших постачальників. Це дало

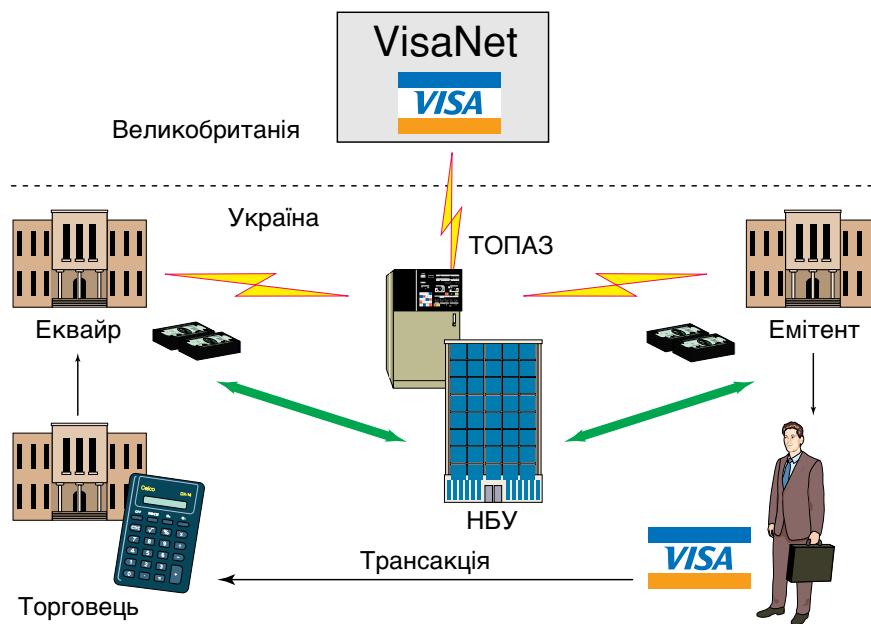
Схема 3. Функції системи ТОПАЗ на першому етапі

Міжбанківський процесинговий центр

- ◆ підтримувати авторизацію (у тому числі й голосову) та маршрутизацію (свічинг) трансакцій від усіх учасників, що входять до системи;
- ◆ працювати в режимі заміщення емітента за всіма платіжними інструментами, які застосовують комерційні банки;
- ◆ виконувати разом із розрахунковим банком кліринг та взаєморозрахунки у гривні за операціями з картками;

Схема 2. Технологія розрахунків платіжними картками в Україні після впровадження системи ТОПАЗ

змогу побудувати надзвичайно продуктивну, високонадійну, здатну до масштабування систему, яка забезпечує безперебійну роботу Центрального міжбанківського процесингового центру 24 години на добу 365 днів на рік.

НОВІ МОЖЛИВОСТІ

Впровадження системи ТОПАЗ дає змогу:

- ◆ **Національному банку України** — виконувати функції маршрутизації авторизаційних повідомлень, клірингу та розрахунків за внутрішніми трансакціями у гривнях за правилами, розробленими українськими банками — членами VISA International, та керувати системою з метою зменшення ризиків;
- ◆ **комерційним банкам** — емітувати картки у гривнях та приймати національну валюту в 21 тисячі фінансових установ, які є членами VISA Inter-

Схема 4. Функції системи ТОПАЗ на другому етапі

Міжбанківський процесинговий центр

national. Це дає змогу створити внутрішню платіжну систему, зменшити вимоги щодо обсягу сум гарантійного застрахування і розміщувати їх в Україні, а також виключити витрати на конвертування валют;

◆ **суб'єктам підприємництва** — полегшити ведення справ на підприємствах торгівлі та послуг, при одержанні готівки в установах банків і банкоматах.

лівості встановлювати ціни та оформляти чеки і квитанції у національній валюти;

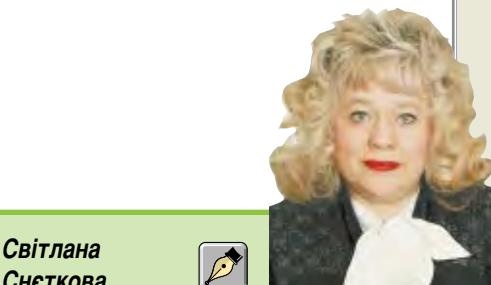
◆ **власникам українських карток** — скоротити час на обслуговування за картками на підприємствах торгівлі та послуг, при одержанні готівки в установах банків і банкоматах.

ГОТІВКОВО-ГРОШОВИЙ ОБІГ

Слово – регіонам /

Управління готівковим обігом на Одещині

Світлана
Снеткова

Начальник відділу готівкового обігу і касових операцій Одеського обласного управління НБУ

Aналіз стану готівкового обігу свідчить, що в Одеській області склалося таке співвідношення між прибутками й витратами населення, яке спричиняється до вилучення готівки з обігу. За результатами 1998 року, дещо поліпшилася економічна ситуація у промисловості. До деякої міри цьому посприяла діяльність банківських установ — значну частину кредитів, наданих у другому півріччі минулого року, використали на підтримку проектів, спрямованих на розв'язання економічних проблем області. Найбільше коштів на Одещині було вкладено у торгівлю і харчування — 43%, у промислове виробництво надійшло 28.1%.

Магістральний шлях розрахунків у економіці — це розширення сфери безготівкових розрахунків. Оскільки раціоналізація платіжної системи передбачає суттєве скорочення операцій із готівкою, на Одещині за участі обласного управління НБУ впроваджується система безготівкових розрахунків із застосуванням платіжних карток типу "електронний чек", яка дає змогу користуватися консолідованим картковим рахунком для платіжних карток типу "електронний чек" та вести їх розрахунково-ка-

сове обслуговування. Відтак звужується сфера використання готівки — банки переходятя на нові платіжні засоби.

Розрахунки, пов'язані з використанням готівки в економіці регіону, ведуться тими грошима, які надходять до кас банків. Касири знають свою справу, обробляють, сортують гроші, вилучають зношенні та фальшиві. З часу проведення грошової реформи в області виявлено та передано правоохоронним органам понад 1.5 тисячі фальшивих банкнот, здебільшого номіналом 20 гривень.

Працівників, зайнятих обробкою, зберіганням, перевезенням грошей, керівництво регіонального управління добирає дуже ретельно, з урахуванням психологічних факторів, особливо коли це стосується підрозділів, де йдеться про збереження цінностей. Людям створено безпечні умови праці. На важливих ділянках впроваджуються нові технології.

Удосконаленню роботи регіональних управлінь із готівкою сприяє надане ім Національним банком право самостійно регулювати обіг грошей, накопичених у їхніх сховищах. Рух готівки протягом дня (випуск

у обіг чи вилучення) відображається у бухгалтерському обліку, і відомості про це надходять до НБУ засобами автоматизованої системи обробки інформації із застосуванням програмного забезпечення "Емісійний день банку". З переходом на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку з'явилася можливість повсякчас аналізувати рух готівки з урахуванням міграції грошей.

Обробка готівки, формування банкнот за корінцями та пачками, пакування — важкі процеси, де ще дуже багато ручної праці. Щоб полегшити роботу касирів, у чотирьох областях України, де, як правило, зосереджуються значні обсяги готівки, що вилучається з обігу (Одеська теж у цьому переліку), впроваджено автоматизовану систему обробки банкнот. Вона дає змогу значно підвищити культуру праці — у трудомістких процесах техніка замінює сімох касирів. Запроваджені новації — ще один крок до налагодження єдиної системи обробки банкнот і управління готівковим обігом із аналітичним центром у департаменті готівково-грошового обігу НБУ.

Акценти /

Через падіння до стабілізації

Особливості розвитку валютного ринку України у 1998 році

Головним завданням Національного банку України впродовж 1998 року було підтримання обмінного курсу гривні щодо іноземних валют у межах валютного коридору. Це забезпечувало визначеність і передбачуваність подальшого розвитку економіки, поглиблення стабілізаційних тенденцій, сприяло нейтралізації процесів імпорту інфляції в Україну.

Із точки зору кон'юнктури валютного ринку 1998 рік можна поділити на три періоди.

Перший — із початку року до середини серпня. Це період відносної стабільноти гривні. За 7 місяців її офіційний обмінний курс знизився на 12.9% (при рівні інфляції за цей час 2.1%) і на 15 серпня 1998 року становив 2.1435 грн. за 1 долар США.

Другий — із 15 серпня по 21 жовтня 1998 року — переломний для валютного ринку України. Він характеризується стрімким зростанням попиту на іноземну валюту. За цей період обмінний курс гривні знизився на 59.9%, у тому числі у вересні — на 51.1%, і на 21 жовт-

ня 1998 року сягнув 3.428 грн. за 1 долар США. Під впливом масштабного попиту на іноземну валюту темпи девальвації гривні перевищили темпи інфляції. Рівень інфляції споживчого ринку у вересні і жовтні 1998 року становив відповідно 3.8 і 6.2 відсотка. У серпні та вересні спостерігалася найбільша різниця між змінами обмінного курсу гривні та рівня інфляції — відповідно 5.23 та 47.3 відсотка.

Стрімке падіння обмінного курсу гривні щодо долара США зумовлене світовою фінансовою кризою, передусім фінансовою кризою в Росії, з якою Україна тісно зв'язана міжнародними торговельними відносинами. У зв'язку з погіршенням ситуації на фінансовому ринку прискорився відплів коштів нerezидентів із ринку ОВДП, що також призвело до підвищення попиту на іноземну валюту.

Зниження курсу гривні негативно вплинуло на діяльність комерційних банків, оскільки їхні статутні фонди реально знецінилися, знизилася також реальна вартість усіх гривневих пасивів. Незважаючи на номінальне зростання обсягу сплаченого статутного фонду комерційних банків на 28%, з огляду на рівень девальвації гривні (80.5%) за 1998 рік, реальна вартість їхніх статутних фондів знизилася майже на третину.

Третій період починається з 21 жовтня 1998 року. Він характеризується певною стабілізацією на валютному ринку України, а саме: відносною стабільністю обмінного курсу гривні щодо інозем-

**Віра
Галь**

Начальник управління аналізу та організації економічної роботи економічного департаменту НБУ.
Кандидат економічних наук

них валют. Офіційний обмінний курс гривні відносно долара США з 21 жовтня по 3 листопада 1998 року підвищився на 0.015 процентного пункта, до рівня 3.4275 грн. за 1 долар США, а із 7 листопада — ще на 0.0005 пункта, після чого залишився незмінним до кінця 1998 року. Стабілізація курсу гривні супроводжувалася призупиненням темпів зростання інфляції: у листопаді та грудні він становив відповідно 3.0 та 3.3% порівняно з 3.8% у вересні та 6.2% у жовтні.

Аналіз обсягів операцій у 1998 році на основних сегментах валютного ринку — Українській міжбанківській валютній біржі (УМВБ), міжбанківському валютному ринку (МБВР), міжнародному валютному ринку (МВР) та ринку готівки — свідчить, що їх динаміку визначав обмінний курс гривні.

Обсяги операцій із доларами США, німецькими марками та російськими рублями на валютному ринку України зменшилися порівняно з 1997 роком на 8.2 млрд. доларів США, або на 21.8%, і становили 29.1 млрд. доларів; у тому числі 26.6 млрд. доларів — з доларами США (91.4% від загального обсягу операцій).

Найбільший обсяг операцій із іноземною валуютою припадає на **перший** період 1998 року, коли на валютному ринку України ще продовжувалися процеси децентралізації та лібералізації. За січень — серпень обсяг операцій із доларами США на всіх сегментах валютного ринку становив понад 20 млрд. до-

Таблиця 1. Щомісячні темпи зміни обмінного курсу гривні щодо долара США та індексу цін споживчого ринку в 1998 році

Показники	Курс гривні*	Інфляція	відсотки
Січень	-1.62	1.3	
Лютий	-4.67	0.2	
Березень	-0.91	0.2	
Квітень	-0.13	1.3	
Травень	-0.80	0.0	
Червень	-0.30	0.0	
Липень	-3.43	-0.9	
Серпень	-5.43	0.2	
Вересень	-51.10	3.8	
Жовтень	-0.81	6.2	
Листопад	0.01	3.0	
Грудень	0.00	3.3	

* “-” — зниження.

Таблиця 2. Обсяги операцій на валютному ринку України з доларами США, німецькими марками та російськими рублями у 1996—1998 роках

Сегменти валютного ринку	1996 р.		1997 р.		1998 р.	
	Сума	Частка в загальному обсязі (%)	Сума	Частка в загальному обсязі (%)	Сума	Частка в загальному обсязі (%)
УМВБ	5.3	10.8	3.1	8.3	4.1	14.1
МБВР	10.5	50.5	22.6	60.8	16.6	57.0
МВР	3.2	13.9	5.4	14.5	3.1	10.7
Операції з готівкою	4.8	24.8	6.1	16.4	5.3	18.2
Усього	20.9	100.0	37.2	100.0	29.1	100.0

Таблиця 3. Обсяги операцій на валютному ринку України з доларами США, німецькими марками та російськими рублями в 1998 році

Період	Долари США	Німецькі марки	Російські рублі	млрд. одиниць
Перший (січень – серпень) у розрахунку за 1 місяць	23.6 2.9	2.0 0.25	9.9 1.24	
Другий (вересень – жовтень) у розрахунку за 1 місяць	1.8 0.9	0.2 0.1	2.1 1.05	
Третій (листопад – грудень) у розрахунку за 1 місяць	1.6 0.8	0.2 0.1	2.1 1.05	
Усього за рік	26.6	2.4	14.1	

ларів, або 78% від річного обсягу. Найбільш активним із точки зору функціонування валютного ринку був липень, коли обсяг операцій із доларами США досягнув 3.4 млрд. долларів (у тому числі 2.2 млрд. долларів — на міжбанківському валютному ринку, понад 0.5 млрд. долларів — операції з готівкою). На Українській міжбанківській валютній біржі, де в основному формувався офіційний валютний курс, частка проведених операцій із іноземною валютою леді перевищила 8% від загального їх обсягу.

У другому періоді спостерігалося стрімке зниження обсягу операцій як у цілому, так і на окремих сегментах валютного ринку, за винятком УМВБ.

У зв'язку з різким підвищеннем попиту на іноземну валюту на валютному ринку України, згідно з постановою Кабінету Міністрів та НБУ № 1413 від 10 вересня 1998 року запроваджено ряд обмежень, спрямованих на підвищення пропозиції з одночасним зниженням попиту:

- ◆ запроваджено обов'язковий продаж валютних надходжень на користь резидентів;
- ◆ обмежено операції на міжбанківському валютному ринку;
- ◆ операції з іноземною валютою здійснюються виключно через Українську

Кримську міжбанківські валютні біржі;

- ◆ введено вимоги щодо документального підтвердження клієнтом фактичного надходження товарів та отримання послуг при розгляді заявок на купівлю іноземної валюти, також запроваджено обмеження на здійснення резидентами попередньої (авансової) оплати за договорами щодо імпорту;

- ◆ встановлено обмеження щодо купівлі банками-нерезидентами іноземної валюти;

- ◆ обсяг одноразового продажу фізичній особі-резиденту готівкої іноземної валюти лімітовано сумою, еквівалентною 1000 доларам США;

- ◆ банкам заборонено надавати кредити резидентам для реалізації їх контрактів, за винятком критичного імпорту тощо.

Для реалізації вжитих заходів посилено валютний контроль за діяльністю комерційних банків та обмінних пунктів.

Уведення обмежень спричинилося до різкого падіння активності на валютному ринку. З другої половини серпня 1998 року обсяги операцій із доларами США знизилися порівняно з попереднім місяцем на 24%, у тому числі на міжбанківському валютному ринку — на 26, міжнародному — на 47, за операціями з готівкою — на 7, на Українській міжбанківській валютній біржі

— на 3%. Значне скорочення обсягу операцій на міжбанківському та міжнародному валютних ринках було наслідком підвищення ризику та заборони щодо здійснення уповноваженими банками арбітражних операцій із іноземною валютою. Ця тенденція тривала до початку листопада. Мінімум спостерігався у жовтні: обсяг операцій із валютою США на всіх сегментах ринку впав до 780 млн. долларів — 23.2% від обсягу операцій у липні, коли він був найбільшим. Незважаючи на загальне зниження активності ринку, обсяг операцій із доларами США на Українській міжбанківській валютній біржі, навпаки, зрос. Унаслідок централізації операцій із купівлі та продажу іноземної валюти на цьому сегменті ринку їх обсяг у жовтні перевищував 0.5 млрд. долларів (64.4% від загального обсягу операцій), тобто зрос з липнем на 89%.

Третій період характеризується деякою стабілізацією та незначним пожвавленням валютного ринку, що пояснюється передусім реалізацією прийнятих Національним банком України заходів щодо упередження фінансової кризи. У листопаді 1998 року обсяг операцій із доларами США зрос порівняно з попереднім місяцем на 0.6% (у тому числі більш як удвічі — на міжнародному валютному ринку) і становив 784 млн. долларів. Незначне зростання зберігалося і в грудні: порівняно з листопадом обсяги збільшилися на 3.2%.

У минулому році дещо змінилася структура ринку. Якщо 1997 року спостерігалося підвищення питомої ваги операцій на міжбанківському та міжнародному валютних ринках з одночасним зниженням їх на УМВБ та на ринку готівки, то в 1998-му ситуація змінилася на протилежну. Як і в попередні роки, домінуюча роль на вітчизняному валютному ринку належала долару США.

Із початку 1999 року зберігається відносна стабільність валютного ринку України. Цьому, зокрема, сприяло продовження політики валютного коридору. Очікується зростання обсягів, що значною мірою залежатиме від потреб фінансування експортно-імпортних операцій. Зростатиме активність та поліпшуватимуться механізми функціонування міжбанківського валютного ринку. Посилуватиметься роль Національного банку в регулюванні динаміки обмінного курсу гривні шляхом ускладнення методів управління офіційним валютним резервом НБУ, кошти якого використовуватимуться для забезпечення стабільності національної грошової одиниці.

Точка зору /

Плаваючий курс гривні згубний для економіки України

*Україна визначилась із принципами валютного регулювання. Однак на-
пруженість державного бюджету, брак коштів на покриття його дефіци-
ту, непевний економічний стан держави ще не раз стануть приводом для
загострення суперечок щодо зміни валютної політики. Радник Голови НБУ
попереджає про неприйнятність "вільного плавання" гривні за існуючих
умов та порушує злободенні проблеми оптимізації курсового режиму.*

ДЕЩО З ТЕОРІЇ

Попит і пропозиція — базові категорії ринкової економіки. Якщо не брати до уваги психологічні фактори, то можна сказати, що на взаємодії цих категорій базуються усі процеси обороту капіталу. Вся історія ринкової економіки — це історія розвитку попиту і пропозиції.

Співвідношенням попиту і пропозиції визначається якість процесів обороту капіталу. Перевищення пропозиції над попитом формує тенденцію до знецінення. Перевищення попиту — тенденцію до подорожчання.

Стабільність економіки часто обумовлюють досягненням балансу між попитом і пропозицією — тоді між ними зникають протиріччя. Однак відсутність протиріччя породжує стагнацію. І знецінення, і подорожчання мають різні, абсолютно нерівнозначні наслідки для економіки. Надлишок пропозиції викликає знецінення та дає сигнал до згортання виробництва даного товару; надлишок попиту, навпаки, — до розгортання. Одні галузі занепадають, інші — розвиваються. Головне — ці процеси принципово не завдають спричиняються до загальнонаціональних наслідків. Найчастіше втрачають або виграють окремі товаровиробники, підгалузі, інколи — галузі. У світовому ринковому супермарафоні, що триває десятки років, зрештою виграють держави, які створюють найкращі умови для розвитку попиту і пропозиції (якщо не брати до уваги такі природні переваги, як арабська нафта тощо).

Однак не завжди коректно підходи, напрацьовані для розвитку попиту і пропозиції на товари, що становлять матеріальні блага, екстраполювати на такий специфічний товар, як гроші.

СПЕЦІФІКА ГРОШЕЙ

Гроші — не просто товар. Це загальний еквівалент для інших товарів. Знецінення або подорожчання грошей має у країщому разі загальнонаціональні наслідки. У гіршому — грошові струси переходятяться на економіку країн-партнерів.

У зовнішньоекономічній сфері національна валюта протистоїть валюти країн-партнерів. Зрештою ціна [курс] національної валюти визначається попитом на валюту країни-партнера.

Зростання попиту на іноземну валюту формує тенденцію до знецінення національної валюти, зменшена — до подорожчання.

Курс національної валюти як ціна "товару товарів"

має властивість викликати наднаціональні зміни. Масштаби цих змін визначаються співвідношенням зовнішньоекономічних і внутріекономічних оборотів. Висока частка імпортованих товарів у внутрішньому споживанні формує високу чутливість внутрішнього обороту капіталу до зміни курсу національної валюти. Ця чутливість особливо посилюється, коли в імпорті переважають товари, яким немає внутрішніх замінників (для України — це енергоносії).

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕРСПЕКТИВНІСТЬ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ПЛАВАЮЧОГО КУРСУ

Наша країна якраз і є державою з високим рівнем української нееластичної залежності від імпорту. Суто теоретично запровадження плаваючого курсу, за нашою оцінкою, може спричинитися до карколомногого падіння курсу гривні. Впродовж кількох днів він може знизитися до 8—12 гривень за долар США. Це без урахування психологічного фактора. З огляду на можливу паніку можна очікувати ще більшого падіння курсу. Інфляція споживчих цін у кращому разі сягне 50—100%, а можливо, й більше. Достатньо обґрунтованої оцінки немає.

Щоб утримати курс та приборкати інфляцію, Національний банк буде змушений вжити надзвичайно жорстких заходів щодо обмеження пропозиції гривні:

- 1) різко підвищити рівень резервування (30%);
- 2) встановити кредитну стелю;
- 3) підвищити облікову ставку;
- 4) обмежити обсяг одноразового продажу готівкової валюти тощо.

Повернення до часів валютної політики Юхима З'ягільського та Віктора Суслова стане неминучим.

Від жорсткої монетарної політики найбільше постраждають вітчизняний споживач зокрема та внутрішній ринок у цілому. Наведемо дуже стислий перелік можливих негативних наслідків.

1. Можна очікувати швидкого зростання частки бартерних операцій — скоротяться і так жалюгідні надходження до бюджету.
 2. Дovedеться запустити друкарський верстат, щоб фінансувати дефіцит бюджету.
 3. Гроші ще більше втратять свою функцію засобу платежу.
 4. Банківська система просто розвалиться.
- Однак апологетів плаваючого курсу така перспек-

тива не зупиняє. Вони вважають, що відтак ми матимемо ринковий курс гривні, і це стане відправною точкою економічного зростання.

Трагедія у тому, що саме довгоочікуваного піднесення економіки й не буде. Вся дискусія щодо доцільноті або недоцільноті запровадження плаваючого курсу є певною мірою сколастичною. Український досвід свідчить: наша економіка досить своєрідно реагує на динаміку валютного курсу. Головна причина — відсутність належних умов для господарської діяльності. Інституціональне середовище настільки спотворене численними обмеженнями, що й до торішнього 17 серпня ринковий курс ринковим був лише умовно. Йдеється про те, що принаймні на 40—50% українська економіка є економікою фіктивної вартості. Це виявляється у надзвичайно високій частці бартерних — товарообмінних — операцій, де грошові оцінки є досить умовними. Безумовним є лише те, що суб'єктів товарообмінних операцій найбільше цікавить споживча вартість товарів, а грошова оцінка має для них другорядне значення.

НАГАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ КУРСОВОЇ ПОЛІТИКИ

На шляху оптимізації курсової політики зокрема та відновлення економічного зростання в цілому стоїть ряд інституціональних перепон.

Перелічимо найбільш одіозні.

1. Картотека № 2, яка перетворює капітанів бізнесу — директорів — на рабів, прикутих до весел на галерах.
2. Безакцептне списання коштів із рахунків. У 21 випадку, передбаченому законодавством, чиновнику надано можливість розправи над директором та трудовим колективом.
3. Недостатній захист прав власників. Держава не захищає прав навіть свого найпотужнішого кредитора — громадянині України.
4. Не вщухають спроби перетворити банківську систему у філіал охранки. Реальної банківської таємниці немає.
5. Перманентно змінюється господарське законодавство.

Крім того, в Україні надзвичайно слабо розвинуті інститути громадської самоорганізації, що дає змогу політичній владі ігнорувати інтереси економічних агентів.

1. Профспілки через свою безпорадність літуть воду на млин політичної влади. Їх не можна вважати поспільними захисниками інтересів робітників та найманіх працівників.

2. Об'єднання підприємців і промисловців досягають успіхів лише у вирішенні другорядних проблем формування умов для ведення нормальної, орієнтованої на реальні економічні зростання, господарської діяльності.

3. Політичні партії поки що можна вважати лише ритуальним елементом нашого суспільства.

Нам потрібні термінові інституціональні трансформації, а не інтелектуальні вправи щодо вибору режиму валютного курсу.

Віктор Лисицький,
керівник групи економічних радників
Голови Національного банку України.
Кандидат економічних наук.

Офіційний курс гривні щодо іноземних Національним банком України щоде

№ п/п	Код валют	Назва валюти							
			01.01.1999 р.	02.01.1999 р.	03.01.1999 р.	04.01.1999 р.	05.01.1999 р.	06.01.1999 р.	
1	036 AUD	100 австралійських доларів	209.4505	209.4505	209.4505	209.4505	211.5231	213.2830	
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	29.1162	29.1162	29.1162	29.1162	29.3605	29.3630	
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	573.1468	573.1468	573.1468	573.1468	568.1466	567.3172	
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	99.3134	99.3134	99.3134	99.3134	100.1512	100.1597	
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	12.1676	12.1676	12.1676	12.1676	12.3494	12.4436	
7	208 DKK	100 данських крон	53.7914	53.7914	53.7914	53.7914	54.2287	54.2376	
8	840 USD	100 доларів США	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	
9	233 EEK	100 естонських крон	25.6052	25.6052	25.6052	25.6052	25.8209	25.8231	
10	352 ISK	100 ісландських крон	4.9395	4.9395	4.9395	4.9395	4.9239	4.9770	
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	508.7241	508.7241	508.7241	508.7241	512.9856	513.0292	
12	724 ESP	1000 іспанських песет	24.0791	24.0791	24.0791	24.0791	24.2814	24.2835	
13	380 ITL	10000 італійських лір	20.6890	20.6890	20.6890	20.6890	20.8653	20.8671	
14	124 CAD	100 канадських доларів	220.6144	220.6144	220.6144	220.6144	224.3996	224.9058	
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.0798	4.0798	4.0798	4.0798	4.0798	4.0798	
16	428 LVL	100 латвійських латів	602.2847	602.2847	602.2847	602.2847	602.2847	602.2847	
17	440 LTL	100 литовських літів	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	
18	498 MDL	100 молдовських лейів	41.1770	41.1770	41.1770	41.1770	41.2668	41.2236	
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	181.8031	181.8031	181.8031	181.8031	183.3313	183.3469	
20	280 DEM	100 німецьких марок	204.8416	204.8416	204.8416	204.8416	206.5665	206.5841	
21	578 NOK	100 норвезьких крон	45.3314	45.3314	45.3314	45.3314	45.6250	46.0474	
22	985 PLN	100 польських злотих	98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	
23	620 PTE	100 португальських ескудо	1.9978	1.9978	1.9978	1.9978	2.0152	2.0154	
24	810 RUR	10 російських рублів	1.6596	1.6596	1.6596	1.6596	1.6596	1.6596	
25	702 SGD	100 сінгапурських доларів	207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	
26	703 SKK	100 словацьких крон	9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.1155	3.1155	3.1155	3.1155	3.1000	3.1000	
31	246 FIM	100 фінських марок	67.3826	67.3826	67.3826	67.3826	67.9494	67.9552	
32	250 FRF	100 французьких франків	61.0797	61.0797	61.0797	61.0797	61.5908	61.5960	
33	203 CZK	100 чеських крон	11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	
34	752 SEK	100 шведських крон	42.4125	42.4125	42.4125	42.4125	42.6638	42.9719	
35	756 CHF	100 швейцарських франків	250.3164	250.3164	250.3164	250.3164	249.8819	250.6006	
36	392 JPY	1000 японських єн	29.7123	29.7123	29.7123	29.7123	30.2108	30.8524	
37	978 EUR	100 євро	399.8452	399.8452	399.8452	399.8452	404.0090	404.0433	
38	960 XDR	100 СПЗ	482.0333	482.0333	482.0333	482.0333	482.0333	483.5130	
			16.01.1999 р.	17.01.1999 р.	18.01.1999 р.	19.01.1999 р.	20.01.1999 р.	21.01.1999 р.	22.01.1999 р.
1	036 AUD	100 австралійських доларів	216.6756	216.6756	216.6756	217.5504	217.5897	219.5944	218.2447
2	040 ATS	100 австрійських шилінгів	28.9545	28.9545	28.9545	28.9197	28.9296	28.8275	28.8200
3	826 GBP	100 англійських фунтів стерлінгів	566.0222	566.0222	566.0222	567.4365	568.6862	565.5478	564.6767
4	031 AZM	10000 азербайджанських манатів	8.7917	8.7917	8.7917	8.7917	8.7917	8.7917	8.7894
5	056 BEF	1000 бельгійських франків	98.7665	98.7665	98.7665	98.6476	98.6815	98.3322	98.3077
6	300 GRD	1000 грецьких драхм	12.2611	12.2611	12.2611	12.3012	12.3073	12.2981	12.2873
7	208 DKK	100 датських крон	53.5220	53.5220	53.5220	53.4647	53.5198	53.3323	53.3135
8	840 USD	100 доларів США	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000
9	233 EEK	100 естонських крон	25.4639	25.4639	25.4639	25.4322	25.4420	25.3522	25.3456
10	352 ISK	100 ісландських крон	4.9604	4.9604	4.9604	4.9345	4.9287	4.9346	4.9377
11	372 IEP	100 ірландських фунтів	505.8929	505.8929	505.8929	505.2837	505.4577	503.6737	503.5431
12	724 ESP	1000 іспанських песет	23.9457	23.9457	23.9457	23.9169	23.9251	23.8407	23.8345
13	380 ITL	10000 італійських лір	20.5768	20.5768	20.5768	20.5521	20.5591	20.4866	20.4813
14	124 CAD	100 канадських доларів	223.8709	223.8709	223.8709	224.6110	224.4097	225.0512	226.2379
15	398 KZT	100 казахстанських тенге	4.0701	4.0701	4.0701	4.0556	4.0556	4.0556	4.0556
16	428 LVL	100 латвійських латів	601.2281	601.2281	601.2281	601.2281	601.2281	602.2847	602.2847
17	440 LTL	100 литовських літів	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750
18	498 MDL	100 молдовських лейів	40.0955	40.0955	40.0955	39.9738	39.7195	39.5399	39.3944
19	528 NLG	100 нідерландських гульденів	180.7965	180.7965	180.7965	180.5788	180.6410	180.0034	179.9567
20	280 DEM	100 німецьких марок	203.7105	203.7105	203.7105	203.4651	203.5352	202.8168	202.7643
21	578 NOK	100 норвезьких крон	45.7169	45.7169	45.7169	45.9651	46.1275	46.1250	46.0863
22	985 PLN	100 польських злотих	98.8320	98.8320	98.8320	98.8320	98.8320	98.8320	96.5352
23	620 PTE	100 португальських ескудо	1.9873	1.9873	1.9873	1.9849	1.9856	1.9786	1.9781
24	810 RUR	10 російських рублів	1.5663	1.5663	1.5663	1.5320	1.4913	1.5306	1.5077
25	702 SGD	100 сінгапурських доларів	204.4140	204.4140	204.4140	204.4140	204.4140	204.4140	204.1704
26	703 SKK	100 словацьких крон	9.3090	9.3090	9.3090	9.3090	9.3090	9.3090	9.3130
27	792 TRL	10000 турецьких лір	0.1068	0.1068	0.1068	0.1068	0.1068	0.1068	0.1065
28	795 TMM	10000 туркменських манатів	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904
29	348 HUF	1000 угорських форинтів	15.8720	15.8720	15.8720	15.8720	15.8720	15.8720	15.6971
30	860 UZS	100 узбецьких сумів	3.0888	3.0888	3.0888	3.0888	3.0888	3.0888	3.0888
31	246 FIM	100 фінських марок	67.0099	67.0099	67.0099	66.9292	66.9523	66.7160	66.6987
32	250 FRF	100 французьких франків	60.7392	60.7392	60.7392	60.6661	60.6870	60.4728	60.4571
33	203 CZK	100 чеських крон	11.3046	11.3046	11.3046	11.3046	11.3046	11.3046	11.1478
34	752 SEK	100 шведських крон	43.5102	43.5102	43.5102	43.7637	44.2090	44.2496	44.3445
35	756 CHF	100 швейцарських франків	249.2637	249.2637	249.2637	248.6524	248.7847	247.5507	247.3939
36	392 JPY	1000 японських єн	30.2431	30.2431	30.2431	29.9431	30.1256	30.1448	30.4260
37	978 EUR	100 євро	398.4230	398.4230	398.4230	397.9432	398.0803	396.6753	396.5724
38	960 XDR	100 СПЗ	480.0769	480.0769	480.0769	481.6893	481.8552	479.5832	480.3777

* До уваги міністерств, відомств, зацікавлених організацій і широкого кола читачів.

Єдиною офіційною інформацією у друкованих періодичних виданнях про офіційні курси гривні, які встановлюються щодо іноземних валют щоденно та один раз на місяць, є їх опублікування у "Віснику Національного банку України".

Іноземних валют, який встановлюється днями щоденно (за січень 1999 року)*

Офіційний курс

05.01.1999 р.	06.01.1999 р.	07.01.1999 р.	08.01.1999 р.	09.01.1999 р.	10.01.1999 р.	11.01.1999 р.	12.01.1999 р.	13.01.1999 р.	14.01.1999 р.	15.01.1999 р.
211.5231	213.2830	213.8324	213.8324	213.8324	213.8324	217.0781	218.6333	218.2368	216.1476	217.5929
29.3605	29.3630	29.2459	29.2459	29.2459	29.2459	29.0367	28.8126	28.6905	29.2484	29.0218
568.1466	567.3172	568.7290	568.7290	568.7290	568.7290	563.2280	562.8473	558.7184	568.1351	565.4890
8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.8098	8.7917
100.1512	100.1597	99.7604	99.7604	99.7604	99.7604	99.0468	98.2823	97.8660	99.7689	98.9959
12.3494	12.4436	12.3932	12.3932	12.3932	12.3932	12.3319	12.2594	12.1924	12.3589	12.2876
54.2287	54.2376	54.0526	54.0526	54.0526	54.0526	53.6797	53.2653	53.0418	54.0718	53.6492
342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000
25.8209	25.8231	25.7201	25.7201	25.7201	25.7201	25.5362	25.3390	25.2317	25.7223	25.5230
4.9239	4.9770	4.9489	4.9489	4.9489	4.9489	4.9217	4.9250	4.9007	4.9188	4.9448
512.9856	513.0292	510.9840	510.9840	510.9840	510.9840	507.3288	503.4126	501.2804	511.0275	507.0678
24.2814	24.2835	24.1867	24.1867	24.1867	24.1867	24.0137	23.8283	23.7274	24.1887	24.0013
20.8653	20.8671	20.7839	20.7839	20.7839	20.7839	20.6352	20.4759	20.3892	20.7857	20.6246
224.3996	224.9058	227.2218	227.2218	227.2218	227.2218	226.4660	227.0341	226.9954	222.0752	225.5313
4.0798	4.0798	4.0798	4.0798	4.0798	4.0798	4.0798	4.0701	4.0701	4.0701	4.0701
602.2847	602.2847	604.4092	604.4092	604.4092	604.4092	604.4092	604.4092	604.4092	601.2281	601.2281
85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750
41.2268	41.2236	41.2236	41.2236	41.2236	41.2236	41.1845	40.7981	40.6307	40.1796	40.0955
183.3313	183.3469	182.6160	182.6160	182.6160	182.6160	181.3097	179.9101	179.1481	182.6315	181.2164
206.5665	206.5841	205.7605	205.7605	205.7605	205.7605	204.2887	202.7117	201.8531	205.7780	204.1835
45.6250	46.0474	46.0792	46.0792	46.0792	46.0792	46.5138	46.3247	45.8525	46.0120	45.7732
98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	98.4629	98.8320	98.8320	98.8320
2.0152	2.0154	2.0073	2.0073	2.0073	2.0073	1.9930	1.9776	1.9692	2.0075	1.9919
1.6596	1.6596	1.5641	1.5641	1.5641	1.5641	1.5299	1.4861	1.5177	1.5720	1.5977
207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	207.0695	204.4140	204.4140	204.4140
9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	9.3903	9.3090	9.3090	9.3090
0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	0.1089	0.1068	0.1068	0.1068
6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904
15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	15.8536	15.8720	15.8720	15.8720
3.1000	3.1000	3.1000	3.1000	3.1000	3.1000	3.1000	3.0946	3.0946	3.0946	3.0946
67.9494	67.9552	67.6843	67.6843	67.6843	67.6843	67.2001	66.6814	66.3990	67.6901	67.1656
61.5908	61.5960	61.3505	61.3505	61.3505	61.3505	60.9116	60.4414	60.1854	61.3557	60.8803
11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	11.3829	11.3046	11.3046	11.3046
42.6638	42.9719	43.2491	43.2491	43.2491	43.2491	43.5956	43.5753	43.4050	44.0336	43.7163
249.8819	250.6006	249.7100	249.7100	249.7100	249.7100	247.5858	246.1933	245.6386	252.6313	250.6265
30.2108	30.8524	30.6219	30.6219	30.6219	30.6219	30.7137	31.3836	30.4552	30.5153	30.0850
404.0090	404.0433	402.4326	402.4326	402.4326	402.4326	399.5539	396.4696	394.7904	402.4669	399.3483
482.0333	483.5130	483.4211	483.4211	483.4211	483.4211	482.4045	478.6806	481.9654	488.8139	479.2866
21.01.1999 р.	22.01.1999 р.	23.01.1999 р.	24.01.1999 р.	25.01.1999 р.	26.01.1999 р.	27.01.1999 р.	28.01.1999 р.	29.01.1999 р.	30.01.1999 р.	31.01.1999 р.
219.5944	218.2447	217.5040	217.5040	216.7296	215.8203	215.7477	214.1171	215.6962	215.6962	215.6962
28.8275	28.8200	28.8076	28.8076	28.8499	28.8449	28.7130	28.4166	28.3518	28.3518	28.3518
565.5478	564.6767	562.5902	562.5902	568.0121	568.9724	567.0190	564.4063	564.5871	564.5871	564.5871
8.7917	8.7894	8.7894	8.7894	8.7894	8.7894	8.7894	8.7849	8.7849	8.7849	8.7849
98.3322	98.3077	98.2653	98.2653	98.4097	98.3927	97.9424	96.9315	96.7106	96.7106	96.7106
12.2981	12.2873	12.2858	12.2858	12.3268	12.3246	12.2759	12.1586	12.1543	12.1543	12.1543
53.3323	53.3135	53.2998	53.2998	53.3817	53.3775	53.1347	52.5855	52.4657	52.4657	52.4657
342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000	342.7000
25.3522	25.3456	25.3346	25.3346	25.3719	25.3675	25.2514	24.9908	24.9338	24.9338	24.9338
4.9346	4.9377	4.9424	4.9424	4.9424	4.9516	4.9573	4.9508	4.9245	4.9100	4.9100
503.6737	503.5431	503.3256	503.3256	504.0653	503.9783	501.6720	496.4939	495.3625	495.3625	495.3625
23.8407	23.8345	23.8242	23.8242	23.8592	23.8551	23.7459	23.5008	23.4473	23.4473	23.4473
20.4866	20.4813	20.4724	20.4724	20.5025	20.4990	20.4052	20.1945	20.1485	20.1485	20.1485
225.0512	226.2379	226.3209	226.3209	225.3029	225.4047	225.4358	225.0608	226.0311	226.0311	226.0311
4.0556	4.0556	4.0556	4.0556	4.0365	4.0365	4.0365	4.0365	4.0365	4.0365	4.0365
602.2847	602.2847	602.2847	602.2847	602.2847	602.2847	600.1751	600.1751	600.1751	600.1751	600.1751
85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750	85.6750
39.5399	39.3944	39.3944	39.3944	39.1505	39.1523	39.1465	39.1241	39.1505	39.1505	39.1505
180.0034	179.9567	179.8790	179.8790	179.8790	180.1433	180.1122	179.2880	177.4375	177.0331	177.0331
202.8168	202.7643	202.6767	202.6767	202.9745	202.9395	202.0108	199.9257	199.4701	199.4701	199.4701
46.1250	46.0863	45.9729	45.9729	46.0939	46.0859	45.9497	45.6267	45.4776	45.4776	45.4776
98.8320	96.5352	96.5352	96.5352	96.5352	96.5352	95.2209	95.2209	95.2209	95.2209	95.2209
1.9786	1.9781	1.9772	1.9772	1.9801	1.9798	1.9707	1.9504	1.9460	1.9460	1.9460
1.5306	1.5077	1.5064	1.5064	1.4932	1.5018	1.5117	1.5051	1.5164	1.5164	1.5164
204.4140	204.1704	204.1704	204.1704	204.1704	204.1704	204.0488	204.0488	204.0488	204.0488	204.0488
9.3090	9.3130	9.3130	9.3130	9.3130	9.3130	9.2483	9.2483	9.2483	9.2483	9.2483
0.1068	0.1065	0.1065	0.1065	0.1065	0.1065	0.1049	0.1049	0.1049	0.1049	0.1049
6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904	6.5904
15.8720	15.6971	15.6971	15.6971	15.6971	15.6971	15.8566	15.8566	15.8566	15.8566	15.8566
3.0888	3.0888	3.0888	3.0888	3.0824	3.0824	3.0824	3.0824	3.0824	3.0824	3.0824
66.7160	66.6987	66.6699	66.6699	66.7679	66.7563	66.4509	65.7650	65.6151	65.6151	65.6151
60.4728	60.4571	60.4310	60.4310	60.5198	60.5093	60.2324	59.6107	59.4749	59.4749	59.4749
11.3046	11.1478	11.1478	11							

**ІНФОРМАЦІЯ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ТОРГІВ НА УКРАЇНСЬКІЙ МІЖБАНКІВСЬКІЙ ВАЛЮТНІЙ БІРЖІ
у січні 1999 року**

Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків	Дата	Курс	Обсяг продажу	Попит	Пропозиція	Кількість банків																																																																																																																																																																		
доларами США																																																																																																																																																																													
За 100 USD																																																																																																																																																																													
Дані в тис. USD																																																																																																																																																																													
05.01.1999 р.	342.7	24320	24320	24320	75	15.01.1999 р.	215.5	1448	1448	1318	44																																																																																																																																																																		
06.01.1999 р.	342.7	17480	17480	17480	68	18.01.1999 р.	215.5	2245	2245	2173	37																																																																																																																																																																		
10.01.1999 р.	342.7	11230	11230	11230	57	19.01.1999 р.	215.5	2688	2688	2634	45																																																																																																																																																																		
11.01.1999 р.	342.7	23150	23150	23150	79	20.01.1999 р.	215.5	2987	2987	2970	45																																																																																																																																																																		
12.01.1999 р.	342.7	19910	20060	19910	75	21.01.1999 р.	215.5	3065	3065	2983	46																																																																																																																																																																		
13.01.1999 р.	342.7	21940	21940	21940	75	22.01.1999 р.	215.5	1660	1660	1565	45																																																																																																																																																																		
14.01.1999 р.	342.7	17320	17670	17320	71	25.01.1999 р.	215.5	1529	1529	1454	41																																																																																																																																																																		
15.01.1999 р.	342.7	17520	17520	17520	69	26.01.1999 р.	215.5	2058	2058	1954	42																																																																																																																																																																		
18.01.1999 р.	342.7	15450	15780	15450	69	27.01.1999 р.	215.5	1786	1850	1786	48																																																																																																																																																																		
19.01.1999 р.	342.7	19920	19920	19920	75	28.01.1999 р.	215.5	2002	2002	1983	40																																																																																																																																																																		
20.01.1999 р.	342.7	21270	21920	21270	79	29.01.1999 р.	215.5	1690	1690	1690	41																																																																																																																																																																		
21.01.1999 р.	342.7	18650	18990	18650	77	євро																																																																																																																																																																							
22.01.1999 р.	342.7	16240	16350	16240	73	Дані в тис. EUR																																																																																																																																																																							
25.01.1999 р.	342.7	20280	20650	20280	75	26.01.1999 р.	342.7	21140	21670	21140	72	11.01.1999 р.	399	190	185	190	7	27.01.1999 р.	342.7	15400	15490	15400	79	12.01.1999 р.	400	14	16	14	7	28.01.1999 р.	342.7	18950	19250	18950	76	13.01.1999 р.	401	399	403	399	11	29.01.1999 р.	342.7	17460	17600	17460	73	14.01.1999 р.	402	109	127	109	11	німецькими марками												За 100 DEM												Дані в тис. DEM												05.01.1999 р.	215.5	3228	3228	3228	40	15.01.1999 р.	403	294	354	294	10	06.01.1999 р.	215.5	2491	2491	2236	40	18.01.1999 р.	404	124	132	124	11	10.01.1999 р.	215.5	3162	3292	3162	38	19.01.1999 р.	405	573	646	573	18	11.01.1999 р.	215.5	1826	1826	1805	46	20.01.1999 р.	406	378	387	378	18	12.01.1999 р.	215.5	1418	1440	1418	45	21.01.1999 р.	408	84	99	84	18	13.01.1999 р.	215.5	1762	1762	1732	45	22.01.1999 р.	409	835	853	835	19	14.01.1999 р.	215.5	2385	2385	1981	40	25.01.1999 р.	410	145	148	145	18
26.01.1999 р.	342.7	21140	21670	21140	72	11.01.1999 р.	399	190	185	190	7																																																																																																																																																																		
27.01.1999 р.	342.7	15400	15490	15400	79	12.01.1999 р.	400	14	16	14	7																																																																																																																																																																		
28.01.1999 р.	342.7	18950	19250	18950	76	13.01.1999 р.	401	399	403	399	11																																																																																																																																																																		
29.01.1999 р.	342.7	17460	17600	17460	73	14.01.1999 р.	402	109	127	109	11																																																																																																																																																																		
німецькими марками																																																																																																																																																																													
За 100 DEM																																																																																																																																																																													
Дані в тис. DEM																																																																																																																																																																													
05.01.1999 р.	215.5	3228	3228	3228	40	15.01.1999 р.	403	294	354	294	10																																																																																																																																																																		
06.01.1999 р.	215.5	2491	2491	2236	40	18.01.1999 р.	404	124	132	124	11																																																																																																																																																																		
10.01.1999 р.	215.5	3162	3292	3162	38	19.01.1999 р.	405	573	646	573	18																																																																																																																																																																		
11.01.1999 р.	215.5	1826	1826	1805	46	20.01.1999 р.	406	378	387	378	18																																																																																																																																																																		
12.01.1999 р.	215.5	1418	1440	1418	45	21.01.1999 р.	408	84	99	84	18																																																																																																																																																																		
13.01.1999 р.	215.5	1762	1762	1732	45	22.01.1999 р.	409	835	853	835	19																																																																																																																																																																		
14.01.1999 р.	215.5	2385	2385	1981	40	25.01.1999 р.	410	145	148	145	18																																																																																																																																																																		

Примітка. Торги білоруськими та російськими рублями, італійськими лірами, французькими франками та англійськими фунтами стерлінгів у січні не проводилися.

**Офіційний курс гривні щодо іноземних валют,
який встановлюється Національним банком України
один раз на місяць (за січень 1999 року)***

№ п/п	Код валюти	Назва валюти	Офіційний курс	18	434 LYD	100 лівійських динарів	761.5556
1	112 BYB	10000 білоруських рублів	0.1570	19	470 MTL	100 малтійських лір	907.0937
2	100 BGL	1000 болгарських левів	2.0490	20	484 MXN	100 мексиканських нових песо	34.6862
3	986 BRL	100 бразильських реалів	283.8095	21	496 MNT	10000 монгольських тугриків	39.6993
4	051 AMD	10000 вірменських драмів	66.2824	22	554 NZD	100 новозеландських доларів	179.2364
5	410 KRW	1000 вонів Республіки Корея	2.8386	23	586 PKR	100 пакистанських рупій	6.7697
6	704 VND	10000 в'єтнамських донгів	2.4672	24	604 PEN	100 перуанських нових солів	109.6289
7	381 GEL	100 грузинських лари	207.6970	25	408 KPW	100 північнокорейських вонів	155.7727
8	344 HKD	100 доларів Гонконгу	44.2422	26	642 ROL	10000 румунських лейів	3.1651
9	818 EGP	100 єгипетських фунтів	100.4985	27	682 SAR	100 саудівських ріялів	91.3623
10	218 ECS	1000 еквадорських сукре	0.5220	28	760 SYP	100 сирійських фунтів	7.6156
11	376 ILS	100 ізраїльських шекелів	81.8740	29	705 SIT	100 словенських толарів	2.1193
12	356 INR	1000 індійських рупій	80.5737	30	901 TWD	100 нових тайванських доларів	10.6278
13	364 IRR	1000 іранських ріалів	1.1423	31	762 TJR	1000 таджицьких рублів	3.4792
14	368 IQD	100 іракських динарів	1102.2837	32	952 XOF	1000 франків КФА	6.0881
15	417 KGS	100 киргизьких сомів	11.6660	33	152 CLP	1000 чилійських песо	7.2429
16	414 KWD	100 кувейтських динарів	1134.3926	34	191 HRK	100 хорватських кун	54.5327
17	422 LBP	1000 ліванських фунтів	2.2725	35	156 CNY	100 юанів Ренмінбі (Китай)	41.3964
				36	255	100 доларів США за розр. із Індією	274.1600

* Курс встановлено з 01.01.1999 року.

Матеріали підготовлено департаментом валютного регулювання Національного банку України.

Аналітичний огляд /

**Олександр
Киреєв**

Заступник Голови Правління НБУ

Незважаючи на фінансову кризу, 1998 року банківська система України вистояла і зробила ще один крок на шляху свого розвитку.

**Ірина
Жабська**

Начальник управління безвійзного нагляду
департаменту пруденційного нагляду НБУ

Система комерційних банків України: підсумки року

Підсумовуючи здобутки та аналізуючи проблеми, недоліки і прорахунки в діяльності комерційних банків України протягом 1998 року, слід зауважити, що за минулий рік фінансовий стан банківської системи значно змінився, причому ще більше загострилися окремі проблеми та посилилися негативні тенденції.

Серед здобутків відзначимо передусім те, що банківська система України діє, з кожним роком поповнюючись новими банківськими установами; вона вистояла під час останньої фінансової кризи; у більшості банків впроваджуються нові технології, зростає професіоналізм тощо.

Серед факторів, які негативно впливають на діяльність банківського сектора, насамперед зауважимо недосконалість банківського законодавства, тісне переплетення економічних інтересів банків і корпоративних інтересів їхніх акціонерів, недостатньо професійний підхід до кредитної політики, недовіру вкладників до банків, інтегрований зв'язок і вплив на банківську систему кризових явищ в економіці України, труднощі з виконанням банківських платежів у банківському секторі Росії.

Зокрема, на діяльності вітчизняних банків України відчутно позначилися, додавши складних проблем, економічна, фінансова та платіжна кризи, які загострилися у серпні — вересні минулого року.

На початку 1999 року в Україні було зареєстровано 214 банків. 176 із них має ліцензію Національного банку України на здійснення банківських операцій, а 161 банк — право на здійснення операцій із валютними цінностями.

54 банки (на 9 менше, ніж було на початку 1998 року) віднесено до категорії проблемних. 17 проблемних банків нині перебуває в режимі фінансового оздоровлення (у минулому році в ре-

жим фінансового оздоровлення було переведено вісім банків, шести банкам поновлено загальний режим функціонування). У чотирох банків відкликано ліцензію на здійснення всіх банківських операцій. 33 банки перебувають у стадії ліквідації (із них 17 ліквідуються за рішеннями Національного банку України, 16 — за рішеннями Арбітражного суду).

Однією з найважливіших передумов життєздатності банків і, мабуть, однією з найгостріших на сьогодні проблем є капіталізація банків.

На початку нинішнього року загальна сума сплачених статутних капіталів по системі комерційних банків становила 2 100 млн. грн., тобто протягом 1998 р. вона зросла на 540.4 млн. грн.

Загальна сума капіталу по банківській системі на 01.01.1999 р. становила 4 560.8 млн. грн., на 730.5 млн. грн. більше, ніж рік тому. Проте за минулий рік змінилася і структура капіталу банків.

Основний капітал зменшився на 68.3 млн. грн. і на початок поточного року становив 3 638.1 млн. грн. Водночас **додатковий капітал** зріс на 816.9 млн. грн., сягнувши 982.3 млн. грн. Загальний обсяг капіталів комерційних банків становив 23% від пасивів банків.

Щоб вирішити проблеми капіталізації, Національний банк України зобов'язав комерційні банки провести до-капіталізацію шляхом зачленення додаткових коштів акціонерів (учасників) або реорганізації банків через злиття чи приєднання. Згідно з вимогами законодавства України щодо розміру статутних фондів банки повинні до 31.03.1999 р. сформувати статутні фонди у розмірі, еквівалентному 1 млн. ЕКЮ. У разі невиконання цих вимог щодо них буде **вжито відповідних заходів впливу**, аж до відкликання ліцензій на здійснення окремих або всіх банківських операцій.

Важливим завданням комерційних банків є формування довіри до них населення. Це, з одного боку, допомагає їм мобілізовувати заощадження населення і таким чином зміцнювати банківський сектор, а з другого — переорієнтовувати громадян на збереження вільних коштів саме у банківських установах.

Залишки на поточних та депозитних рахунках фізичних осіб на 01.01.1999 р. становили 3 209 млн. грн., що на 977 млн. грн. більше, ніж рік тому.

Але проблема довіри населення до банків залишається гострою. Так, у період фінансово-економічної кризи відплив вкладів населення у національний валюті з банків становив 378 млн. грн., або 15% від загальної суми вкладів. Щоправда, вже до кінця року ситуація поліпшилася, і обсяг вкладів досягнув докризового рівня.

Питання щодо гарантування вкладів населення є предметом постійної уваги і жорсткого контролю з боку Національного банку.

Як відомо, на виконання Указу Президента України № 996/98 від 10.09.1998 р. “Про заходи щодо захисту прав фізичних осіб — вкладників комерційних банків України” на державному рівні вирішено питання про створення Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. Такий фонд розпочав свою роботу.

З метою кращого забезпечення захисту інтересів вкладників комерційних банків, створення реальних можливостей для проведення ними розрахунків за своїми зобов’язаннями перед вкладниками та згідно зі статтею 24 Закону України “Про банки і банківську діяльність” Національний банк прийняв постанову “**Про перерахування комерційними банками на рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, відкритий у НБУ, початкових зборів**”.

Розрахункова сума початкового збо-

ру від комерційних банків до фонду становить 19 132 тис. грн. (на даний час у формуванні фонду беруть участь 140 банків). Розмір початкового внеску Національного банку України (як внеску держави) — 20 млн. грн. Практично всі комерційні банки зробили початковий внесок, і надалі фонд поповнюватиметься за рахунок їхніх відрахувань пропорційно до сум зачутчених коштів населення.

Сподіваємося, це позитивно вплине на діяльність банків, спрямовану на зачутчення вільних коштів населення.

Одним із основних напрямів діяльності комерційних банків залишається кредитування.

Кредитний портфель по системі банків України на початок року становив **11 561.9 млн. грн.** За минулий рік його обсяг зросла на 2 329.8 млн. грн., або на 25%.

У кредитуванні перевага надається юридичним особам. Суб'єктам господарювання надано кредити на суму **9 258 млн. грн.** (80%). Міжбанківські кредити становлять **1 724.6 млн. грн.** (15%). Кредити населенню — **521.4 млн. грн.**

У минулому році збільшився обсяг неповернених кредитів, тому проблема якості кредитного портфеля залишається гострою. У зв'язку із цим НБУ вимагає від комерційних банків відповідальнішого ставлення до забезпеченості кредитів, передусім високоліквідним майном. Національний банк України здійснює жорсткий контроль щодо формування банками резервів на кредитні ризики.

На 01.01.1999 р. комерційні банки **мали сформувати такі резерви на загальну суму 1 044.4 млн. грн.** Фактично сформовано їх на суму 725.4 млн. грн. Загальна сума резерву на кредитні ризики за рік зросла майже втрічі.

У 1998 році за рахунок зазначених резервів 96 банків списали заборгованість за безнадійними кредитами на загальну суму 117.4 млн. грн.

Кредитна політика банків тісно пов'язана з інвестиційною діяльністю. За минулий рік практично не спостерігалося активізації на ринку цінних паперів. Прийняті урядом рішення про зміну строків погашення цінних паперів держави змінили структуру інвестиційного портфеля комерційних банків.

На початку нинішнього року загальна сума вкладень комерційних банків у інвестиційний портфель становила 1 911.4 млн. грн., що на 107.1 млн. грн. менше, ніж на початку минулого. У структурі інвестиційного портфеля цінні папери на інвестиції становлять 1104.9 млн. грн. (58% від загальної суми), цінні папери на продаж — 755.9 млн. грн. За 1998 рік вкладення комерційних банків

у цінні папери на інвестиції збільшилися (темп зростання — 8%), водночас зменшилися вкладення у цінні папери на продаж.

Протягом звітного року дещо поліпшилася ситуація з високоліквідними активами. На 01.01.1999 р. у системі комерційних банків вони становили 3 253.3 млн. грн., тобто зросли за рік на 70%. Зростання відбулося переважно за рахунок збільшення залишків на рахунках у банках інших країн світу.

У цілому банківська система України закінчила рік прибутково, хоча 15 банків виявилися збитковими.

За станом на 01.01.1999 р. **перевищення доходів над витратами** комерційних банків становило 448.7 млн. грн., це на 500 млн. грн. менше, ніж за попередній звітний період.

У 1998 році комерційні банки спрямували на формування резервів на кредитні ризики кошти в сумі 729.3 млн. грн. Згідно з балансовими даними банки сплатили податок на прибуток у сумі 293.1 млн. грн.

Характеризуючи основні показники та напрями діяльності комерційних банків за минулий рік, зазначимо, що незважаючи на всі негаразди, банківська система України зробила ще один крок на шляху свого розвитку. Але щоб досягнути рівня авторитетних банків світу, потрібно докласти ще багато зусиль як самим банкам, так і державі (зокрема, у справі вдосконалення банківського законодавства).

На виконання Указу Президента України № 44/99 від 23.01.1999 р. "Про комплексні заходи щодо оздоровлення банківської системи на 1999–2000 роки" Національним банком України розроблено заходи, якими передбачено істотне поліпшення банківської діяльності, посилення контролю за діяльністю фінансово-банківських установ, удосконалення законодавчої та нормативної бази.

Крім того, підвищенню ефективності регулювання діяльності комерційних банків, які перебувають у скрутному фінансовому становищі, відновленню їхньої платоспроможності та ліквідності сприятиме реалізація комплексу заходів, передбачених Стратегією Національного банку України щодо реструктуризації та реорганізації банків у стані фінансової скруті, затвердженою постановою Правління НБУ № 502 від 01.12.1998 р.

Серед першочергових завдань, які постали сьогодні перед Національним та комерційними банками України, варто зауважити такі.

1. Вирішення у законодавчому порядку проблем комерційних банків,

прийняття Закону України "Про Національний банк України", внесення змін та доповнень до Закону України "Про банки і банківську діяльність", подальше удосконалення нормативної бази.

2. Відновлення нормального функціонування фінансових ринків (валютного, цінних паперів тощо).

3. Подальша капіталізація банків. Залучення до участі в ній нових інвесторів, у тому числі — іноземних.

4. Вирішення на державному рівні проблем великих банків, на яких лежить тягар проблем колишніх державних банків СРСР.

5. Відновлення довіри до банків із боку населення; максимальне залучення коштів, які перебувають поза банківською системою і становлять важливий інвестиційний ресурс.

6. Значне удосконалення наглядових функцій Національного банку України за діяльністю комерційних банків, посилення контролю за банками та надання їм методичної допомоги. Передусім ідеється про жорсткий контроль за дотриманням банками обов'язкових економічних нормативів, за формуванням обов'язкових резервів і резервів на кредитні ризики, за підтриманням достатнього рівня ліквідності та платоспроможності з метою виконання зобов'язань. Підхід НБУ щодо цього буде диференційованим. Той, хто прагне до професіоналізму в роботі, дбає про перспективу банку, — отримає організаційну і методичну допомогу. До тих, хто цим нехтує, висуватимуться жорсткі вимоги щодо забезпечення стійкості банку, а якщо той чи інший банк їх не виконуватиме — ставитиметься питання про його реорганізацію. Іншого шляху до забезпечення стабільності та стійкості банківської системи України сьогодні не існує.

7. Встановлення суверінного контролю за роботою керівників комерційних банків, усунення від керівництва нездарних і не зацікавлених у конструктивних змінах та зростанні професійного рівня роботи банківських працівників.

Насамкінець зауважимо: здобутки банківської системи України є достатнім фундаментом для подальшого її розвитку, для досягнення у перспективі рівня банківських систем розвинутих країн світу.

Глибше проаналізувати тенденції розвитку банківської системи України читацям допоможуть таблиці, вміщені нижче. Вони також дадуть змогу оцінити фінансовий стан кожного банку, порівняти його зі станом інших банків тощо.

Структура активів комерційних банків України за 1998 рік¹

тис. грн.

№ п/п	№ по групі	Назва банку ²	Сумарні активи ³	Грошові кошти та залишки в НБУ	Вкладення у банки	Інвестиційний портфель	Кредитний портфель	Основні фонди	Інші активи
Група I. Найбільші банки									
1	1	ПРОМІНВЕСТБАНК	2 376 201	259 289	141 405	17 992	1 364 809	353 199	239 507
2	2	"УКРАЇНА"	2 082 183	31 449	44 724	156 197	1 054 889	502 887	292 038
3	3	ПРИВАТБАНК	1 824 681	252 030	418 300	69 661	893 114	77 452	114 124
4	4	УКРЕКСІМБАНК	1 566 328	103 519	301 524	31 892	420 089	106 724	602 580
5	5	УКРСОЦБАНК	1 226 549	79 022	35 077	72 897	691 586	223 704	124 263
6	6	ОЩАДБАНК	1 167 268	71 926	85 574	377 986	372 286	172 838	86 658
7	7	"АВАЛЬ"	1 095 196	86 295	140 376	230 048	443 057	85 848	109 573
Усього по групі			11 338 405	883 529	1 166 979	956 673	5 239 830	1 522 650	1 568 743
Група II. Великі банки (активи > 100 млн. грн.)									
8	1	КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	593 839	1 601	10 496	3 224	534 025	8 251	36 241
9	2	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	473 780	41 842	95 757	59 339	162 607	104 259	9 976
10	3	БРОКБІЗНЕСБАНК	380 793	5 378	111 694	8 903	171 117	41 292	42 410
11	4	ГРАДОБАНК	372 698	117	287	21 988	111 326	3 459	235 522
12	5	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	347 301	9 632	89 207	21 739	124 828	3 177	98 719
13	6	"СЛОВ'ЯНСЬКИЙ"	311 686	4 990	71 765	66 986	109 142	5 637	53 165
14	7	"ФІНАНСИ І КРЕДИТ"	305 746	14 576	55 224	9 576	84 427	3 116	138 826
15	8	УКРІНБАНК	289 824	17 926	21 801	37 107	146 270	49 240	17 481
16	9	ІНГ БАНК УКРАЇНА	285 223	6 749	54 305	99 242	17 780	5 956	101 193
17	10	УКРСИББАНК	263 342	36 493	65 886	14 418	114 645	5 729	26 171
18	11	"INKO"	261 341	58	15 801	274	94 824	4 606	145 777
19	12	"КРЕДІ ЛІОНЕ УКРАЇНА"	249 901	30 453	28 829	22 059	147 882	4 780	15 898
20	13	"НАДРА"	232 677	15 052	90 103	10 036	106 118	5 127	6 242
21	14	ВАБАНК	193 680	11 899	41 964	19 428	79 940	10 655	29 793
22	15	"СОСЬЄТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА"	192 365	69 495	42 337	38 991	23 609	3 080	14 853
23	16	ІНКОМБАНК-УКРАЇНА	183 611	14 946	34 441	2 537	95 828	1 511	34 349
24	17	ПРАВЕКСБАНК	181 438	27 588	13 589	20 076	89 834	16 030	14 321
25	18	МТ-БАНК	168 750	30 614	54 568	384	65 059	3 921	14 203
26	19	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	154 589	6 971	79 065	5 112	44 885	2 900	15 655
27	20	СІТІБАНК (УКРАЇНА)	148 172	31	66 922		7 854	5 474	67 891
28	21	АВТОЗАЗБАНК	141 268	18 492	49 809	20 200	19 814	6 144	26 810
29	22	"КИЇВ"	138 434	7 096	6 615	18 627	69 559	7 716	28 821
30	23	ЮГОТОБАНК	107 404	3 261	9 330	7 653	54 570	7 879	24 710
31	24	РЕАЛ-БАНК	101 643	3 915	77 009	1 939	12 730	2 964	3 085
Усього по групі			6 079 505	379 174	1 186 805	509 836	2 488 673	312 904	1 202 113
Група III. Середні банки (активи > 10 млн. грн.)									
32	1	"МЕТАЛУРГ"	94 112	13 474	19 064	2 923	39 879	4 461	14 311
33	2	"МРІЯ"	93 751	25 719	16 282	7 205	40 176	3 388	981
34	3	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	91 634	13 200	29 311	16 369	24 783	3 576	4 395
35	4	ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	90 388	6 625	8 320	3 959	38 535	7 448	25 501
36	5	УКРГАЗПРОМБАНК	89 343	4 808	51 641	7 717	7 269	1 715	16 193
37	6	ЕНЕРГОБАНК	87 439	11 327	6 320	7 061	51 330	6 913	4 487

¹ Дані подано щодо банків, які надають НБУ статистичну звітність.² Назви банків подано за орфографією записів у Книзі реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ.³ Сумарні активи — чисті активи, тобто сума активів, зменшена на суму контрактивів. Інші показники обчислені за сучасною вартістю, тобто з урахуванням нарахованих доходів та витрат. Рахунки міжфілійних оборотів згорнуті.

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

38	7	"ЗЕВС"		85 956	820	910	5 514	54 498	12 477	11 736
39	8	"АЖІО", МЕГАБАНК		85 701	15 829	18 795	9 893	20 830	12 656	7 698
40	9		75 526	14 292	34 010	4 656	13 679	4 002	4 886	
41	10	"ГРАНТ"	69 144	10 671	7 077	9 254	29 765	5 525	6 851	
42	11	"КІЇВ-ПРИВАТ"	67 193	3 512	35 373	6 913	19 003	1 195	1 198	
43	12	ІНТЕРБАНК	64 563	4 193	45 926	2 309	6 170	1 543	4 423	
44	13	ДОНЕЦЬКИЙ МІСЬКИЙ БАНК	63 811	1 402	6 507	11 300	41 071	642	2 889	
45	14	ЕКСПОБАНК	62 943	10 688	6 048	5 212	25 390	10 131	5 475	
46	15	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"	62 363	2 187	6 396	13 605	10 942	18 588	10 646	
47	16	"ПІВДЕННИЙ"	61 944	6 958	17 983	3 059	21 348	5 696	6 900	
48	17	"ЕТАЛОН"	58 000	6 435	8 862	4 716	24 450	3 753	9 784	
49	18	"АЛЛОНЖ"	55 424	884	1 283	9 278	42 016	1 089	874	
50	19	"БАНКІРСЬКИЙ ДІМ"	55 312	84	19 223	2 143	17 694	7 027	9 141	
51	20	РАЙФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА	55 293	3 800	16 692	6 001	15 572	3 566	9 663	
52	21	ДОНБРЖБАНК	54 323	13 721	3 848	34 455	1 121	936	242	
53	22	"НОВИЙ"	53 525	3 691	14 433	5 218	24 430	3 664	2 089	
54	23	ОЛБАНК	53 478	5 960	25 853	6 162	10 348	4 254	902	
55	24	"ФОРУМ"	52 551	7 245	11 406	1 904	25 555	4 264	2 177	
56	25	ЕЛЕКТРОНБАНК	52 323	5 734	9 956	5 179	15 121	15 180	1 153	
57	26	"КРЕДИТАНШАЛЬТ УКРАЇНА"	50 488	10 931	28 781	404	617	3 268	6 488	
58	27	УКРАЗБАНК	49 724	18 257	17 978	790	9 299	1 434	1 967	
59	28	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК	48 542	5 034	15 556	6 019	14 184	2 085	5 664	
60	29	"МЕРКУРІЙ"	48 425	32 100	2 348	887	11 818	1 117	154	
61	30	"КЛІРІНГОВИЙ ДІМ"	47 208	10 612	32 359	95		2 380	1 762	
62	31	УМВБ	47 186	29	4 125	8 869	91	22 492	11 579	
63	32	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"	46 484	2 379	4 382	35 984		608	3 132	
64	33	"ЮНЕКС"	46 407	113	9 898	883	9 048	3 977	22 487	
65	34	"ЕЛІТА"	46 400	5 016	13 185	1 890	18 108	5 003	3 197	
66	35	УКРАФТОГАЗБАНК	43 244	3 482	4 252	7 875	22 514	4 280	842	
67	36	БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДІТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД	41 606	1 528	10 318	16 091	3 986	6 327	3 356	
68	37	ПІВДЕНКОМБАНК	39 696	2 056	5 576	5 304	22 310	2 838	1 613	
69	38	ЛІГБАНК	38 769	7 240	7 957	4 407	13 888	2 940	2 337	
70	39	"АРКАДА"	38 507	5 415	11 015	3 961	15 875	1 713	527	
71	40	РОСТОК БАНК	37 371	2 168	2 289	1 232	28 603	1 381	1 697	
72	41	"ГЕОСАНТРІС"	35 683	4 751	4 349	827	23 823	897	1 037	
73	42	ІМЕКСБАНК	35 028	2 649	7 348	690	19 748	503	4 090	
74	43	ЕКСПЕС БАНК	34 375	12 063	9 700	662	10 031	590	1 329	
75	44	ТРАНСБАНК	34 132	6 349	5 501	1 078	16 290	1 557	3 357	
76	45	"ХРЕШАТИК"	34 112	3 712	105	888	15 613	3 813	9 981	
77	46	ЗАХІДНКОМБАНК	33 703	4 360	7 613	1 744	16 323	474	3 190	
78	47	"ЕРА"	32 902	671	3 742	10 175		331	13 978	
79	48	АВІАТЕБАНК	32 561	2 210	11 807	673	8 987	6 951	1 934	
80	49	"КИЇВСЬКА РУСЬ"	32 012	1 800	5 757	6 412	14 222	709	3 111	
81	50	"ІНТЕРАГ"	31 232	2 601	8 895	6 493	10 719	1 988	537	
82	51	ДОНВУЛЕКОМБАНК	30 302	155	778	1 090	23 056	1 138	4 084	
83	52	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"	30 288	6 417	3 980	1 836	7 892	6 510	3 653	
84	53	ПОЛТАВА-БАНК	30 108	4 072	2 264	4 634	10 247	2 145	6 746	
85	54	ІНДУСТРИАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК	28 719	1 321	1 993	1 095	10 872	12 836	604	
86	55	"ПРИЧОРНОМОР'Я"	28 545	2 859	4 045	2 436	12 617	629	5 960	
87	56	ПОЛКОМБАНК	27 782	2 036	5 628	3 335	14 496	635	1 651	

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

88	57	"КНЯЖИЙ"	26 828	124	223	2 355	8 882	3 899	11 346
89	58	РЕТОН-БАНК	26 525	4 792	6 043	1 157	8 332	1 313	4 887
90	59	ІКАР-БАНК	25 513	2 876	2 979	2 994	11 517	2 745	2 401
91	60	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	24 960	3 253	6 067	3 461	10 962	303	913
92	61	"ДЕМАРК"	24 940	2 008	5 050	2 204	13 487	1 439	751
93	62	"ПРИКАРПАТТЯ"	22 939	1 121	2 287	1 506	12 717	4 101	1 207
94	63	"СТАРОКІЇВСЬКИЙ"	22 610	5 589	7 418	1 338	5 678	572	2 014
95	64	"УКООПСПЛІКА"	22 440	3 164	898	1 343	15 858	588	589
96	65	"ЗОЛОТО ВОРОТА"	21 594	1 903	2 326	1 429	15 276	391	269
97	66	ОБ'ЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	21 550	2 351	1 308	1 737	9 238	3 182	3 734
98	67	ІНДУСТРІАЛБАНК	21 074	3 867	8 339	1 799	5 063	566	1 440
99	68	ЧЕРНІГІВБАНК	20 751	1 508	10 364	6 654	594	1 267	364
100	69	"КАПІТАЛ"	20 746	4 533	6 837	1 568	6 034	472	1 301
101	70	СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	20 380	5 706	3 782	2 153	1 770	2 941	4 028
102	71	"ТАВРЯ"	20 140	2 225	651	2 167	4 121	2 164	8 811
103	72	"ПОРТО-ФРАНКО"	19 594	3 090	1 171	1 205	9 885	1 150	3 093
104	73	АВТОКРАЗБАНК	19 195	1 930	1 536	3 630	9 956	1 682	461
105	74	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	18 710	3 677	719	3 325	5 605	735	4 649
106	75	КІЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	17 920	3 404	2 918	1 183	6 443	923	3 049
107	76	КІЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	17 232	3 293	5 550	1 515	1 449	5 425	
108	77	"ФЕБ"	17 113	1 945	3 647	961	7 718	721	2 120
109	78	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	16 690	2 541	2 667	2 800	3 722	998	3 962
110	79	"СИНТЕЗ"	16 609	4 930	1 301	311	8 184	663	1 219
111	80	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	16 401	1 495	784	1 168	7 791	238	4 923
112	81	"АВТОРІТET"	15 993	2 168	5 517	3 797	2 485	1 473	554
113	82	РАДАБАНК	15 426	1 010	1 719	4 835	6 779	836	246
114	83	КІЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	15 391	762	443	189	2 788	9 673	1 536
115	84	ЗАХІДБУДАЗБАНК	15 326	2 782	1 572	1 607	5 811	654	2 899
116	85	ПРОМЕКНОМБАНК	14 732	679	4 552	222	8 790	415	73
117	86	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК ТОРГОВОГО СПІВРОБІТНИЦТВА	14 709	1 528	1 022	187	9 803	1 742	427
118	87	ІНВЕСТБАНК	14 579	936	3 032	2 009	7 045	655	902
119	88	КОНТАКТ БАНК	14 320	379	12 076	7	10	117	1 731
120	89	ОДЕСА-БАНК	14 253	2 662	3 856	308	4 970	448	2 010
121	90	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	13 873	1 809	7 856	3	3 313	99	793
122	91	СХІДНО-ПРОМІСЛОВИЙ БАНК	13 633	2 731	5 516	1 057	3 113	215	1 002
123	92	КООПІНВЕСТБАНК	13 507	1 747	1 018	179	6 062	1 273	3 229
124	93	"СЛОБОДЖАНЩИНА"	13 244	2 407	315	94	6 053	1 572	2 803
125	94	"СИНДИКАТ"	12 955	349	133	4 593	4 681	595	2 603
126	95	"ПОЛІССЯ"	12 615	599	524	4 605	3 440	1 145	2 303
127	96	"ГАРАНТ"	12 200	594	5 675	406	4 855	167	501
128	97	"ДОНКРЕДИТИНВЕСТ"	12 058	2 469	11	1 499	6 048	1 600	431
129	98	ФІНБАНК	11 878	3 048	1 515	741	5 588	299	686
130	99	ТЕХНОБАНК	11 713	945	3 574	461	2 884	686	3 164
131	100	"МОРСКИЙ"	11 206	805	462	1 191	7 758	779	211
132	101	"СЛАВУТИЧ"	10 724	1 496	328	2 576	2 734	361	3 229
133	102	"БУКОВИНА"	10 691	1 427	327	5 060	388	3 489	
134	103	ЗАХІДІНВЕСТБАНК	10 466	126	0	78	7 439	233	2 589
135	104	"ЛІВІВ"	10 041	731	17	457	3 565	4 507	763
		Усього по групі	3 735 570	463 160	820 637	410 641	1 321 686	311 671	407 775

Група IV. Малі банки (активи < 10 млн. грн.)

136	1	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	9 860	1 236	870	5 075	317	1 658	705
137	2	"АНДРІЇВСЬКИЙ"	9 850	3 910	194	15	4 920	675	136
138	3	НЕВІКОН-БАНК	9 497	1 122	117	2 854	1 729	2 318	1 358
139	4	"ПОДІЛЛЯ"	9 436	111	29	488	6 917	501	1 390
140	5	"ДНІСТЕР"	9 427	957	1 530	116	5 591	622	610
141	6	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	9 359	361	86	982	3 819	3 087	1 023
142	7	"КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ"	8 943	361	66	168	2 297	995	5 056
143	8	"ВОЛИНЬТОРГІНВЕСТ"	8 931	41	1 104	1 518	3 898	1 026	1 345
144	9	"ТОРГОВО-ПРОМІСЛОВИЙ"	8 790	185	208	1 198	2 285	1 277	3 637
145	10	ТАВРИДА-БАНК	8 535	385	1 600	3 081	1 195	1 329	
146	11	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК	8 189	719	73	1 948	5 043	383	24
147	12	"ПРИВАТ-ЕКСЕЛЬ"	8 078	1 908	753	924	2 186	1 188	1 120
148	13	АКСІ-БАНК	8 022	1 196	2	556	5 353	564	351
149	14	ДЕМОСБАНК	7 879	1 084	3 481	218	1 816	246	1 034
150	15	УКРКОМУНБАНК	7 680	1 747	564	958	2 123	1 743	545
151	16	"АЛЬЯНС"	7 304	1 366	1 910	25	3 428	279	296
152	17	"ВІТЧИЗНА"	7 268	298	1 225	3 803	1 253	161	528
153	18	ІНТЕРКОН'ТБАНК	7 198	119	176	774	4 361	1 161	607
154	19	"БАЗІС"	7 161	835		1 375	481	2 812	1 657
155	20	"ТК КРЕДИТ"	7 024	1 660	1 073	1 063	2 451	371	406
156	21	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	6 951	1 501	176	179	3 866	546	683
157	22	"АНТАРЕС"	6 782	144	288	308	2 744	384	2 914
158	23	ЯПТАБАНК	6 713	0	87	16	5 261	75	1 273
159	24	"КАРПАТИ"	6 567	406	22	761	4 703	230	444
160	25	"ЄВРОЦЕНТР"	6 542	354	163	239	5 028	465	294
161	26	"ТАВРІКА"	6 148	680	2 138	1 634	531	358	807
162	27	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	5 227	291		1 951	1 686	1 109	190
163	28	КОНКОРДІЯ-БАНК	5 219	351	2 178	84	1 874	310	422
164	29	АЗОВ-БАНК	4 511	10		279	3 977	45	201
165	30	ШАХТЕКОНОМБАНК	4 490	10	4	50	2 286	2 034	107
166	31	"СТОЛИЧНИЙ"	4 392	584		751	1 619	242	1 197
167	32	"КЛАСИК"	4 339	158	16	1 186	2 609	136	233
168	33	КОРАД-БАНК	3 736	621		74	2 803	133	105
169	34	"ЛІВАДА"	3 454	439		62	2 769	98	86
170	35	"ДІАМАНТ"	3 353	73		2 977	302	0	
171	36	"АРКАДІЯ"	3 244	119	570	10	2 434	70	42
172	37	"АМАСКО"	3 147	8		3 087	17	35	
173	38	"АБСОЛЮТ"	3 016	197	27	444	1 653	403	291
174	39	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	2 947	373		2 172	341	61	
175	40	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	2 882	18	230	399	1 449	507	279
176	41	"ВІКТОРІЯ"	2 861	268		8	2 472	104	9
177	42	УКРУНІВЕРСАЛБАНК	2 790	6	48	26	2 270	276	165
178	43	"АРМАНД"	2 700	214	1 431	65	837	36	116
179	44	МІСТО-БАНК	2 577	234		2 336	7	1	
180	45	Кримська МВБ	2 444	0	453	50	1 434	507	
Усього по групі				275 465	27 222	21 678	34 231	126 793	31 923
Усього по банківській системі				21 428 944	1 753 085	3 196 098	9 191 380	7 219 147	3 212 249

Структура пасивів комерційних банків України за 1998 рік

тис. грн.

№ п/п	№ по групі	Назва банку	Сумарні пасиви	Заборгованість перед бюджетними установами та НБУ	Заборгованість перед банками	Заборгованість перед клієнтами	Цінні папери власного боргу	Інші пасиви	Капітал
Група I. Найбільші банки									
1	1	ПРОМИНВЕСТБАНК	2 376 201	54 989	109 378	1 252 576	17 179	253 076	689 003
2	2	"УКРАЇНА"	2 082 183	377 011	219 113	672 886	45	409 906	403 223
3	3	ПРИВАТБАНК	1 824 681	61 666	244 869	858 570	126 037	279 016	254 522
4	4	УКРЕКСІМБАНК	1 566 328	27 651	484 708	504 904		327 098	221 967
5	5	УКРСОЦБАНК	1 226 549	151 236	17 677	581 169		134 814	341 652
6	6	ОЩАДБАНК	1 167 268	57 046	799	864 032		86 192	159 200
7	7	"АВАЛЬ"	1 095 196	291 437	14 345	577 256	9 684	82 001	120 473
Усього по групі			11 338 405	1 021 035	1 090 889	5 311 393	152 944	1 572 103	2 190 040
Група II. Великі банки (активи > 100 млн. грн.)									
8	1	КРЕДИТНО-ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	593 839		529 288	5 019		37 266	22 265
9	2	ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	473 780	58	79 471	185 536		33 646	175 070
10	3	БРОКБІЗНЕСБАНК	380 793	19 349	54 405	172 861		82 291	51 887
11	4	ГРАДОБАНК	372 698	24 934	2 612	7 857	10	303 194	34 091
12	5	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНИЙ БАНК	347 301	26 539	107 260	91 548	2 827	77 997	41 130
13	6	"СЛОВ'ЯНСЬКИЙ"	311 686		66 017	71 085	516	30 879	143 190
14	7	"ФІНАНСІ І КРЕДИТ"	305 746	31 773	82 353	100 836		63 500	27 284
15	8	УКРІНБАНК	289 824	773	68 009	123 163		30 493	67 387
16	9	ІНГ БАНК УКРАЇНА	285 223		113 698	29 372		112 661	29 492
17	10	УКРИСБАНК	263 342	5 233	7 585	100 626	2 190	32 647	115 061
18	11	"INKO"	261 341	10 920	31 435	6 427	257	269 616	-57 314
19	12	"КРЕДІ ЛЮНЕ УКРАЇНА"	249 901		19 265	165 872		20 115	44 649
20	13	"НАДРА"	232 677	22 699	64 461	64 388	27 527	9 892	43 711
21	14	ВАБАНК	193 680	61 468	21 779	48 986	3 144	11 219	47 084
22	15	"СОСЬЄСТЕ ЖЕНЕРАЛЬ УКРАЇНА"	192 365		33 486	57 176		52 093	49 610
23	16	ІНКОМБАНК-УКРАЇНА	183 611		68 577	46 467		34 368	34 199
24	17	ПРАВЕКСБАНК	181 438	8 477	4 281	114 912	190	14 388	39 191
25	18	МТ-БАНК	168 750	8	2 452	106 548		20 611	39 131
26	19	"КРЕДИТ-ДНІПРО"	154 589		66 485	25 796	11 228	10 955	40 124
27	20	СТІБАНК (УКРАЇНА)	148 172		3 015	2 010		67 256	75 890
28	21	АВТОАЗАБАНК	141 268		800	105 730		14 850	19 888
29	22	"КІЇВ"	138 434	3 183	16 516	71 805		22 081	24 849
30	23	ЮГОКОБАНК	107 404	21 731	1 024	48 813		18 511	17 325
31	24	РЕАЛ-БАНК	101 643		70 176	12 709		4 527	14 231
Усього по групі			6 079 505	237 146	1 514 450	1 765 544	47 888	1 375 053	1 139 424
Група III. Середні банки (активи > 10 млн. грн.)									
32	1	"МЕТАЛУРГ"	94 112		16	34 321		12 893	46 882
33	2	"МРІЯ"	93 751	0	3 907	67 677	668	4 249	17 250
34	3	МОРСЬКИЙ ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	91 634	1 416		29 324		39 580	21 314
35	4	ЗАХІДНО-УКРАЇНСЬКИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	90 388	10 158	8 939	47 046		13 793	10 452
36	5	УКРГАЗПРОМБАНК	89 343		5 711	39 089		16 342	28 201
37	6	ЕНЕРГОБАНК	87 439		0	63 741	52	2 079	21 567
38	7	"ЗЕВС"	85 956	4 589	13 479	26 845	4 575	8 453	28 014

39	8	"АЖІО"		85 701	6 988	5 080	35 339		4 622	33 671
40	9	МЕГАБАНК		75 526	2 586	1 700	50 693		1 960	18 588
41	10	"ГРАНТ"		69 144	12	0	46 664		5 311	17 157
42	11	"КІЙВ-ПРИВАТ"		67 193	2 044	24 298	26 646		1 305	12 899
43	12	ІНТЕРБАНК		64 563	89	31 072	18 853	1 347	1 527	11 676
44	13	ДОНЕЦЬКИЙ МІСЬКИЙ БАНК		63 811	277	13 791	6 359		5 130	38 253
45	14	ЕКСПОБАНК		62 943		2 623	34 595	984	5 191	19 549
46	15	"ПЕРСОНАЛЬНИЙ КОМП'ЮТЕР"		62 363	0	2 556	29 331		9 390	21 086
47	16	"ПІВДЕННИЙ"		61 944	21	15 199	23 529	479	11 122	11 594
48	17	"ЕТАЛОН"		58 000		832	42 883		1 189	13 096
49	18	"АЛЛОНЖ"		55 424		7 318	5 415		23 686	19 005
50	19	"БАНКІРСЬКИЙ ДІМ"		55 312		15 905	24 447	511	2 438	12 011
51	20	РАЙФАЙЗЕНБАНК УКРАЇНА		55 293		10 464	8 306		12 868	23 655
52	21	ДОНБІРЖБАНК		54 323	5 800	2 065	17 500		7 558	21 399
53	22	"НОВИЙ"		53 525	106	5 518	26 187		13 750	7 964
54	23	ОЛБАНК		53 478	2	3	34 100		855	18 518
55	24	"ФОРУМ"		52 551	1 499	643	20 984	2	5 000	24 422
56	25	ЕЛЕКТРОНБАНК		52 323		3 158	21 717		2 224	25 225
57	26	"КРЕДИТАНШТАЛЬТ" УКРАЇНА"		50 488		1 726	14 530		6 687	27 546
58	27	УКРАЗБАНК		49 724		16 381	22 615		1 873	8 855
59	28	ПРОМИСЛОВО-ФІНАНСОВИЙ БАНК		48 542		8 525	19 648		4 233	16 137
60	29	"МЕРКУРІЙ"		48 425			38 024		113	10 288
61	30	"КЛІРІНГОВИЙ ДІМ"		47 208	1 662	35 577			4 563	5 406
62	31	УМВБ		47 186		1 066			5 952	40 168
63	32	"КРЕДІ СВІСС ФЬОРСТ БОСТОН (УКРАЇНА)"		46 484			2 746		3 361	40 378
64	33	"ЮНЕКС"		46 407		7	7 869		28 350	10 181
65	34	"ЕЛІТА"		46 400	0	1 004	26 036		3 818	15 542
66	35	УКРАФТОГАЗБАНК		43 244			10 684		4 639	27 921
67	36	БАНК ДЕПОЗИТНО-КРЕДИТНИЙ (УКРАЇНА) ЛТД		41 606		4 822	1 709		3 764	31 311
68	37	ПІВДЕНКОМБАНК		39 696		5 615	12 430		884	18 980
69	38	ЛІГБАНК		38 769		1 894	26 725	712	3 250	6 187
70	39	"АРКАДА"		38 507	0		26 931		1 561	10 016
71	40	РОСТОК БАНК		37 371	4 785	2 014	18 165		2 175	10 233
72	41	"ГЕОСАНТРІС"		35 683	6 079	7 241	14 119		772	7 471
73	42	ІМЕКСБАНК		35 028		10 924	8 845		634	14 625
74	43	ЕКСПРЕС БАНК		34 375		2 742	20 456		1 613	9 563
75	44	ТРАНСБАНК		34 132	1 223	14	10 424	80	3 902	18 489
76	45	"ХРЕЩАТИК"		34 112	6 201		4 162		1 519	22 231
77	46	ЗАХДНКОМБАНК		33 703	386	3 397	16 691		3 917	9 312
78	47	"ЕРА"		32 902	2 929	11 737	6 537		16 019	-4 320
79	48	АВІАТЕБАНК		32 561		10 809	4 777	1 513	2 125	13 337
80	49	"КІЇВСЬКА РУСЬ"		32 012	7 350		8 220	1 883	3 813	7 380
81	50	"ІНТЕГРАЛ"		31 232		5 073	14 720		784	10 656
82	51	ДОНВУЛЕКОМБАНК		30 302	14 803	4 495	7 808	0	5 821	-2 626
83	52	"УКРАЇНСЬКИЙ КАПІТАЛ"		30 288		9 279	6 268		4 072	10 669
84	53	ПОЛТАВА-БАНК		30 108	759	814	16 507	87	4 016	7 926
85	54	ІНДУСТРІАЛЬНО-ЕКСПОРТНИЙ БАНК		28 719		3 214	7 504		824	17 176
86	55	"ПРИЧОРНОМОРІЯ"		28 545		4 293	7 916	2 178	1 277	12 882
87	56	ПОЛКОМБАНК		27 782	94	0	16 421		1 249	10 019
88	57	"КНЯЖИЙ"		26 828	24	1 371	9 896	76	8 066	7 394

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

89	58	РЕПОН-БАНК	26 525	76	1 000	10 859	700	3 687	11 902
90	59	ІКАР-БАНК	25 513		6 359	7 958		1 146	8 632
91	60	"НАЦІОНАЛЬНІ ІНВЕСТИЦІЇ"	24 960	4	4 661	8 414		1 252	9 391
92	61	"ДЕМАРК"	24 940		550	9 902	618	1 053	10 807
93	62	"ТРИКАРПАТЯ"	22 939	0	1 166	13 325		965	10 904
94	63	"СТАРОКИЇВСЬКИЙ"	22 610	848	1 173			1 015	6 256
95	64	"УКООПСПЛІКА"	22 440		1	14 205		357	7 877
96	65	"ЗОЛОТІ ВОРОТА"	21 594	262	1 200	10 354		2 084	7 694
97	66	ОБЄДНАНИЙ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК	21 550	4 358	1 018	8 512		961	6 700
98	67	ІНДУСТРІАЛБАНК	21 074		359	9 000		316	11 399
99	68	ЧЕРНІГІВБАНК	20 751		3 198	7 210	9	215	10 120
100	69	"КАПІТАЛ"	20 746		13 464			3 389	3 893
101	70	СХІДНО-ЄВРОПЕЙСЬКИЙ БАНК	20 380		650	9 227		2 632	7 870
102	71	"ТАВРІЯ"	20 140	13	1 340	4 818	585	1 267	12 117
103	72	"ПОРТО-ФРАНКО"	19 594	304	701	8 729		2 330	7 529
104	73	АВТОКРАЗБАНК	19 195		2 185	8 427		1 446	7 137
105	74	"ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ"	18 710	42	4	7 616		2 192	8 856
106	75	КІЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	17 920			7 350		3 508	7 062
107	76	КІЇВСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК	17 232		0			4 723	12 509
108	77	"ФЕБ"	17 113		1 714	3 480		1 850	10 069
109	78	ЧОРНОМОРСЬКИЙ БАНК РОЗВИТКУ ТА РЕКОНСТРУКЦІЇ	16 690	1 419		2 725	823	6 497	5 226
110	79	"СИНТЕЗ"	16 609		5 916	2 684		2 232	5 777
111	80	ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	16 401		800	3 332		404	11 865
112	81	"АВТОРІЛІТ"	15 993		1	5 463		804	9 725
113	82	РАДАБАНК	15 426		2 878	5 757	52	225	6 515
114	83	КІЇВСЬКИЙ НАРОДНИЙ БАНК	15 391		2	5 576	0	1 390	8 424
115	84	ЗАХІДБУДГАЗБАНК	15 326		6 362			361	8 602
116	85	ПРОМЕКОНОМБАНК	14 732		4 664	2 251		804	7 014
117	86	УКРАЇНСЬКИЙ БАНК ТОРГОВОГО СПВРОБІГНІЦТВА	14 709		189	4 938		2 636	6 946
118	87	ІНВЕСТБАНК	14 579					1 182	7 699
119	88	КОНТАКТ БАНК	14 320					13 528	549
120	89	ОДЕСА-БАНК	14 253					2 196	5 622
121	90	"НАЦІОНАЛЬНИЙ КРЕДИТ"	13 873					1 032	10 368
122	91	"СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ"	13 633					681	6 011
123	92	КООПІНВЕСТБАНК	13 507	1 581	20	5 923		92	5 890
124	93	"СЛОБОЖАНЦІНА"	13 244	1 792		2 180		1 727	7 545
125	94	"СИНДІКАТ"	12 955		3 546	3 021		1 233	5 156
126	95	"ПОЛІССЯ"	12 615		0	2 756		6 219	3 639
127	96	"АРАН"	12 200			3 776		113	8 311
128	97	"ДОНКРЕДИТІНВЕСТ"	12 058			1 703		1 644	8 711
129	98	ФІНБАНК	11 878			5 182		2 678	6 740
130	99	ТЕХНОБАНК	11 713		28	2 260		663	6 033
131	100	"МОРСКИЙ"	11 206		16	1 545		250	6 536
132	101	"СЛАВУТИЧ"	10 724			1 703		1 306	8 719
133	102	"БУКОВИНА"	10 691			5 182		863	6 54
134	103	ЗАХІДІНВЕСТБАНК	10 466	0		3 276		3 276	7 286
135	104	"ЛІВІВ"	10 041	5		2 500		250	1 340 726
		Усного по групі	3 735 570	92 589	376 416	1 466 074	18 818	440 947	1 340 726

Група IV. Малі банки (активи < 10 млн. грн.)								
136	1	ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК	9 860		79	1 257		5 239
137	2	"АНДРІЇВСЬКИЙ"	9 850			1 823		249
138	3	НЕВІКОН-БАНК	9 497	16	461	1 945		7 777
139	4	"ПОДІЛЛЯ"	9 436	7	300	3 940	2 029	5 047
140	5	"ДНІСТЕР"	9 427		502	1 257	550	4 639
141	6	"ЄВРОПЕЙСЬКИЙ"	9 359		1	2 336	224	7 444
142	7	"КИЄВО-ПЕЧЕРСЬКИЙ"	8 943			625	661	6 360
143	8	"ВОЛИНЬТОРТІВЕСТ"	8 931		1 094	4 312	44	7 437
144	9	"ТОРГОВО-ПРОМІСЛОВИЙ"	8 790		1 215	621		2 825
145	10	ТАВРИДА-БАНК	8 535	177		1 674	90	1 843
146	11	СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИЙ АКЦІОНЕРНИЙ БАНК	8 189		215	967		5 112
147	12	"ПРИВАТ-ЕКСЕЛЬ"	8 078			349	768	5 826
148	13	АКСІ-БАНК	8 022		2 000	1 112	421	6 938
149	14	ДЕМОСБАНК	7 879		1	3 631		6 718
150	15	УКРКОМУНБАНК	7 680	1 358		1 891	90	4 489
151	16	"АЛЬЯНС"	7 304		200	2 994	73	4 157
152	17	"ВІТЧИЗНА"	7 268	0		1 120		4 157
153	18	ІНТЕРКОНТБАНК	7 198	115	435	1 963		4 157
154	19	"БАЗИС"	7 161			826	75	4 355
155	20	"ТК КРЕДИТ"	7 024	73		2 786	1 475	2 635
156	21	УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК	6 951			2 223	3 616	2 531
157	22	"АНТАРЕС"	6 782	0	65	2 173		3 317
158	23	ЯЛТАБАНК	6 713		724	1 326	500	2 40
159	24	"КАРПАТИ"	6 567			1 607	1 075	6 095
160	25	"ЄВРОЦЕНТР"	6 542		40	3 138	1 026	3 090
161	26	"ТАВРІКА"	6 148			653	1 188	3 702
162	27	ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК	5 227			244	240	2 878
163	28	КОНКОРДЯ-БАНК	5 219			28	1 978	824
164	29	АЗОВ-БАНК	4 511			40	1 815	2 974
165	30	ШАХТЕКОНОМБАНК	4 490	0		1 005	1 22	2 983
166	31	"СТОЛИЧНИЙ"	4 392			500	1 140	2 983
167	32	"КЛАСИК"	4 339	437	232	512	1 140	2 878
168	33	КОРАЛ-БАНК	3 736		10	170	521	3 671
169	34	"ЛЕВАДА"	3 454			507	521	3 671
170	35	"ДІАМАНТ"	3 353			114	521	2 376
171	36	"АРКАДІЯ"	3 244			570	122	5 069
172	37	"АМАСКО"	3 147			18	93	2 603
173	38	"АБСОЛЮТ"	3 016	11		300	93	2 965
174	39	ФЕРМЕРСЬКИЙ ЗЕМЕЛЬНИЙ БАНК	2 947			246	82	3 624
175	40	УКРАЇНСЬКИЙ ПРОФЕСІЙНИЙ БАНК	2 882		104	784	2	2 454
176	41	"ВІКТОРІЯ"	2 861			53	704	2 417
177	42	УКРУНІВЕРСАЛБАНК	2 790			150	1 140	2 417
178	43	"АРМАНД"	2 700			146	103	3 026
179	44	МІСТО-БАНК	2 577			81	80	3 026
180	45	Кримська МВБ	2 444		0		76	3 623
Усього по групі			275 465	2 194	8 398	55 830	814	35 735
Усього по банківській системі			21 428 944	1 352 963	2 990 154	8 598 840	220 464	4 842 684

Матеріали підготовлено управлінням зведеного економічного аналізу діяльності банків та аудиту департаменту безвізового нагляду НБУ.

**Костянтин
Раєвський**

Заступник директора департаменту безвійзного нагляду НБУ — начальник управління контролю економічних нормативів.
Кандидат економічних наук, професор

**Тетяна
Раєвська**

Викладач Київського навчально-консультаційного пункту Львівського банківського коледжу НБУ.
Кандидат економічних наук

Методичні рекомендації щодо економічного аналізу діяльності комерційного банку

Розвиток банківської системи, її надійність в умовах ринкової економіки великою мірою залежать від стану і якості аналітичної роботи у центральному банку країни та комерційних банках. Аналіз діяльності банку повинен містити реальну та всебічну оцінку досягнутих результатів, висвітлювати позитивні й негативні аспекти його роботи, визначати конкретні шляхи вирішення нагальних проблем. Він є відправним пунктом ефективного управління як кожним конкретним комерційним банком, так і банківською системою в цілому, а також вихідною базою для прийняття управлінських рішень на всіх рівнях.

Аналізом керуються при виконанні більшості банківських операцій — він підказує, як забезпечити дохідність та ліквідність банку, витримати конкуренцію на ринку банківських послуг, здобути довіру вкладників та клієнтів.

Потреба у підготовці методичних рекомендацій щодо детального аналізу діяльності комерційного банку зумовлена насамперед переходом банківської системи України на міжнародні стандарти бухгалтерського обліку. Численні запити із цього приводу відповідних підрозділів Національного банку України, комерційних банків спонукали авторів прискорити цей процес. Пропоновані ними методичні рекомендації ґрунтуються на єдиному підході до здійснення економічного аналізу банківської діяльності відповідно до МСБО, який передбачено Інструкцією про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків, затвердженою постановою Правління НБУ № 141 від 14 квітня 1998 р.

ЗМІСТ

Вступ до фінансового аналізу діяльності банків	32
1. Аналіз балансового звіту	33
1.1. Аналіз активних операцій	34
1.2. Аналіз пасивних операцій	37
1.3. Аналіз ліквідності банку	39
2. Види банківських ризиків та їх аналіз	39
2.1. Зовнішні ризики	39
2.2. Внутрішні ризики	40
3. Аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку*	
3.1. Загальна оцінка факторів прибутковості банку	
3.2. Аналіз доходів банку	
3.3. Аналіз витрат банку	
3.4. Аналіз основних коефіцієнтів ефективності діяльності банку	
3.5. Порівняльний аналіз діяльності банку	
4. Економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків та порядок контролю їх дотримання	
4.1. Нормативи капіталу	
4.2. Нормативи ліквідності	
4.3. Нормативи ризику	
4.4. Нормативи відкритої валютної позиції уповноваженого банку	
4.5. Контроль за дотриманням економічних нормативів комерційними банками	
5. Визначення рейтингової оцінки діяльності банків	
5.1. Аналіз капіталу	
5.2. Аналіз якості активів	
5.3. Аналіз надходжень	
5.4. Аналіз ліквідності	
5.5. Аналіз адміністративно-господарського управління (менеджменту)	

* Пункти 3, 4 і 5 будуть опубліковані в наступному номері.

ВСТУП ДО ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Основи банківської справи мало змінилися із часів Медічі. Йдеться про залучення коштів від тих, хто має надлишкові капітали (вкладники), і надання цих коштів у позичку тим, хто хоче і може продуктивно використати додаткові фонди (позичальники). Передбачається, що позичальники вкладуть їх у виробництво продукції чи надання послуг і отримають від цього кошти, достатні, аби повернути основну частину боргу і сплатити досить високу плату за користування кредитом (процент). Адже банк повинен отримати дохід, який обчислюється як різниця між процентами за залученими вкладами і виданими позичками. Цей дохід має бути достатнім для того, щоб банк міг беззастережно:

- ◆ виплачувати значну його частину клієнтам, заохочуючи їх і надалі вкладати кошти в банк;
- ◆ давати акціонерам достатній прибуток на інвестиції, щоб убездпечити акції своєрідною “подушкою”, яка захищить вкладників у разі економічних спадів чи пом'якшить збитки, спричинені невправністю керівництва;
- ◆ покривати операційні витрати банку, в тому числі платежі постачальникам та компенсацію службовцям, стимулюючи таким чином приплив у банк компетентних спеціалістів;
- ◆ реконструювати акціонерний капітал, щоб при потребі можна було компенсувати будь-яке зниження вартості банківських активів, викликане невчасним поверненням боргів позичальниками;
- ◆ генерувати акціонерний капітал у розмірах, достатніх для збереження пропорційного обсягу акціонерної “подушки” в умовах інфляції;
- ◆ забезпечувати зростання вартості акцій вкладників упродовж тривалого часу.

Банки на ринку діють із різною ефективністю. Але простежується така закономірність: далеко позаду залишають конкурентів ті, хто бездоганно обслуговує клієнтів і робить це з мінімальними витратами. Оцінюючи ефективність діяльності банку, надзвичайно важливо звіряти її з вимогами ринку. Кваліфіковано зроблений економічний аналіз діяльності банків є джерелом цінної інформації для самих банків, юридичних та фізичних осіб (як потенційних клієнтів банку), Національного банку України.

Кожна з перелічених сторін—контрагентів у процесі аналізу дбає про власні цілі.

Приміром, **комерційні банки** ставлять перед собою такі завдання:

- ◆ визначити, як зробити банківські доходи якінimi i стiйkimi;
- ◆ дотриматися всіх вимог щодо ліквідності;
- ◆ підтримувати капітал у стані адекватності й достатності.

Аналіз прибутковості, ліквідності й достатності капіталу банку дає змогу оцінити ефективність управління, конкурентоспроможність банку на ринку послуг, а також зважити вплив фінансової політики держави на діяльність банківської системи в цілому.

Економічна робота у банку, як і визначення класу кредитоспроможності позичальника, аналіз стану обліку та звітності, укладення угод, обов'язково передбачає аналіз фінансового стану банку, на основі якого:

- ◆ приймаються управлінські рішення;
- ◆ координується діяльність різних підрозділів і служб;
- ◆ з'ясовується об'єктивна оцінка результатів діяльності установи і перспектив її розвитку;
- ◆ визначається надійність і фінансова стiйkость банку-партнера, клієнта, кореспондента.

Юридичні та фiзичнi осоbi, проаналiзувавши опублiкованi

баланси і звiти про прибутки та збитки, приймають рiшення щодо доцiльностi спiвробiтництва з тим чи iншим банком.

Нацiональний банк України на основi аналiзу дiяльностi банкiв прогнозує ситуацiю на кредитних ринках країни, робить висновки щодо стiйkости та надiйностi банкiвської системи в цiому, контролює виконання банками встановленiх економiчних нормативiв.

Основним об'єктом аналiзу є комерцiйна дiяльнiсть кожного окремого банку. А суб'єктами водночас можуть бути i комерцiйнi банки, i їхнi контрагенти, серед них — центральний банк, iншi кредитнi установи, аудиторськi фiрми, реальнi й потенцiйнi клiєнти та кореспонденти, iншi юридичнi та фiзичнi особи.

Основна мета аналiзу дiяльностi банку — забезпечити оптимальну структуру активних i пасивних операцiй задля отримання в кiнцевому пiдсумку максимального прибутку. За аналiзом звiтностi визначають фiнансову стiйkость i надiйнiсть банку, доцiльностi i перспективи його подальшої дiяльностi.

Аналiз фiнансових форм звiтностi — це процес оцiнки поточного й минулого фiнансового стану банку та основних результatiв його дiяльностi. Першочерговим завданням аналiзу є визначення узагальнюючих оцiнок i прогноз майбутнiх результatiв дiяльностi банку.

Інформацiйними джерелами для аналiзу дiяльностi банку є:

- ◆ балансовий звiт комерцiйного банку (форма 11 (mісячна));
- ◆ зvіt про кредитний портфель (форма 301 (mісячна));
- ◆ зvіt про залишки за депозитами (форма 341 (mісячна));
- ◆ зvіt про прибутки та збитки комерцiйного банку;
- ◆ зvіt про дотримання економiчних нормативiв (форма 611);
- ◆ зvіt про дотримання нормативiв вiдкритої валютної позицiї (форма 542);
- ◆ зvіt про вiдкритi валютнi позицiї (форма 540, що розраховується на пiдставi даних 01 файла).

Аналiзуючи фiнансову звiтностi, пiдраховують середнi показники ключових категорiй балансового зvіtu за перiод, що покривається цими даними, та визначають:

- ◆ стан надходжень — за прибутком на середнi активи та капiтал;
- ◆ коефiцiєнти приросту ключових показникiв (позик, депозитiв та капiталу);
- ◆ продуктивнiсть роботи персоналу;
- ◆ отриманi та сплаченi середнi процентнi ставки;
- ◆ вартiсть посередництва.

За такого пiдходу для вироблення ключових iндикаторiв (показникiв) дiяльностi поєднують данi балансового зvіtu та зvіtu про фiнансовi результати, що не залежать вiд розмiру банку. Їх порiвнюють iз даними iнших банкiв та mіж собою. Оскiльки доходи й видатки аналiзують щодо середнiх активiв та зобов'язань за перiод, охоплений зvітом про фiнансовi результати, то можуть порiвнюватися riзнi за тривалiстю перiоди часу.

Аналiзуючи баланс банку, застосовують:

1). Метод порiвняння, який дає змогу визначити причини й рiвень динамiчних змiн та вiдхилень за статтями на лiквiднiсть банку i прибутковiсть його операцiй, а також вiзначити резерви пiдвищення дохiдностi останнiх.

2). Метод групування, застосувавши який, шляхом систематизацiї даних балансу можна розiбратись у сутi аналiзованих явищ i процесiв.

3). Метод коефiцiєнтiв, за допомогою якого виявляють кiлькiсний взаємозв'язок мiж riзними статтями, роздiлами чи групами статей балансу.

4). Графiчний метод, який дає змогу комплексно (вiзуаль-

но) оцінити динаміку окремих показників і структурні зміни.

КРИТЕРІЇ І ВИДИ ФІНАНСОВОГО АНАЛІЗУ

За періодичністю проведення аналіз поділяють на:

- ◆ **щоденний;**
- ◆ **щотижневий;**
- ◆ **місячний;**
- ◆ **квартальний;**
- ◆ **річний.**

Залежно від спектра питань, які вивчаються, аналіз поділяється на:

- ◆ **повний**, тобто вивчаються всі аспекти діяльності банку, його зовнішні та внутрішні зв'язки;
- ◆ **тематичний**, коли з метою поліпшення окремих напрямів діяльності банку розглядається лише вузьке коло питань.

За метою і характером розрізняють:

- ◆ **попередній** аналіз, який застосовують, щоб, оцінивши стан рахунків, з'ясувати, чи спроможний комерційний банк здійснювати ті чи інші операції;
- ◆ **оперативний** аналіз, який проводиться у ході поточної діяльності банку з метою перевірки дотримання нормативів та інших показників. У разі необхідності вживаються термінові заходи, щоб підтримувати на належному рівні нормативи та інші показники, а також одержувати достатній прибуток;
- ◆ **остаточний (подальший)** аналіз, необхідний для визначення ефективності роботи комерційного банку у звітний період, виявлення резервів підвищення дохідності;
- ◆ **перспективний** аналіз, що застосовується для прогнозування очікуваних результатів у майбутньому періоді, вибору нових видів операцій та визначення внутрібанківської політики.

Залежно від об'єкта аналіз поділяється на шість видів:

- ◆ **функціональний** аналіз дає змогу з'ясувати спеціалізацію, місце установи в системі розподілу банківських послуг, форми і перспективи взаємодії з іншими контрагентами системи, а також допомагає оцінити ефективність і доцільність функцій, які виконує банк. Такий аналіз здійснюється на підставі загальної суми балансу, співвідношень розмірів депозитів і кредитів, частки міжбанківських операцій у загальному обсязі ресурсів і вкладень. Мета функціонального аналізу — виявити можливості щодо підвищення прибутку від банківських операцій та їх ліквідності. Її досягають, відмовляючись від неефективних та обираючи прогресивні шляхи виконання потрібних операцій;
- ◆ **структурний** аналіз здійснюється за видами банківських операцій. Базується на відсоткових значеннях кожного рядка таблиці щодо загального підсумку. Зміни відносних показників окремих статей відображають зміни питомої ваги активів чи пасивів та прибутків або збитків від окремих операцій банку;

◆ **операційно-вартісний** аналіз розгортає масштабну картину становища банку при визначенні його дохідності, допомагає точніше оцінити вартість конкретних операцій, їх прибутковість чи збитковість. Аналіз дає змогу з'ясувати значення кожного виду операцій у формуванні прибутку банку, розробити основні напрями депозитно-позичкової політики щодо конкретних контрагентів із метою максимізації доходу;

◆ **рейтинговий** аналіз має виняткове значення для комплексної оцінки фінансового стану комерційних банків і порівняння їх між собою. Рейтинг визначають на підставі висновків, зроблених спеціалістами різних категорій:

Експертна оцінка ґрунтуються на досвіді і кваліфікації фахівців, які, використовуючи доступну їм інформацію, аналізують якісні й кількісні параметри.

Бухгалтерська оцінка здійснюється на основі офіційної фінансової звітності банку шляхом аналізу лише кількісних показників;

◆ **факторний** аналіз покликаний з'ясувати вплив окремих чинників на показники фінансового стану банку, виявити його сильні і слабкі сторони, зорієнтувати, як найповніше використовувати внутрішні резерви, приймати правильні управлінські рішення та розробляти ефективну стратегію розвитку. В практиці факторного аналізу застосовують методи ланцюгових підставлянь і пайової участі;

◆ **макроекономічний** аналіз дає змогу визначити масштаби активно-пасивних операцій та обсяг банківського прибутку, а також рівень участі комерційного банку чи групи банків у форсуванні грошової маси, розподілі банківських послуг, регіональному розподілі кредитних ресурсів. Як правило, його проводить центральний банк.

Етапи проведення аналізу

Хоча напрямі та критерії, за якими аналізується робота банку, досить різноманітні, технологія проведення аналізу єдина і передбачає такі етапи:

- ◆ **попередній;**
- ◆ **аналітичний;**
- ◆ **заключний (інтерпретаційний).**

На **попередньому** етапі звітність готують до подальшої аналітичної роботи: оцінюють правильність її складання і ступінь достовірності отриманих даних, групують окремі статті активу і пасиву балансу, звіту про прибутки і збитки, складають аналітичні таблиці та відбирають певні показники. Потім на основі опрацьованої первинної інформації відбирають абсолютні й відносні показники, які характеризують ту чи іншу сторону діяльності банку, і визначають порядок їх розрахунку. Зрештою, всі показники групують в аналітичні таблиці відповідно до запланованих напрямів дослідження.

На **аналітичному** етапі визначають вид та необхідну кількість аналітичних таблиць, обирають методи аналізу, форми відображення динаміки та структури досліджуваних показників, роблять необхідні розрахунки.

На **заключному** етапі аналізу описують отримані результати розрахунків, роблять висновки, готують аналітичні записи, коментарі, доповіді. Слід зазначити, що результати виконаних аналітичних процедур не є єдиними і безумовними критеріями для остаточного висновку щодо фінансового стану банку. Процес аналізу можна порівняти з народженням мистецького твору. “Матеріальної основи” аналізу для отримання коректних і достовірних даних часто недостатньо. “Домальовують” цілісний образ інтелект, логіка, досвід, належний рівень кваліфікації того, хто зайнятий цією справою, а також додаткова інформація про об'єкт дослідження.

1. АНАЛІЗ БАЛАНСОВОГО ЗВІТУ

Основою для аналізу діяльності банку слугує балансовий звіт, у якому активи відображаються ліворуч, а зобов'язання та капітал (пасиви) — праворуч. Існує така рівність:

$$\text{Активи} - \text{Зобов'язання} = \text{Капітал}.$$

Активи й пасиви подаються у балансовому звіті в порядку зниження їх ліквідності. Щоб спростити аналіз балансу, його перетворюють у консолідований.

Основними видами аналізу балансового звіту банку є:

- ◆ **структурний** аналіз, який дає змогу оцінювати зміни у структурі активів і пасивів протягом певного часу;
- ◆ **коєфіцієнтний** аналіз, за допомогою якого можна з'ясувати якісні характеристики активів і пасивів (при цьому використовують ряд коєфіцієнтів).

Балансовий звіт комерційного банку*						тис. грн.
Активи	01.09	01.10	Пасиви	01.09	01.10	
Валюта, монети та банківські метали	2311.14	2013.64	Зобов'язання			
Дорожні чеки	43.00	43.00	Коррахунки банків	10533.78	10567.77	
Кошти на коррахунках у НБУ	8412.98	8385.98	Депозити і кредити банків	4598.90	4598.90	
Кошти на коррахунках у інших банках	3843.33	3830.83	Кошти до запитання клієнтів	44856.58	44902.47	
Депозити та кредити в інших банках	6491.60	6491.60	Строкові депозити клієнтів	16732.14	16732.14	
Цінні папери у портфелі банку. Всього	2608.40	2608.40	Цінні папери власного боргу	1000.00	1000.00	
Цінні папери у портфелі банку на продаж	873.80	873.80	Кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій	—	—	
Резерв на знецінення цінних паперів на продаж	—	—	Субординована заборгованість	1500.00	1500.00	
Нетто: цінні папери у портфелі банку на продаж	873.80	873.80	Інші зобов'язання	1410.34	1405.52	
Цінні папери у портфелі банку на інвестиції	1734.60	1734.60	Сукупні зобов'язання	80631.74	80706.80	
Резерв на знецінення цінних паперів на інвестиції	—	—	Капітал			
Нетто: цінні папери на інвестиції	1734.60	1734.60	Статутний капітал	45000.00	45000.00	
Кредити та фінансовий лізинг, надані клієнтам	71434.13	71434.13	Сплачений статутний капітал банку	40000.00	40000.00	
Резерв на кредити та фінансовий лізинг	—	—	Несплачений статутний капітал банку	5000.00	5000.00	
Нетто кредитів та фінансового лізингу	71434.13	71434.13	Нерозподілені прибутки та резерви	243.39	243.39	
Інвестиції капіталу в асоційовані компанії	239.00	239.00	Нерозподілені прибутки минулих років	—	—	
Інвестиції капіталу в дочірні компанії	675.40	675.40	Прибутки минулого року, що очікують затвердження	—	—	
Нематеріальні активи	1299.00	1299.00	Збитки минулого року, що очікують затвердження	—	—	
Зношування нематеріальних активів	64.95	64.95	Інші фонди та загальні резерви банку	243.39	243.39	
Нетто: нематеріальні активи	1234.05	1234.05	Прибутки поточного року	140.46	730.84	
Матеріальні активи	22532.90	22532.90	Збитки поточного року	—	—	
Зношування матеріальних активів	326.55	326.55	СУКУПНИЙ КАПІТАЛ	45383.85	45974.23	
Нетто: матеріальні активи	22206.35	22206.35				
Інші активи	6516.21	7518.65				
Резерв на можливі втрати за сумнівною дебіторською заборгованістю	—	—				
Нетто: інші активи	6516.21	7518.65				
СУКУПНІ АКТИВИ	126015.59	126681.03	СУКУПНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ ТА КАПІТАЛ	126015.59	126681.03	

* У балансовому звіті, а також у поданих нижче таблицях та розрахунках наведено умовні дані.

Баланс, мов миттєвий знімок, дає змогу оцінити активи, зобов'язання та капітал банку в конкретний момент часу. Це єдиний вид звітності, який складають за підсумками року і публікують як звіт, а також готують щомісяця для органів банківського нагляду.

Оскільки дані на кінець року визначають зміст річного звіту, “прикрашання вітрини” шляхом перерозподілу резервів, переоцінки активів та операцій з іншими банками може значно змінити показники діяльності установи і негативно вплинути на її репутацію. Тому в деяких країнах вимагають публікувати середньорічні баланси, в яких згадуються ефекти маніпуляцій.

Аналіз балансу складається із таких розділів:

1. Аналіз активних операцій.
2. Аналіз пасивних операцій.
3. Аналіз балансу щодо ліквідності.

1.1. АНАЛІЗ АКТИВНИХ ОПЕРАЦІЙ

Активні операції банків — це фінансові операції з розміщення коштів із метою отримання доходів. До них належать надання кредитів та позичок, купівля цінних паперів, вкладення коштів у комерційні проекти, лізингові, факторингові операції, операції з векселями тощо.

Актив — це той чи інший об'єкт, який контролюється банком та відповідає принаймні одній із названих нижче вимог:

- ◆ дає дохід;
- ◆ може бути обміняний на інший об'єкт, який дає дохід.

Усі активні операції банку є ризиковими, проте вони забезпечують йому значну частину доходів.

Мета дослідження активних операцій полягає у тому, щоб визначити шляхом аналізу по вертикальні динамічні зміни у структурі активів. На основі оцінки по горизонталі аналізують зміни у динаміці, зіставляючи дані за різні періоди.

Оцінка якості активів — важливий показник для визначення ступеня надійності банку та ефективності його діяльності.

Аналізуючи активні операції, групують статті за окремими ознаками.

Аналіз структури активів на ліквідність

Усі активи банку можна поділити на шість груп:

1. Високоліквідні активи — це кошти в касі, у НБУ та в інших банках, а також активи, які можна швидко конвертувати у готівкові та безготівкові кошти. Вони не дають банку доходу, але необхідні для розрахунків за зобов'язаннями. До них належать:

- ◆ готівкові кошти та банківські метали;
- ◆ кошти до запитання в НБУ;
- ◆ кошти до запитання в інших банках;
- ◆ строкові депозити в НБУ.

2. Ліквідні активи — це активи, які приносять банку дохід,

Таблиця 1. Аналіз структури активних операцій

АКТИВИ	01.09		01.10		Відхилення (+,-)	
	сума, тис. грн.	%	сума, тис. грн.	%	у сумі, тис. грн.	у структурі, %
Валюта, монети	2311.14	1.8	2013.64	1.7	-1.7	-0.1
Кошти на коррахунках у НБУ	8412.98	6.7	8385.98	6.6	-54.0	-0.1
Кошти на коррахунках в інших банках	3843.33	3.0	3830.83	3.0	-12.5	—
Депозити та кредити в інших банках	6491.60	5.2	6491.60	5.1	—	-0.1
Цінні папери у портфелі банку	2608.40	2.1	2608.40	2.0	—	-0.1
Кредити надані, всього	71434.13	56.7	71343.13	56.4	—	-0.3
Інвестиції капіталу	914.40	0.7	914.40	0.7	—	—
Нематеріальні активи	1234.05	1.0	1234.05	1.0	—	—
Матеріальні активи	22206.35	17.6	22206.35	17.6	—	—
Інші активи	6516.21	5.2	7518.65	5.9	1002.44	+0.7
Усього	126015.59	100.0	126681.03	100.0	665.44	—

а саме:

- ◆ усі надані кредити;
- ◆ депозити в інших банках;
- ◆ цінні папери;
- ◆ вкладення в асоційовані та дочірні компанії.

3. Низьколіквідні активи — пролонгована та дебіторська заборгованість.

4. Неліквідні активи — прострочена та сумнівна заборгованість за кредитами.

5. Недохідні активи становлять:

- ◆ основні засоби та нематеріальні активи;
- ◆ капіталовкладення;
- ◆ товарно-матеріальні цінності.

6. Квазіактиви:

- ◆ нараховані доходи (витрати) банку, пов'язані із залученням коштів;
- ◆ прострочені нараховані доходи та інші активи.

Робочі активи — це кошти на коррахунках, у касі, вкладені у майно, цінні папери, розміщені в інших банках, надані у кредит тощо, які дають банку дохід.

Із класифікації активів на ліквідність можна зробити такі узагальнюючі висновки:

- ◆ високоліквідні активи мають становити відносно робочих активів щонайменше 20%, а в сукупних активах — 15%;
- ◆ лише ліквідні активи приносять банку дохід. Їх оптимальна частка у структурі активних операцій — 61–70%.

Зростання низьколіквідних та неліквідних активів — явище негативне, оскільки призводить до зниження доходів банку (див. таблицю 1).

За даними таблиці 1 робимо такі висновки щодо змін у структурі активних операцій протягом місяця:

- ◆ активи банку зросли на 665.44 тис. грн., тобто їх приrost становив 0.5%;
- ◆ високоліквідні активи зменшилися на 337 тис. грн., а їх питома вага у загальних активах скоротилася на 0.2% і становила на 01.10.1998 року лише 11.3%. Таке зниження — факт негативний: у майбутньому в банку можуть виникнути проблеми із проведеним розрахунків;
- ◆ обсяг виданих кредитів за аналізований період не змінився і становить 77925.73 тис. грн., а їх питома вага — 61.5%;
- ◆ інвестиційний портфель налічує 3522.8 тис. грн., тобто 2.7% від активів. Його сума за місяць не змінилася, а питома вага зменилася на 0.1%;
- ◆ на кінець вересня значно зросла сума інших активів — на 1002.44 тис. грн., а їх питома вага — на 0.7%.

Якщо, оперуючи інформацією про кредитний портфель (див. таблицю 3), із загальної суми наданих кредитів вилучити небезпечні та безнадійні, від яких банк уже не очікує доходу, то загальна сума дохідних активів становитиме 69948.3, а їх питома вага у сукупних активах — 55.2%. Щоб отримати належ-

ний дохід, цього замало. Подальше зменшення дохідних активів може привести до скорочення дохідів.

Коефіцієнт співвідношення дохідних та загальних активів дає змогу з'ясувати, чи продуктивно використовує банк свої активи. Втім, “непродуктивне” використання певної частини активів є явищем цілком нормальним. Приміром, приміщення та обладнання як активи не дають від'ємного прибутку, але вони — необхідна складова операційної діяльності банку.

Активні операції банку є ризиковими. За ступенем ризику вкладень та ймовірністю втрати частини вартості їх поділяють на п'ять груп:

1 група (процент ризику — 0) — це готівкові кошти; кошти у НБУ; боргові цінні папери, що рефінансуються НБУ, у портфелі банку на продаж та інвестиції; боргові цінні папери центральних органів державного управління у портфелі банку на продаж та інвестиції;

2 група (процент ризику — 10) — короткострокові й довгострокові кредити, надані центральним органам державного управління;

3 група (процент ризику — 20) — короткострокові й довгострокові кредити, надані місцевим органам державного управління, та нараховані доходи за ними; боргові цінні папери місцевих органів державного управління у портфелі банку на продаж та інвестиції;

4 група (процент ризику — 50) — кошти до запитання в інших банках; строкові депозити в інших банках (крім простроченої заборгованості та прострочених нарахованих доходів); нараховані доходи за борговими цінними паперами у портфелі банку на продаж та інвестиції; зобов'язання з кредитування, надані банкам та клієнтам; куплені, але не отримані валюта і банківські метали; активи до отримання;

5 група (процент ризику — 100) — всі інші активні рахунки.

Щоб проаналізувати активні операції за ступенем ризику, необхідно розглянути повний баланс (див. таблицю 2).

Однак, активи, зважені на ризик, становлять 88.5% від загальної суми активів. Це означає, що банк проводить надзвичайно ризикову політику щодо розміщення коштів.

Оцінити якість активів з точки зору ризику можна за до-

Таблиця 2. Групування активів балансу на ризик

Групи активів	Сума, тис. грн.	Коефіцієнт ризику	Активи, зважені на ризик
1	12271.18	0	0
2	—	10	—
3	—	20	—
4	4576.63	50	2288.31
5	109833.22	100	109833.22
Усього	126681.03	—	112121.53

помогою коефіцієнта, який визначає рівень активів із підвищеним ризиком та характеризує ступінь ризиковості кредитної політики банку:

$$\text{Рівень активів} = \frac{\text{Активи підвищеного ризику}}{\text{Активи підвищеним ризиком}}.$$

Сукупні активи

До активів підвищеного ризику належать цінні папери (за винятком державних боргових зобов'язань), факторинг, лізинг, інвестиційні вкладення, перевищення дебіторської заборгованості над кредиторською.

Аналіз кредитного портфеля

Як правило, в активних операціях банку найбільшу питому вагу становлять надані кредити, тому варто детальніше зупинитися на аналізі кредитного портфеля комерційного банку.

Кредитний портфель — це сукупність усіх позик, наданих банком із метою отримання доходу. Аналізувати кредитний портфель можна за різними ознаками:

- ◆ за терміном кредитування — виділити короткострокові, середньострокові та довгострокові кредити;
- ◆ за контрагентами — виокремити кредити, надані суб'єктам господарювання, органам загального державного управління, місцевим органам державного управління, фізичним особам, а також міжбанківський кредит;
- ◆ за ступенем ризику.

Проаналізуємо кредитний портфель банку за ступенем ризику.

Згідно з оцінкою фінансового стану позичальника та перспектив його розвитку позики слід поділити на кілька категорій:

- ◆ **клас “А”** — фінансова діяльність відмінна, що дає змогу погашати основну суму позики та відсотки за нею в установлений строк;
- ◆ **клас “Б”** — фінансова діяльність добра або добра, але її неможливо підтримувати на такому рівні протягом тривалого часу;
- ◆ **клас “В”** — фінансова діяльність задовільна, але спостерігається очевидна тенденція до погіршення;
- ◆ **клас “Г”** — фінансова діяльність незадовільна: негаразди циклічно повторюються протягом коротких проміжків часу;
- ◆ **клас “Г”** — фінансова діяльність збиткова, і очевидно, що ні основна сума позики, ні відсотки за нею не будуть сплачені.

Погашення позичальником кредитної заборгованості за основним боргом та відсотків за нею вважається:

- ◆ **добрим**, якщо заборгованість за позикою та відсотки за нею сплачуються у встановлені строки. Це ж стосується заборгованості за позикою, пролонгованою один раз на строк не більше 30 днів;
- ◆ **слабким**, якщо прострочена заборгованість за позикою та відсотками за нею становить не більше 90 днів. Це ж стосується заборгованості за позикою із загальним строком

Таблиця 3. Класифікація кредитного портфеля банків

Клас кредитів \ Погашення за боргованості	Добре	Слабке	Недостатнє
“А”	Стандартні	Під контролем	Субстандартні
“Б”	Під контролем	Субстандартні	Сумнівні
“В”	Субстандартні	Сумнівні	Безнадійні
“Г”	Сумнівні	Безнадійні	Безнадійні
“Г”	Безнадійні	Безнадійні	Безнадійні

Таблиця 4. Аналіз структури кредитного портфеля

Класифікація кредитів у портфелі банку	Сума, тис. грн.	Структура, %	Коефіцієнт ризику, %	Сума резерву, тис. грн.
Стандартні	12169.50	15.6	2	243.39
Під контролем	28797.70	37.0	5	1439.89
Субстандартні	25458.30	32.7	20	5091.66
Сумнівні	6406.03	8.2	50	3230.01
Безнадійні	5094.20	6.5	100	5094.20
Усього кредитний портфель	77925.73	100	—	15099.15

пролонгації від 30 до 90 днів;

◆ **недостатнім**, якщо прострочена заборгованість за позикою та відсотками за нею перевищує 90 днів. Це ж стосується заборгованості за позикою із загальним строком пролонгації понад 90 днів.

Відповідно до зазначених критеріїв кредитний портфель банків класифікується за групами (див. таблицю 3).

Залежно від класифікації позик встановлюється ступінь ризику, виходячи з якого комерційний банк формує резерв для відшкодування можливих втрат за позиками (див. таблицю 4).

Дані таблиці 4 свідчать про те, що кредитний портфель банку на 85.3% сформовано за рахунок якісних кредитів, отже, його можна вважати якісним.

Якість кредитного портфеля характеризує також показник співвідношення резервів на випадок збитків за позиками та загальних позик. Чим менше його значення, тим якісніший, а відтак менш ризиковий кредитний портфель.

У нашому випадку він становить 19.06% ($15099.15 - 243.39$): $77925.73 \times 100\%$).

Рівень сумнівної заборгованості характеризує якість кредитного портфеля, а саме: довгострокових, короткострокових та міжбанківських кредитів із точки зору проблематичності їх повернення. Значення цього показника не повинно перевищувати 0.05%, тобто своєчасно непогашені кредити мають становити не більше 5% від усього кредитного портфеля.

$$\text{Рівень сумнівної заборгованості} = \frac{\text{Безнадійні кредити}}{\text{Всього кредитний портфель}}.$$

У нашому випадку даний коефіцієнт становить 0.065%.

У ході аналізу кредитних операцій можна обчислити показник загальної кредитної активності:

$$\text{Загальна кредитна активність} = \frac{\text{Усього наданих кредитів}}{\text{Сукупні активи}}.$$

Позитивною оцінкою заслуговує банк, де значення цього показника перевищує 0.55%. Якщо воно нижче, слід терміново зайнятися проблемою управління активами, а саме: змінити їх структуру. Якщо зазначений показник перевищує 0.8, це означає, що у банку серйозні проблеми з ліквідністю.

У нашому випадку загальна кредитна активність становить 0.61% ($77925.73 : 126681.03$).

Аналіз інвестиційної діяльності

Завдання аналізу — визначити найперспективніші вкладення банку в цінні папери та поліпшити якість інвестицій. У ході аналізу належить підрахувати ефективність вкладень та охарактеризувати їх обсяги.

Цінні папери — це грошові документи, що засвідчують право володіння або відносини позики і визначають взаємостосунки між особою, яка емітувала цінні папери, та їх влас-

ником. Як правило, йдеться про виплату доходу у вигляді дивідендів або відсотків, а також про можливість передачі іншим особам грошових та інших прав, обумовлених цими документами.

Інвестиційні вкладення до 20% голосів вважаються портфельними, від 20 до 50% — капітальними вкладеннями в асоційовані компанії, від 50 до 100% голосів — капітальними вкладеннями в дочірні підприємства.

Інвестиційний портфель комерційного банку містить:

- ◆ **цінні папери у портфелі банку на продаж** — для операцій із цінними паперами, які котируються на активному ринку та придбані з метою отримання прибутку від їх подальшого продажу до строку погашення;
- ◆ **цінні папери у портфелі банку на інвестиції** — для операцій із цінними паперами, придбаними на строк до дати погашення або з метою інвестиції на строк понад рік. Різниця між цінними паперами на продаж та цінними паперами на інвестиції визначається за намірами керівництва банку на час їх придбання;
- ◆ **цінні папери, що рефінансуються НБУ;**
- ◆ **цінні папери, які придбані або зберігаються за дорученням клієнтів;**
- ◆ **вкладення в асоційовані компанії;**
- ◆ **вкладення у дочірні установи.**

Слід зауважити, що вкладення в асоційовані компанії та дочірні установи належать до довгострокових вкладень банку.

Аналіз операцій із цінними паперами включає визначення структури і дохідності цих операцій з метою з'ясування їх ефективності. Питома вага і динаміка кожного виду цінних паперів в інвестиційному портфелі визначає його якість (див. таблицю 5).

Таблиця 5. Структура інвестиційного портфеля банку		
Інвестиційний портфель банку	Сума, тис. грн.	Структура, %
Акції у портфелі банку на продаж	873.80	24.8
Боргові цінні папери центрального уряду на інвестиції	1734.60	49.2
Вкладення в асоційовані компанії	239.00	6.8
Вкладення в дочірні компанії	675.40	19.2
Усього вкладень	3522.80	100.0

Як випливає з даних таблиці 5, 49.2% інвестиційного портфеля становлять боргові цінні папери центрального уряду на інвестиції. Це свідчить про ліквідність і стабільність банку та високу якість його інвестиційного портфеля. Спекулятивні цінні папери, тобто акції на продаж, займають 24.8%, а довгострокові інвестиційні вкладення — 26.0%.

Інвестиційний портфель у сукупних активах банку становить 2.8% ($3522.8 : 126681.03 \times 100\%$), тобто має незначну питому вагу, хоча від таких операцій банк може отримати чималий процентний дохід.

1.2. АНАЛІЗ ПАСИВНИХ ОПЕРАЦІЙ

У пасивах відображаються капітал та зобов'язання банку.

Сума претензій до банку має бути еквівалентною повній сумі його активів.

Претензії виникають унаслідок передачі інвесторами коштів для придбання банком активів. Якщо претензії фіксовані, тобто відомо, хто саме і протягом якого періоду є власником певної суми коштів, — вони називаються **зобов'язаннями**.

Всі інші претензії мають назву “**капітал**”. Вони не є фіксованими, оскільки власники капіталу зможуть реалізувати своє право власності на активи тільки після задоволення претензій — зобов'язань.

Аналіз капіталу банку

Капітал банку — це залишковий інтерес банку в активах за вирахуванням зобов'язань. Він визначається як різниця між загальними сумами активів та зобов'язань банку.

Капітал виконує кілька важливих функцій у щоденній діяльності і працює на забезпечення довгострокової життєздатності банку:

- ◆ **по-перше**, захищає від банкрутства (це гроші на “чорний день”), компенсуючи поточні втрати;
- ◆ **по-друге**, він є джерелом коштів, необхідних для створення, організації і функціонування банку до часу залучення достатньої кількості депозитів. Новостворюваному банку кошти необхідні до його відкриття;
- ◆ **по-третє**, допомагає підтримувати довіру клієнтів і перевинувати кредиторів у фінансовій могутності банку. Капітал повинен бути достатнім, щоб позичальники мали впевненість у тому, що банк у змозі задовольнити їхні потреби в кредитах, навіть якщо економіка переживає спад;
- ◆ **по-четверте**, звідси банк черпає кошти на організаційне зростання, надання нових послуг, виконання нових програм, закупівлю обладнання.

У період зростання банк потребує додаткового капіталу, аби мати підтримку її захиститися від ризику, пов'язаного з наданням нових послуг і створенням потужностей (у тому числі філій).

Крім того, зважаючи на капітал банку, наглядові органи встановлюють нормативи, які регулюють його діяльність.

Капітал банку відображається у розділі 5 Плану рахунків бухгалтерського обліку і складається зі:

- ◆ статутного капіталу та інших фондів банку;
- ◆ результатів переоцінки основних засобів;
- ◆ результатів поточного року.

У консолідованому балансі банку відображається брутто-капітал.

Проте для аналізу реального капіталу та для розрахунку економічних нормативів слід визначити чистий капітал, або нетто-капітал.

Згідно з Базельською угодою капітал банку поділяється на такі складові:

Основний (капітал 1-го рівня) (ОК), до якого входять:

- ◆ сплачений зареєстрований статутний капітал;
- ◆ емісійні різниці;
- ◆ резервні фонди;
- ◆ прибутки і збитки минулих років;
- ◆ прибутки і збитки минулих років, що очікують затвердження.

Основний капітал (ОК) коригується на (мінус):

- ◆ власні цінні папери у портфелі банку на продаж;
- ◆ суму нематеріальних активів;
- ◆ капіталовкладення в нематеріальні активи.

Додатковий капітал (ДК):

- ◆ загальні резерви;
- ◆ результати переоцінки основних засобів;
- ◆ результати поточного року.

При обчисленні загальної суми капіталу розмір додаткового капіталу не повинен перевищувати розміру основного капіталу.

Відвернення із загальної суми капіталу (В):

- ◆ акції та боргові цінні папери у портфелі банку на продаж та інвестиції (крім державних боргових зобов'язань);
- ◆ вкладення банку в асоційовані та дочірні компанії.

Сума невідкоригованого капіталу обчислюється за формулою:

$$K1 = OK + DK - B.$$

Основні засоби (ОЗ):

- ◆ операційні основні засоби;
 - ◆ капітальні вкладення в операційні основні засоби;
 - ◆ неопераційні основні засоби;
 - ◆ капітальні вкладення в неопераційні основні засоби.
- Капітал банку обчислюється за формулою:**

$$K = K_1 - (OZ - K_1),$$

де $(OZ - K_1)$ — розмір перевищення OZ над K_1 (якщо OZ перевищують K_1 , до розрахунку беруть різницю $OZ - K_1$, інакше до розрахунку беруть 0).

Аналіз капіталу починають із оцінки його структури (див. таблицю 6).

Таблиця 6. Аналіз структури капіталу

Показники	Сума, тис. грн.	Структура, %
Статутний капітал	45000.00	97.9
Нерозподілені прибутки та резерви	243.39	0.5
Прибутки поточного року	730.84	1.6
Усього капіталу	45974.23	100.0

Таким чином, капітал банку на 97.9% сформовано за рахунок статутного капіталу.

Аналізуючи капітал у динаміці, беруть до уваги таке: збільшення статутного капіталу та резервів банку оцінюється позитивно, оскільки це сприяє підвищенню фінансової стійкості банку.

У таблиці 6 ми проаналізували структуру капіталу, проте доцільно було б обчислити чистий капітал, який регулюється НБУ.

Основний капітал = $40000 + 234.39 - 1234.05 = 39000.34$ тис. грн.

Додатковий капітал = 730.84 тис. грн.

Відвернення = $873.80 + 239 + 675.40 = 1788.20$ тис. грн.

$K_1 = 39000.34 + 730.84 - 1788.2 = 37942.98$ тис. грн.

$OZ = 16000.00$ тис. грн.

Оскільки OZ менший, ніж K_1 , то капітал банку дорівнює 37942.98 тис. грн.

Аналіз достатності капіталу

Достатність капіталу аналізують, використовуючи такі коефіцієнти:

K1 — визначає рівень капіталу в структурі загальних пасивів.

Рекомендовані значення — у межах 0.15—0.20.

$$K_1 = \frac{\text{Капітал}}{\text{Пасиви}}.$$

У нашому аналізі даний коефіцієнт дорівнює 0.36 (45974.23 : 126681.03).

Отже, розмір капіталу банку достатній.

K2 — співвідношення чистого капіталу і загальних активів.

$$K_2 = \frac{\text{Чистий капітал}}{\text{Загальні активи}}.$$

Значення даного показника повинно бути не меншим 0.04. $K_2 = 0.31$ ($39771.78 : 126681.03$).

K3 — співвідношення капіталу і загальних активів, зважених на ризик. Цей коефіцієнт дає змогу визначити межу захисту кредиторів та вкладників від непередбачених збитків, яких банк може зазнати у процесі діяльності, а також з'ясувати, чи вистойть банк у разі економічної скруті або якихось інших зовнішніх негараздів.

Чистий капітал

$$K_3 = \frac{\text{Чистий капітал}}{\text{Активи, зважені на ризик}}.$$

Значення цього показника повинно бути не меншим 0.08. $K_3 = 0.35$ ($39771.78 : 112121.53$).

K4 — коефіцієнт достатності капіталу — показує максимальну суму збитків, за яких капіталу, що залишився (чистий нетто-капітал), вистачить для забезпечення надійності коштів вкладників та інших кредиторів банку. Передбачається, що капітал банку повинен на 25—30% покривати його зобов'язання.

Чистий капітал

$$K_4 = \frac{\text{Чистий капітал}}{\text{Зобов'язання}}.$$

Для нашого балансу на 01.10 $K_4 = 0.47$ ($37942.98 : 80706.80$).

K5 — коефіцієнт достатності капіталу — дає змогу зробити якісну оцінку власного капіталу. Брутто-капітал містить як відвернені (іммобілізовані) власні кошти, так і фактичні залишки нетто-капіталу, які можна використати для кредитування. Якщо значення K_5 від'ємне, це свідчить не лише про відсутність власних ресурсів, вкладення яких приносить дохід, а й про використання депозитів не за призначенням, оскільки останні покривають власні витрати банку.

Нетто-капітал

$$K_5 = \frac{\text{Нетто-капітал}}{\text{Брутто-капітал}}.$$

Оптимальне значення цього показника — від 0.5 до 1.0.

За нашим аналізом, $K_5 = 0.82$ ($37942.98 : 45974.23$).

K6 — коефіцієнт достатності капіталу — характеризує залежність банку від його засновників. Сума коштів, які інвестуються в розвиток установи, повинна удвічі перевищувати внески засновників.

Статутний капітал

$$K_6 = \frac{\text{Статутний капітал}}{\text{Брутто-капітал}}.$$

Мінімальне значення даного показника — 0.15, максимальне — 0.5.

За даними нашого балансу $K_6 = 0.98$ ($45000 : 45974.23$), тобто банк цілковито залежить від його засновників.

Таким чином, обчислені коефіцієнти достатності капіталу (крім K_6) свідчать про те, що аналізований нами банк має достатній капітал.

Аналіз зобов'язань банку

Переважну частину пасиву становлять зобов'язання банку.

Зобов'язання — це вимоги до активів банку на фіксовану суму коштів, яку він повинен сплатити у визначений час у майбутньому.

До зобов'язань банку належать:

- ◆ залишки на коррахунках банків;
- ◆ залишки на поточних рахунках клієнтів;
- ◆ депозити — строкові та до запитання;
- ◆ міжбанківські кредити, в тому числі й отримані від НБУ;

◆ залишки на рахунках обліку випущених банком боргових зобов'язань, що обертаються на ринку;

◆ кредиторська заборгованість.

Аналізуючи зобов'язання банку, необхідно дати їм кількісну та якісну оцінку. Передусім слід пам'ятати, що більшість

зобов'язань є платними і через це витрати банку збільшуються. Проте серед зобов'язань є й дешеві ресурси:

- ◆ залишки на рахунках клієнтів;

- ◆ депозити до запитання;

- ◆ кредиторська заборгованість.

До дорогих ресурсів належать:

- ◆ строкові депозити;

- ◆ міжбанківські кредити та депозити.

Збільшення зобов'язань банку оцінюється позитивно, адже це свідчить про зростання суми кредитних ресурсів.

Чим більша питома вага строкових депозитів, тим вища стабільніча частина ресурсів комерційного банку. Це позитивно позначається на його ліквідності і зменшує залежність від міжбанківських кредитів (див. таблицю 7).

Таблиця 7. Аналіз структури зобов'язань банку		
Зобов'язання банку	Сума, тис. грн.	Структура, %
Коррахунки банків	10567.77	13.1
Міжбанківські кредити	4598.90	5.7
Кошти клієнтів до запитання	44902.47	55.6
Строкові депозити	16732.14	20.7
Цінні папери власного боргу	1000.00	1.2
Інші зобов'язання	2905.52	3.7
Усього зобов'язань	80706.80	100.0

Таким чином, зобов'язання банку на 55.6% сформовані за рахунок коштів клієнтів до запитання. Дешеві зобов'язання становлять 73.6%, тобто даний банк не несе значних витрат при сплаті процентів.

Частка строкових депозитів — 20.7%, а міжбанківського кредиту — 5.7%.

Отже, аналіз зобов'язань свідчить про те, що банк не має надійної бази кредитних ресурсів і наражається на великий ризик, вкладаючи такі кошти в кредити.

1.3. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ БАНКУ

Ліквідність банку — це його здатність своєчасно виконати свої грошові зобов'язання. Визначається збалансованістю між строками і сумами погашення активів та строками і сумами виконання зобов'язань банку, а також строками і сумами інших джерел та напрямів використання коштів, на зразок видачі кредитів та понесених витрат.

Як відомо, основним джерелом доходу банку є трансформація короткострокових пасивів у відносно довгострокові активи. Якщо банк перевищує розумну межу розбіжності у строках, він може наразитися на проблему ліквідності. Навіть якщо вона проявляється у щонайм'якшій формі, банк мусить звернутися за позичкою на грошовий ринок (узяти міжбанківський кредит). Що ж до різкого розриву у строках, то він може дестабілізувати банк.

Банки повинні володіти доступними ліквідними активами, які можна легко перетворити у готівку, або мати можливість збільшити свої фонди і на першу вимогу виконати зобов'язання.

Пошук доступних ресурсів для оперативного підвищення ліквідності — це функція управління як активними, так і пасивними операціями.

Збалансованість між статтями активів і пасивів можна визначити за такими коефіцієнтами:

$$\text{Коефіцієнт співвідношення позик і депозитів} = \frac{\text{Загальна сума виданих кредитів}}{\text{Зобов'язання (кредитні ресурси)}}$$

Цей коефіцієнт характеризує здатність банку залучати депозити для підтримки своїх кредитних операцій і надавати їх у кредит. Високе значення цього коефіцієнта традиційно асоціюється з більшим ризиком, оскільки свідчить про слабшу ліквідність та вразливість щодо дій кредиторів, несприятливі економічні умови чи наслідки впливу депозитів.

Низьке значення цього коефіцієнта у кредитуванні вказує на неможливість прийняти існуючий ризик та на ймовірність збитків від кредитної діяльності у майбутньому.

Оптимальне значення даного коефіцієнта — в межах 0.7—0.8.

Коефіцієнт співвідношення позик і депозитів в аналізованому нами банку дорівнює 0.996 (77925.73 : 78206.8).

Таким чином, для даної установи характерний високий кредитний ризик.

Коефіцієнт миттєвої ліквідності допомагає оцінити спроможність банку одночасно погасити всі свої зобов'язання. Оптимальне значення коефіцієнта — 0.15—0.20, тобто ризику можуть бути піддані не більше 85% зобов'язань або не менше 15% зобов'язань мають покриватися високоліквідними активами банку.

$$\text{Коефіцієнт миттєвої ліквідності} = \frac{\text{Високоліквідні активи}}{\text{Підпроцентні зобов'язання}}$$

Коефіцієнт миттєвої ліквідності дорівнює 0.18 (14273.45 : 76801.28).

Отже, банк може погасити свої зобов'язання, але значення коефіцієнта небезпечно близьке до критичного, тобто необхідно збільшувати високоліквідні активи.

2. ВІДИ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ ТА ЇХ АНАЛІЗ

2.1. ЗОВНІШНІ РИЗИКИ

Банківські ризики залежно від сфери виникнення поділяються на зовнішні та внутрішні. До зовнішніх належать ризики, безпосередньо не пов'язані з діяльністю банку. На їх рівень впливає безліч факторів: політичні, економічні, соціальні, страхові, макроекономічні, природні (стихійні лиха) тощо. Банки можуть наражатися на регіональні, районні та інші ризики, кожен із яких характеризується різним stupenем впливу перелічених вище факторів.

Аналіз проводять, щоб з'ясувати втрати банку в наступному звітному періоді внаслідок впливу зовнішніх факторів, а також сформулювати його стратегію. Послуговуючись отриманими даними, розраховують вплив зовнішнього ризику і виявляють фактори, які його визначають.

У міжнародній практиці ефективнішим вважають двоступеневий аналіз зовнішніх ризиків.

Спочатку оцінюють економічну ситуацію в країні, потім обчислюють рівень сумарного ризику країни, використовуючи такі показники:

1. Приріст валового продукту.
2. Співвідношення величини інвестицій і величини валового доходу.
3. Ефективність інвестицій.
4. Середній рівень інфляції.
5. Зростання грошових надходжень.
6. Рівень реального внутрішнього кредиту.
7. Податковий баланс як відсоток від валового продукту.
8. Конкурентоспроможність економіки.
9. Торговельний баланс (експорт-імпорт).
10. Загальна зовнішня заборгованість.
11. Міжнародні резерви.

12. Вартість послуг щодо обслуговування зовнішньої заборгованості.
13. Величина політичного ризику.
14. Рівень безробіття.
15. Зростання ВНП на душу населення.

Щоб безпомилково визначити ризик певної країни, можна користуватися також оцінками провідних країн, зробленими за окремими показниками. Вони публікуються.

Крім аналізу ризику країни, необхідно зважати на ризики, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю. Вони можуть бути зараховані як до зовнішніх, так і до внутрішніх ризиків банку — залежно від того, які рішення прийме менеджмент банку за конкретних обставин щодо його внутрішньої діяльності.

Валютний ризик пов'язаний із невизначеністю майбутнього руху процентних ставок і ціни національної валюти щодо іноземної. Він поділяється на економічний валютний ризик, ризик переводу і ризик угод.

Економічний валютний ризик — це ризик зміни вартості активів чи пасивів банку внаслідок майбутніх змін курсу. Аналізують економічний валютний ризик за допомогою таких показників: питома вага валютних кредитів у валютах балансу банку; питома вага валютних кредитів, які виражені у національній валюті і видані за рахунок коштів, залучених у національній валюті; питома вага створених резервів за валютними кредитами, виражених у національній валюті, в обсязі загальних резервів банку на покриття збитків за кредитами; питома вага позитивної чи негативної курсової різниці в обсязі валютних операцій банку тощо.

Ризик переводу — це ризик зміни вартості активів і зобов'язань банку, пов'язаний зі зниженням курсу валюти. Потребує переоцінки активів і статутного капіталу банку, вираженого у валюті. Його аналізують та оцінюють за даними щодо руху вартості валют і прогнозів зміни курсу.

Ризик угоди обумовлюється невизначеністю вартості в національній валюті майбутньої угоди, укладеної в іноземній валюті. Щоб оцінити цей ризик, слід проаналізувати:

- ◆ частку хеджування у конверсійних угодах, валютних спотів (рівновеликі кредити з однаковими строками, сумами і способами погашення, виражені в різних валютах у двох банках різних країн), угод "спот" (купівля і продаж валюти в обумовлену на майбутнє дату за обумовленою ставкою);
- ◆ наявність і питому вагу взаємних заліків ризиків за активами і пасивами (визначають, віднімаючи суму валюти, яка надійшла, від усієї вивезеної валюти);
- ◆ частку великих валютних угод, динаміку операційних витрат за валютними операціями, швидкість розрахунків, обсяг угод між філіями, кількість застрахованих угод;
- ◆ збалансованість активів та зобов'язань банку за видами валют і строками; частку форвардних, ф'ючерсних, опціонних операцій у зовнішньоекономічній діяльності банку.

Крім зазначених факторів, на валютний ризик банку впливає індекс ефективного валютного курсу. Як додаток до статистики валютних курсів, щодо окремих валют та грошово-валютного ринку в розрізі курсів "спот" і "форвард" за курсами покупця і продавця валюти використовуються середні величини цих курсів. Дані стосовно курсів "форвард" публікуються за строками форвардних угод. Щодня дані про курси узагальнюються за певні проміжки часу у вигляді середньої геометричної величини. Це дає змогу послабити вплив окремих відхилень курсу, які відрізняються від основної сукупності даних: $K = \sqrt[n]{K_1 K_2 \dots K_n}$. Хоча зміна валютного курсу в часі вимірюється за допомогою індивідуальних індексів валютного курсу, на ней впливають не лише попит і пропозиція на дану валюту, а й попит і пропозиція на валюту,

стосовно якої змінено курс. Тому індекс ефективного валютного курсу дає змогу врахувати валютний ризик. Він визначається співвідношенням середньозважених курсів валюти країни ("кошика") за поточний і базовий періоди. Слід пам'ятати про різні темпи інфляції у країнах. Аналізуючи валютні ризики, необхідно виділити ризики додаткові, які виникають при кредитних операціях (кредитний, процентний, ризик резервування); при розрахункових операціях (rizики угод, втрати доходів унаслідок заморожування чи конфіскації вимог за вказівкою держави, викликаних валютними труднощами, зміною уряду чи війною).

2.2. ВНУТРІШНІ РИЗИКИ

Внутрішні ризики виникають у результаті діяльності самого банку і залежать від операцій, які він проводить. Відповідно вони пов'язані:

- 1) з активами банку (кредитні, валютні, ринкові, розрахункові, лізингові, факторингові, касові, інвестиційні ризики тощо);
- 2) із зобов'язаннями банку (rizики за вкладами та іншими депозитними операціями, за міжбанківськими кредитами, отриманими кредитами);
- 3) з якістю управління банком власними активами і пасивами (процентний ризик, ризик незбалансованої ліквідності, неплатоспроможності, ризик структури капіталу, недостатності капіталу);
- 4) із ризиком реалізації фінансових послуг (операційні, технологічні, стратегічні, адміністративні, бухгалтерські ризики, а також ризики, пов'язані з інноваціями, безпекою, зловживаннями).

Основна частина аналізу її оцінки внутрішніх ризиків ґрунтуються на теорії імовірності — систематичному статистичному методі визначення вірогідності тієї чи іншої події у майбутньому. Як правило, таку вірогідність виражають у відсотках. Із метою ранжування альтернативних подій необхідно розробити певні критерії ризику (наприклад, активи банку) за ступенями ризику. Проте перш ніж застосувати ці критерії, необхідно проаналізувати наявну ситуацію.

Приміром, найпоширенішим для банків є кредитний ризик. До нього відносять прострочені позички. Особливо це стосується середньострокових і довгострокових кредитів, виданих під заходи, терміні здійснення яких, а відповідно й розрахункові терміни окупності, порушені.

Кредитні ризики спричиняються погіршенням фінансового стану позичальника, непередбаченими ускладненнями в його діяльності, несприятливими обставинами на ринках. Падіння попиту на продукцію, неплатоспроможність покупців, економічна криза, некомпетентність чи недобросовісність керівництва підприємства — усе це теж впливає вкрай негативно.

Захиститися від кредитного ризику допомагає систематичний аналіз, у ході якого з'ясовують, як банки встановлюють мінімальну питому вагу кредитних вкладень, що покриваються власними ресурсами; дотримуються нормативу максимального розміру ризику на одного позичальника та нормативу "великих" кредитних ризиків; формують резерви під збитки за позичками; диверсифікують кредитні вкладення за галузями, позичальниками; чи отримують достатнє забезпечення за виданими кредитами тощо.

Розглядаючи ризики, пов'язані із зобов'язаннями, особливу увагу слід приділяти аналізу формування депозитів. До появи негараздів у діяльності банку може спричинитися дострокова вимога вкладу чи міжбанківського кредиту. На дострокові вимоги, крім різких непередбачених змін у фінансовому становищі вкладника, можуть впливати також фак-

тори, пов'язані з хисткою політичною чи економічною ситуацією в країні, кризи. Аби уберегтися від цього, необхідно зазначити у кредитній угоді особливі умови (наприклад, про відмову від досрочового повернення вкладу або про несплату чи зниження відсоткової ставки). Задля попередження і регулювання ризику щодо формування депозитів банки аналізують співвідношення між позичками і депозитами, враховують процентний ризик, який виникає при формуванні депозитів.

Вивчаючи ризики, пов'язані з якістю управління активами і зобов'язаннями, слід особливо уважно аналізувати процентний ризик, тобто небезпеку втрат унаслідок перевищенні сплаченых процентних ставок над отриманими. Підвищення процентних ставок спричиниться до падіння курсів цінних паперів із твердими процентами, а відтак — і до знецінення банківського портфеля, завдасть курсових збитків. Крім того, різниця між процентними доходами і витратами становить основу банківського прибутку. Різка зміна ставок у різних сегментах ринку може негативно позначитися на прибутковості операцій банку.

Це спонукає банки аналізувати попит і пропозицію кредитних ресурсів, порівнювати проміжок часу між строками вивільнення депозитів та розміщених коштів і коливаннями процентних ставок (останні — вельми різноманітні, вони залежать від загального попиту на кредитні ресурси даного банку, наявності цих ресурсів, характеру, розміру та строків позички. Процент є регулятором ринкових відносин).

Аби зменшити ризик, деякі банки вводять до процентної ставки за розміщеними коштами ризикову процентну ставку (договорну надбавку) або розмір страхового процента (коли позичку страхує сам банк). В умовах інфляції аналізують реальні і номінальні проценти. Щоб уникнути процентного ризику, активніше надають кошти на тривали строки, а для рефінансування залишають кошти на короткий термін.

Обчислюючи коефіцієнт процентного ризику, банки враховують ускладнення, які майже завжди виникають під час погодження строків платежу банку за зобов'язаннями й отримання платежів від клієнта; ймовірність невиконання партнером зобов'язань через тимчасову нестачу коштів; операційні й технічні затримки, вплив кредитного, валютного, ринкового та інших ризиків.

Щодо ризиків, пов'язаних із реалізацією фінансових послуг, застосовують спеціальні методи аналізу. Вивчаючи операційні ризики банку, оцінюють, як збільшується вартість послуг банку та зростають поточні витрати.

До технологічних відносять ризики збою технології здійснення операцій (ризики, пов'язані з неполадками у комп'ютерній системі, втратою документів, комп'ютерним шахрайством тощо). Аналізуючи тенденцію до зростання чи до зменшення кількості таких випадків, визначають вірогідність їх повторення.

Вивчаючи ризики безпеки, звертають увагу на її загальний стан (надійність приміщень посиленого захисту, куди мають доступ лише окремі особи та охоронці), "вузькі місця" в її організації (захист у комп'ютерному центрі, неприступність складів, охорона каси), стан протипожежної безпеки.

Прогнозуючи стратегічні ризики, розраховують ризик недоотримання запланованого прибутку внаслідок перевищенні допустимого ризику; ризик непродуманого вибору і помилкової оцінки розміру та ступеня ризику, ризик неправильного рішення банку (наприклад, неодноразової пролонгації однієї і тієї ж позички); ризик помилки при визначенні термінів операцій; ризик відсутності контролю за втратами банку; ризик неправильного фінансування втрат тощо. Такий аналіз дасть змогу різnobічно охарактеризувати якість управління банком.

Проте рівень внутрішніх ризиків зростає, якщо проблеми виникають раптово; при аналізі поставлено завдання, відмінні від тих, які банку доводилося розв'язувати в минулому; керівництво не спроможне за результатами аналізу вжити необхідних і термінових заходів для поліпшення ситуації; існуючий порядок діяльності банку або недосконалість законодавчої і нормативної бази гальмує процес виправлення виявлених недоліків. Якщо ризики оцінено неправильно чи немає можливості негайно поліпшити ситуацію, визнану в результаті аналізу критичною, наслідки можуть бути щонайгірші.

Аналіз та оцінка ґрунтуються на певних методах розрахунку ризику. **Залежно від методів розрахунку ризики поділяють на сукупні (загальні) і часткові.**

Сукупним ризиком передбачається оцінка і прогнозування величини ризику банку залежно від його доходу, дотримання економічних нормативів ліквідності.

Частковий ризик оцінюється на основі шкали коефіцієнтів ризику за окремою банківською операцією чи групами операцій.

Визначити розмір ризиків дають змогу методи розрахунку. Від їх вибору залежить правильність оцінки прогнозованих втрат. **Складається три основних методи оцінки ризиків: експертних оцінок, аналітичний та частковий (статистичний).**

Метод експертних оцінок ґрунтуються на вивчені висновків, зроблених експертами банку, і передбачає складання узагальнюючих рейтингових оцінок. Цей метод охоплює рейтингові оцінки кредитоспроможності позичальника та страхового ризику, дотримання економічних нормативів діяльності банку, розрахунок розміру ризику за кредитним портфелем банку, а також визначення розміру необхідного резерву для покриття збитків від кредитної діяльності банку, класифікацію кредитів за ступенем ризику тощо.

Аналітичним методом передбачається аналіз зон ризику зі встановленням оптимального його рівня для кожного виду банківських операцій та їх сукупності.

Частковий (статистичний) метод полягає в оцінці часткового ризику, тобто визначені розміру втрат за окремою операцією банку щодо активів, зобов'язань тощо відповідно до ступеня ризику; зіставленні фактичної величини ризику з очікуваною згідно з нормативними документами; виявленіні фактичних зон ризику для окремо взятого банку стосовно окремої операції; з'ясуванні ступеня їх допустимості, встановленні максимально можливого розміру ризику за окремо взятою операцією банку.

Комплексний метод базується на сукупній оцінці ризику стосовно банку в цілому. Головним в управлінні ризиковими операціями банку є визначення ступеня допустимості і виправданості того чи іншого ризику та прийняття рішення. Перспективним є визначення ступеня допустимості загального ризику банку для встановлення нормативу відрахувань від прибутку до резервного фонду.

Загальний ступінь ризику визначається за формулою:

$$H = \frac{P_1 + P_2 + P_3 + \dots + P_n}{K} E,$$

де H — ступінь допустимого загального ризику банку;

P — часткові ризики банку за всіма операціями;

E — коригуючий коефіцієнт зовнішніх ризиків банку;

K — капітал банку.

Цей показник відображає максимально можливий ступінь ризику для банку за певний період часу.

(Закінчення у наступному номері).

Наші інтерв'ю /

“Україна” повертається на свої позиції

Наприкінці минулого року в акціонерному комерційному агропромисловому банку “Україна” склалася складна ситуація. Щоб її поліпшити, вжиється комплекс заходів, зокрема – змінюється кадровий потенціал. Правління банку нещодавно очолив колишній заступник голови правління – директор Київської дирекції банку “Україна” Д.М.Гриджук (до речі, наш постійний автор; у цьому номері журналу публікується його чергова стаття). На замовлення “Вісника НБУ” редакційна служба банку “Україна” звернулася до Д.М.ГРИДЖУКА з проханням розповісти про найближчі перспективи установи.

— Дмитре Миколайович, ви — кадровий працівник банку “Україна”, знаєте всі його переваги й недоліки, як-то мовиться, не з чуток. Чи змогли б назвати той головний чинник, від якого нині залежить успіх як “України”, так і будь-якого іншого комерційного банку?

— Успіх у банківській діяльності, як відомо, залежить від багатьох умов. І все ж особливою мірою на нього впливають адекватна політика стосовно управління ризиками і підхід до її реалізації. Принципово важливо, щоб політика і діючий у банку порядок щодо ризиків, пов’язаних із проведенням активних операцій, були чітко визначені і відповідали характеристиці всіх банківських продуктів та напрямів діяльності. Тобто керівництву банківської установи необхідно мати повну картину ризикових операцій і враховувати їх у процесі управління із тим, щоб максимально обмежити будь-який ризик. Усвідомити вигоду такого підходу, який ми нині застосовуємо в банку “Україна”, гадаю, не важко.

— Шо, на вашу думку, може стати основою фінансової стабілізації роботи банку?

— Непроста фінансова ситуація, в якій наш банк опинився восени минулого року, спонукала банківське керівництво розробити стратегію, яка б допомогла виправити становище. Однак стратегія як така не є запорукою ефективної діяльності кредитно-фінансової установи. Істотне значення має стратегічне планування, оскільки саме стратегічний план є інструментом втілення

задумів, зорієнтованих у майбутнє. Концепцію розвитку банку можна простежити, ознайомившись із розробленими нашим правлінням заходами щодо зміцнення фінансового стану і плато-спроможності банку “Україна” на період до 2003 року. Їх реалізація вимагає від органів управління банком правильного і грамотного розподілу фінансових, людських, технологічних ресурсів, урахування сильних і слабких сторін його діяльності, зовнішніх і внутрішніх факторів, які впливають на роботу банківської установи. Здійснення цього плану матиме серйозний стабілізуючий вплив на функціонування банку “Україна”, дасть змогу утримати конкурентоспроможні позиції на ринку банківських послуг.

— Оптимальним виходом для банку “Україна” Президент нашої держави Л.Д.Кучма вважає його націоналізацію і кредитування аграрного сектора економіки. Схвально до цього поставився і Голова Верховної Ради О.М.Ткаченко. Як розінюють таку пропозицію безпосередньо у банку?

— Якщо говорити про кредитування аграрного сектора економіки, то цю справою ми займалися завжди і робитимемо це й надалі. Дана галузь є нашим першорядним економічним пріоритетом. Щодо переходу банку “Україна” під контроль держави варто зазначити таке. Акцій нашого банку у державній власності сьогодні майже не залишилось. Отже, немає підстав для поспішних рішень щодо націоналізації. Держава могла б допомогти банку, якби цілком розрахувалася з ним за видані

раніше під гарантії уряду кредити обсягом понад 250 млн. грн.

— Якою вам бачиться доля банку “Україна” в майбутньому?

— У майбутньому я бачу “Україну”, по-перше, надійним банком. Під цим я розумію інтегровану сукупність якостей банківської установи (дохідність, ліквідність, фінансову стабільність тощо), які зумовлюють її здатність успішно вирішувати покладені на нього завдання. Головне для нас сьогодні – відновити довіру до “України”, втративши яку, ми останнім часом мали чималі неприємності. По-друге, я бачу наш банк універсальним і конкурентоспроможним. Таким, який не лише надає клієнтам широкий спектр потрібних їм послуг, а й успішно конкурує з іншими банками на фінансовому бізнес-полі. Вірю, що у нас вистачить сил, здібностей, засобів, щоб повернути втрачені банком позиції лідера.

І нарешті, дуже б хотілося бачити “Україну” кредитно-фінансовою установою зі збалансованими інтересами – коли досягнуто паритету інтересів засновників (акціонерів), управлінського персоналу, виконавчої команди і клієнтів банку. На мій погляд, сьогодні ми можемо говорити лише про основні принципи цього паритету – порядність засновників, компетентність головних менеджерів, ділову активність виконавчої команди, згуртованість акціонерів навколо виробленої стратегії банку, високу плато-спроможність клієнтів і кредитоспроможність банку. Якщо виходить із цих позицій, можна побудувати “заборонену зону” інтересів і “зону компромісів” усіх заінтересованих осіб.

— Ви — досвідчений фахівець банківської справи, пройшли шлях від економіста до керівника великої фінансової установи. Це — зигзаг долі чи логічне продовження всього життя?

— Це великий головний біль і величезна відповідальність. Стосовно ж долі, то вона визначається не випадковістю, а особистим вибором — для мене це факт безперечний.

— Зважаючи на ваш досвід, їдеться, очевидно, про певні власні принципи ведення бізнесу, управління колективом... Чи є у вас формула успіху?

— Я не можу дати вам формулу успіху, але готовий стисло викласти філософію менеджменту, яку сповідую: у практиці управління традиційно вважається, що мета майже завжди очевидна, і зусилля слід зосередити на пошуках засобів та шляхів її досягнення.

— Ви — автор ряду книг із психології особистості, етики ділового спілкування. Наскільки це допомагає у повсякденній роботі?

— Чи допомагає мені особисто? Безперечно! Бути керівником — важка і захоплююча робота. Сьогодні вона стала динамічною і творчою, як ніколи раніше: масштабні зрушенні у технологіях, загострення конкурентної боротьби, зростання соціальних запитів і вимог клієнтів — усе це ставить керівника у центр подій. Щоб реалізувати всі потенційні можливості, які мають керівники, треба знати тонкощі управління, у тому числі норми та правила ділового етикету. Людина, яка керує людьми, практично завжди повинна прагнути дивитися на себе очима інших, виправдовувати їхні очікування і враховувати можливі оцінки себе як “компетентного керівника”, “справедливої людини”, “привабливого шефа” тощо. Психологи називають це “інстинктом соціального схвалення”.

— Завдяки чому, на вашу думку, можна забезпечити високу результативність роботи працівників?

— Певною мірою цьому сприяло б запровадження офіційної процедури оцінки роботи працівників банку. Мета такого заходу — не просто зробити висновок про минуле працівника (погане чи хороше), а допомогти банківсько-

му службовцю краще працювати у майбутньому, щоб досягти більших успіхів. Для банкіра сьогодні недостатньо володіти тонкощами банківської справи — він повинен володіти всією сукупністю знань ринкової економіки, оскільки спектр послуг сучасного банку охоплює практично всі види ринків.

— Що допомагає вам гідно виходити зі стресових ситуацій?

Знаєте, Ганс Сельє, “батько” теорії стресу, наголошував: “Стрес — це не те, що з вами трапилось, а те, як ви це сприймаєте”. Я намагаюся не дозволяти негативним емоціям брати над собою гору. У скрутному становищі краще засувати рукави й енергійно, завзято взятися за справу.

Коли банк “Україна” опинився в загрозливому становищі, новообраний склад правління, як я вже сказав, негайно розробив антикризову програму — єдине, що можна було зробити у тій ситуації. Тепер справа за тим, щоб досягти поставленої мети, оздоровити наш банк. Сподіваюся, нам це вдасться. □

Розмову вела головний редактор банку “Україна” Тетяна Зарембо.

Продовження теми /

Функції управління комерційним банком та шляхи їх розвитку

У № 10 “Вісника НБУ” за 1998 рік Д.М.Гриджук поділився міркуваннями щодо специфіки управління комерційним банком в умовах реформування економіки. Розвиваючи цю тему у пропонованій вашій увазі статті, автор детальніше розглядає функціональний зміст управлінської діяльності у сфері фінансів та обліку.

Y науковій літературі немає чіткого та обґрунтованого аналізу поняття “функція управління”. Ми дотримуємося точки зору, згідно з якою кожна функція є сукупністю специфічних дій та операцій, а управлінська діяльність — системою послідовно виконуваних функцій.

Щодо класифікації функцій управління також немає чітких критеріїв. В основі традиційного принципу класифікації функцій, — аналіз змісту виконуваних робіт. За цією ознакою всі функції управління поділяють на загальні та специфічні. Зупинимося детальніше на аналізі таких функцій управління комерційного банку, як планування, організація, мотивація діяльності та контроль.

ФУНКЦІЯ ПЛАНУВАННЯ

Eфективне планування є одним із найважливіших факторів стабільного функціонування банківської системи. Процесом планування передбачається розробка як поточних питань, так і довгострокових стратегічних цілей. Він починається зі складання прогнозистичного плану загальної концепції банку. Планом визначаються орієнтири, критерії, за якими оцінюватимуться ділові успіхи та загальні результати діяльності. План має бути мобільним, враховувати нові можливості та непередбачувані зовнішні фактори. На перспективу розробляються стратегічні цілі банку. Короткострокові бізнес-плани трансформують їх у

Дмитро
Гриджук

Голова правління банку “Україна”

вимірювані показники.

Планування діяльності банку — це певна політика управління. Нею визначається, якою має бути банківська практика, які види ризиків і які їх рівні прийнятні для даної фінансово-кредитної установи.

Існують різні способи формування управлінської політики, але у будь-якому разі відповідає за неї і затверджує її рада банку. Щорічно переглядаючи управлінську політику, вона прагне забезпечити її адекватність завданням розвитку банку та банківської системи держави у цілому.

Політика управління кредитуванням — традиційна галузь банківського бізнесу. З одного боку, кредитні операції є вагомим джерелом доходів та активів банку, а з дру-

гого — найбільшим джерелом ризиків. Практика діяльності фінансово-кредитних установ засвідчує, що ефективне управління кредитним портфелем сприяє мінімізації ризиків і зростанню прибутковості позичкових операцій.

Політика управління активами й пасивами здійснюється з метою визначення оптимального рівня доброкісних доходів банку, підтримки адекватної ліквідності, задоволення потреби в готівці. Отже, ефективне управління фондами є надзвичайно важливим аспектом політики управління. Це особливо актуально в наш час, коли внаслідок швидких змін в економіці зростає нестабільність ресурсів і ринкових ставок. Управлінням фондами передбачається встановлення відповідних параметрів доходу — максимально допустимих рівнів відсоткових ризиків, концентрації пасивів, накопичення специфічних ресурсів; а також — визначення допустимого співвідношення власників та залучених коштів банку.

Важливим джерелом доходів комерційного банку є інвестиції. Інвестиційна політика проводиться з метою забезпечення ліквідності та розумної рентабельності при мінімальному ризику банку. Такою політикою визначаються прибутковість, якість, кількість і структура термінів пога-

Планування дає змогу з'ясувати, чи достатньо у банку фінансових, людських, технологічних та організаційних ресурсів для досягнення поставленої мети

шення цінних паперів, запропонованих до купівлі; спрямованість диверсифікації ризиків за ними. При цьому зауважуються законодавчі обмеження щодо видів цінних паперів, які банкам дозволено купувати. Рада банку зобов'язана періодично ревізувати інвестиційний портфель, щоб мати впевненість у тому, що рівень ризику залишається допустимим і відповідає встановленим стандартам.

Мета трастової політики — управління прийняттям інвестиційних рішень. Нею передбачена розробка процедур, які забезпечують окрім ведення операцій за трастовими та іншими активами банку. Траст, власне, є угодою, згідно з якою учасники передають керівництво своїм майном третій особі, як правило, банку або спеціальній фірмі, втрачаючи при цьому формальне право втручатись у процес управління ним. Розвиток українського валютного та фондового ринків заохочує комерційні банки й фінансові компанії до розширення спектра послуг, пропонованих клієнтам. Закономірно виникає потреба й у трастових послугах щодо управління активами. Аналіз практичної діяльності комерційних банків стосовно активів клієнтів (вільних засобів та коштів підприємств і

приватних осіб) дає змогу виокремити кілька варіантів управління банком активами клієнтів. Перший варіант застосовується, коли клієнт не має достатніх професійних знань і досвіду самостійної роботи на фінансовому ринку. У цьому разі маємо так званий "повний траст", тобто обставини примушують клієнта цілковито довірити спеціалістам банку управління своїм рахунком, що фіксується у відповідному документі. Другий варіант: клієнт вважає себе достатньо компетентним, щоб приймати самостійні рішення. Він відкриває спеціальний трастовий рахунок, операції за яким проводять спеціалісти банку, але — погоджуючи з ним свої дії. Така трастова операція дісталася назву "за погодженням". Третій варіант: клієнт твердо переконаний у власній компетентності, в усьому покладається на себе, готовий до ризикових рішень, але з тих чи інших причин не може самостійно здійснювати операції на ринку. Він відкриває рахунок, операції за яким виконують спеціалісти банку, але — тільки за наказом клієнта. Цей варіант має назву "за наказом". У цьому разі розподіл відповідальності між клієнтом та банком у процесі використання рахунку істотно відрізняється від попередніх. У цілому ефективна трастова політика формує стосунки, побудовані на довірі, компетентності, повазі до клієнта.

Завершуючи характеристику функції планування, наголосимо, що політика керівництва банку в галузі планування має бути спрямована на одержання прибутку і підвищення надійності фінансово-кредитної установи і водночас — враховувати її можливості: матеріальні, організаційно-гospодарські, людські тощо.

ФУНКЦІЯ ОРГАНІЗАЦІЇ

Y даному випадку йдеється не про організацію як структуру, а про організацію як етап управлінської діяльності, процес налагодження усієї роботи. Його мета — впорядкування роботи і керівників, і виконавців.

Управлінська діяльність комерційного банку — це, по суті, управління людьми та управління соціальною інформацією. Зважаючи на це, розглянемо внутрішню організацію банку. Комерційні банки переважно становлять акціонерні компанії, де головним органом управління є загальні збори акціонерів. Вони приймають найважливіші рішення — обирають раду директорів, затверджують статут, баланси та звіти, напрями та цілі політики банку. Водночас практика роботи комерційних банків дає підстави стверджувати, що учасники зборів акціонерів, як правило, мають неповну інформацію щодо поточних справ банку і почали приймають рішення, пропоновані радою директорів, формально.

Здебільшого це не призводить до негативних наслідків — поки справи у банку йдуть успішно. Та коли виникає проблема, дрібні власники акцій, навіть ті, що не відвідували зборів і не володіють інформацією, починають поводитися неадекватно і можуть своїми діями підірвати авторитет банку. Цим не варто легковажити.

Основні питання діяльності кредитно-фінансової установи вирішує рада банку. Вона контролює основні напрями його розвитку; визначає параметри бізнесу; наймає менеджерів і розробляє політику, в рамках якої вони працюють; проводить моніторинг операцій банку; контролює роботу

Плануванням передбачається певна етапність, а саме: постановка цілей, визначення передумов, виявлення можливих альтернатив, вибір найкращої з них, запровадження та виконання плану

менеджерів, оцінює їхні пропозиції; складає програми-орієнтації для нових директорів, допомагаючи їм увійти в курс банківських справ; схвалює поточні навчальні програми підвищення кваліфікації спеціалістів.

На ефективність діяльності ради директорів відчутно впливають такі фактори, як кількість і якість її складу. Стандартів щодо кількісного складу, звичайно, не існує. Як правило, до ради комерційного банку входить щонайменше п'ять і щонайбільше двадцять директорів. Причому більша кількість не завжди є запорукою ефективної діяльності. Важливий фактор — якісний склад ради. Практика свідчить, що частина членів ради одночасно має бути службовцями, менеджерами банку або головними його акціонерами. Однак у її складі доцільно мати також позаштатних спеціалістів — це сприяє об'єктивності оцінки роботи банку.

Рада загалом відповідає за стан справ у банку. Тож мусить стежити за операціями банку, переконуючись у тому, що вони плануються правильно, контроль здійснюється ефективно, управлінський персонал діє грамотно.

Виконуючи свої зобов'язання перед акціонерами, рада банку повинна забезпечити компетентність менеджменту, користуючись системою внутрішнього контролю та діючими законами і правилами, здійснювати постійний нагляд за операціями, контроль за ефективністю роботи банку.

Рада несе також відповідальність за створення системи внутрішньої організації банку. У науковій літературі пропонуються такі принципи її формування.

1. Урахування стратегії розвитку банку, вибір ним місця у банківській системі на тривалу перспективу.

2. Урахування перспектив розвитку межі та експансії банку.

3. Формулювання правил розмежування функціональних компетенцій.

4. Урахування кваліфікаційних вимог щодо співробітників банку.

Перелічені фактори впливають на внутрішню організацію банку, формують ієархію його управління. Вони обумовлюються масштабами операцій банку, розглаголюженістю його мережі, універсальністю або спеціалізацією діяльності, професійним рівнем і практичним досвідом роботи працівників банку, ступенем ризику відповідних операцій тощо.

МОТИВАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ

Mотивація — це система спонукальних сил, які сприяють виконанню певних завдань і досягненню поставленої мети. Поняття використовується для пояснення послідовності поведінкових дій, спрямованих на досягнення певної мети, яка може змінюватися залежно від різних обставин і ситуацій. Хоча люди не завжди усвідмлюють причини тих чи інших своїх дій, їхня поведінка завжди визначається певними мотивами. Отже, мотивація відповідає на запитання: чому так, а не інакше чинить певна людина?

Як правило, люди ставлять перед собою конкретні цілі і намагаються досягти їх, тобто мають відповідні стимули, які можуть бути дуже різними: досягти успіху в професійній діяльності (управлінській у тому числі); здобути відзнання; задоволити моральні, матеріальні та інші потреби. Однак наявність мети не означає, що її буде досягнуто. Людина має шанс досягнути її, якщо мета захоплені її думками, почуттями, бажаннями, інтересами. Ще одна обставина, яку потрібно враховувати, загалом характеризуючи мотиваційну функцію управління, полягає у тому, що людина має певний "стрижен" (тобто риси, якості, характер), який визначає усю її поведінку. Саме тому одні, діючи так чи інакше, виходять із матеріальних стимулів, інші — з почуття обов'язку, ще інші — з прагнення уникнути критики, осуду. Таким чином, знання загальних закономірностей зовнішньої або внутрішньої мотивації допоможе визначити, чому той чи інший керівник або співробітник банку вибирає саме таку тактику поведінки, розв'язуючи певне управлінське завдання, виконуючи певні функціональні обов'язки, операції. Водночас поняття "мотивації" охоплює питання активізації, управління та реалізації цілеспрямованої поведінки людей. Отже, йдеться про розробку в банку особливої стратегії заохочення та стимулювання компетентних керівників і банківського персоналу.

Стратегію повинні враховуватися за-кономірності як зовнішньої, так і внутрішньої мотивації діяльності, тобто пакет заходів стимулювання має налічувати матеріальні і

моральні фактори, максимально відповідати специфіці даного банку, його операціям і бізнес-плану.

Практика свідчить, що більшість керівників вважає матеріальне заохочення (премії тощо) важливим стимулюючим фактором. Це традиційний зовнішній стимул добросовісної праці, і нехтувати ним — нерозумно. Але варто враховувати певні закономірності. Експериментально доведено: якщо людина постійно одержує певну матеріальну винагороду, то з часом ця винагорода втрачає своє мотиваційне навантаження. І лише за умови збільшення винагороди відновлюється її функціональна сутність.

Ще одна заувага стосовно матеріально-го заохочення працівників банківських установ. У наш час у багатьох банках в оплаті домінує винагорода за виконання посадових обов'язків і недостатньо враховуються результати та якість праці, інтереси та бажання кожного співробітника. Щодо цього ефективними засобами стимулювання праці можуть бути придбання акцій банку та участі у розподілі його прибутку, якою передусім передбачається право менеджерів, персоналу та банку на ту додаткову частку прибутку, яку одержано в результаті підвищення якості банківських послуг.

Участь у розподілі прибутку, придбанні акцій виявиться неефективною, якщо

Мотивація — це передумова дії, інстинктивні імпульси, біологічні потяги, інтереси, бажання, ідеали, ціннісні орієнтації; це — сукупність спонукальних сил людської діяльності, усвідомлених самою людиною

співробітників банку не залучають до управління ним, до процесу колективного прийняття рішень, вирішення проблем, які виникають у процесі надання послуг, до пошуку шляхів удосконалення банківського обслуговування. Крім того, як стимулюючий засіб слід використовувати також просування співробітників по службі, надання статусу самостійності тому чи іншому підрозділу. Матеріальний стимул може і повинен доповнюватися низкою інших заохочень. Ученими доведено, що найсильнішим внутрішнім мотиваційним фактором трудової поведінки є інтерес до роботи. Це передусім стосується співробітників банку, які творчо ставляться до виконання своїх обов'язків. Для них надзвичайно важливими мотивами наполегливої праці є можливість самоствердитися, самоактуалізуватися, реалізувати свій професійний, моральний, психологічний потенціал. Існує закономірність: чим більше знань набула людина, чим вища її кваліфікація, тим більше вона прагне до творчості в роботі. Отже, банк повинен мати

адекватні навчальні програми для вдосконалення кваліфікації персоналу в процесі розвитку банківської системи і фінансової справи.

Завершуючи характеристику мотиваційної функції управління, наголосимо: головне завдання керівництва банку в за-значенному контексті полягає у тому, щоб активізувати внутрішні спонуки співробітників банку до активної трудової діяльності. Основними з них є зацікавленість у роботі, потреба в активній діяльності, втіка від праці, атмосфера позитивної мотивації у трудовому колективі.

ФУНКЦІЯ КОНТРОЛЮ

Які б рішення не приймалися в банку, які б плани не розроблялися — все це спрямовано на досягнення головної мети — отримати прибуток на базі інвестицій акціонерів. Отже, контроль за розумним веденням бізнесу є першочерговим завданням ради банку. Втім, це не зіміє з керівництва банку відповідальності за роботу з депозиторами, службовцями банку та громадськістю.

Важливе значення в даному разі має не лише обсяг прибутку, а й також його якість. Якісні прибутки — це якісні активи, стабільні кредитні ресурси, добре контролювані видатки, розумна практика управління ресурсами та активами, знання ринків, що обслуговуються.

Управлінською діяльністю передбачається створення ефективної системи внутрішнього контролю за повсякденними операціями з метою захисту активів, забезпечення точності і надійності інформації, адекватності практичних операцій політиці банку, законодавству, нормативним документам, а також — удосконалення управлінської діяльності. Щоб у майбутньому уникнути помилок, система має вживати запобіжних заходів, а саме: оптимально розподіляти обов'язки між посадовими особами. Скажімо, той, хто відповідає за операції з певним активом, не повинен водночас відповідати за облік та перевірку облікових даних за цією статтею.

Здійснювати ефективний контроль допомагає програма аудиту, якою передбачено поточний контроль та періодичну ревізію всіх аспектів банківських операцій. Раді належить подбати про те, щоб аудитори мали необхідний досвід у сфері операцій, які перевіряються. Банк може користуватися послугами як зовнішніх, так і внутрішніх аудиторів.

Насамкінець зауважимо таке: усі функції управлінської діяльності комерційного банку однаково важливі. Вони становлять одне ціле. Якщо усунути хоча б одну — порушиться уся управлінська діяльність кредитно-фінансової установи.

Подія /

Українському інноваційному – 10 років

Першому українському інноваційному банку виповнилося 10 років. За основними показниками діяльності Українбанк традиційно входить до найпотужніших банків України. Його статутний фонд становить 20 млн. грн., загальний капітал – понад 60 млн. грн., а валюта балансу – понад 300 млн. грн.

Слова правління Українбанку **Володимир Лавренчук** висловився так: “Це банк, який протягом десяти років існування зумів зберегти своє реноме, банківську культуру і свою клієнтуру”.

Справді, історія цієї установи – першого в Україні комерційного банку – є

*Голова правління
Укрінбанку Володимир Лавренчук:
“Укрінбанк – це
банк, який протягом
десяти років існування
зумів зберегти своє
реноме, банківську
культуру і свою
клієнтуру”.*

досить показовою. Хоча б із огляду на те, що вона старша за історію незалежної України.

Кажуть, у житті немає випадковостей. А все, що сприймається як випадковість, – лише підсумок ланцюга закономірностей. Можливо, яскраве підтвердження цієї істини – Українбанк: він виник раптово, несподівано, проте необхідність появи такого банківського

інституту диктувалася часом. Згадаймо: Горбачов почав перебудову, дозволив створювати кооперативи. Однак структури Держбанку не могли їх обслуговувати – потрібні були абсолютно нові банківські установи... Український інноваційний банк виник як результат необхідності обслуговувати альтернативну державній економіку. Виник тому, що його чекав власник, а банк повинен був його підтримати...

Один із перших керівників банку, а нині заступник Голови Правління Національного банку України **Ярослав Солтис** згадує: “Усього тоді доводилося вчитися на ходу, приймаючи термінові, нерідко надто ризикові рішення. Під який процент надавати кредит? Кому? Які гарантії для його повернення встановлювати? І ми свідомо ризикували. Пам’ятаю, Українбанк першим в Україні надав комерційний кредит під 14% річних заводу “Маяк” для виробництва нових магнітних головок для магнітофонів. Тоді ще мало хто розумів, яке це благо для підприємства – кредит під 14%. Навіть головний бухгалтер і заступник директора заводу “Маяк” обу-

рювалися: “Це грабунок! Ви – капіталісти! Не допустимо, щоб таке чинилося у нашій державі!”

Час усе поставив на свої місця, навчивши недосвідченого клієнта цивілізовано працювати з банком. Ідея Україн-

*Заступник Голови
Правління Національ-
ного банку України
Ярослав Солтис:
“Ідея Українбанку
підтримати власника
трансформувалася й
набула чітких об-
рисів: Україні
потребен новий клас
– підприємці”.*

банку підтримати власника теж трансформувалася й набула чітких обрисів: Україні потребен новий клас – підприємці.

У 1989 році в Українбанку було всього 13 клієнтів, персонал – 10 співробітників. Однак уже через рік банк уявився фінансувати науково-технології та випуск обладнання – радіометра “Прип’ять”, безвідходну технологію переробки вапна, купувати устаткування для урологічних закладів. 1991 року було відкрито першу філію – в Черкасах, 1992-го банк отримав генеральну ліцензію на проведення зовнішньоекономічних та валютних операцій. Кілька місяців потому Українбанк установив кореспондентські відносини з понад 60 банками Європи, Америки, Росії, став членом системи міжнародних платежів S.W.I.F.T.

На прес-конференції, присвяченій 10-річчю банку, рефреном проходила думка про те, що історія Українбанку – приклад того, як треба виживати. І справді, з першої рейтингової десятки 1992–1993 років Українбанк єдиний, який вижив, не зрадивши при цьому інтересів своїх вкладників. Його історія – це історія розвитку ринкових відносин в Україні.

Як вважає заступник голови Ради акціонерів банку народний депутат України **Сергій Кривошея**, Українбанк спо-

В ОПЕРУ Укрінбанку.

відує у своїй діяльності єдину істину: Україна стане багатою насамперед через заможність громадян і процвітання підприємців. Згадана істина поєднує в собі десятки інших. Це й неупереджений підхід до кожного, навіть "наймен-

Заступник голови Ради акціонерів Укрінбанку, народний депутат України Сергій Кровошєєв: "Україна стане багатою насамперед через заможність громадян і процвітання підприємців".

шого" вкладника, і підтримка чесних розробників, і розуміння того, що підприємство нині потребує **лише якісного** сервісу.

Нині Укрінбанк — це інституція, яка об'єднує майже 10 тисяч малих і середніх підприємств. Це універсальний банк, який відрізняється від інших певними пріоритетами. Серед них, зокрема, обслуговування вексельного обігу та управління цінними паперами, активний розвиток консалтингу і фінансового супроводження, розвиток системи віддаленого обслуговування "клієнт — банк", поширення престижних карток American Express (Укрінбанк у цьому — перший в Україні). Крім того, банк емітує також власні смарт-картки, розробив і випробував пілотний проект щодо зарплатних смарт-карток, а згодом запровадив його на АТ "Оболонь", планує здійснити зарплатні проекти на базі карток "Cirrus/Maestro" у готелі "Славутич".

Усі десять років банк живе з прибутками. Хоча, як зауважив на прес-конференції заступник голови правління **Олександр Новіков**, нині у діяльності спрацьовують інші фактори, зокрема, пошук інновацій, впровадження нових престижних банківських продуктів тощо.

Приємно, що в "підлітковому" віці цей банк набув певної респектабельності. Основні акціонери — ПІІ "Корпорація Мегасервіс", ПІІ "Шелтон", АТ "Нафтопереробний комплекс "Галичина", Інститут надтвердих матеріалів

Заступник голови правління Укрінбанку Олександр Новіков: "Серед пріоритетних напрямів діяльності Укрінбанку — пошук інновацій, впровадження нових престижних банківських продуктів".

НАН України та інші — дієво допомагають йому утвірджуватися в різних сегментах фінансового ринку. Нині банк має 31 філію, обслуговує понад 40 тисяч клієнтів. Новий напрям у його роботі — обслуговування великих підприємств. Зокрема, нещодавно Укрінбанк став фінансовим консультантом концерну "Оріана", який входить до числа найбільших підприємств в Україні.

Інвестиційна діяльність банку базується на тісному співробітництві з Українською фондою біржею, Позабіржовою фондою торговельною системою, Українською міжбанківською валютною біржею. Крім того, Укрінбанк — першому серед інших комерційних банків країни — уряд надав статусу уповноваженого банку — агента уряду з обслуговування міжнародних кредитних ліній. Водночас він успішно співпрацює з чеським Комерчнім банком у межах міжбанківських кредитних угод щодо фінансування пріоритетних галузей народного господарства України (йому відкрито кредитну лінію на суму 60 млн. доларів США). Нині ведуться переговори стосовно інвестиційних проектів із банками Японії та Швейцарії. Укрінбанк отримав також статус уповноваженого для роботи з нерезидентами на ринку цінних паперів.

Установа тісно співпрацює з міжнародними фінансовими структурами, успішно запроваджує в себе їхній досвід. Так, завдяки шестирічній співпраці з TACIS банк послідовно вдосконалює систему банківського менеджменту. На першому етапі він розробив методичні рекомендації щодо вдосконалення кредитного управління. На другому, в 1997

Заступник голови правління Укрінбанку Ігор Фомін: "Курс банку на універсалізацію своїх послуг — його головна стратегія".

році, організовано казначейство. Нині завершено третій етап — створено підрозділи фронт-офісу, інституту персональних менеджерів для клієнтів, що, безперечно, сприятиме якості обслуговування останніх.

Як зазначив заступник голови правління Укрінбанку **Ігор Фомін**, попри всі негаразди в економіці України цей банк залишається поважною і надійною установою, яка постійно розвивається. Так, банк запровадив систему гарантій, створив систему управління своїми ризиками, в тому числі з урахуванням можливого фінансового ризику. Курс банку на універсалізацію своїх послуг — його головна стратегія.

... Як бачимо, час становлення — позаду. Пора підбивати певні підсумки. А вони дають право упевнено дивитися в майбутнє. Адже капітал Укрінбанку достатній для ліквідності установи, вкладники їй довіряють, а сам банк, впроваджуючи передові банківські технології, зміцнюючи свою фінансову стабільність, готове грунт для поступової інтеграції в міжнародну банківську систему.

Людмила Патрикац,
"Вісник НБУ".

50-мільйонна Україна не має підручника з хірургії державною мовою.

Протягом останніх тридцяти років
доктор медицини Ярослав К. Туркало (США)
готує до видання

"КУРС ОПЕРАТИВНОЇ ХІРУРГІЇ"

— підручник із хірургії українською та англійською мовами, призначений для студентів, лікарів та хірургів, у якому будуть висвітлені історія хірургії, повний курс теорії та атлас хірургічної техніки.

Праця складатиметься зі 100 розділів, її обсяг становитиме близько 5 000 сторінок, або 10 томів. Це буде перша така праця в українській медичній науці в галузі хірургії.

Автор шукає людей доброї волі, відданих своїй Батьківщині, для фінансової підтримки. Прізвища всіх, хто братиме участь у виданні, будуть подані в цій праці із висловленням широї подяки.

Працю автор подарує в 2000-му році незалежній Україні.

Yaroslav K. Turkalo, M.D.
University Towers
100 York Street
New Haven, CT 06511
U.S.A.

Зміни і доповнення до “Офіційного списку комерційних банків України та переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України”*, внесені за період із 11 січня по 10 лютого 1999 р.

A. Зміни і доповнення до офіційного списку комерційних банків України

Назва банку	Вид това-риства	Зареєстрований статутний фонд, грн.	Дата реєстрації	Реєстраційний номер	Юридична адреса
м. Київ і Київська область					
Акціонерний поштово-пенсійний банк “АВАЛЬ”	ВАТ	45 000 000	27.03.1992 р.	94	м. Київ, вул. Лескова, 9
Комерційний банк “УКРАЇНСЬКИЙ КРЕДИТНО-ТРАНСПОРТНИЙ БАНК”	ТОВ	4 050 000	13.01.1993 р.	142	м. Київ, просп. Червоноозоряний, 51
Акціонерний комерційний банк “КИЇВ”	ВАТ	20 171 804	19.05.1993 р.	171	м. Київ, вул. Б.Хмельницького, 16/22
Акціонерний банк “ЕТАЛОН”	ЗАТ	8 100 000	29.06.1995 р.	252	м. Київ, вул. Прорізна, 6
Відкрите акціонерне товариство Акціонерний банк “УКРГАЗПРОМБАНК”	ВАТ	18 200 000	27.03.1996 р.	256	м. Київ, Дніпровська Набережна, 13
Акціонерний комерційний банк “АВІАТЕКБАНК”	ЗАТ	10 985 000	26.09.1996 р.	262	м. Київ, просп. Перемоги, 14
Акціонерний банк “ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК”	ЗАТ	8 100 340	20.06.1997 р.	267	м. Київ, просп. Червоноозоряний, 132
Акціонерний банк “АНДРІЇВСЬКИЙ”	ЗАТ	6 800 000	09.10.1997 р.	270	м. Київ, вул. Федорова, 4
Дніпропетровська область					
Комерційний банк “ЗЕМЕЛЬНИЙ КАПІТАЛ”	ТОВ	8 150 074	31.01.1994 р.	236	м. Дніпропетровськ, просп. Пушкіна, 15
Донецька область					
Донецький акціонерний банк “ІКАР-БАНК”	ВАТ	6 690 000	01.10.1991 р.	6	м. Донецьк, просп. Ілліча, 100-а
Донецький акціонерно-комерційний МІСЬКИЙ БАНК	ЗАТ	35 732 000	06.04.1992 р.	99	м. Донецьк, вул. Пушкіна, 20
Акціонерний комерційний банк “ДОНКРЕДИТИНВЕСТ”	ЗАТ	8 100 237	24.11.1993 р.	214	м. Донецьк, просп. Титова, 8-б
АР Крим і м. Севастополь					
Акціонерний банк “МОРСЬКИЙ”	ВАТ	8 112 720	17.05.1994 р.	246	м. Севастополь, вул. Брестська, 18-а
Луганська область					
Комерційний “СХІДНО-ПРОМИСЛОВИЙ БАНК”	ТОВ	5 600 000	13.09.1995 р.	253	м. Луганськ, вул. Оборонна, 112-а
Львівська область					
Акціонерно-комерційний банк “ЛЬВІВ”	ЗАТ	4 150 754	14.10.1991 р.	28	м. Львів, вул. Сербська, 1
Міжнародний банк “КАРПАТИ”	ВАТ	8 102 500	14.10.1991 р.	29	м. Львів, вул. Окуневського, 1
Одеська область					
Акціонерний банк “ПІВДЕННИЙ”	ЗАТ	8 100 000	03.12.1993 р.	218	м. Одеса, Французький бульвар, 10
Акціонерний комерційний банк “ФІНБАНК”	ВАТ	4 500 000	24.12.1993 р.	223	м. Одеса, просп. Т.Шевченка, 4
Харківська область					
Акціонерний комерційний банк “МЕРКУРІЙ”	ВАТ	8 100 000	18.11.1992 р.	129	м. Харків, вул. Полтавський Шлях, 123
Акціонерний комерційний банк “ЄВРОПЕЙСЬКИЙ”	ВАТ	2 710 470	03.03.1993 р.	152	м. Харків, Набережна Красношкільна, 24
Чернігівська область					
Акціонерний банк “ЧЕРНІГІВБАНК”	ВАТ	8 100 000	30.10.1991 р.	64	м. Чернігів, вул. Серьожникова, 6

* “Офіційний список комерційних банків України та перелік операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України” опубліковано у “Віснику НБУ”, № 10, 1998 р. Дані, що змінилися, виділено червоним кольором. Назви банків подаються за орфографією реєстраційних записів.

Б. Зміни і доповнення до переліку операцій, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію Національного банку України

Назва банку	Юридична адреса	Номер ліцензії	Дата одержання ліцензії	Операції, на право здійснення яких комерційні банки отримали ліцензію НБУ
м. Київ і Київська область				
Акціонерний комерційний агропромисловий банк "УКРАЇНА"	м. Київ, пров. Рильський, 10	3	19.01.1999 р.	1,2,3,4,5,6,8,9,10,11,12,13,14,15,16,17, 18,19,20,21,22,23,26,27,28,29,30,7
Акціонерний комерційний банк "КІЇВСЬКИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	м. Київ, вул. Десятинна, 4/6	61	19.01.1999 р.	1,3,4,8,9,10,11,12,13,15,16,17,18, 19,20,21,26,29,30,5,14,27,28,22
ІПОТЕЧНИЙ комерційний акціонерний банк	м. Київ, вул. Межигірська, 83	127	10.01.1999 р.	1,4
Дніпропетровська область				
Акціонерний банк "ДІАМАНТ"	м. Дніпропетровськ, вул. Т.Шевченка, 59	125	25.01.1999 р.	1,4,8,9,12,30
Комерційний банк "КЛАСИК"	м. Дніпропетровськ, просп. К.Маркса, 39-а	110	25.01.1999 р.	1,3,4,9,12,15,16,17,19,20,28,30
Український банк міжнародного співробітництва "ІНВЕСТ-КРИВБАС БАНК"	Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Цюлковського, 7	177	12.01.1999 р.	1,4,8,9,12,26,28,29,30
Донецька область				
Акціонерний комерційний банк "ДОНКРЕДІТІНВЕСТ"	м. Донецьк, просп. Титова, 8-б	155	19.01.1999 р.	1,4,5,8,9,10,12,15,16,19,28,29, 30,3,13,14,21,27,17,18,20,22

Банки, вилучені з Книги реєстрації банків, валютних бірж та інших фінансово-кредитних установ у січні 1999 р.

Назва банку	Номер реєстрації банку	Дата реєстрації банку	Дата закриття банку	Підстава для закриття банку
Комерційний банк "САНА"	91	18.03. 1992 р.	29.01. 1999 р.	Рішення Комісії з питань банківського нагляду НБУ № 455 від 29.01.1999 р

Матеріал підготовлено управлінням безвізового нагляду департаменту пруденційного нагляду НБУ.

ЕКОНОМІЧНА РЕФОРМА

Конкурс молодих економістів /

Приз для переможця – стажування в Англії

На початку лютого цього року в НБУ відбувся семінар "Розвиток економічних реформ в Україні". Він став завершальним в однайменній номінації Всеукраїнського конкурсу молодих економістів "Економічні реформи в Україні: позиція молоді". Кращими в номінації визнано наукові роботи Сергія Варги, Дениса Нізалова та Дмитра Остапенка.

Перед учасниками семінару з лекцією про актуальні проблеми реформування української економіки виступив керівник групи економічних радників Голови НБУ Віктор Лисицький. Відтак молоді економісти обговорили програму уряду "Україна—2010". Основні положення програми були окремо проаналізовані трьома групами молодих науковців, які

Усі учасники конкурсу отримали цінні подарунки.

Фото Валерія Закусила.

очолили професор Київського національного університету імені Тараса Шевченка Віктор Грушко, головний редактор журналу "Банківська справа" Микола Садовий та Віктор Лисицький. Результати обговорення показали, що програма "Україна—2010", на думку молодих учених, є суперечливою. Більшість із них вказувала на необґрутованість значної кількості положень цього документа, відсутність механізмів для досягнення поставлених цілей, передвиборну орієнтацію.

Другий день семінару було присвячено захисту тринадцяти проектів молодих економістів у номінації "Розвиток економічних реформ в Україні". Експертна група, до складу якої увійшли професори, представники органів державної влади, міжнародні експерти, високо оцінила усі проекти. Переможцем визнано аспіранта Київського національного університету імені Тараса Шевченка Сергія Варгу за проект "Особливості державної регіональної фінансової політики в Україні". Сергій закінчує роботу над дисертацією, тому дуже доречним для нього буде головний приз — стажування в університеті Північного Лондона. Таку можливість йому надав Міжнародний фонд "Відродження". Другу премію виборов аспірант Миколаївського міжнародного науково-технічного університету Денис Нізалов за розробку "Управління процесом реструктуризації промислових підприємств України". Третю премію присуджено аспіранту Київського національного університету імені Тараса Шевченка Дмитру Остапенку за проект "Реформування фінансового забезпечення соціально-захисту населення України". Денис Нізалов та Дмитро Остапенко нагороджені грошовими преміями (акцію фінансували комерційні банки України). Заохочувальні премії, видлені банком "Сосієте Женераль Україна", отримали Сергій Захарін, Євгенія Корніenko та Валерій Удовенко.

Семінар було організовано та проведено за підтримки фонду "Євразія".

 Андрій Камінський, викладач Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Андрій Кияк, аспірант Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Аналітичний огляд /

Цінова структура банківських послуг і кредитних ресурсів в Україні

У статті досліджується цінова структура банківських послуг і кредитних ресурсів в Україні та подаються авторські міркування щодо її оптимізації.

Іна будь-якого товару чи послуги формується під впливом багатьох чинників, найголовніші серед яких — платоспроможний попит і відповідна товарна пропозиція. Платоспроможний попит залежить від обсягу грошової маси, швидкості грошового обігу, параметрів державної політики у сфері доходів населення. Важливу роль у формуванні пропозиції в межах будь-якого ринку відіграють витрати суб'єктів господарювання. Отже, ефективне регулювання процесу ціноутворення на окремі товари чи послуги (у тому числі банківські) неможливе без аналізу структури товарної ціни та передусім структури витрат суб'єктів економіки.

Формування оптимальної ціни на кредитні ресурси і послуги на рівні банківської установи — доволі складна справа, адже в ціну окремої операції (наприклад, виконання платіжного доручення клієнта), крім прямих операційних витрат (комісійних за користування системою електрон-

них платежів тощо), теоретично входять певна частка витрат банку на оренду, охорону, електро-постачання, опалення, заробітну плату операціоністів тощо. До цієї суми, яку умовно можна назвати собівартістю банківської операції, слід додавати також певний розмір прибутку.

Однак на практиці формування цін на банківські послуги, як правило, відбувається емпірично, з урахуванням багатьох як внутрішніх, так і зовнішніх факторів.

Серед основних внутрішніх чинників — прагнення до прибутковості кредитно-фінансової установи в цілому. Через це банки іноді свідомо надають деякі послуги з нульовим рівнем рентабельності або навіть зі збитком, відшкодовуючи ці втрати за рахунок інших видів діяльності.

Стосовно зовнішніх факторів, то до них наслідують спід віднести цінову політику конкурентів. Ілюстрацією впливу зовнішніх чинників на ціноутворення у банківському секторі можуть слугувати

важні коливання тарифів на розрахунково-касове обслуговування в різних банках. Великі банківські установи, які мають репутацію стабільних, і до яких зростають черги із так званих "дрібних" клієнтів, часом свідомо завищують тарифи на свої послуги, знаючи, що так звані "великі" клієнти не звернуться до менш надійних банків, у яких тарифи нижчі, оскільки стабільність фінансово-кредитної установи для цих клієнтів є чинником важливішим.

Менші банки, як правило, провадять протилежну політику. Щоб залучити клієнтів, вони вдаються до методів цінової конкуренції, пропонуючи привабливіші умови обслуговування (безплатне відкриття розрахункових і валютних рахунків, приймання і видачу готівки без стягнення комісійних тощо).

Зважаючи на складність визначення й аналізу собівартості цінних чи інших банківських послуг на рівні окремого комерційного банку, структуру цін банківських послуг доцільніше буде розглянути на макрорівні, тобто на рівні валових доходів і витрат усього банківського сектора економіки, умовно прийнявши за ціну банківських послуг валові доходи комерційних банків.

Вихідними даними для такого аналізу автору послугували щоквартальні звіти про доходи й витрати банків (форма № 2) за 1998 рік, консолідований по банківській системі України, які надає спеціально для "Вісника Національного банку України" управління безвійзного нагляду департаменту пруденційного нагляду НБУ (див. таблиці 1, 2 і графік).

Аналіз структури ціні банківських послуг у 1998 році дає підстави для таких висновків:

◆ **пітому вага процентних витрат** (основної складової собівартості кредитних ресурсів і банківських послуг) у ціновій структурі коливала-ся протягом 1998 року в межах 31—38%; у середньому за рік вона становила 34%;

◆ **вагому статтю витрат комерційного банку** становили небанківські операційні витрати: на амортизацію, утримання персоналу та охорону, ремонтні роботи, господарську діяльність, транспортне обслуговування тощо. Їх питома вага у ціновій структурі впродовж року коливалася від 23 до 33%, а в середньому становила 30%;

◆ **відрахування у резерви** (від 8 до 21% що-кварталу, за рік — 13%) — третя за величиною складова ціні банківських послуг;

◆ **комісійні витрати** становили в середньому

Таблиця 1. Структура ціні банківських послуг в Україні у 1998 р.

Показники	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	1998 р.
Ціна (валовий дохід за період)	1 188	1 242	1 750	1 526	5 706
Процентні витрати	367	439	574	582	1 962
Комісійні витрати	59	74	88	111	333
Інші банківські операційні витрати	27	34	48	61	170
Інші небанківські операційні витрати	389	398	404	504	1 696
Відрахування у резерви	99	131	185	314	729
Непередбачені витрати	5	6	52	11	75
Балансовий прибуток	241	159	399	-57	742
Податок на прибуток	46	51	79	117	293
Чистий прибуток	195	108	320	-175	449

Таблиця 2. Структура ціні банківських послуг в Україні у 1998 р.

Показники	I квартал	II квартал	III квартал	IV квартал	1998 р.
Ціна (валовий дохід за період)	100	100	100	100	100
Процентні витрати		35	33	38	34
Комісійні витрати	5	6	5	7	6
Інші банківські операційні витрати	2	3	3	4	3
Інші небанківські операційні витрати	33	32	23	33	30
Відрахування у резерви	8	11	11	21	13
Непередбачені витрати	0	1	3	1	1
Балансовий прибуток	20	13	23	-4	13
Податок на прибуток	4	4	4	8	5
Чистий прибуток	16	9	18	-11	8

Структура ціні банківських послуг в Україні у 1998 р.

Показники	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	відсотки
Матеріальні витрати	61	57	57	57	63	66	64	64	
Інші витрати (у тому числі амортизація)	12	10	8	8	9	10	13	15	
Заробітна плата	9	11	8	5	5	7	10	11	
Відрахування	4	4	4	3	3	4	5	5	
Прибуток	14	17	23	26	20	14	8	5	
Усього	100	100	100	100	100	100	100	100	

6%, коливаючись у межах 5—7%;

◆ інші банківські операційні витрати (до них входять орендні і лізингові платежі) коливалися в інтервалі від 2 до 4%, досягаючи в середньому за рік 3%;

◆ вплив непередбачених витрат на цінову структуру був незначним — питома вага цієї статті становила в середньому лише 1% (квартальні коливання — від 0 до 3%);

◆ балансовий прибуток (до розподілу) є одним із визначальних показників ефективності економічного суб'єкта; **питома вага прибутку за 1998 рік у ціновій структурі банківських послуг становила 13%**.

рами економіки.

Одним із найважливіших показників економічного "здоров'я" держави є частка заробітної плати в ціні товару. Чим більша питома вага заробітної плати і прибутку в ціні товару, тим вищий рівень сукупного платоспроможного попиту в економіці, що є позитивним фактором економічного зростання. І навпаки: незначна питома вага заробітної плати і прибутку на фоні домінування у ціновій структурі матеріальних витрат та різноманітних податків є непрямим свідченням витратного характеру економіки в цілому.

Основна додаткова **заробітна плата** (разом із матеріальною допомогою) у банківському секторі

спері промислового виробництва впродовж 1990—1997 років дає змогу визначити такі основні її ознаки:

◆ матеріальні витрати є основною складовою цінової структури товарів промислового виробництва в Україні — вони становлять 57—66% ціни. Такий високий рівень матеріальних витрат у ціновій структурі свідчить про неефективність промислового виробництва. В останні роки спостерігається небезпечна тенденція до зростання цього показника;

◆ так звані "інші витрати" порівняно з 1993 роком зросли майже вдвічі (з 8 до 15%), що є додатковим свідченням функціонування сфери промислового виробництва в цілому у витратному режимі;

◆ питома вага обов'язкових відрахувань є досить сталою величиною — з 1990 року вона коливається у межах 3—5%;

◆ частка заробітної плати у структурі ціні товарів промислового виробництва коливається в межах 5—11%. Із 1993 року значення цього показника поступово зростає, що свідчить про поступове оздоровлення цінової структури і позитивні зрушенні в українській економіці;

◆ питома вага прибутку в ціновій структурі, "класичне" значення якої коливається в межах 10—20%, в Україні за станом на 1990 рік становила 14%. У 1993 році (в умовах гіперінфляції, яка неподільно провокує безпідставне механічне зростання цього показника) питома вага прибутку збільшилася до 26%. Проте відтоді вона стабільно знижувалася, сягнувши у 1997 році лише 5%.

Отже, висновок: в умовах традиційного домінування витратного механізму ціноутворення в економіці України основним засобом оптимізації ціні банківських послуг і кредитних ресурсів є зниження процентних витрат комерційних банків. Адже інші складові ціні в банківському секторі є або аномально низькими (заробітна плата), або помірними (прибуток і податки) порівняно з аналогічними показниками економічно розвинутих країн світу.

На мою думку, чи не єдиним ефективним засобом зменшення процентних витrat вітчизняних комерційних банків у довгостроковому часовому інтервалі є сповільнення темпів інфляції. Це сприятиме не лише зниженню процентних ставок за строковими депозитами, а й зменшенню ціні кредитних ресурсів на міжбанківському ринку.

Дмитро Гладких,

заступник начальника відділу економічного аналізу П'ятої київської філії АПЛБ "Аval", постійний позаштатний оглядач кредитного ринку "Вісника НБУ".

Таблиця 3. Податки та інші обов'язкові платежі банківського сектора України у 1998 р.

Стаття витрат	Сума, тис. грн.	Питома вага в обсязі валового доходу, %
Внески на державне соціальне страхування	136 265	2.39
Інші обов'язкові нарахування на заробітну плату	81 342	1.43
Податок на додану вартість	2 627	0.05
Податок на землю	2 772	0.05
Сплата податків та інших обов'язкових платежів, крім податку на прибуток	182 881	3.20
Податок на прибуток	293 114	5.14
Усього	699 001	12.26

Слід зазначити, що за результатами IV кварталу 1998 року збитки банківської системи в цілому становили 57 млн. грн. Очевидно, на формування від'ємного значення цього показника негативно вплинули комерційні банки, які перебувають у режимі фінансового оздоровлення.

Стосовно річного прибутку банківського сектора економіки, то його значення на рівні 742 млн. грн. забезпечило **рентабельність банківської системи** (відношення балансового прибутку до валових витрат без урахування податку на прибуток) у **1998 році на рівні 14.9%**.

Одним із визначальних факторів ціни товару чи послуг є сукупний розмір податкового наявнотяження на підприємство. За минулій рік, згідно зі звітними даними, банківський сектор економіки України сплатив до бюджетів різних рівнів і позабюджетних фондів 699 001 тис. грн. (див. таблицю 3).

Отже, **податкова складова ціни банківських послуг в Україні становила 12.25%**. Порівняно з іншими секторами економіки це досить помірна величина. Пояснення даного факту, безумовно, полягає в тому, що банківські операції не обкладаються ПДВ. Саме відсутністю руйнівного впливу ПДВ у його нинішньому вигляді, на мою думку, пояснюється відносно стабільне становище банківського сектора порівняно з іншими секторами економіки.

которі економіки України торік становила 507 198 тис. грн., тобто **блíзько 9% валового доходу** (інакше кажучи — ціни банківських послуг). Зазначимо, що в економічно розвинутих країнах частка заробітної плати в структурі ціні значно вища і становить що окремих товарів 50—70%.

Аналіз цінової структури банківських послуг і кредитних ресурсів дає підстави визначити такі основні напрямки її оздоровлення та оптимізації:

◆ зниження питомої ваги процентних витрат;

◆ консервація або збільшення часток прибутку та заробітної плати;

◆ консервація або зниження питомої ваги податків.

Банківський сектор — досить специфічний сектор економіки. Тому, цілком можливо, зазначені вище пропорції між елементами цінової структури кредитних ресурсів і банківських послуг загалом є нетиповими для економіки України. Про це певною мірою свідчить аналіз цінової структури послуг і товарів промислового виробництва в Україні. Інформацію щодо динаміки структури ціні у сфері промислового виробництва в Україні, починаючи з 1990 року, надано автору відділом методології ціноутворення Науково-дослідного економічного інституту Міністерства економіки України (див. таблицю 4).

Аналіз динаміки цінової структури товарів у

Методи визначення кредитоспроможності /

Оцінка платоспроможності як один із аспектів дослідження кредитоспроможності підприємств

У статті подано авторську модель визначення кредитоспроможності підприємств – потенційних позичальників банківських установ.

Y західній та вітчизняній економічній літературі широко висвітлюється поняття платоспроможності. Воно визначається як показник, який відображає фінансовий стан підприємства. Під платоспроможністю розуміють здатність суб'єкта господарювання вчасно задоволити платіжні вимоги постачальників згідно з господарськими договорами, повернати кредити, оплачувати працю персоналу, виділити платежі до бюджету тощо.

Визначення рівня платоспроможності – важливий аспект аналізу кредитоспроможності потенційного позичальника, адже якщо підприємство не може вчасно погасити свої поточні зобов'язання, його майбутнє існування ставиться під сумнів, і це знецінює всі інші показники діяльності.

Пропонуємо методику оцінки платоспроможності, яка дасть змогу не лише визначити фактичний фінансовий стан підприємства, а й допоможе кредитному аналітикові спрогнозувати тенденції розвитку суб'єкта господарювання після надання йому кредиту.

Як відомо, основними показниками, які характеризують платоспроможність підприємства, є:

- показник загальної платоспроможності;
- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- загальний коефіцієнт покриття.

Показник загальної платоспроможності (ПЗП) дає змогу з'ясувати, якою мірою довго- та короткотермінові пасиви підприємства можуть бути перекриті за рахунок його основних засобів та виробничих запасів, і визначається так:

$$\text{ПЗП} = (\text{ОЗ} + \text{ЗЗ}) / \text{ДКП}, \quad (1)$$

де ОЗ – основні засоби та інші позаборговані активи;

ЗЗ – запаси і затрати;

ДКП – довго- та короткотермінові

пасиви.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності (КЛ) відображає, якою мірою короткострокові зобов'язання можуть бути негайно погашені швидколіквідними грошовими засобами, тобто:

$$\text{КЛ} = \text{ГЗ} / \text{РП}, \quad (2)$$

де ГЗ – грошові засоби;

РП – розрахунки та інші короткострокові пасиви.

Оптимальне значення КЛ знаходитьться у межах 0,2–0,25.

Загальний коефіцієнт покриття (ЗКП) вказує на можливість покрити заборгованість підприємства за рахунок використання ліквідних засобів. Він обчислюється так:

$$\text{ЗКП} = (33 + \text{ГЗР} - \text{ВМП} - \text{ІОА}) / \text{ДКП}, \quad (3)$$

де ГЗР – грошові засоби, розрахунки та інші активи;

ВМП – витрати майбутніх періодів;

ІОА – інші оборотні активи.

В обліково-аналітичній практиці прийнято за оптимальні межі для ЗКП 2–2,5.

Проте щодо більшості підприємств значення коефіцієнта абсолютної ліквідності та загального коефіцієнта покриття далекі від оптимальних, вони значно менші. Тому межі для цих показників аналітик може вибирати самостійно, зважаючи на динаміку їх змін протягом кількох звітних періодів.

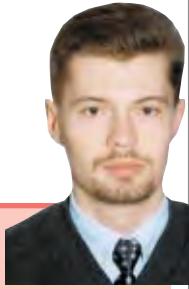
Побудуємо економіко-математичну модель, у якій ціллю вважатимемо досягнення підприємством найбільшої платоспроможності (1) за рахунок залучення короткострокових кредитів та оптимізації обсягу виробничих запасів. При цьому утримуватимемо в оптимальних межах значення коефіцієнтів абсолютної ліквідності (2) і покриття (3).

Для того, щоб виділити у формулах

Віктор Хім'як

Старший спеціаліст управління кредитів і гарантій акціонерного товариства "Західноукраїнський комерційний банк"

(1) – (3) обсяг короткострокових кредитів, формулу ДКП запишемо так:

$$\text{ДКП} = \text{ДП} + \text{РП}, \quad (4)$$

де ДП – довгострокові пасиви.

У свою чергу

$$\text{РП} = \text{КК} + \text{РК} + \text{ІП}, \quad (5)$$

де КК – короткострокові кредити;

РК – розрахунки із кредиторами;

ІП – інші пасиви.

Враховуючи формули (4), (5) та вважаючи, що $33 = x_1$, а $\text{КК} = x_2$, складемо модель:

$$\text{ПЗП} = (\text{ОЗ} + x_1) / (\text{ДК} + x_2 + \text{РК} + \text{ІП}) \rightarrow \max, \quad (6)$$

$$0.2 \leq \text{КЛ} = \text{ГЗ} / (x_2 + \text{РК} + \text{ІП}) \leq 0.25, \quad (7)$$

$$\begin{aligned} 2.0 \leq \text{ЗКП} = & \\ & = (x_1 + \text{ГЗР} - \text{ВМП} - \text{ІОА}) / (\text{ДК} + x_2 + \text{РК} + \text{ІП}) \leq 2.5, \end{aligned} \quad (8)$$

$$x_1 \leq 0, \quad (9)$$

$$x_2 \leq 0. \quad (10)$$

Метод розв'язання задачі полягає у побудові області, обмеженої нерівностями (7) – (10), та пошуку в ній точки, яка надає максимального значення цільової функції (6). Практичне застосування описаної тут моделі не становить особливих труднощів, оскільки потрібна для аналізу інформація, як правило, є у звітній документації підприємств.

На думку автора, пропонована модель у комплексі з деякими іншими (наприклад, моделями розрахунку оптимальної величини фінансового важеля, дослідження фінансової міцності підприємства у з'язку з наданням кредиту тощо) дає змогу з мінімальними трудовими і часовими затратами та з досить високим ступенем точності оцінити кредитоспроможність потенційного позичальника і дійти висновку щодо доцільності його кредитування.

**Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України,
наданими комерційним банкам у 1999 р. та січні 1999 р.***

відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за січень
Середня процентна ставка за кредитами Національного банку України, всього	33.2	33.2
У тому числі за:		
— аукціонними кредитами	—	—
— ломбардними кредитами	—	—
— операціями РЕПО	—	—
— іншими інструментами	33.2	33.2

* Діюча облікова ставка НБУ із 21.12.1998 р. не змінювалася і становила у січні 1999 р. 60%.

**Механізми та обсяги рефінансування Національним банком України
комерційних банків у 1999 р. та січні 1999 р.**

відсотки

Показники	1999 р.	У тому числі за січень
Випущено в обіг платіжних засобів для рефінансування комерційних банків, всього	100	100
У тому числі через:		
— кредитні аукціони	—	—
— ломбардне кредитування	—	—
— операції РЕПО	—	—
— інші механізми	100	100

**Процентні ставки комерційних банків за кредитами та депозитами
у національній валюті у січні 1999 р.***

відсотки річних

Показники	Січень 1999 р.
На міжбанківському ринку:	
за кредитами, наданими іншим банкам	21.3
за кредитами, отриманими від інших банків	21.3
за депозитами, розміщеними в інших банках	22.5
за депозитами, залученими від інших банків	22.1
На небанківському ринку:	
за кредитами	55.2
за депозитами	22.9

* За щоденною звітністю банків.

Темпи зростання грошової маси у січні 1999 р.

Агрегати грошової маси	01.01.1999 р.	01.02.1999 р.
Готівка. Гроші поза банками		
Грошова маса (M0), % до початку року	100.0	93.7
Кошти до запитання та на розрахункових і поточних рахунках у національній та іноземній валютах		
Грошова маса (M1), % до початку року	100.0	96.1
Строкові депозити та інші кошти в національній та іноземній валютах		
Грошова маса (M2), % до початку року	100.0	96.4
Цінні папери		
Грошова маса (M3), % до початку року	100.0	96.6

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

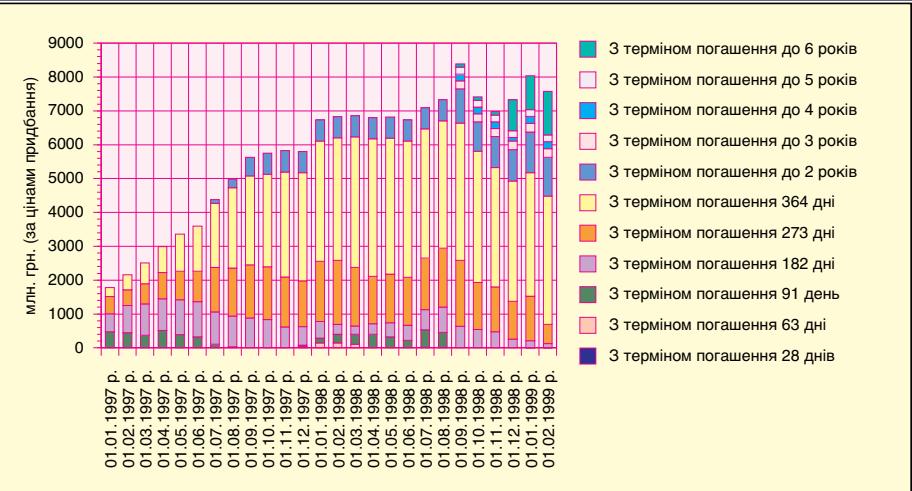
Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики, проведених у січні 1999 р.

Номер аукціону	Дата проведення аукціону	Пропозиція			Результати аукціону				
		Номінал облігацій, грн.	Проголошена ставка дохідності, %	Термін погашення облігацій	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.	Відсічна ціна, грн.	Середньо-зважена ціна, грн.	Ставка дохідності, %
1	05.01.1999 р.	100	—	06.10.1999 р.	64	5.07	79.19	79.19	35.01
2	10.01.1999 р.	100	—	06.10.1999 р.	63	5.01	79.50	79.50	34.99
3	12.01.1999 р.	100	—	22.03.2000 р.	1 080 000	76 269.60	70.62	70.62	34.99
4	15.01.1999 р.	100	—	05.01.2000 р.	650 000	48 496.50	74.61	74.61	34.99
5	15.01.1999 р.	100	—	05.07.2000 р.	660 000	43 573.20	66.02	66.02	34.98
6	19.01.1999 р.	100	—	19.01.2000 р.	375	28.20	75.20	75.20	33.07
7	19.01.1999 р.	100	—	29.03.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
8	25.01.1999 р.	100	—	08.03.2000 р.	306 000	22 341.06	73.01	73.01	33.07
9	25.01.1999 р.	100	—	07.06.2000 р.	330 000	22 727.10	68.87	68.87	33.06
10	27.01.1999 р.	100	—	26.01.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
11	27.01.1999 р.	100	—	21.06.2000 р.	0	—	0.00	0.00	—
12	29.01.1999 р.	100	—	26.01.2000 р.	85 000	6 401.35	75.31	75.31	33.06
13	29.01.1999 р.	100	—	21.06.2000 р.	100 000	6 844.00	68.44	68.44	33.07
14	29.01.1999 р.	100	—	05.05.1999 р.	1 991	183.19	92.01	92.01	33.02
15	29.01.1999 р.	100	—	28.07.1999 р.	2 105	181.03	86.00	86.00	33.01
16	29.01.1999 р.	100	—	11.08.1999 р.	1 415	120.39	85.08	85.08	32.99
17	29.01.1999 р.	100	—	08.09.1999 р.	1 440	119.92	83.28	83.28	33.01
Разом		X	X	X	3 218 453	227 295.62	X	X	X

Результати аукціонів із розміщення облігацій внутрішньої державної позики за січень 1999 р.

Сума облігацій внутрішньої державної позики, що перебувають в обігу (на 1 лютого 1999 р.)

Період	Розміщено облігацій, шт.	Залучено коштів до бюджету, тис. грн.
Січень	3 218 453	227 295.62
Лютий	0	0.00
Березень	0	0.00
I квартал	3 218 453	227 295.62
Квітень	0	0.00
Травень	0	0.00
Червень	0	0.00
II квартал	0	0.00
I півріччя	3 218 453	227 295.62
Липень	0	0.00
Серпень	0	0.00
Вересень	0	0.00
III квартал	0	0.00
Жовтень	0	0.00
Листопад	0	0.00
Грудень	0	0.00
IV квартал	0	0.00
Усього з початку року	3 218 453	227 295.62

Матеріали підготовлено емісійно-кредитним департаментом Національного банку України.

Унікальний проект /

Створення в Україні Державного реєстру застав рухомого майна

Процес формування та становлення фінансово-кредитної системи в Україні, особливо в нових умовах господарювання, супроводжується низкою складних проблем, зокрема, пов'язаних із недосконалістю законодавчої бази захисту кредиторів на заставлене майно.

Якісних змін законодавство України про застави зазнало після прийняття доповнень до Закону "Про заставу" № 583/97-ВР від 21 жовтня 1997 р. (чиши передбачено створення в Україні Державного реєстру застав рухомого майна) та постанови Кабінету Міністрів України № 1185 від 30 липня 1998 р. "Про Порядок ведення Державного реєстру застав рухомого майна".

Реєстр застав рухомого майна запроваджується з метою поліпшення економічного середовища та інвестиційного клімату в Україні, зокрема, для забезпечення захисту кредиторів від шахрайського використання заставленого майна.

Доповненнями до Закону України "Про заставу" передбачено введення в дію з 1 березня 1999 року Державного реєстру застав рухомого майна.

ЩО ТАКЕ ДЕРЖАВНИЙ РЕЄСТР ЗАСТАВ РУХОМОГО МАЙНА?

Державний реєстр застав рухомого майна (ДРЗРМ) — це єдина комп'ютерна база даних, покликана зберігати інформацію про заставу рухомого майна, надавати її користувачам та захищати від несанкціонованого доступу. ДРЗРМ має забезпечити переважне право заставотримача задо-

вольняти вимоги за рахунок майна боржника перед іншими тимчасами зареєстрованих або зареєстрованих пізніше застав. За допомогою реєстру юридичні та фізичні особи можуть дізнатися про існування застави на певне рухоме майно.

Занести повідомлення до ДРЗРМ означає убезпечитися на випадок невиконання боржником своїх зобов'язань або його банкрутства. З моменту запису даних до сплати боргу ця інформація відкрита для широкого загалу. Система реєстрації повідомлень вимагає, щоб заявник зареєстрував заяву (повідомлення) про наявність забезпеченого права (застави) на рухоме майно боржника відповідно до статті 15 Закону України "Про заставу". Тобто до бази даних заноситься не фактичний договір про заставу, а лише повідомлення про неї. Щоб застерегти треті сторони про те, що інша сторона може мати забезпечене право на предмет застави, у статті 15¹ Закону України "Про заставу" зафіксовано, які дані повинна містити заява про реєстрацію застави рухомого майна:

1. Найменування (прізвище, ім'я та по батькові), адресу та номер, що ідентифікує заставотримача та заставодавця;
2. Загальний опис предмета застави, який визначається сторонами;
3. Підпис заявитика.

Тримачем ДРЗРМ є Міністерство юстиції України, яке забезпечує функціонування Державного реєстру, надає завірені витяги з нього, що засвідчують факт запису до Державного реєстру або його відсутність.

Адміністратором ДРЗРМ є державне підприємство "Інформаційний центр" Міністерства юстиції України, яке має повний доступ до структури єдиної комп'ютерної бази даних і відповідає за їх збереження та захист від руйнування.

Реєстраторами ДРЗРМ є:

- ◆ державне підприємство "Інформаційний центр" Міністерства юстиції України;

**Володимир
Підгаєвський**

**Начальник відділу
інформаційного забезпечення
департаменту інформатизації НБУ**

- ◆ державні нотаріальні контори;
- ◆ приватні нотаріуси;
- ◆ комерційні банки.

Ці установи приймають та обробляють заяви про внесення записів до Державного реєстру, змін до них, вилучають записи з Державного реєстру, приймають запити, надають витяги з Державного реєстру.

ФУНКЦІЇ ДЕРЖАВНОГО РЕЄСТРУ ЗАСТАВ РУХОМОГО МАЙНА

O сновні функції ДРЗРМ проілюстровано на схемі 1.

Зареєструвати заставу рухомого майна може будь-який реєстратор за вибором заявитика. Суб'єктами реєстрації є:

- ◆ *заставодавці та заставотримачі* (їх уповноважені представники) реєструють свої права на рухоме майно боржника з метою забезпечити сплату боргу та встановити пріоритет на предмет застави щодо третіх осіб;
- ◆ *податкові органи* реєструють стягнення рухомого майна на користь податкових органів, аби компенсувати несплачені податки.

Щоб зареєструвати заставу, заявитик може звернутися:

- ◆ до регіональних відділень державного підприємства "Інформаційний центр" Міністерства юстиції України, які є адміністраторами Державного реєстру. В такому разі сплачується лише вартість реєстрації застави в ДРЗРМ (два неоподатковуваних мініуми доходів громадян);

◆ до комерційних банків, які уклали угоду про користування ДРЗРМ із адміністратором Державного реєстру та мають прямий доступ до нього;

- ◆ до приватних або державних нотаріусів, які мають доступ до ДРЗРМ. Проте у цьому разі нотаріус може, крім плати за реєстрацію застави у Державному реєстрі, встановити плату за свої послуги щодо здійснення операцій із реєстром.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ТА ПРОГРАМНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Схема 1. Функції Державного реєстру застав рухомого майна

У ДРЗРМ є такі види **пошуку** за критеріями:

- ◆ за реєстраційним кодом запису у Державному реєстрі;
- ◆ за найменуванням юридичної особи — заставодавця або її кодом у Єдиному державному реєстрі підприємств та організацій України;
- ◆ за ім'ям фізичної особи — заставодавця або за ідентифікаційним номером платника податків у Державному реєстрі фізичних осіб України;
- ◆ за серійним номером оснащеного двигуном транспортного засобу;

Витяг із Державного реєстру, що засвічує наявність або відсутність у ньому запису про заставлене рухоме майно, фізичні та юридичні особи можуть одержати, звернувшись із запитом до тримача Державного реєстру або до реєстратора.

За бажанням, заявник може отрима-

ти завірений або незавірений витяг. Завірений витяг дає тримач Державного реєстру, його підписує посадова особа, на ньому ставиться печатка тримача Державного реєстру. За завіреним витягом реєстратор звертається до тримача Державного реєстру і надає його заявлению протягом п'яти днів із моменту звернення.

Заставотримач може звернутися до реєстратора чи до адміністратора із заявою про **внесення змін** до запису у ДРЗРМ щодо:

- 1) предмета застави;
- 2) особи заставодавця чи заставотримача;
- 3) подовження строку дії реєстрації застави.

Якщо у записі в Державному реєстрі заставотримач виявить помилку, він може протягом п'яти днів подати реєстраторові або тримачу Державного реєстру

заяву про внесення змін. Якщо ж невідповідність знайшов заставодавець, він протягом п'яти днів ставить до відома заставотримача або тримача Державного реєстру.

Помилки з вини реєстратора чи адміністратора ДРЗРМ виправляють безплатно.

Зміни до запису у Державному реєстру вносить реєстратор упродовж двох робочих днів із часу надходження заяви. Ще два робочих дні (з моменту внесення змін) реєстратору надано на відправку поштою заставодавцю та заставотримачу витягів із Державного реєстру, які підтверджують, що зміни до запису внесенено.

Дія реєстрації у ДРЗРМ **припиняється** шляхом автоматичного вилучення з реєстру, коли виповнюється п'ять років із часу внесення інформації у Державний реєстр, і якщо не надійшла заява про

Схема 2. Мережа Державного реєстру застав рухомого майна

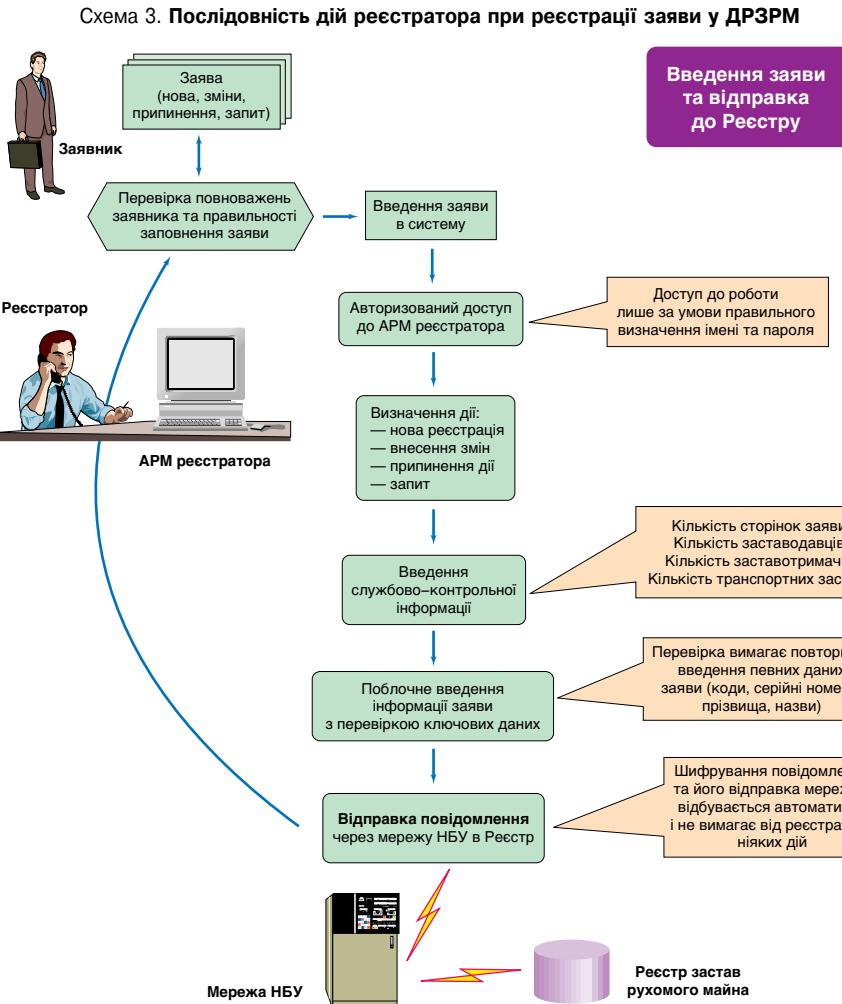
подовження терміну реєстрації застави. Сам заставотримач може у будь-який час подати реєстратору або адміністратору заяву про вилучення запису з Державного реєстру.

Упродовж двох робочих днів із моменту вилучення запису з Державного реєстру реєстратор поштою надсилає заставотримачу та заставодавцю витяги про відсутність запису в ДРЗРМ.

РОЛЬ НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ У СТВОРЕННІ ДРЗРМ

Щоб до Державного реєстру мало доступ ширше коло користувачів, він розробляється як розгалужена інформаційно-пошукова система, оснащена найсучаснішим програмним забезпеченням і технічним устаткуванням, ефективними електронними засобами телекомунікації. Про технічні аспекти реалізації цього проекту дбають Державне підприємство “Інформаційний центр” Міністерства юстиції України — розробник серверної частини, програмного і технічного забезпечення засобів доступу до реєстру реєстраторів-нотаріусів та Національний банк України, який відповідає за доступ до реєстру реєстраторів-банків, володіє електронною поштою — однією з найпотужніших у країні систем передачі даних — і має великий досвід у розробці подібних систем. Значну фінансову та методичну допомогу у створенні в Україні сучасного, розгалуженого реєстру застав рухомого майна подає Агентство США з міжнародного розвитку (USAID). Асоціація українських банків поширює інформацію про ДРЗРМ у фінансових колах.

Кілька слів стосовно особливостей технічної реалізації проекту. Впровадити його у стислі строки можна лише за тісної взаємодії двох найбільших корпоративних систем передачі даних — Міністерства юстиції та НБУ (див. схему 2). Проблема полягає в тому, що нині у цих системах — принципово відмінна організація доступу до сервера даних: “on-line” (Мін’юст) та “off-line” (НБУ). Щоб об’єднати зусилля, сприяти створенню в Україні єдиної мережі ДРЗРМ, 19 листопада 1998 року підписано “Меморандум про взаємопорозуміння між Національним банком України, Кабінетом Міністрів України та урядом Сполучених Штатів Америки щодо створення в Україні Державного реєстру застав рухомого майна”. Згідно із цим документом створено міжвідомчу робочу групу для втілення проекту. Напружена праця членів робочої групи, фахівців різного профілю дала бажаний результат: ДРЗРМ готовий до підключення.

чення різних груп реєстраторів. За оцінками зарубіжних спеціалістів, які беруть участь у розробці проекту, за технічним рівнем впровадження ДРЗРМ в Україні не поступається широковідомим у світі Реєстру Державного секретаря штату Каліфорнія (США) та Реєстру рухомого майна Британської Колумбії (Канада).

Працюючи над технологією підключення банків як реєстраторів до ДРЗРМ, враховували такі обставини:

- всі банківські установи є абонентами електронної пошти НБУ;
- банки — користувачі електронної пошти НБУ мають шлюзове програмне забезпечення “АРМ-НБУ” для захисту інформаційних повідомлень.

Тобто для того, щоб банківська установа виконувала функції реєстратора, її необхідно мати програмне забезпечення інтерфейсу користувача для автоматизованої підготовки та отримання від сервера електронних повідомлень стандартного формату. Таке програмне забезпечення розроблено спеціально для банків за допомогою фахівців USAID. Воно містить набір технологічних та сервісних функцій взаємодії із ДРЗРМ.

Отже, банку, який бажає бути ре-

єстратором ДРЗРМ, необхідно:

- укласти відповідну угоду з адміністратором Державного реєстру;
- отримати у адміністратора Державного реєстру комплект нормативних документів, інструкцій та форм;
- отримати в адміністратора Державного реєстру необхідне програмне забезпечення та встановити його на власному комп’ютері за допомогою фахівців того ж адміністратора ДРЗРМ.

Програмне забезпечення інтерфейсу користувача у мережі НБУ розраховане на виконання всіх необхідних функцій для введення інформації про заяву та взаємодію з ДРЗРМ стосовно отримання відповідних витягів або мотивованих відмов, якщо відсутні якісь дані (див. схему 3).

Запровадження реєстру застав рухомого майна сприятиме економічному та господарському розвитку України. ДРЗРМ полегшить доступ до важливої інформації усім, кому вона конче потрібна.

Автор висловлює подяку за допомогу в підготовці матеріалів до цієї статті координаторам проекту від USAID Інні Топал та Ігорю Попілову.

Із досьє "Вісника НБУ"

**Олексій
Єременко**

Головний науковий експерт
Інституту незалежних експертів.
Кандидат економічних наук, доцент

**Юрій
Ковбасюк**

Заступник начальника управління
зв'язків із міжнародними фінансовими
організаціями Мінфіну України.
Кандидат економічних наук

Кредитна діяльність Міжнародного валютного фонду

Міжнародний валютний фонд створювався як організація, покликана розвивати співробітництво з метою регулювання міжнародної валютної системи. Згідно зі Статутом МВФ цю основну функцію доповнюють консультативна та фінансова функції. Формально фінансова діяльність Фонду є допоміжною: МВФ – не кредитний інститут у звичайному розумінні. На відміну від Міжнародного банку реконструкції та розвитку, головним завданням Фонду було і залишається налагодження співробітництва держав-членів у валютній сфері, координація зусиль щодо її регулювання. Реально ж фінансова функція Фонду перетворилася на величезну складову його діяльності.

КРЕДИТНІ РЕСУРСИ

Основним джерелом фінансування, яке здійснює Фонд, є внески (квоти) держав-членів. У результаті періодичних загальних переглядів розміру квот їх сукупний обсяг збільшувався, досягнувши 145 млрд. 321 млн. СПЗ [1]. Це солідні кошти, хоча за масштабами сучасної міжнародної торгівлі їх можна вважати доволі скромними (світовий експорт у 1997 році становив 5 трлн. 469 млрд. 500 млн. доларів США).

Реальні кредитні ресурси Фонду значно менші від загальної суми квот. Річ у тім, що три чверті своїх внесків держави-члені сплачують у національних валютах, більшість із яких практично не користується попитом. Переважна більшість позичальників праґне отримувати кредити та позики у п'яти провідних валютах (за термінологією фонду – "валютах, які вільно використовуються"): доларах США, японських юанях, німецьких марках, англійських фунтах стерлінгів і французьких франках. Загалом при запозиченнях у Фонду існує попит приблизно на два десятки валют. У підсумку, за оцінкою

спеціалістів, лише половина коштів, які передувають на балансі Фонду, використовується для кредитування [2].

Кожна держава-член має право на отримання кредитів МВФ на суму, яка кількаразово перевищує її квоту. Це означає, що одночасно отримати позички може лише частина держав. Обмеженість ресурсів Фонду особливо відчутина у періоди кризових ситуацій у світовій економіці, коли стрімко зростає кількість заявок на кредити. Тому власні можливості Фонду доповнюють, заполучаючи додаткові ресурси. Для здійснення конкретних програм фінансування МВФ вдається до запозичень в урядів або грошово-кредитних установ держав-членів.

У січні 1962 року Виконавча рада Фонду ухвалила умови й положення Генеральної угоди про позики (General Arrangements to Borrow – GAB), якою передбачено залучення ресурсів із провідних країн Заходу. Учасниками угоди стали США, ФРН, Японія, Франція, Великобританія, Італія, Нідерланди, Канада, Бельгія, Швеція, а пізніше – з 1964 року – Швейцарія. Фонд отримав кредитну лінію, яка використовується у періоди нестачі власних ресурсів. Угода

поновлюється кожних п'ять років.

Кредиторами Фонду виступають не лише розвинуті західні держави, а й країни, що розвиваються. Так, важливим кредитором Фонду є Саудівська Аравія.

ПРИНЦИПИ ЗАЛУЧЕННЯ ПОЗИК

Потенція до посилення суто банківських функцій МВФ, яка певною мірою змінила саму його природу, спонукала до спеціального розгляду проблеми. У 1982 році Виконавча рада схвалила загальні принципи залучення позичкових коштів як важливого заходу тимчасового характеру, водночас підтвердивши, що грошові ресурси Фонду мають формуватися в основному за рахунок квот держав-членів. Права Фонду стосовно здійснення запозичень обмежувалися 60% від загального обсягу квот.

У 1997 році Генеральну угоду про позики було продовжено на наступні п'ять років. Потенційний обсяг позик за угодою становить 17 млрд. СПЗ. Окрім договором обумовлено, що Саудівська Аравія може надати фондові позики в 1.5 млрд. СПЗ.

Водночас Виконавча рада ухвалила Нову угоду про позики (New Arrangements to Borrow – NAB). Новий механізм об'єднує всіх учасників Генеральної угоди, Саудівську Аравію та ще ряд держав або їхні центральні банки. Загальна сума потенційних позик сягає 34 млрд. СПЗ. Угода набере чинності, коли її ухвалять потенційні кредитори, на яких припадає 28.9 млрд. СПЗ, або 85% від зазначененої суми.

Нова угода не замінює Генеральної угоди про позики, у рамках якої Фонд може продовжувати кредитування держав-членів. Але комбіновані ресурси, використовувані в рамках обох угод, не повинні перевищувати 34 млрд. СПЗ.

ІСТОРІЯ КРЕДИТУВАННЯ

Початком кредитної діяльності Фонду впродовж двох перших десятиліть його функціонування були вельми скромними. Протягом 1948–1960 рр. сума наданих кредитів становила 3.4 млрд. СПЗ.

У 1960-ті роки вона зросла до 16.9 млрд. СПЗ. У подальшому МВФ продовжував розширювати кредитну діяльність, і на 30 квітня 1998 року сума кредитів та позик Фонду досягла 78.6 млрд. СПЗ. У цілому ж, починаючи з 1948 року, їх загальна су-ма становить 195.8 млрд. СПЗ.

На початку своєї діяльності МВФ кредитував переважно розвинуті західні країни. Із часом основними позичальниками стали країни, що розвиваються. У 1980-х роках зростає роль Фонду у забезпечені міжнародної фінансової стабільності в умовах кризи зовнішньої заборгованості цих країн. У 1990-х лави його позичальників поповнюють країни з переходною економікою.

Фонд здійснює фінансову діяльність шляхом укладення угод щодо обміну грошових активів (держава-член отримує необхідну для неї іноземну валюту в обмін на власну) та виконання операцій щодо інших видів використання або отримання Фондом грошових активів. Угоди й операції реалізуються через департамент загальних рахунків, департамент СПЗ та через рахунки, якими управляє Фонд.

Рахунок загальних ресурсів складається зі звичайних надходжень (внески країн-членів) і запозичень. У департаменті загальних рахунків є й інші рахунки: рахунок спеціальних виплат (доходи від продажу золота тощо), проміжний рахунок запозичень ресурсів, інвестиційні рахунки.

Через департамент спеціальних прав запозичення здійснюється розподіл і використання СПЗ державами-членами.

МЕХАНІЗМИ КРЕДИТУВАННЯ

Розширення кредитної діяльності Фонду супроводжувалося розвитком його кредитних механізмів. Вони змінювалися відповідно до змін у світовій економіці, потреб розв'язання різноманітних проблем, які виникали у країн-позичальників і країн-кредиторів. Одні механізми вдосконалювалися, замість тих, що вичерпали себе, за-проваджувалися нові.

Нині МВФ використовує звичайні механізми фінансування, постійні механізми, застосовувані для спеціальних цілей, механізми пільгового фінансування та ряд інших. Вони відрізняються один від одного джерелами фінансування та вартістю кре-

дитів.

Звичайні механізми фінансування базуються на використанні загальних ресурсів Фонду (внесків держав-членів та запозичених коштів). До них належать: резервна частка, кредитні частки, механізм "стенд-бай", механізм розширеного фінансування (EFF).

Механізм резервної частки полягає у тому, що держава-член може негайно отримати у Фонду потрібну їй валюту в межах своєї резервної частки, яка становить 25% квоти. (Для України при вступі до Фонду було встановлено резервну частку в розмірі 22.7% від квоти.)

Резервна частка — це перевищення величини квоти держави-члена над сумою її національної валюти, що перебуває у роз-

державі-члену отримати кредит, який за обсягом дорівнює розміру її квоти. МВФ надає його чотирма частками (траншами). Кредитування у рамках цього механізму обумовлюється по-різному і поділяється на етапи залежно від того, надаються кредити в рамках першої частки (25% від квоти) чи наступних — верхніх кредитних часток.

Для отримання кредиту в рамках першої кредитної частки держава-член має довести, що вона вживає адекватних заходів для врегулювання свого платіжного балансу. В рамках наступних, верхніх часток запозичення здійснюється поетапно за умови виконання цільових програмних показників. Такі запозичення зазвичай пов'язуються з домовленостями про кредити стенд-бай або розширене фінансування.

Механізмом стенд-бай передбачається право держав-членів на отримання коштів МВФ у певних розмірах упродовж встановленого терміну. В Статуті фонду (стаття XXX) зазначено: "Механізм стенд-бай полягає у рішенні Фонду, за яким державі-члену надається гарантія, що вона зможе здійснити закупки протягом певного періоду і в певному обсязі відповідно до умов зазначеного рішення". Це практично означає відкриття для держави кредитної лінії.

Запозичення в рамках цього механізму здійснюються поетапно (шоквартально) на основі досягнення державою обумовлених цілей. Строк дії домовленостей про кредити стенд-бай — 12–18 місяців, але може подовжуватися до 36 місяців. Кредити належать погасити протягом 3.25–5 років після кожного запозичення.

Механізм розширеного фінансування (EFF) створений у 1974 році. Ним передбачається надання фінансової допомоги державам-членам для усунення диспропорцій у платіжному балансі, які викликані здебільшого структурними проблемами і вирішення яких потребує тривалішого часу. Цей механізм дає змогу отримувати кредити більшого обсягу і на довший строк, ніж за домовленостями про кредити стенд-бай.

Держава, яка звертається із питанням щодо кредитів у рамках даного механізму, має викласти свої цілі і висвітлити заходи щодо їх реалізації на період дії домовленості. Щорічно держава-позичальник повинна надавати Фондові документ із детальним роз'ясненням курсу і заходів економічної політики на наступний рік. Кредити в рамках механізму розширеного фінансування погашають у строк від 4.5 до 10 років із часу їх отримання.

До спеціальних механізмів фінансування належать механізм компенсаційного і надзвичайного фінансування та механізм фінансування буферних запасів.

Механізм компенсаційного і надзвичайного фінансування використовується для сприяння державам-членам у покритті

Таблиця 1. Кредити та позики МВФ, надані державам-членам у 1948–1998 pp. [3]

Періоди	Кредити	Позики	Усього	Заборгованість держав-членів перед фондом (кінець періоду) млн. СПЗ
1948–1960	3446	—	3446	330
1961–1970	16948	—	16984	4020
1971–1980	30687	1932	32619	9967
1981–1990	61083	3025	64108	24388
1991–1998	72477	6180	78657	56026
1948–1998	184677	11137	195814	56026
Термін закінчення фінансового року — 30 квітня.				

Засідання Виконавчої ради МВФ із участию заступників виконавчих директорів і працівників апарату.

дефіциту платіжного балансу, викликаного зовнішніми, незалежними від держав, факторами: скороченням експортних надходжень, зростанням витрат на імпорт зерна, стихійним лихом та іншими непередбачуваними обставинами.

У рамках **механізму фінансування буферних запасів** Фонд допомагає країні-члену зробити внесок до міжнародних буферних запасів, якщо вона переживає труднощі з платіжним балансом. Із середини 1980-х років кошти за цим механізмом не надавалися.

У грудні 1997 року Виконавча рада створила **додатковий резервний механізм** (The Supplemental Reserve Facility). Його призначення — надання допомоги державам-членам у разі надзвичайних труднощів із платіжним балансом, пов'язаних із необхідністю термінового фінансування "внаслідок раптової і руйнівної втрати довіри на ринках, що спричиняє тиск на рахунок капіталу та резерви держав-членів" [5]. Фінансування за цим механізмом є формою надання додаткових ресурсів за механізмами стенд-бай або розширеного фінансування. Запозичення погашаються протягом 1—1.5 року. Значні суми у рамках додаткового резервного механізму отримали Республіка Корея (грудень 1997 року) і Росія (липень 1998 року).

До **механізму пільгового фінансування МВФ** належить механізм розширеного фінансування структурної перебудови (ESAF), створений у 1987 році. 1994 року йо-

го було вдосконалено та подовжено термін дії. Це основний механізм, за допомогою якого Фонд надає фінансову підтримку (у вигляді пільгових позик та грантів) країнам-членам із низьким рівнем доходів та хронічним дефіцитом платіжного балансу. Мета — підтримка середньострокових програм структурної перебудови. Державам, які прагнуть скористатися зазначеним механізмом, необхідно за сприяння персоналу МВФ та Світового банку розробити основи економічної політики на трирічний

Розвинуті західні країни не користуються кредитами та позиками МВФ — вони є кредиторами Фонду. На боржників МВФ перетворилася більшість країн, що розвиваються. На кінець липня 1998 року боржниками фонду були 94 держави-члени

період дії програми структурної перебудови. Цей документ щороку оновлюється.

Фонд застосовує також ряд інших механізмів, які допомагають державам-членам вирішувати специфічні проблеми. Серед них — **механізм екстреного фінансування, підтримка фондів валютної стабілізації, екстремна допомога** країнам, які мають труднощі з фінансуванням платіжного балансу внаслідок несподіваних стихійних лих або конфліктних ситуацій.

У 1993 році почав діяти **механізм фінансування системних перетворень** (The Systemic Transformation Facility). Він запровад-

живався як тимчасовий (функціонував до кінця 1995 року) з метою надання державам-членам фінансової допомоги для врегулювання проблем платіжного балансу, пов'язаних із переходом від торгівлі, основаної на неринкових цінах, до багатосторонньої торгівлі на ринкових засадах. Рецipiєнтами за цим механізмом фінансування могли стати колишні соціалістичні країни та держави з аналогічними труднощами щодо платіжного балансу.

Зазначимо, що свої перші два кредити (у 1994 і 1995 роках) Україна отримала саме за цим механізмом, наступні — за механізмом стенд-бай, а у жовтні 1998 року Фонд почав кредитувати її за механізмом розширеного фінансування.

Основний потік ресурсів, наданих МВФ державам-членам, проходить через механізми кредитних часток, стенд-бай і розширеного фінансування.

Як випливає з наведених даних, основна маса наданих Фондом кредитів проходить через рахунок загальних ресурсів (у 1998 році — понад 95%), насамперед за механізмами стенд-бай і першої кредитної частки.

КРЕДИТНІ ЛІМІТИ

Виконавча рада щороку переглядає ліміти доступу до ресурсів Фонду, враховуючи при цьому як масштаб платіжних проблем країн-членів, так і стан ліквідності Фонду. Із 24 жовтня 1994 року річний ліміт доступу до загальних ресурсів Фонду в рамках кредитних часток і механізму розширеного фінансування становить 100% від квоти, а кумулятивний доступ — 300% від квоти. Лімітовано й інші механізми фінансування.

На початку 1990-х років кредитна діяльність Фонду помітно активізувалася — до запозичень прилучаються країни з переходною економікою. У середині 1990-х, в умовах зростання нестабільності та виникнення криз у валютно-фінансовій сфері країн різних регіонів, процес кредитування стає інтенсивнішим.

ПОЗИЧАЛЬНИКИ МВФ

Y1995 році МВФ надав безпрецедентний кредит Мексиці — 8 млрд. 758 млн. СПЗ. Того ж року Росія отримала 3 млрд. 594 млн., Аргентина — 1 млрд. 559 млн. СПЗ [8]. На чотири країни — найбільші позичальники у 1995 році припадало близько 87% від усіх кредитів, наданих державам-членам.

У річному звіті Фонду за 1998 рік зазначається: "Азіатська фінансова криза мала великий вплив на рівень фінансової допомоги МВФ у 1997—1998 роках. Протягом року країни-члени запозичили 19.0 млрд. СПЗ (25.6 млрд. доларів) із рахунку загальних ресурсів МВФ кредитними траншами —

Таблиця 2. Фінансові ресурси, надані МВФ державам-членам [6]					
Фінансові ресурси	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р.
Загальна сума	5903 100%	11178 100%	12303 100%	5644 100%	19924 100%
Через рахунок загальних ресурсів	5241 88.8%	10592 94.7%	10826 88.0%	4939 87.5%	18951 95.1%
стенд-бай і перша кредитна частка	1052 (17.8%)	7587 (67.9%)	9127 (74.2%)	1836 (32.5%)	16127 (80.9%)
розширене фінансування	746 (12.6%)	1595 (14.2%)	1554 (12.6%)	2820 (50.0%)	2824 (14.2%)
компенсаційне та надзвичайне фінансування	718 (12.2%)	287 (2.6%)	9 (0,1%)	282 5.0%	—
фінансування системних перетворень	2725 (42.2%)	1123 (10.0%)	136 (1.1%)	—	—
Інші механізми	662 11.2%	587 5.3%	1477 12.0%	705 12.5%	973 4.9%
Термін закінчення фінансового року — 30 квітня.					

майже у чотири рази більше, ніж попереднього року" [9].

У 1997 році великі кредити отримали: Республіка Корея — 8 млрд. 200 млн. СПЗ, Індонезія — 2 млрд. 201.5 млн., Таїланд — 1 млрд. 800 млн., Росія — 1 млрд. 467.3 млн., Філіппіни — 508.8 млн. СПЗ. Росії надано великий кредит і в 1998 році — 3 млрд. 600 млн. СПЗ.

З активізацією кредитної діяльності фонду в 1990-ті роки стала швидко зростати непогашена заборгованість. Наприкінці 1990 року вона становила 23.3 млрд. СПЗ (33.2 млрд. доларів) [10], у квітні 1998 року — 56.0 млрд. СПЗ (77.1 млрд. доларів), у липні 1998 року — вже 62.3 млрд. СПЗ (82.7 млрд. доларів) [11].

Утворилася специфічна ситуація. Розвинуті західні країни не користуються кредитами та позиками фонду — вони є його кредиторами. З другого боку, більшість країн, що розвиваються, перетворилася на боржників. За станом на кінець липня 1998 року боржниками фонду були 94 держави — члени МВФ.

Переважна частка боргу припадає на п'ять країн — 66% від загальної заборгованості держав — членів МВФ. Першість у переліку цих країн посідає Росія, на другому місці — Республіка Корея, третьому — Мексика. На них припадає близько 54%, тобто більше половини всієї заборгованості держав-членів перед Фондом.

За обсягами запозичень у МВФ кожний регіон має своїх "лідерів".

У **Латинській Америці** — це Мексика, Аргентина та Венесуела. Питома вага їхнього загального боргу — 89.5%. Тринадцять країн регіону не мають заборгованості перед Фондом (Чилі, Колумбія, Коста-Рика, Уругвай та інші).

В **Азії** найбільшими боржниками МВФ є

Таблиця 4. **Заборгованість держав-членів перед МВФ за всіма видами кредитів і позик**

за станом на липень 1998 року

Позичальник	Обсяг заборгованості, млн. СПЗ	Частка, %
Розвинуті західні держави	—	—
Країни, що розвиваються	62253.0	100.0
Африка	7054.3	11.4
Азія	21658.1	34.8
Європа*	19863.7	31.9
Близький Схід	522.4	0.8
Латинська Америка	13154.5	21.1
Загальний борг	62253.0	100.0

* До групи входять усі колишні республіки СРСР, країни Центральної і Східної Європи, а також Туреччина і Кіпр.

Республіка Корея, Індонезія, Таїланд і Пакистан. На них припадає 89.7% від заборгованості країн регіону. Ряд азіатських країн, у тому числі Китай, Малайзія, не має боргу перед Фондом або заборгував відносно невелику суму, як, наприклад, Індія — 369.0 млн. СПЗ.

В **Африці** на Алжир, Замбію, Судан і Кот д'Івуар припадає 48.5% від загальної заборгованості регіону. Вісім африканських країн (Нігерія, Марокко та інші) боргу не мають.

В **Європі** перелік боржників очолює

Західні країни мають понад половину голосів у Виконавчій раді МВФ. Ця більшість визначає характер розподілу кредитів Фонду, напрями їх використання і таким чином має змогу впливати на економічну політику держав-позичальників

Росія (борг — 14.1 млрд. СПЗ). Досить значну заборгованість мають також Україна (1.8 млрд. СПЗ) і Болгарія (772.3 млн. СПЗ). На ці три країни припадає 84% від заборгованості регіону. Чехія, Угорщина, Польща, Словенія, Кіпр заборгованості не мають.

На **Близькому Сході** заборгованість перед МВФ мають Йорданія (337.0 млн. СПЗ) та Республіка Ємен (185.4 млн. СПЗ); у решти країн її немає.

КРЕДИТНА ПОЛІТИКА

Kредитну політику МВФ визначають розвинуті країни, які є його кредиторами.

Формально розподіляє кредити і розробляє рекомендації щодо умов їх надання Виконавча рада Фонду. При цьому важливе значення має характер представництва в ній різних груп країн. 13 із 24 директорів Ради представляють західні держави — США, Німеччину, Японію, Францію, Великобританію, Бельгію, Нідерланди, Іспанію, Італію, Канаду, Австралію, Швейцарію, Швецію. На них припадає більше половини загальної кількості голосів. Хоча практикою ухвалення рішень у Виконавчій раді є досягнення консенсусу, зрозуміло, що саме ця більшість і визначає характер розподілу кредитів, напрями їх використання, а отже, має змогу впливати на економічну політику держав-позичальників.

Інтенсифікація кредитної діяльності Фонду стала можливою завдяки зростанню його капіталу. До певної міри це зумовлено розширенням членського складу, який із 157 держав у травні 1992 року збільшився до 182 у грудні 1997 року. Однак в основному зростання капіталу відбулося за рахунок підвищення квот унаслідок їх діїв того загального перегляду. У листопаді 1992 року їх загальний обсяг зросла на 50% і сягнув 145.3 млрд. СПЗ.

У результаті активізації кредитної діяльності Фонду його нетто-ресурси за станом на квітень 1998 року скоротилися до 22.6 млрд. СПЗ проти 43.5 млрд. СПЗ роком раніше. За той же період різко зросли ліквідні зобов'язання Фонду, і коефіцієнт ліквідності впав із 120.5% до 44.8% [14].

Щоб розширити кредитні ресурси, Рада керуючих Фонду в січні 1998 року ухвалила рекомендацію Виконавчої ради щодо збільшення квот до 211 млрд. проти 145.3 млрд. СПЗ згідно з одинадцятим загальним переглядом квот. Положення

Таблиця 3. **Ліміти на використання ресурсів МВФ [7]**

у відсотках від квоти держави-члена

Механізм фінансування	Ліміт
1. Кредити в рамках механізму стенд-бай та розширеного фінансування*	
Річні	100
Кумулятивні	300
2. Спеціальні механізми	
Додатковий резервний механізм	Немає обмежень
Механізм компенсаційного фінансування та фінансування за надзвичайних обставин:	
— різке скорочення експортних надходжень**	30
— надмірні витрати на імпорт зерна**	15
— фінансування за надзвичайних обставин	30
— факультативний транш	20
Механізм фінансування буферних запасів	35
3. Механізм розширеного фінансування структурних перетворень	
Трирічний доступ:	
— звичайний	190
— винятковий	255

* За надзвичайних обставин зазначені ліміти можуть бути перевищені.

** Якщо країна має задовільний стан платіжного балансу, то в разі виникнення однієї із зазначених обставин — різкого скорочення експортних надходжень або надмірних витрат на імпорт зерна — для кредиту за однією з них встановлюється ліміт у 65% від квоти при сукупному ліміті у 80%.

про нові, підвищенні квоти набуло чинності 22 січня 1999 року.

На розгляд держав-членів подано також пропозицію щодо нового випуску спеціальних прав запозичення. Якщо її схвалить відповідна більшість держав-членів, то кумулятивна сума СПЗ на рахунку кожної держави становитиме 29.3% від її квоти. Відтак ліквідні ресурси держав-членів АК і Фонду істотно зростуть.

Література.

1. *International Financial Statistics / IMF. — May 1998. — P.10.*
2. *Driscoll D. What is the International Monetary Fund? W. — 1997. P.15.*
3. *IMF Annual Report 1998. — P.120.*

Таблиця 5. Найбільші боржники МВФ [12]		
за станом на липень 1998 року		
Позичальник	Обсяг заборгованості, млн. СПЗ	Частка, %
Загальна заборгованість	62253.0	100.0
Росія	14136.3	22.7
Республіка Корея	12600.0	20.2
Мексика	6735.2	10.8
Аргентина	4020.9	6.5
Індонезія	3669.1	5.9

4. *Стаття V, розділ 3 Статуту МВФ.*
5. *IMF Survey Supplement. — September 1998. — P.17.*
6. *IMF Annual Report 1998. — P.87.*
7. *IMF Survey Supplement. — September 1998. — P.19.*
8. *IMF Annual Report. — 1998. — P.1.*

9. *International Financial Statistics/ IMF. — July 1998. — P. 16—17.*
10. *International Financial Statistics. Yearbook 1997/ IMF. — P.39.*
11. *International Financial Statistics / IMF. — September 1998. — P.22.*
12. *International Financial Statistics / IMF. — September 1998. — P.22—23.*
13. *International Financial Statistics. Yearbook 1997 / IMF. — P.29; International Financial Statistics / IMF. — September 1998. — P.16.*
14. *IMF Annual Report. — 1998. — P.2.*

Таблиця 6. Кредити, надані Міжнародним валютним фондом Україні та Росії [13]								
Країна	1992 р.	1993 р.	1994 р.	1995 р.	1996 р.	1997 р.	1998 р. (за 7 міс.)	Усього
Росія	719.0	1078.3	1078.3	3594.3	2587.9	1467.3	3600.0	14125.1
Україна	—	—	249.3	788.0	536.0	207.3	36.3	1816.9

ЕКОНОМІЧНА ОСВІТА

Конкурс /

Науковий потенціал банківських коледжів: проба сил

Перший конкурс науково-дослідних проектів викладачів і студентів банківських коледжів НБУ назвав перспективні імена

Національний банк України постійно приділяє увагу професійній підготовці майбутніх банкірів у підвідомчих коледжах: тут створено сучасну навчальну базу, викладачі та студенти мають належні умови праці. У цих навчальних закладах панує справді творча атмосфера, провадиться активна видавничя діяльність. За останні два роки серед викладачів коледжів майже вдвічі зросла кількість кандидатів і докторів наук — нині їх 43; 14 осіб працює над дисертаціями, 21 навчається в аспірантурі. У 1998 р. науковими дослідженнями займалося 88 викладачів, або 37 відсотків від їх загальної кількості.

Наведені дані свідчать про вагомий науковий потенціал банківських коледжів та значні резерви його зростання. Щоб сприямувати науковців навчальних закладів на активніше дослідження актуальних проблем банківської системи, на початку минулого року навчально-методичним кабінетом за участю провідних фахівців Національного банку було визначено двадцять тем перспективних наукових досліджень. Нині викладачі та студенти в коледжах працюють над вісімома з них; одну з тем вибрано для дисертаційного дослідження.

Згідно з наказом Національного банку № 983-к від 23.06.1998 р. з метою підвищення якісного рівня науково-дослідної роботи, виявлення творчого потенціалу коледжів та його ефективного використання для розв'язання проблемних завдань банківської системи України було вперше проведено конкурс науково-дослідних проектів викладачів і студентів коледжів.

У ньому взяли участь 76 викладачів і 270 студентів, які підготували 113 науково-дослідних проектів, присвячених загальнодержавним та регіональним фінансово-економічним проблемам. За результатами первого етапу відібрано 23 кращі роботи. На заключному етапі конкурсу експертами були провідні фахівці Національного та Ощадного банків України. Вони позитивно оцінили переважну більшість науково-дослідних проектів і визнали за доцільні продовжувати розробку тем, присвячених діяльності банків, небанківських фінансових посередників, функціонуванню фондового ринку. Авторитетне жури рекомендувало опублікувати фрагменти окремих науково-дослідних проектів у вигляді статей та скористатися результатами досліджень при підготовці навчально-методичних матеріалів.

У січні нинішнього року в приміщенні Банківської академії НБУ відбулася конференція, в якій узяли участь викладачі і студенти — переможці конкурсу, керівники та спеціалісти Національного банку України.

Вітаючи учасників, Віктор Ющенко описав головні завдання та перспективи розвитку банківської системи нашої держави, детально проаналізував проблеми первинного і вторинного ринків цінних паперів. Голова Національного банку наголосив, що тематика науково-дослідних робіт викладачів і студентів підвідомчих навчальних закладів має бути максимально наближена до орбіти діяльності Національного банку, слід підвищити якість підготовки підручників, навчальних посібників, методичних розробок, залучаючи до співпраці фахівців — практиків Національного банку.

У роботі конференції брали участь і виступили перший заступник Голови Правління НБУ Володимир Бондар, директори департаментів Микола Ільїн і Лідія Воронова. Представники департаменту бухгалтерського обліку та служби банківського нагляду Микола Часник і Геннадій Ситкін запропонували продовжити науково-дослідну роботу за напрямами: податковий та управлінський облік у банківській системі, залучення вкладів фізичних осіб до банківської системи, міжнародна практика гарантування вкладів.

Конкурсна комісія визначила по три кращі науково-дослідних проекти викладачів та студентів.

Серед праць викладачів кращими визнано дослідження «Напрями розвитку ринку банківських послуг в Україні» Уляни Грудзевич зі Львівського банківського коледжу; «Математичне моделювання динаміки доходів банку залежно від руху банківських ресурсів» кандидата технічних наук Вадима Самородова та Віри Кадничанської з Харківського банківського коледжу; «Становлення небанківських посередницьких структур на фінансовому ринку України» кандидата економічних наук Марти Гумен зі Львівського банківського коледжу.

Серед студентів переможцями конкурсу стали Ірина Ларіна, Наталія Єлагіна, Ірина Дечева, Наталія Затула, Ганна Ржевська (Харківський банківський коледж), Дмитро Пономарьов (Черкаський банківський коледж).

Крім праць переможців конкурсу, на конференції заслушано й обговорено довідки та науково-дослідні проекти викладачів, а також відбулося обговорення студентських науково-дослідних проектів, які визнано кращими у коледжах.

Досвід проведення первого такого конкурсу наводить на думку, що для раціонального використання наукових сил у підвідомчих навчальних закладах необхідно:

- за участі провідних фахівців Національного банку визначити й затвердити тематику актуальних наукових досліджень;
- проаналізувати тематику науково-дослідних та дисертаційних робіт, над якими нині працюють науковці, і при потребі підкоригувати їх;
- сформувати з викладачів коледжів та провідних спеціалістів Національного банку творчі колективи, які б проводили наукові дослідження, вивчали регіональні аспекти окремих проблем;
- створити у навчальному центрі НБУ аналітичний відділ із функціями координації та методичного забезпечення науково-дослідної роботи.

Володимир Безпалько,
директор навчально-методичного кабінету НБУ. Кандидат економічних наук.

Технічна допомога /

Банк Нідерландів — один із найстаріших центральних банків світу. У нього є чому повчитися. Тому Національний банк України радо відгукнувся на пропозицію цієї поважної установи щодо співробітництва.

Навесні 1993 року до Києва прибув радник Правління Банку Нідерландів Беренд П. ван Баак. За дорученням свого керівництва він мав визначити пріоритетні напрями технічної допомоги НБУ. Першочергову увагу вирішено було зосередити на бухгалтерському обліку та банківському нагляді.

БУХОБЛІК — НА РІВЕНЬ СВІТОВИХ СТАНДАРТІВ

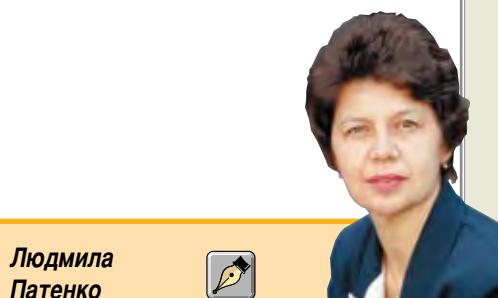
Перед банківською системою України стояло завдання розробити новий план рахунків замість старого, переобтяженої деталями, який використовувався ще у системі Держбанку СРСР. Час вимагав його спрощення. Це ж рекомендував і МВФ. Банки України необхідно було перевести на систему міжнародних стандартів бухгалтерського обліку (МСБО).

Розпочалася напружена колективна робота. Від МВФ консультації надавав радник фонду з питань бухобліку Майлк Д'Емік. До команди представників Банку Нідерландів (БН) увійшли співробітники департаменту контролерів Ерун Понсен, Йос Селеман, Аб Ооменс на чолі з керівником департаменту доктором Гаррі Хеемскерком. Цей підрозділ БН за своїми функціями схожий на департамент бухобліку НБУ.

Варто відзначити високий рівень кваліфікації та міжнародне визнання голландських фахівців. Гаррі Хеемскерк, працюючи в Банку Нідерландів, очолював також робочу групу Європейського валютного інституту з питань бухобліку. Головне завдання інституту полягало в розробці операційної структури Європейської системи центральних банків (ЕСЦБ), яка складається з Європейського центрального банку (ЕЦБ) та центральних банків країн — членів ЄС. Департамент контролерів центробанку Нідерландів розробив систему бухобліку для ЕЦБ. Попередній президент Банку Нідерландів Вім Дуйсенберг нині керує Європейським центральним банком.

Від Національного банку України спочатку працювала спеціальна робоча група, затім — відділ реформування бухобліку, який поступово переріс в управління методології та реформування бухобліку та звітності. До навчання, у тому числі безпосередньо у Банку Нідерландів, запущено представників не лише управління методології та реформування бухобліку і звітності, а й усіх пов'язаних ланок:

Центральні банки Нідерландів та України: шість років співробітництва

Людмила
Патенко

Начальник відділу перекладів
та протоколу департаменту
міжнародних зв'язків НБУ

операційного управління, управління валютних операцій, емісійно-кредитного, фінансового департаментів.

Після трирічної копіткої підготовки НБУ і банківська система України перейшли на новий план рахунків, облік та звітність згідно з МСБО.

ПЕРСПЕКТИВИ СПІВПРАЦІ

Департамент контролерів Банку Нідерландів продовжує надавати допомогу, тепер уже у доопрацюванні методології обліку, зокрема валютних операцій, налагодженні системи контролю обліку та звітності, пропонує свої рекомендації фінансовому департаменту НБУ з питань бюджету (методологія підготовки і складання бюджету, бюджетні рахунки, фінансові звіти, звіти про прибутки та збитки тощо).

Вагомі результати приносять співробітництво служб банківського нагляду. Керівник управління нагляду за банками Банку Нідерландів Паул ван Слаус і співробітники його підрозділу Яп Бронгерс, Ад Ооствен та Роб ван Вінк добре відомі у Національному банку України. Крім підготовки рекомендацій, вони беруть безпосередню участь в інспектуванні українських комерційних банків, допомагають у направлений методології здійснення банківського нагляду — як війзного, так і безвійзного,

— роботі із зовнішніми аудиторами, розробці інтегрованої бази даних та моделей аналізу діяльності комерційних банків. До роботи над базою даних долучився ще один підрозділ БН — департамент статистичної інформації та звітності. Навчальними семінарами Банку Нідерландів охоплено велику кількість працівників служби банківського нагляду НБУ.

Банк Нідерландів не залишається осто-роном і реалізації програми TACIS. Проведено ряд семінарів із питань бухобліку, банківського нагляду, валютних операцій, управління валютними ризиками, людськими ресурсами тощо.

Під час Щорічних зборів Міжнародного валютного фонду і Світового банку у Вашингтоні, які відбулися в жовтні минулого року, Голова НБУ Віктор Ющенко запросив президента центрального банку Нідерландів Наута Веллінка відвідати Україну. У ході свого візиту наприкінці листопада 1998 року пан Веллінк провів переговори з Правлінням Національного банку, зустрівся з Президентом, Прем'єр-міністром і Головою Верховної Ради України. Президент Банку Нідерландів висловився за підтримку незалежності центрального банку України. Порушувалися деякі питання співробітництва — у структурі Міжнародного валютного фонду і Світового банку Україна входить до групи країн, де гловують Нідерланди.

Банк Нідерландів

Банк Нідерландів засновано 1 квітня 1814 року. Це були непрості для королівства часи. Кінець французької окупації. Країна переповнена французькими асигнаціями. Довіру до паперових грошей цілковито втрачено. Торгівля, економіка — на нульовій позначці. Стара кредитна система була вже нездатна оживити економічну діяльність. У цих складних умовах король Вільгельм I приймає рішення про створення Банку Нідерландів. Йому належало стати найпрестижнішим фінансово-кредитним інститутом країни. Банк мав кредитувати підприємства та окремих осіб під заставу цінних паперів і товарів. Незабезпеченні кредити надавати заборонялося. До переліку операцій банку входили також торгівля монетами, золотими і срібними злитками, здійснення й отримання платежів від імені уряду та урядових установ. Остання функція залишилася за банком донині.

Єдиним акціонером Банку Нідерландів є центральний уряд — це гарантує дотримання державних інтересів. Водночас банк має достатній ступінь незалежності від уряду.

До функцій банку входить обробка міжбанківських платежів із використанням автоматизованої системи розрахунків величими сумами. Він вводить в обіг банкноти, які передає комерційним банкам із виконанням відповідних дебетових записів за їхніми поточними рахунками в БН. Із комерційних банків банкноти надходять на підприємства та до населення. Найважливішим завдан-

нам Банку Нідерландів є регулювання вартості гульдена у країні та за її межами. Здійснюючи політику валютного регулювання, він підтримує курс гульдена на потрібному рівні, передусім відносно німецької марки — валюти найважливішого торговельного партнера Нідерландів. БН реагує на небажане підвищення або падіння курсу гульдена на валютних ринках шляхом валютних інтервенцій. Проте практика свідчить, що жоден центральний банк не може впродовж тривалого часу регулювати вартість своєї валюти у такий спосіб, оскільки його золотовалютні резерви не безмежні. Тому, як і інші центробанки, БН для підтримання курсу національної валюти використовує політику облікових ставок.

Для регулювання грошового ринку Банк Нідерландів використовує ряд інструментів. У своєму нинішньому вигляді вони діють із травня 1997 року. Саме тоді було проведено їх модифікацію, щоб заздалегідь підготуватися до системи, розробленої для центральних банків Європейського співтовариства. Цей набір включає такий інструментарій.

Обов'язкові резерви. Згідно зі встановленими нормативами банки зобов'язані підтримувати протягом чотирьох-п'яти тижнів певний середній залишок коштів на своїх рахунках в БН. Рахунки обов'язкових резервів є одночасно і розрахунковими рахунками. Дебетове сальдо на цих рахунках допускається лише на один день і за наявності достатнього застрахування. Кредитний процент, що нараховується за цими рахунками, дорівнює проценту, який береться за фіксованими короткостроковими кредитами та спеціальними позиками, і, таким чином, є нейтральним. На перевищення обов'язкової суми проценти не нараховуються; у разі її нестачі нараховується штрафний дебетовий процент за підвищеною ставкою.

Банківські сертифікати випускаються БН на дисконтній основі і можуть обертатися на ринку, як і всі інші цінні папери. Строк дії сертифікатів — шість місяців. Вони продаються на аукціонних торгах щомісяця. Це означає, що ціна сертифікатів визначається за ринковим механізмом.

Фіксовані короткострокові кредити. Кооперативні банки можуть брати на строк від одного до трьох місяців кредити встановленого розміру під належне забезпечення. За цими кредитами БН нараховує проценти за офіційно діючою ставкою.

Позики. Банки можуть брати у БН позики з фіксованим строком погашення (від 3 до 8 днів). Процент за цими позиками дещо вищий, ніж за короткостроковими кредитами.

Маргінальні, або "нічні" позики. БН позичає банкам кошти під заставу на строк до початку наступного робочого дня, коли позику слід погасити разом із належними процентами. Вони нараховуються за офіційною ставкою БН, яка є верхньою межею позикового процента.

Короткий виклад звернення до засобів масової інформації України 25 листопада 1998 року

Центральний банк. Країнам із перехідною економікою, до яких належить Україна, необхідно реконструювати свої інституції, призначенні для функціонування в умовах централізованої планової економіки. Така перебудова — складний і тривалий процес. Інституційні основи центральних банків Європи закладалися впродовж століть. Центральний банк Нідерландів, наприклад, засновано 1814 року. Його величезний досвід буде корисним при розбудові банківської системи України.

Основною функцією центрального банку в ринковій економіці є визначення і реалізація грошової політики для досягнення головної мети — цінової стабільності. Саме цінова стабільність запобігає розкручуванню інфляції. Інфляція вражає найбідніші верстви населення, оскільки не легко скористатися для перерозподілу ресурсів. Друга ключова функція центрального банку — належний нагляд за діяльністю комерційних банків, інвестиційних закладів та обмінних пунктів. Нинішні проблеми в Азії наочно демонструють, якими серйозними можуть бути проблеми за відсутності ефективного нагляду.

Функціонування фінансової системи базується на довірі громадян. У центральних банків країн із перехідною економікою, на противагу західним, не було змоги заслужити добру репутацію, демонструючи позитивні результати діяльності впродовж тривалого періоду. Довіру важко завоювати, проте дуже легко втратити. Треба пам'ятати, що **ніщо так не підриває довіру громадськості до фінансової системи, як несподівані зміни у кредитно-фінансовій політиці.**

Політичне життя характеризується постійними змінами, тоді як забезпечення цінової стабільності — процес довготривалий. Ось чому, за практикою демократичних систем, політичні діячі, через яких населення впливає на дії уряду і парламенту, обираються на коротший строк порівняно з терміном роботи керівників банківської системи.

Важливе питання — відносини між урядом і центральним банком. Грошова політика не може провадитись ізольовано від загальної економічної політики уряду — вона є її складовою. Так, Україні важко контролювати інфляцію, коли стрімко зростає бюджетний дефіцит. Необхідно налагодити тісну співпрацю уряду та центрального банку, уникнувші при цьому втручання у політичний майданождання кожної зі сторін. **Незалежність центрального банку — один із найголовніших принципів його ефективної діяльності.**

Головним у досягненні довіри є передбачуваність і прозорість. Учасники ринку краще розуміють політику центрального банку, якщо вона добре висвітлюється. Наведу приклад із нашого досвіду. Банк Нідерландів щопівроку проводив дослідження громадської думки стосовно запро-

ведення евро. Виявилось, що більшість противників запровадження єдиної валюти була недостатньо інформована щодо її переваг та недоліків. Завдяки активній роз'яснювальній роботі чисельність прибічників евро зросла до 80%. Брак інформації робить людей беззахисними перед прийдешніми змінами і примушує їх захищатися всіма доступними засобами. Прозорість — запорука громадської підтримки.

Проте не варто плутати прозорість і цілковиту відкритість. Прозорість не передбачає доступу кожного на "кухню" центрального банку: достатньо лише інформувати, які страви готуються. Треба попереджати, що часом їжа матиме гаркуватий присmak. Важливо не обіцяти більше, ніж можеш, — згодом це дорого обійтися.

У звітності також треба дотримуватися балансу між повною відкритістю і прозорістю. Як уже зазначалося, завдання центральних банків полягає у контролі над інфляцією з метою забезпечення стабільного економічного розвитку. Тому вони звітують лише за результатами роботи щодо досягнення цінової стабільності. Інколи при реалізації довгострокових програм центральним банкам доводиться вдаватися до заходів, які супроводжуються тимчасовими негативними ефектами. Звітність слід організовувати так, щоб, з одного боку, не треба було оприлюднювати кожен негативний економічний результат, а з іншого — не втрачався з'язок із суспільством. Згідно з новим голландським банківським законодавством президент центрального банку звітує перед парламентом кожних півроку.

Грошова політика. Якщо грошова політика ведеться належно, вона дає змогу утримувати інфляцію на низькому рівні, створюючи умови для здорового економічного розвитку. Проте сама по собі грошова політика неспроможна подолати безробіття і бідність та забезпечити економічне зростання. Зростання залежить від таких факторів, як обсяг інвестицій, рівень споживання, повноцінне функціонування ринків, довіра до економічної політики уряду.

Програми МВФ. Програми кредитування МВФ, з одного боку, спрямовані на оперативне вирішення нагальних валютних та економічних проблем, а з другого — закладають основу для майбутнього процвітання країн, які зіткнулися зі значними труднощами. Однак якщо країна залишається бездіяльною і не вживає термінових заходів, передбачених програмою, це неминуче призводить до важких наслідків у сферах виробництва, торгівлі, громадських і приватних фінансів. МВФ спирається на програми, запропоновані країною, яка потребує допомоги, і лише контролює, щоб усі заходи були послідовними і достатніми для подолання макроекономічних проблем.

Наут Х.Е.М. Веллінк,
Президент Банку
Нідерландів

Пропозиції практика /

Оцінка ефективності структурних підрозділів банку

Одним із найважливіших чинників підвищення ефективності роботи банку є політика стимулювання та заохочення працівників до кращого виконання їхніх обов'язків. Службовці повинні розуміти, що саме вони безпосередньо впливають на діяльність свого структурного підрозділу та банку в цілому. Отже, щоб проаналізувати ефективність підрозділів, рахунки аналітичного обліку об'єднують в умовний баланс кожного підрозділу, з прив'язкою відповідних рахунків доходів та витрат. Таким чином вдається досягти наочності та переконливості висновків щодо результатів роботи.

Місяць — оптимальний строк дослідження. Коротші періоди розглядати не доцільно, адже процентні доходи та витрати нараховуються лише раз на місяць. Довші — незручно, бо за квартал чи півріччя у структурі активів та пасивів можуть статися значні зміни, приміром, зміниться рівень процентних ставок. За таких обставин, хоч усе це й позначиться на середніх значеннях активів і пасивів, на процентних доходах та витратах, наочність буде втрачено. З'ясувати вплив об'єктивних (zmіна курсу валюти, процентних ставок) і суб'єктивних (неefективне використання ресурсів) факторів буде дуже важко.

Отже, коректні висновки можна зробити лише за умови, що дослідження спирається на середньомісячні значення активів та пасивів.

Розглянемо методику аналізу діяльності підрозділів банку детальніше.

1. Розподіляючи рахунки доходів і витрат за підрозділами банку, ми виходили з таких міркувань.

Розподілити процентні та комісійні доходи і витрати, а також результати торговельних операцій за певними підрозділами нескладно, бо різні підрозділи не повинні мати спільного аналітичного рахунку доходів або витрат.

Відрахування у резерви або зменшення резервів також легко віднести до відповідних підрозділів (насамперед кредитного, фондового). Результат перевідцінки валюти стосуватиметься підрозділу, який управляє ресурсами банку та валютною позицією.

Але решту доходів та витрат (непе-

редбачені, банківські й небанківські, податок на прибуток) можна віднести до того чи іншого підрозділу лише умовно. Є такі категорії витрат, які просто неможливо розглядати стосовно певного підрозділу (наприклад, орендні платежі, плата за охорону, спонсорська допомога). Ряд інших витрат (відрядження, маркетинг і реклама, амортизація, поштово-телефонні розрахунки) точно розподіляють між підрозділами. Але це копітка й часом невиправдана робота, оскільки інформація щодо цих витрат потребує штучної обробки, а питома вага їх у сумарному заліку незначна.

Найраціональнішим розв'язком цієї проблеми був би розподіл таких витрат пропорційно до кількості працівників кожного підрозділу. Це виправдано з огляду на те, що на різні підрозділи припадають приблизно однакові суми витрат і більша їх частка (амортизація і утримання основних засобів, господарські витрати та зв'язок) прямо пов'язана з кількістю працюючих: кожен службовець користується комп'ютерною технікою, засобами зв'язку, меблями, всім треба створити оптимальні умови для роботи.

Витрати на охорону та оренду також доцільно розподіляти між підрозділами пропорційно, оскільки численніший штат, за логікою, займає більшу площину. А плата за охорону й оренду обчислюється саме за площею приміщення. Якщо підрозділи розташовані в різних будинках, то плата за оренду та охорону може бути різною, але й у такому разі середні витрати, розраховані пропорційно до кількості працівників, дають уявлення щодо цих витрат у підрозділах.

У наших розрахунках ми згідно з кількістю працівників розподіляємо лише витрати, безпосередньо пов'язані із забезпеченням роботи підрозділів, а са-

Євген
Полуліх

Економіст планово-економічного
відділу Дніпропетровської
обласної дирекції АППБ "Аval"'

ме:

- господарські витрати, охорона, зв'язок (рахунки 7430—7442),
- утримання основних засобів (рахунки 7420, 7421),
- амортизація (рахунок 7423),
- оренда (рахунок 7395).

До перелічених витрат також додається заробітна плата з відрахуваннями по кожному підрозділу.

Решта витрат відноситься до загальnobанківських, а саме:

- податки (рахунки 7403, 7409, 7900),
- непередбачені витрати (рахунок 7800),
- супутні небанківські операційні витрати, штрафи тощо (рахунки 7450—7499).

2. Для оцінки ефективності роботи підрозділу банку інформації про його доходи та витрати замало. У підсумку його діяльності треба також враховувати, який обсяг ресурсів відволікається або залишається.

Тому всі рахунки балансу розподілено між відповідними підрозділами. Рахунки, які неможливо віднести до певного підрозділу, становлять загальnobанківські активи та пасиви (капітал, основні засоби, дебіторська та кредиторська заборгованість за господарськими операціями, залишки на рахунках клієнтів).

Залишки на рахунках клієнтів віднесені до загальnobанківських пасивів тому, що з клієнтами працюють: операційний відділ, відділ розробки та експлуатації програмного забезпечення та комп'ютерної техніки (система клієнт-банк), каса та багато інших підрозділів, які надають клієнтам послуги чи забезпечують їх надання.

3. Коли всі рахунки розподілено між підрозділами, постає питання: як врахувати вигоду, яку приносять банку підрозділи, залучаючи кошти, а також приховані витрати, пов'язані з відволіканням ресурсів у активні операції підрозділів?

Це можна зробити, припустивши, що обмін ресурсами між підрозділами

Аналіз ефективності підрозділів умовного банку										
Гранична ставка за гривневими ресурсами (у %) — 60				Гранична ставка за валютними ресурсами (у %) — 21						
Кредитний підрозділ Процентні доходи та витрати підрозділу										
Актив				Пасив						
Стаття	Середні залишки	Дохідність, % річних	Доходи, тис. грн.	Стаття	Середні залишки	Процент річних	Витрати, тис. грн.			
Позики у гривнях	20000	75.00	1250	Вилучення у гривнях	20000	60	1000			
Позики у валюті	10000	36.00	300	Вилучення у валюті	10000	21	175			
Усього процентних доходів	1550.00		Усього процентних витрат		1175.00					
				Частка загальнобанківських витрат (9 чоловік від суми 200 тис. грн.)	16					
				Фонд оплати праці (з відрахуваннями)	5					
				Формування резерву за позиками	150					
Усього доходів	1550.00		Усього витрат		1346					
Результат підрозділу	204									
Ресурсний підрозділ Процентні доходи та витрати підрозділу										
Коррахунки у гривнях	7000			МБК у гривнях	3716	58.13	180			
Коррахунки у валюті	3000			МБК у валюті	4000	22.50	75			
Каса у гривнях	800			Депозити юридичних осіб у гривнях	2000	42.00	70			
Каса у валюті	900			Депозити юридичних осіб у валюті	1000	12.00	10			
МБК у гривнях	5000	55.20	230	Векселі емітовані	1000	24.00	20			
МБК у валюті	800	18.00	12	Кредитори у гривнях	776					
ОВДП	8000	40.00	266.65	Кредитори у валюті	47					
Векселі	2500	96.00	200	Позиція у гривнях	-1582					
Дебітори у гривнях	1400			Позиція у валюті	1582					
Дебітори у валюті	200			Фонд резервування к/р	9017					
Залучення у гривнях	-9773	60	-489							
Залучення у валюті	1729	21	30							
Усього процентних доходів	250.27		Усього процентних витрат		355.00					
Комісійні доходи			40	Комісії за обмінними операціями	15					
— за валютообмінними операціями з клієнтами				Держміто за цінними паперами	2					
— за операціями з цінними паперами				Формування резерву цінних паперів	0					
				Частка загальнобанківських витрат (8 чоловік від суми 200 тис. грн.)	14					
Результат торговельних операцій			1	Фонд оплати праці (з відрахуваннями)	5					
— із цінними паперами										
— із валютою			3							
Результат переоцінки валюти	50									
Усього доходів	349.27		Усього витрат		391.00					
Результат підрозділу	-42									
Підрозділ із питань роботи з населенням Процентні доходи та витрати підрозділу										
Готівка в обмінних пунктах (у гривнях)		200		Внески до запитання у гривнях	3000	12.00	30			
				Внески до запитання у валюті	2000	7.20	12			
Готівка в обмінних пунктах (у валюті)		150		Строкові депозити у гривнях	2000	42.00	70			
				Строкові депозити у валюті	5000	18.00	75			
Дебітори у гривнях				Кредитори у гривнях						
Дебітори у валюті	50									
Фонд резервування к/р	1980									

КОМЕРЦІЙНІ БАНКИ

Залучення у гривнях	2820	60	141								
Залучення у валюті	6800	21	119								
Усього процентних доходів	260.00		Усього процентних витрат	187.00							
			Комісійні витрати	2.0							
Результат від торгівлі готівкою валютою	30		Частка загальнобанківських витрат (30 чоловік від суми 200 тис. грн.)	54.0							
			Фонд оплати праці (з відрахуваннями)	15.0							
Усього доходів	290.00		Усього витрат	258.00							
Результат підрозділу	32										
Підрозділ електронних розрахунків											
Процентні доходи та витрати підрозділу											
Готівка у банкоматах у гривнях	100		Залишки на рахунках клієнтів у гривнях	200							
Позики у гривнях	10	48.00	0.4	Залишки на рахунках клієнтів у валюті	1000						
Позики у валюті	30	20.00	0.5	Кредитори у гривнях	700						
Дебітори у гривнях				Кредитори у валюті	50						
Дебітори у валюті	239										
Фонд резервування к/р	322										
Залучення у гривнях	468	60	23								
Залучення у валюті	781	21	14								
Усього процентних доходів	37.98		Усього процентних витрат	0.00							
Непроцентні доходи	8		Непроцентні витрати	4.0							
			Частка загальнобанківських витрат (7 чоловік від суми 200 тис. грн.)	12.0							
			Фонд оплати праці (з відрахуваннями)	4.0							
Усього доходів	45.98		Усього витрат	20.00							
Результат підрозділу	26										
Відділення № 1											
Фонд резервування к/р	132		Залишки на рахунках клієнтів у гривнях	800	15.00	10					
Залучення у гривнях	668	60	33	Частка загальнобанківських витрат (5 чоловік від суми 200 тис. грн.)	9.0						
			Фонд оплати праці (з відрахуваннями)	3.0							
Усього доходів	33.40		Усього витрат	22.00							
Результат підрозділу	11										
Відділення № 2											
Фонд резервування к/р	33		Залишки на рахунках клієнтів у гривнях	200	18.00	3					
Залучення у гривнях	167	60	8	Частка загальнобанківських витрат (3 чоловік від суми 200 тис. грн.)	5.0						
			Фонд оплати праці (з відрахуваннями)	2.0							
Усього доходів	8.35		Усього витрат	10.00							
Результат підрозділу	-2										
Загальнобанківські доходи та витрати											
Фонд резервування к/р	6551		Залишки на рахунках клієнтів у гривнях	31000	30.97	800					
Дебітори у гривнях	900		Залишки на рахунках клієнтів у валюті	500							
Дебітори у валюті	10		Кредитори у гривнях	100							
Основні засоби та інше	6000		Кредитори у валюті	200							
			Капітал	8000							
Залучення у гривнях	25650	60	1282								
Залучення у валюті	690	21	12								
Плата за РКО	30.0		Загальнобанківські витрати	300							
Інші доходи	10.0		Частка загальнобанківських витрат (50 чоловік від суми 200 тис. грн.)	89.0							

Усього доходів	1334.55	Фонд оплати праці (з відрахуваннями)	25.0
Результат підрозділу	121		
Усього залучень	30000	Усього вилучень	30000
у т.ч. у гривнях	20000	у т.ч. у гривнях	20000
у т.ч. у валютах	10000	у т.ч. у валютах	10000
Усього доходів	3612	Усього витрат	3261
в т.ч. умовних доходів за залученнями	1175	у т.ч. умовних витрат за вилученнями	1175
в т.ч. доходів фактичних	2437	у т.ч. витрат фактичних	2086
Фінансовий результат банку	351		

здійснюється за умовною процентною ставкою.

У західній економічній літературі [1] використовується поняття “чистої”, або “даної” процентної ставки, яка відповідає дохідності найменш ризикових вкладень, ризик за якими можна вважати нульовим. Як правило, такими вважаються боргові зобов’язання уряду.

Якщо ця ставка активу відповідає нульовому ризику, це означає, що дохідність інших активів має бути вищою на величину ризику. Таким чином ставка ніби “очищена” від ризику і характеризує даний рівень вартості грошей у певний період часу та служить орієнтиром для всіх інвесторів.

Щоб вирахувати розмір даної ставки, потрібно визначити, які вкладення у наших умовах можна вважати безризиковими. Зрозуміло, цінні папери уряду до таких не належать.

В умовах, у яких працює філія банку, що не має прямих відносин з іншими банками, безризиковими вкладеннями можна вважати міжфілійні кредити. Але для комерційних банків в Україні немає вкладень, ризик за якими можна було б вважати нульовим. Тому використовувати “чисту”, або “дану” процентну ставку в умовах нашої країни можуть тільки філії.

Комерційним банкам можна запропонувати користуватися граничною процентною ставкою, нижче якої банк намагається залучати, а вище якої — розміщувати кошти.

Найточнішим орієнтиром у визначенні граничної процентної ставки є міжбанківські кредити (МБК). Головний аргумент на заперечення цієї тези полягає в тому, що ставки за МБК дуже (у кілька разів) різняться залежно від строку погашення. Але якщо не брати крайні випадки — “овернай” або на строк понад місяць, — розбіжність у ставках стає не такою вже й великою. До того ж слід пам’ятати, що проголошені ставки не завжди відповідають укладеним угодам, і реально розмістити кошти в певний час можна лише у досить вузькому їх діапазоні.

Отже, якщо вибрати ставку за МБК, за якою реально, без надмірного ризику, в певних умовах конкретного банку можна розмістити кошти на досить тривалий строк (блізько 2–3 тижнів; угоди на більший термін укладаються рідко), можна отримати достатньо об’єктивну ставку для аналізу. З нею, як із альтернативною, порівнюється дохідність кредитно-інвестиційного портфеля, вартість залучених депозитів.

Іншим орієнтиром для визначення граничної ставки може бути верхній рівень ставок за депозитами. Але ставки за депозитами дуже повільно змінюються і тому не несуть вірогідної інформації про вартість грошей.

Існує й інший підхід. Він полягає в тому, щоб як ставку, за якою підрозділи обмінюються ресурсами, використову-

збитків, якщо орієнтуватиметься лише на собівартість ресурсів.

Підіб’ємо підсумок.

Проблема врахування прихованих доходів та витрат підрозділів, пов’язаних із відволіканням чи залученням певного обсягу ресурсів, вирішується шляхом введення граничної процентної ставки, з якою порівнюється дохідність розміщення ресурсів підрозділами, що здійснюють активні операції, та ставки за процентними витратами підрозділів, що проводять пасивні операції.

Зрозуміло, в умовах мультивалютності допускається застосування щонайменше двох граничних процентних ставок.

4. Недоліки запропонованого підходу та деякі припущення.

● Найсуттєвіший недолік — великий суб’єктивний вплив при визначенні граничної процентної ставки, пов’язаний зі значним коливанням ставок, неоднозначною оцінкою дохідності, яку протягом місяця забезпечує ринок міжбанківських кредитів. Але так чи інакше, у будь-якому випадку при інвестуванні коштів повинна розглядатись альтернативна ставка дохідності (принцип альтернативної вартості — opportunity cost — один із головних принципів кредитування Всесвітнім банком [2]), а запропонована гранична якраз і становить таку альтернативу.

● Аналіз ресурсів підрозділів здійснюється на підставі середніх даних. Це може вплинути на визначення середньої валютної позиції. Наприклад, якщо протягом одного тижня була довга позиція, а протягом другого — коротка, то в середньому вона може виявитися закритою. Зрозуміло, результати переоцінки валюти можуть не відповісти такому значенню валютної позиції.

Література.

1. К. Макконнелл, С. Брю. “Экономикс”. Пер. с англ. — Москва, 1992.
2. Економічна теорія / під ред. В.І. Відяпіна, Г.П. Журавльової. — М.: 1997. — С. 216.

Методичні рекомендації щого економічного аналізу діяльності комерційного банку

ЗМІСТ

Номер	Сторінка
Вступ до фінансового аналізу діяльності банків	
1. Аналіз балансового звіту	
1.1. Аналіз активних операцій	
1.2. Аналіз пасивних операцій	
1.3. Аналіз ліквідності банку	
2. Види банківських ризиків та їх аналіз	
2.1. Зовнішні ризики.....	
2.2. Внутрішні ризики.....	
3.Аналіз фінансових результатів діяльності комерційного банку	
3.1. Загальна оцінка факторів прибутковості банку	
3.2. Аналіз доходів банку	
3.3. Аналіз витрат банку	
3.4. Аналіз основних коефіцієнтів ефективності діяльності банку.....	
3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТИВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ	
3.1. ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ФАКТОРІВ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКУ	
3.5. Порівняльний аналіз діяльності банку	
4. Економічні нормативи регулювання діяльності комерційних банків та порядок контролю їх дотримання	
4.1. Нормативи капіталу	
4.2. Нормативи ліквідності	
4.3. Нормативи ризику	
4.4. Нормативи відкритої валютної позиції уповноваженого банку.....	
4.5. Контроль за дотриманням економічних нормативів комерційними банками	
5. Визначення рейтингової оцінки діяльності банків.....	
5.1. Аналіз капіталу	
5.2. Аналіз якості активів	
5.3. Аналіз надходжень	
5.4. Аналіз ліквідності	
5.5. Аналіз адміністративно-господарського управління (менеджменту).....	

3. АНАЛІЗ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТИВ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

3.1. ЗАГАЛЬНА ОЦІНКА ФАКТОРІВ ПРИБУТКОВОСТІ БАНКУ

Фінансовим результатом діяльності комерційного банку є прибуток, який в основному залежить від співвідношення його доходів і витрат. Аналіз кінцевого фінансового результату діяльності банку складається із кількох складових:

- ◆ аналізу джерел прибутків;
- ◆ аналізу доходів комерційного банку (структурний аналіз, оцінка рівня доходів);
- ◆ аналізу витрат банку (структурний аналіз, оцінка рівня витрат);
- ◆ аналізу фінансових коефіцієнтів прибутковості (вивчення динаміки коефіцієнтів, оцінка коефіцієнтів із точки зору їх нормативного рівня, факторний аналіз динаміки коефіцієнтів).

Основним інформаційним джерелом для аналізу фінансових результатів є звіт про прибутки і збитки комерційного банку. Цей документ ґрунтуються на концепції потоків: спочатку в ньому зазначають показники процентного доходу і доходу від платних послуг, від суми яких віднімають операційні витрати, потім відображають неопераційні доходи чи витрати, резерви для покриття сумнівних кредитних вимог і початки, а насамкінець підсумовують чистий прибуток.

Серед найважливіших методів аналізу фінансових результатів головним можна вважати структурний аналіз, який здійснюється шляхом визначення кожної позиції у процен-

тах від загального. Зміна питомої ваги позицій у часі свідчить про зміни у сferах діяльності банку.

Аналіз коефіцієнтів полягає у зіставленні доходів і витрат із відповідними позиціями балансу.

Прибуток банку складають:

- ◆ прибуток від основної діяльності, який визначається як різниця між банківськими доходами і витратами;
- ◆ валовий прибуток, до якого, крім прибутку від основної діяльності, входять небанківські операційні доходи і витрати, відрахування в резерви, непередбачені доходи і витрати ;
- ◆ чистий прибуток, який залишається у розпорядженні банку після сплати податку на прибуток (див. таблицю 8).

Таблиця 8. Аналіз чистого прибутку банку

Показники	За серпень	За вересень	Відхилення (+,-)
Доходи банку	1217.31	1381.11	163.8
Витрати банку	1017.65	537.7	-478.95
Прибуток від основної діяльності	200.66	843.41	642.75
Непередбачений прибуток (збитки)	—	—	—
Валовий прибуток	200.66	843.41	642.75
Податок на прибуток	60.22	253.02	192.82
Чистий прибуток	140.46	590.39	449.93

Прибуток від основної діяльності банку збільшився на 642.75 тис. грн. за рахунок зростання доходів банку на 163.8 тис. грн. та зменшення витрат на 478.95 тис. грн. Оскільки непе-

Звіт про прибутки та збитки комерційного банку		
ДОХОДИ	01.09	01.10
1 Процентні доходи	1217.31	1102.44
за коштами, розміщеними в НБУ	—	—
за коштами, розміщеними в банківському секторі	208.34	104.17
за кредитами клієнтів	933.80	979.48
за цінними паперами	75.17	18.79
інші процентні доходи	—	—
2 Комісійні доходи	—	—
за операціями з банками	—	—
за операціями з клієнтами	—	—
інші комісійні доходи	—	—
3 Прибуток (збитки) від торговельних операцій	—	278.66
від торгівлі цінними паперами на продаж	—	278.66
від торгівлі іноземною валютою	—	—
4 Інші банківські операційні доходи	—	—
дивідендний дохід	—	—
штрафи, отримані за банківськими операціями	—	—
5 Інші небанківські операційні доходи	—	—
доходи від продажу основних засобів	—	—
штрафи, отримані за господарськими операціями	—	—
6 Зменшення резервів за заборгованістю	—	—
7 Непередбачені доходи	—	—
ВИТРАТИ		
1 Процентні витрати	358.70	208.72
за коштами, одержаними від НБУ	54.00	27.00
за коштами, одержаними від інших банків	67.98	33.99
за коштами клієнтів банку	136.72	110.23
за цінними паперами власного боргу	50.00	12.50
інші процентні витрати	50.00	25.00
2 Комісійні витрати	—	—
за операціями з банками	—	—
за операціями з клієнтами	—	—
інші комісійні витрати	—	—
3 Інші банківські операційні витрати	—	—
штрафи, сплачені за банківськими операціями	—	—
4 Інші небанківські операційні витрати	657.95	328.98
витрати на утримання персоналу	475.95	228.98
сплата податків, крім податку на прибуток	—	—
витрати на утримання основних засобів	200.00	100.00
інші експлуатаційні витрати	—	—
5 Інші небанківські операційні витрати	—	—
6 Відрахування у резерви	—	—
7 Непередбачені витрати	—	—
8 Прибуток (збитки) до сплати податку	200.66	843.40
9 Податок на прибуток	60.20	253.02
10 Чистий прибуток (збитки)	140.46	590.38

редбачених прибутків і збитків не було, загальний прибуток за вересень становив 843.41 тис. грн. Чистий прибуток банку зрос на 449.93 тис. грн. за рахунок збільшення загального прибутку на 642.75 тис. грн. Із підвищенням податку на прибуток на 192.82 тис. грн. чистий прибуток зменшився на таку ж суму.

3.2. АНАЛІЗ ДОХОДІВ БАНКУ

Доходи — це збільшення економічних вигод протягом звітного періоду завдяки припливу чи зростанню активів або зменшенню зобов'язань, які примножують капітал і не

є внесками акціонерів.

Доходи поділяються на банківські та небанківські.

До банківських належать доходи, безпосередньо пов'язані з діяльністю банку, а саме:

- ◆ процентні;
- ◆ комісійні — за всіма послугами, наданими контрагентам;
- ◆ торговельні прибутки (збитки);
- ◆ інші банківські операційні доходи.

Небанківськими вважаються доходи, які не стосуються основної діяльності банку, але забезпечують її здійснення (доходи від продажу основних засобів, нематеріальних активів та від фінансових інвестицій; надходження за аудиторські послуги, від орендних операцій тощо).

Структурний аналіз доходів банку провадять задля визначення питомої ваги кожного виду доходу і тенденцій його зміни. Завдання структурного аналізу:

- ◆ виявлення основного фактора дохідності банку;
- ◆ дослідження цільового ринку банківських послуг, які відповідають основному фактору дохідності, і вивчення можливостей збереження цього джерела доходу в майбутньому;
- ◆ визначення ступеня стабільності доходу.

На основі аналізу структури доходів можна зробити ряд висновків.

Основна функція банку — заливати кошти (це в основному власний капітал і депозити) і інвестувати їх у продуктивні активи задля отримання процентного доходу. Крім того, банк надає платні фінансові послуги, формуючи таким чином дохід від них та від комісійних. Щоб такий дохід отримати, банк має інвестувати кошти у системи забезпечення цієї діяльності, а також у персонал. Керувати банком повинні фахівці, які зможуть оптимізувати витрати.

Так, збільшення питомої ваги комісійних доходів свідчить, що банк має проблеми з отриманням основного процентного доходу і його керівництво, вірогідно, намагається примножити надходження від платних послуг і комісійних, надаючи клієнтам нетрадиційні послуги.

Зростання непроцентних доходів сприяє приросту доходів банку без збільшення балансу. Проте, як правило, платні послуги трудомісткі і вимагають належної кваліфікації персоналу, тому зростатимуть операційні витрати. Відтак цілком можливо, що банк, рівень доходів якого від платних послуг вищий від середнього, більше витрачатиме на заробітну плату. Швидке зростання доходів від платних послуг може свідчити про те, що банк веде ризикову діяльність, якої уникають інші банки (надання гарантій, валютний арбітраж тощо).

Аналіз структури доходів банку наведено в таблиці 9.

Як бачимо, за місяць у структурі доходів банку сталися значні зміни. Доходи збільшилися на 163.8 тис. грн. за рахунок зростання прибутку від торговельних операцій на 278.66 тис. грн., оскільки зменшення процентних доходів на 114.8 тис. грн. привело до недоотримання загального доходу на таку ж суму.

Отже, на кінець вересня процентні доходи становлять 79.8%, прибуток від торговельних операцій — 20.2%.

Найбільшу питому вагу в доходах посідають отримані проценти за кредитами клієнтів — 70.8%. Їх питома вага знизилася на 5.9%, але сума доходів зросла на 45.68 тис. грн.

Така зміна структури вказує на те, що банк потрапляє у залежність від нетрадиційних доходів. Їх зростання може свідчити про нездоровий інтерес до спекулятивних прибутків, спровокований необхідністю покрити дефіцит основного, процентного доходу банку.

Маючи баланс банку та звіт про прибутки і збитки, можемо розрахувати середню процентну ставку за виданими кредитами й цінними паперами:

Таблиця 9. Аналіз структури доходів банку

Показники	За серпень		За вересень		Відхилення (+,-)	
	тис. грн.	%	тис. грн.	%	тис. грн.	%
Усього доходів	1217.31	100	1381.11	100	163.8	—
1. Процентних:	1271.31	100	1102.44	79.8	-114.87	-21.2
за коштами, розміщеними у банківському секторі	208.34	17.1	104.17	7.5	-104.17	-9.9
за кредитами клієнтів	933.80	76.7	979.48	70.8	45.68	-5.9
за цінними паперами	75.17	6.2	18.79	1.4	-56.38	-4.8
2. Прибутків від торговельних операцій	—	—	278.66	20.2	278.66	20.2

СЕРЕДНЯ ПРОЦЕНТНА СТАВКА = ПРОЦЕНТНІ ДОХОДИ : (ВИДАНІ КРЕДИТИ + ЦІННІ ПАПЕРИ В ПОРТФЕЛІ БАНКУ НА ІНВЕСТИЦІЇ) x 100%.

Якщо, скажімо, за серпень сукупна сума виданих кредитів і цінних паперів у портфелі банку на інвестиції становила 79660.33 тис. грн., процентні доходи — 1217.31 тис. грн., то середня процентна ставка дорівнювала 1.53% (1217.31 : 79660.33 x 100%).

Аналогічно визначається процентна ставка за кредитами клієнтів (933.80 : 71434.13 x 100% = 1.31%), за міжбанківськими кредитами (208.34 : 6491.60 x 100% = 3.21%).

3.3. АНАЛІЗ ВИТРАТ БАНКУ

Витрати — це зменшення економічної вигоди у звітному періоді, викликане відливом чи використанням активів або появою заборгованості, що спричиняється до зменшення власного капіталу і не є наслідком розподілення між акціонерами. Витрати — це або збільшення суми зобов'язань без відповідного зростання суми активів, або зменшення суми активів без відповідного зниження суми зобов'язань.

Якщо доходи збільшують суму капіталу, то витрати її зменшують.

До витрат банку належать:

- ◆ процентні витрати;
- ◆ комісійні витрати;
- ◆ інші банківські операційні витрати (за операціями з філіями, на оперативний лізинг, штрафи, пеня, сплачена за банківськими операціями);
- ◆ інші небанківські операційні витрати, у тому числі на утримання персоналу (заробітна плата), сплату податків (крім податку на прибуток), утримання основних засобів та нематеріальних активів, на інші експлуатаційні та господарські потреби;
- ◆ інші небанківські операційні витрати (негативний результат від продажу основних засобів; штрафи, пеня, сплачена за господарськими операціями);
- ◆ відрахування у резерви;
- ◆ непередбачені витрати.

Основні напрями аналізу витрат:

- ◆ оцінка рівня всіх та окремих видів витрат і їх динаміки;
- ◆ структурний аналіз витрат;
- ◆ оцінка загального рівня витрат.

Про обсяг витрат (сукупних та окремих) неможливо судити лише за абсолютною їх величиною і темпами приросту. Адже з розвитком банку збільшуються його активи, закономірно нарощується й абсолютна величина активів. Тому, щоб з'ясувати тенденції зміни окремих видів витрат, використовують відносний показник:

ВИТРАТИ : СУКУПНІ АКТИВИ.

На основі його динаміки можна зробити висновок щодо зростання чи скорочення витрат та їх обґрунтованості.

Як правило, у структурі витрат найбільшу питому вагу мають процентні витрати. Проте, за критеріями Світового банку, слід приділяти значну увагу також іншим небанків-

ським операційним витратам.

У країнах, що розвиваються, банки зазвичай працюють неефективно. Порівнюючи співвідношення різних фінансових показників цих банків і банків промислового розвинутих країн, зауважуємо, що операційні витрати останніх не вельми високі. Аналіз свідчить: майже всі банки у країнах, що розвиваються, приречені обмежуватися збідненим технічним "раціоном" — вони економлять на вкладеннях в обладнання і кваліфікований персонал, дарма що це — необхідна умова зростання якості послуг та успішної конкуренції на фінансовому ринку.

Оформляють операції і реєструють дані переважно вручну, а надлишкова звітність, особливо пов'язана з директивним кредитуванням, потребує ручної обробки значної кількості матеріалу. Трудомісткість цих операцій змушує збільшувати кількість працівників. Та оскільки заробітна плата низька, а обладнання використовується мало, операційні витрати можуть бути невисокими. Низька заробітна плата — слабкий стимул для працівників, тож банк не в змозі залучати й утримувати висококваліфікованих спеціалістів.

Трапляється, що є надлишок людей, зайнятих на виконанні найпростіших функцій, і водночас бракує фахівців для такої важливої роботи, як управління ризиками і контроль за позичальниками. Більше того, багато банків не бажає витрачатися на рекламу, оплату юридичних послуг і зовнішній аудит. Проте з розвитком конкуренції на фінансових ринках ситуація поступово змінюватиметься.

Зрозуміти структуру витрат банку важливо й для того, щоб оцінити рівень розподілу трудових ресурсів і характер його діяльності. Наприклад, якщо установа робить ставку на платні послуги, такі, як консультації щодо складання та заповнення акредитивів, і стосовно іноземної валюти, — то операційні витрати у процентному відношенні до активів, які приносять дохід, у такої установи будуть вищими, ніж у іншої, націленої лише на оптове кредитування великих позичальників.

Аналізуючи витрати банку, поряд зі структурним аналізом розраховують ще ряд коефіцієнтів. Якщо їх порівняти з оптимальним значенням, можна зробити певні висновки.

Витрати на оплату праці у сукупних активах — 2%.

Інші операційні витрати у сукупних активах — 1.5%.

Операційні витрати у сукупних активах — 3.5%.

Витрати на банківські резерви для покриття збитків за кредитами у сукупних активах — 0.5% (див. таблицю 10).

Отже, у структурі витрат банку найбільшу питому вагу становлять небанківські операційні витрати — 64.7% та витрати на утримання персоналу — 45.0%.

Для того, щоб зробити висновки, обчислимо співвідношення за витратами.

Співвідношення витрат на утримання персоналу і сукупних активів дорівнює 0.36% (457.95 : 126015.59 x 100%), що значно менше оптимального значення показника.

Інші операційні витрати відносно сукупних активів становлять 0.16% (200 : 126015.59 x 100%).

Таблиця 10. Аналіз структури витрат банку за серпень

Витрати банку	Сума, тис. грн.	Структура, %
Усього витрат	1016.65	100.0
1. Процентні витрати всього	358.70	35.3
у т.ч. за міжбанківськими коштами	121.98	12.0
за коштами клієнтів банку	136.72	13.4
інші процентні витрати	100.00	9.8
2. Інші небанківські операційні витрати	657.95	64.7
у т.ч. витрати на утримання персоналу	457.95	45.0
інші експлуатаційні витрати	200.0	19.7

Визначивши процентні витрати і підпроцентні зобов'язання, можемо обчислити середню сплачену процентну ставку за формулою:

$$\text{СЕРЕДНЯ ПРОЦЕНТНА СТАВКА СПЛАЧЕНА} = \\ = (\text{ПРОЦЕНТНІ ВИТРАТИ} : \text{ПІДПРОЦЕНТНІ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ}) \times 100\%.$$

Із розрахунків випливає, що середня сплачена процентна ставка за серпень становила 0.45% ($358.70 : 79221.44 \times 100\%$); процентна ставка за міжбанківськими кредитами — 2.65% ($121.98 : 4598.90 \times 100\%$; процентна ставка за витратами за коштами клієнтів — 0.19% ($136.72 : 72122.5 \times 100\%$).

Повніше проаналізувати доходи і витрати дає змогу коефіцієнт дієздатності, який є прогнозним інструментом для оцінки стабільної діяльності банку. Для життезадатності банку необхідно, щоб операційні та інвестиційні витрати покривалися за рахунок доходів від усіх операцій.

$$\text{КОЕФІЦІЄНТ ДІЄЗДАТНОСТІ} = \\ = \text{ВИТРАТИ БАНКУ} : \text{ДОХОДИ БАНКУ}.$$

Оптимальне значення цього показника не повинно перевищувати 0.95, тобто сума витрат банку має становити щонайбільше 95% від його доходів.

У нашому випадку коефіцієнт дієздатності дорівнює 0.83 ($1016.65 : 1217.31$), тобто 83% доходів іде на витрати банку, отже, банк має прибуток.

3.4. АНАЛІЗ ОСНОВНИХ КОЕФІЦІЄНТІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Дохідність комерційного банку — це сумарний позитивний сукупний результат його господарсько-фінансової та комерційної діяльності. За рахунок доходів банку покриваються всі його операційні витрати, формується прибуток, обсяг якого визначає рівень дивідендів, зростання капіталу, розвиток пасивних та активних операцій.

Дохідність банку залежить насамперед від оптимальної структури його балансу в частині активів та пасивів та від цілеспрямованої роботи банківського персоналу. Важливими умовами забезпечення дохідності банку є оптимізація структури доходів і витрат, визначення мінімально допустимої процентної маржі, виявлення тенденцій у дохідності кредитних операцій, планування мінімальної дохідності маржі для прогнозування орієнтовного рівня відсотків за активними і пасивними операціями. Дохідність банківської діяльності залежить також від підтримки ліквідності, управління банківськими ризиками та їх мінімізації.

Для оцінки дохідності банку використовують ряд коефіцієнтів.

Коефіцієнти прибутковості комерційного банку

Двома найважливішими показниками аналізу прибутковості банку є дохід на активи та дохід на капітал.

$$\text{ДОХІД НА АКТИВИ} (\%) = (\text{ЧИСТИЙ ПРИБУТОК} : \text{СЕРЕДНІ ЗАГАЛЬНІ АКТИВИ}) \times 100\%.$$

За допомогою цього коефіцієнта визначають рівень рентабельності сукупних активів. Він застосовується при порівнянні прибутковості різних банків. Мінімальне значення коефіцієнта — 0.75%, максимальне — 1.5%.

Фактори, які впливають на показник рентабельності активів, пов'язані зі змістом чисельника і знаменника, тобто він змінюється під впливом динаміки абсолютної величини прибутку та активів. Його зменшення може бути викликане вищими темпами зростання активів порівняно з темпами зростання чистого прибутку або ж зі зменшенням прибутку при незмінних активах чи їх збільшенні.

У свою чергу, на прибуток впливають такі фактори, як співвідношення темпів зростання доходів і витрат, рівня процентних ставок і комісій; обсяг окремих банківських послуг; питома вага активів, які приносять дохід, у сукупних активах; своєчасність погашення процентних платежів позичальниками; частка ризикових активів, вартість ресурсів тощо.

Незначний вплив доходу на активи може бути результатом консервативної кредитної та інвестиційної політики, а також наслідком великих витрат. Високе значення прибутку на активи досягається за ефективної діяльності банку і великих ставок доходу від активів. В останньому випадку банк, можливо, несе значний ризик. Та цілком вірогідно й те, що він вдало оперує своїми активами, хоча при цьому потенційно не виключені чималі втрати.

У нашому аналізі звітності дохід на активи становить 0.47% ($590.38 : 126681.03 \times 100\%$), тобто банк працює неефективно.

$$\text{ДОХІД НА КАПІТАЛ} (\%) = (\text{ЧИСТИЙ ПРИБУТОК} : \text{СПЛАЧЕНИЙ СТАТУТНИЙ КАПІТАЛ}) \times 100\%.$$

Цей показник дас змогу визначити ефективність використання коштів власників комерційного банку. Його оптимальне значення — 10—20%.

У нашому аналізі дохідність капіталу дорівнює 1.48% ($590.38 : 40000 \times 100\%$) — отже, капітал засновників банк використовує досить ефективно.

Аналіз чистого спреду пов'язаний із процентною політикою банку, яка відображається у динаміці процентних ставок за активними й пасивними операціями. У попередніх розділах ми розповідали, як розраховуються середні процентні ставки за наданими кредитами та зобов'язаннями. Мінімізувати процентний ризик даст змогу узгодженість процентна політика за кредитними і депозитними операціями. Ступінь такої узгодженості характеризує чистий спред.

$$\text{ЧИСТИЙ СПРЕД} (\%) = \\ = \frac{\text{ПРОЦЕНТИ ОТРИМАНІ}}{\text{ПОЗИКИ}} \times 100\% - \\ - \frac{\text{ПРОЦЕНТИ СПЛАЧЕНИ}}{\text{ПІДПРОЦЕНТНІ ДЕПОЗИТИ}} \times 100\%.$$

Інакше кажучи, чистий спред — це різниця між процентними ставками отриманими і сплаченими. За його допомогою визначається необхідна мінімальна різниця між ставками за активними й пасивними операціями, яка даст змогу банку покрити витрати, але не принесе прибутку (мінімальне значення показника 0). Оптимальне значення чистого спреду — не менше 1.25%.

Чистий спред дорівнює 1.17% ($1083.65 : 77925.73 \times 100\% - 171.22 : 76800.48 \times 100\% = 1.39 - 0.22$).

Таким чином, кредитна діяльність приносить банку прибу-

ток, проте її ефективність невисока.

Цей коефіцієнт повинен враховувати лише активи і пасиви, до яких застосовуються процентні ставки. Саме у такий спосіб уникають впливу безпроцентних депозитів до запитання, капіталу та невиконаних вимог резервування на чисті отримані проценти, а відтак — на прибутки банку. Коли процентна ставка не має впливу на прибуток банку, досягається глибше розуміння джерел прибутку банку та наслідків вразливості надходжень.

Аналізуючи чисту процентну маржу, слід брати до уваги її призначення: маржа слугує для покриття витрат банку і ризиків, у тому числі інфляційного, створення прибутку, покриття договірних угод. Розраховують її за формулою:

ЧИСТА ПРОЦЕНТНА МАРЖА (%) =

$$\times 100\%.$$

Цей коефіцієнт допомагає з'ясувати, чи може банк давати прибуток у вигляді доходу від процентної різниці як відсоток до середніх загальних активів. Оптимальним значенням даного показника є 4.5%.

Зменшення процентної маржі сигналізує про загрозу банкрутуства. Основними причинами зменшення процентної маржі є зниження процентних ставок за кредитними операціями; подорожчання ресурсів; скорочення питомої ваги активів, що приносять дохід, у загальному їх обсязі; хибна процентна політика банку.

У нашому аналізі чиста процентна маржа становить 0.70% ($1102.44 - 208.72 : 126681.03 \times 100\%$), тобто ефективність основної діяльності банку, пов'язаної із наданням кредитів, невисока.

ІНШИЙ ОПЕРАЦІЙНИЙ ДОХІД НА ЗАГАЛЬНІ АКТИВИ (%) =

$$= \times 100\%.$$

Цей коефіцієнт висвітлює ступінь залежності банку від непроцентних доходів. Його зростання може свідчити про рівень диверсифікації у платні, фінансові послуги чи нездорове прагнення одержати спекулятивний прибуток, аби замаскувати недостатність основного банківського доходу від процентів.

ЧИСТИЙ ОПЕРАЦІЙНИЙ ДОХІД НА ЗАГАЛЬНІ АКТИВИ (%) =

$$= \times 100\%.$$

Зазначений коефіцієнт відрізняється від коефіцієнта доходу на активи на обсяг непроцентних операційних витрат, сплачених податків та непередбачених доходу чи збитку.

ЧИСТА ОПЕРАЦІЙНА (ЧИ ПОСЕРЕДНИЦЬКА) МАРЖА (%) =

$$\begin{aligned} &\times 100\% - \\ &- \times 100\%. \end{aligned}$$

Посередницьку маржу можна визначити як різницю між вартістю залучення коштів та доходом за дохідними активами плюс дохід від відповідних комісійних та зборів. Різницю між ними становлять кошти, виділені банківською системою на посередництво між тими, хто кошти надає, і тими, хто їх використовує.

Аналіз витрат на посередництво полягає у поділі непро-

центних витрат на групи. Кожна стаття цих витрат оцінюється як відсоток від загальних середніх активів.

До складу цих статей входять:

- * витрати на утримання працівників;
- * витрати на утримання персоналу (додаткові премії та заохочення);
- * інші операційні витрати;
- * витрати на утримання приміщення;
- * податки на діяльність та плата за ліцензування діяльності;
- * зношування та амортизація;
- * інші операційні видатки;
- * витрати на випадок збитків за позиками;
- * забезпечення, зменшенні на отримані кошти;
- * інші видатки;
- * податки на дохід;
- * створення капіталу (прибутків).

Обсяг усіх коштів, які йдуть на посередництво у вигляді відсотка від загальних середніх активів, є також показником ефективності роботи банку. Його можна безпосередньо порівнювати з аналогічними показниками інших банків на одному і тому ж ринку. Водночас різниця у відповідних загальних обсягах витрат дає змогу порівнювати структуру витратків.

Коефіцієнти ефективності діяльності працівників комерційного банку

Оскільки оплата праці є найголовнішою складовою непроцентних видатків банку, то продуктивність праці співробітників, яку вимірюють з урахуванням чисельності штату і витрат на його утримання, може свідчити про ефективність роботи самої установи. Однак продуктивність роботи слід оцінювати, зважаючи на той факт, що у поточний період часу економія на зарплаті (шляхом її значного зниження або скорочення чисельності працюючих) може призвести до погіршення якості та послаблення мотивації до роботи, а із часом і до зниження ефективності роботи банку.

ЧИСТИЙ ДОХІД НА ОДНОГО ПРАЦІВНИКА = .

Слід мати на увазі, що цей показник суттєво відрізняється, якщо порівнюватимемо банк із невеликою кількістю працівників (але з високою заробітною платою) і банк із чисельним штатом низькокваліфікованих працівників (із невисокою заробітною платою).

ЧИСТИЙ ДОХІД ДО ВИТРАТ НА УТРИМАННЯ ПЕРСОНАЛУ = .

Цим коефіцієнтом оперують, вимірюючи окупність витрат на утримання працівників. Оскільки він є універсальнішим, ніж коефіцієнт, що характеризує чистий дохід на одного працівника, то дає змогу порівнювати організації різного типу. Він демонструє чистий ефект від рішень щодо мотивації праці співробітників, незалежно від того, спрямовані ці рішення на низьку кваліфікацію та низьку заробітну плату чи на високі видатки для висококваліфікованих працівників.

3.5. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКУ

Порівнюючи велику кількість показників банку за певний проміжок часу або кількох банків, можна об'єктивно оцінити фінансовий стан установи. Дані порівняльного аналізу допомагають простежити діяльність банку в динаміці, а також спрогнозувати його фінансовий стан на майбутнє.

При порівняльному аналізі застосовуються три види вихідних даних із числа тих, які вивчають, аналізуючи фінан-

совий стан банків, а саме:

- * індивідуальні показники діяльності банку;
- * середні показники по групі банків, до якої входить установа, що аналізується (або відхилення від середніх по групі);
- * місце установи серед банків зазначененої групи за кожним показником.

Такий вид аналізу дає можливість банку:

- * порівняти власні показники із середніми показниками своєї групи банків;
- * визначити своє місце серед банків групи;
- * оцінити власну діяльність у тій чи іншій галузі на ринку банківських послуг;
- * прогнозувати фінансовий стан банку залежно від тих чи інших економічних обставин.

Для порівняльного аналізу діяльності банку пропонується зведеній звіт банку.

Відповідно до поставлених завдань порівняльний аналіз слід проводити за такими часовими вимірами:

- * за 5 робочих днів — тижневий;
- * за 4 (5) тижнів — місячний;
- * за 3 місяці — квартальний;
- * за 6 місяців — піврічний;
- * за 12 місяців — річний;
- * за кілька років — аналіз розвитку банку.

Така система аналізу дає змогу робити прогнозні розрахунки щодо діяльності банку у майбутньому.

4. ЕКОНОМІЧНІ НОРМАТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ ТА ПОРЯДОК КОНТРОЛЮ ЇХ ДОТРИМАННЯ

4.1. НОРМАТИВИ КАПІТАЛУ

Норматив капіталу комерційного банку (Н1)

Капітал банку (К) відображається у 5-му класі Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 388 від 21.11.1997 року, та складається із суми основного капіталу (капітал 1-го рівня) та додаткового капіталу (капітал 2-го рівня) за мінусом відвернень з урахуванням основних засобів.

При розрахунку загальної суми капіталу, невідкоригованої на основні засоби (К1), розмір ДОДАТКОВОГО КАПІТАЛУ НЕ ПОВИНЕН ПЕРЕВИЩУВАТИ РОЗМІРУ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ.

Норматив капіталу встановлюється для діючих банків, які зареєстровано Національним банком України до 01.01.1997 року, у сумі:

- * еквівалентний 2 млн. ЕКЮ — на день введення в дію Інструкції;
- * еквівалентний 3 млн. ЕКЮ — на 1 квітня 1999 року.

Для банків, зареєстрованих Національним банком України після 01.01.1997 року, а також для новостворюваних банків норматив капіталу встановлюється за вищезазначеними розмірами, починаючи після першого календарного року з початку діяльності.

Мінімальний розмір статутного капіталу (Н2)

Для реєстрації комерційного банку встановлено мінімальний розмір статутного капіталу в сумі, еквівалентний 1 млн. ЕКЮ.

Мінімальний розмір статутного капіталу новоствореного банку за участю іноземного капіталу (за умови, що частка іно-

земного капіталу у статутному капіталі банку становить до 50%) має бути не меншим, ніж сума, еквівалентна 5 млн. ЕКЮ за офіційним курсом Національного банку України на день підписання установчого договору.

Якщо частка іноземного капіталу у статутному капіталі банку становить 50% і більше, мінімальний розмір статутного капіталу за участю іноземного капіталу має бути не меншим, ніж сума, еквівалентна 10 млн. ЕКЮ за офіційним курсом Національного банку України на день підписання установчого договору.

Із 1 січня 1998 року Національний банк України має право скасувати дозвіл на створення комерційного банку та відкликати всі ліцензії на виконання банківських операцій, якщо розмір внесеного статутного капіталу комерційного банку за станом на 31 березня кожного року становитиме суму, яка в еквіваленті менше ніж 1 млн. ЕКЮ за офіційним курсом національної грошової одиниці України.

Норматив платоспроможності (Н3)

Норматив платоспроможності (Н3) — співвідношення капіталу банку і сумарних активів, зважених щодо відповідних коефіцієнтів за ступенем ризику.

За співвідношенням капіталу (К) та активів (Ар) визначають достатність капіталу банку для проведення активних операцій з урахуванням ризиків, притаманних різноманітним видам банківської діяльності.

Норматив платоспроможності (Н3) обчислюється за формuloю:

$$H3 = x 100\%$$

При визначенні платоспроможності банку його активи підсумовуються з урахуванням коефіцієнтів їх ризиків.

Нормативне значення нормативу Н3 повинно бути не меншим 8%.

Норматив достатності капіталу (Н4)

Норматив достатності капіталу банку (Н4) — відношення капіталу до загальних активів банку, зменшених на створені відповідні резерви.

За відношенням капіталу (К) до загальних активів банку, зменшених на створені відповідні резерви (ЗА), визначають достатність капіталу, зважаючи при цьому на загальний обсяг діяльності, незалежно від розміру різноманітних ризиків.

Норматив достатності капіталу банку (Н4) обчислюється за формулою:

$$H4 = x 100\%$$

де К — капітал банку;

ЗА — загальні активи.

Нормативи платоспроможності та достатності капіталу характеризують достатність капіталу банку для захисту інтересів кредиторів і вкладників.

Нормативне значення нормативу Н4 повинно бути не меншим 4%.

4.2. НОРМАТИВИ ЛІКВІДНОСТІ

Норматив миттєвої ліквідності (Н5)

Розраховується як відношення суми коштів на кореспондентському рахунку (Ккр) та в касі (Ка) до поточних рахунків (Пр) за формулою:

$$H5 = x 100\%$$

де Ккр — кошти на кореспондентському рахунку;

Ка — кошти в касі;
Пр — поточні рахунки.

Нормативне значення нормативу Н5 повинно бути не меншим 20%.

Норматив миттєвої ліквідності характеризує спроможність банку щоденно розраховуватися за своїми зобов'язаннями.

Норматив загальної ліквідності (Н6)

Розраховується як співвідношення загальних активів (А) і загальних зобов'язань банку (З) за формулою:

$$H6 = \frac{A}{Z} \times 100\%,$$

де А — активи банку;

З — зобов'язання банку.

Нормативне значення нормативу Н6 повинно бути не меншим 100%.

Норматив співвідношення високоліквідних активів і робочих активів банку (Н7)

Він характеризує питому вагу високоліквідних активів (Ва) у робочих активах (Ра) і розраховується за формулою:

$$H7 = \frac{Va}{Ra} \times 100\%,$$

де Ва — високоліквідні активи;

Ра — робочі активи.

Нормативне значення нормативу Н7 повинно бути не меншим 20%.

4.3. НОРМАТИВИ РИЗИКУ

Максимальний розмір ризику на одного позичальника (Н8)

Цей показник розраховується за формулою:

$$H8 = \frac{P1}{Zc} \times 100\%,$$

де Зс — сукупна заборгованість за позичками, міжбанківськими кредитами і вражованими векселями одного позичальника та 100% відсотків суми позабалансових зобов'язань, виданих стосовно щодо цього позичальника;

К — капітал банку.

Нормативне значення нормативу Н8 повинно бути не більшим 25%.

Загальна сума зобов'язань будь-якого позичальника (фізичної чи юридичної особи, в тому числі банківської установи) перед банком, який надав йому один чи кілька кредитів, не повинна перевищувати 25% капіталу банку.

Позичальники, які мають спільних засновників, акціонерів (учасників), загальна частка яких у статутному фонду підприємства перевищує 35%, враховуються при обчисленні як один позичальник.

Двоє або більше позичальників вважаються одним позичальником при розрахунку нормативу Н8 у таких випадках:

- позичальники контролюються третьою особою (крім державних підприємств), яка володіє не менш як 35% статутного фонду кожного позичальника;

- позичальниками є споріднені особи;

- один позичальник є фізичною особою, а інший позичальник (позичальники) — юридичною особою (особами), на яку (яких) фізична особа має значний вплив;

- кредитні кошти, надані одному позичальніку (чи групі позичальників) комерційним банком, використовуються таким позичальніком (групою позичальників) як кредитні ресурси для третьої особи — клієнта того ж банку;

- передбачені джерела погашення кредиту всіх позичальників збігаються, і жоден із них не має іншого джерела доходу, аби повністю розрахуватися за кредитом. Прикладом

такої ситуації може бути мобілізація позичальниками спільних коштів для придбання активу (підприємства або об'єкта власності) або для передачі таких коштів у кредит іншій фізичній чи юридичній особі.

Норматив “великих” кредитних ризиків (Н9)

Встановлюється як співвідношення сукупного розміру великих кредитних ризиків та капіталу комерційного банку.

Цей норматив розраховується за формулою:

$$H9 = \frac{P2}{K} \times 100\%,$$

де Ск — сукупний розмір “великих” кредитів, наданих комерційним банком з урахуванням 100% його позабалансових зобов'язань;

К — капітал банку.

Рішення про надання “великого” кредиту має супроводжуватися відповідним висновком кредитного комітету банку, затвердженим правлінням цього комерційного банку.

Максимальне значення нормативу Н9 не повинно перевищувати 8-кратного розміру капіталу банку.

Якщо сума всіх “великих” кредитів перевищує 8-кратний розмір капіталу не більше як на 50%, то вимоги до платоспроможності подвоюються (16%); якщо ж перевищує більш як на 50% — вимоги потроюються, тобто значення показника платоспроможності банку (Н3) має бути не меншим 24%.

Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н10)

Розраховується за формулою:

$$H10 = \frac{P3}{K} \times 100\%,$$

де Рк1 — сукупний розмір наданих банком позик (у тому числі й міжбанківських), поручительств, врахованих векселів та 100% суми позабалансових зобов'язань щодо одного інсайдера комерційного банку;

К — капітал банку.

Максимальне значення показника Н10 не повинно перевищувати 5%.

Умови надання кредитів інсайдерам не повинні відрізнятися від загальних умов кредитування.

Комерційний банк не має права надавати кредит інсайдеру (акціонеру, учаснику) для придбання акцій (часток) цього банку.

Розмір позичок, наданих акціонеру (засновнику) банку без відповідного забезпечення (бланкових), не може перевищувати 50% його внеску до статутного фонду банку.

Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н11)

Цей норматив розраховується за формулою:

$$H11 = \frac{P4}{K} \times 100\%,$$

де Рк — сукупний розмір наданих банком позик (у тому числі й міжбанківських), поручительств, врахованих векселів та 100% суми позабалансових зобов'язань щодо всіх інсайдерів комерційного банку;

К — капітал банку.

Максимальне значення нормативу Н11 не повинно перевищувати 40%.

Норматив максимального розміру наданих міжбанківських позик (Н12)

Розраховується за формулою:

$$H12 = \frac{P5}{K} \times 100\%,$$

де МБн — загальна сума наданих комерційним банком міжбанківських позик;

К — капітал банку.

Максимальне значення нормативу Н12 не повинно перевищувати 200%.

Норматив максимального розміру отриманих міжбанківських позик (Н13)

Розраховується за формулою:

$$H13 = x \cdot 100\%,$$

де МБо — загальна сума отриманих комерційним банком міжбанківських позик;

ЦК — загальна сума залучених централізованих коштів;
К — капітал банку.

Максимальне значення нормативу (Н13) не повинно перевищувати 300%.

Норматив інвестування (Н14)

Норматив інвестування характеризує використання капіталу банку для придбання часток (акцій, інших цінних паперів) акціонерних товариств, інших підприємств та недержавних боргових зобов'язань.

Норматив Н14 встановлюється у формі відсоткового співвідношення між розміром коштів, які інвестуються, та загальною сумаю капіталу комерційного банку і розраховується за формулою:

$$H14 = x \cdot 100\%,$$

де Кін — кошти комерційного банку, які інвестуються на придбання часток (акцій, цінних паперів) акціонерних товариств, підприємств, недержавних боргових зобов'язань;

К — капітал банку;

ЦП — цінні папери у портфелі банку на інвестиції;

Ва — вкладення в асоційовані компанії.

Максимальне значення нормативу (Н14) не повинно перевищувати 50%.

4.4. НОРМАТИВИ ВІДКРИТОЇ ВАЛЮТНОЇ ПОЗИЦІЇ УПОВНОВАЖЕНОГО БАНКУ

Норматив загальної відкритої валютної позиції банку (Н15)

Обчислюється як відношення загальної величини відкритої валютної позиції банку до капіталу банку:

$$H15 = x \cdot 100\%,$$

де Вп — загальна відкрита валютна позиція банку за балансовими та позабалансовими активами та зобов'язаннями банку за всіма іноземними валутами у гривневому еквіваленті (розрахунок проводиться за звітну дату);

К — капітал банку.

Стосовно кожній іноземній валюти підраховується підсумок за всіма балансовими і позабалансовими активами та всіма балансовими та позабалансовими зобов'язаннями банку.

Якщо вартість активів та позабалансових вимог перевищує вартість пасивів і позабалансових зобов'язань, відкривається довга відкрита валютна позиція.

Якщо вартість пасивів та позабалансових зобов'язань перевищує вартість активів та позабалансових вимог, відкривається коротка відкрита валютна позиція.

При цьому довгу відкриту валютну позицію зазначають зі знаком плюс, а коротку відкриту валютну позицію — зі знаком мінус.

Враховуючи, що план рахунків мультивалютний, слід щодо кожної іноземної валюти підбити підсумок за всіма балансовими активами та зобов'язаннями банку I, II, III, IV класів (крім розділів 43, 44, 45), а також за позабалансовими активами та зобов'язаннями банку IX класу (тільки групи 920, 921, 929, 935, 936) Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України.

Загальна величина відкритої валютної позиції (Вп) у цілому по уповноваженому банку визначається як сума абсолютнох величин усіх довгих та коротких відкритих валютних позицій у гривневому еквіваленті (без урахування знака) за всіма іноземними валутами.

Нормативне значення загальної відкритої валютної позиції банку із 01.10.1998 року не повинно перевищувати 20%.

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті (Н16)

Розраховується як співвідношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції у вільно конвертованій валюті у гривневому еквіваленті і капіталу банку:

$$H16 = x \cdot 100\%,$$

де Він — довга (коротка) відкрита валютна позиція банку за балансовими та позабалансовими активами та зобов'язаннями банку стосовно кожної вільно конвертованої валюти у гривневому еквіваленті (розрахунок проводиться за звітну дату);

К — капітал банку.

За кожною вільно конвертованою валуютою обчислюється довга (коротка) відкрита валютна позиція банку у гривневому еквіваленті.

До вільно конвертованих належать валути, що увійшли до І групи Класифікатора іноземних валют, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 34 від 04.02.1998 року.

Нормативне значення довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку у вільно конвертованій валюті з 01.10.1998 року не повинно перевищувати 10%.

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції у неконвертованій валюті (Н17)

Розраховується як співвідношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції у неконвертованій валюті в гривневому еквіваленті і капіталу банку:

$$H17 = x \cdot 100\%,$$

де Вн — довга (коротка) відкрита валютна позиція банку за балансовими та позабалансовими активами і зобов'язаннями банку щодо кожної неконвертованої валюти у гривневому еквіваленті (розрахунок проводиться за звітну дату);

К — капітал банку.

За кожною неконвертованою валуютою обчислюється довга (коротка) відкрита валютна позиція банку у гривневому еквіваленті (розрахунок проводиться за звітну дату).

До неконвертованих належать валути, що увійшли до ІІ — ІІІ груп Класифікатора іноземних валют, затвердженого постановою Правління Національного банку України № 34 від 04.02.1998 року.

Нормативне значення довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку у неконвертованій валюті з 01.07.1998 року не повинно перевищувати 5%.

Норматив довгої (короткої) відкритої валютної позиції у всіх банківських металах (Н18)

Розраховується як відношення довгої (короткої) відкритої валютної позиції у всіх банківських металах у гривнево-

му еквіваленті до капіталу банку:

$$H18 = x \cdot 100\%,$$

де Вм — довга (коротка) відкрита валютна позиція банку за балансовими і позабалансовими активами та зобов'язаннями банку за банківськими металами у гривневому еквіваленті (розрахунок проводиться за звітну дату);

K — капітал банку.

При проведенні операцій із банківськими металами на валютному ринку України слід керуватися Законом України "Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними" і Положенням про організацію торгівлі банківськими металами на валютному ринку України, затвердженим постановою Правління Національного банку України № 65 від 24.02.1998 року та зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 11.03.1998 року за № 162/2602.

Нормативне значення довгої (короткої) відкритої валютної позиції банку у всіх банківських металах із 01.07.1998 року не повинно перевищувати 10%.

При розрахунку нормативів відкритої валютної позиції виходять із суми капіталу, зафіксованої за балансом попереднього дня*.

Нормативи відкритої валютної позиції розраховуються за формулою № 540, яку подано у Правилах організації фінансової та статистичної звітності банків України, затверджених постановою Правління Національного банку України № 436 від 12.12.1997 року.

Валютну позицію уповноваженого банку визначають щодня окремо щодо кожної іноземної валюти.

На розмір відкритої валютної позиції уповноваженого банку впливають:

- купівля (продаж) готівкової і безготівкової іноземної валюти, поточні та строкові операції (на умовах своп, форвард, опціон тощо), за якими виникають вимоги й зобов'язання в іноземних валютах, незалежно від способів та форм розрахунків за ними;

- отримання (сплата) іноземної валюти у вигляді доходів або витрат та нарахування доходів і витрат, які враховуються на відповідних рахунках;

- купівля (продаж) основних засобів і товарно-матеріальних цінностей за іноземну валюту;

- надходження коштів у іноземній валюті до статутного фонду за умови, що банк несе зобов'язання перед засновниками-нерезидентами в іноземній валюті;

- погашення банком безнадійної заборгованості в іноземній валюті (її списують із відповідного рахунку витрат);

- інші обмінні операції з іноземною валютою (виникнення вимог в одній валюті при розрахунках за ними в іншій валюті, у тому числі й національній, що призводить до зміни структури активів при незмінності пасивів, і навпаки).

Валютна позиція виникає на дату операції з купівлі (продажу) іноземної валюти, а також нарахування доходів (витрат), зарахування на рахунки (списання з рахунків) інших доходів (витрат) та відповідно до названих операцій.

Уповноважений банк одержує право на відкриту валютну позицію з дати отримання ним від Національного банку України банківської ліцензії на право проведення операцій із валютними цінностями і втрачає це право з дати її відкликання НБУ.

4.5. КОНТРОЛЬ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЕКОНОМІЧНИХ НОРМАТИВІВ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ

Контроль за дотриманням комерційними банками встановлених економічних нормативів здійснюється щоденно (за щодennimi формами звітності) та щомісячно (на підставі форм звітності за перше число місяця).

Банки (юридичні особи) розраховують економічні нормативи на підставі щоденних балансів. При цьому звітними вважаються економічні нормативи, обчислені:

* на конкретно визначену дату:

нормативи капіталу банку (H1) та мінімального розміру статутного капіталу (H2) — на 01.04. кожного року;

* за щоденними розрахунками:

нормативи максимального розміру ризику на одного поєднанника (H8), максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (H10), максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (H11), інвестування (H14), відкритої валютної позиції (H15, H16, H17, H18) — за кожний випадок порушення за щоденним балансом;

* за формулою середньозваженої:

нормативи платоспроможності (H3), достатності капіталу банку (H4), ліквідності (H5, H6, H7).

Механізм розрахунку економічних нормативів комерційного банку

1. Середньозважену обчислюють за формулою:

.

2. Середньолінійне відхилення обчислюють за формулою:

,

де X_i — значення економічного нормативу за i-й робочий день;

$X_i - XS$ — абсолютне значення відхилення за i-й робочий день;

n — кількість робочих днів у місяці.

3. Середньозважену X_d перераховують за формулою:

.

При обчисленні X_d складову $A(i)$ розраховують за такими правилами:

* для нормативів H3, H4, H5, H6, H7:

$A(i)=X(i)$, якщо $X(i)<(X_s+D_s)$;

$A(i)=(X_s+D_s)$, якщо $X(i)>(X_s+D_s)$;

* для нормативу H14:

$A(i)=X(i)$, якщо $X(i)<(X_s-D_s)$;

$A(i)=(X_s-D_s)$, якщо $X(i)>(X_s-D_s)$.

Контроль за дотриманням комерційними банками економічних нормативів здійснюють відділи банківського нагляду регіональних управлінь та відповідні підрозділи центрального апарату НБУ.

5. ВИЗНАЧЕННЯ РЕЙТИНГОВОЇ ОЦІНКИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

Узагальнююча оцінка фінансового стану комерційного банку

Основна мета економічного аналізу діяльності комерційного банку — це підготовка об'єктивованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень, спрямованих на підвищення ефективності діяльності банку і виконання встановлених НБУ економічних нормативів.

Управління будь-якою динамічною системою (в даному разі — комерційним банком) із погляду сучасної теорії ме-

неджменту полягає у визначенні її поточного і бажаного стану та виборі управлінських заходів, які б допомогли перевести систему з поточного стану в бажаний.

Стан банківської діяльності як об'єкта управління характеризують:

- види активних операцій (напрями розміщення коштів банку) та їх структура;
- види пасивних операцій (джерела коштів банку) та їх структура;
- показники достатності капіталу і платоспроможності;
- показники ліквідності балансу банку;
- прибутковість банку;
- рівень адміністративно-господарського управління.

Необхідно зазначити, що ефективність роботи комерційних банків залежить від загального стану національної економіки, більш чи менш успішної діяльності людей. Банкам доводиться діяти в умовах коливань рівня пропозиції та попиту на їхні послуги, конкуренції, різноманітних ризиків тощо. Відтак рекомендації щодо управлінських рішень повинні випливати з узагальненої оцінки всебічного аналізу діяльності комерційного банку — його рейтингу. Рейтинг визначають за стандартизованою системою, яка дає змогу всі банки розглядати під одним кутом зору. Вона ймовісно визначається на аналізі основних показників фінансового стану банку і дає можливість зосередитися на головних його компонентах. Такою системою є загальновідома "CAMEL", на базі якої (з урахуванням специфічних особливостей національної банківської системи) визначають рейтинг комерційних банків України. Це — прерогатива наглядових органів. У нашій країні дані обов'язки покладено на службу банківського нагляду, а також відповідні структурні підрозділи регіональних управлінь НБУ.

Рейтингову оцінку кожного комерційного банку визначають у два етапи — виставляючи "попередню" й "остаточну" оцінки.

На "попередньому" етапі рейтинг здійснюють за звітністю комерційних банків. У результаті банк отримує відповідну рейтингову оцінку (про те, як її визначають, ми розповімо нижче). Якщо банку виставлено "3", "4" або "5" і при цьому він не перебуває у режимі фінансового оздоровлення, ліквідації, банкрутства або припинення діяльності — його належить терміново інспектувати. Якщо ж справи кепські і банк переведено на один із зазначених вище проблемних режимів, за ним встановлюють особливий нагляд НБУ.

Відповідне управління служби банківського нагляду разом із певними структурами регіональних управлінь у ході детальної перевірки на місці визначає "остаточну" рейтингову оцінку даної установи, адже оцінити рівень менеджменту легше безпосередньо в банку, як і уточнити інші оцінки для сукупного рейтингу.

Системою рейтингу банків передбачається визначення таких понять:

- якість капіталу — підраховують, чи достатній розмір капіталу банку для захисту інтересів вкладників та підтримання платоспроможності;
- якість активів — визначають, чи спроможний банк повернути активи;
- аналіз позабалансових рахунків, а також вплив наданих проблемних кредитів на загальний фінансовий стан банку;
- якість управління (менеджменту) — з'ясовують, чи сприяють методи управління банком підвищенню ефективності його діяльності, за яким розпорядком працює установа, чи надійний має контроль за дотриманням вимог нормативних актів та чинного законодавства;
- дохідність — перевіряють, чи достатньо доходів банку для його майбутнього розвитку;

— ліквідність — з'ясовують, чи в змозі банк виконувати як звичні, так і непередбачувані зобов'язання.

Сукупний рейтинг банку визначається так:

- за кожним із зазначених вище пунктів нараховують бали від 1 (сильний) до 5 (незадовільний);
- бали підсумовують і ділять на п'ять, щоб визначити сукупну рейтингову оцінку;

— сукупний рейтинг чітко показує загальний фінансовий стан банку: сильний, задовільний, посередній, граничний чи незадовільний.

Припустимо, що якість капіталу = 2, якість активів = 2, якість управління = 3, дохідність = 3, ліквідність = 1. Разом — 11.

11

Рейтингова = ----- = 2.2.
оцінка 5

Визначення рейтингової оцінки потребує округлення результату до цілих, тобто :

- 1—1.4 до 1. Банк отримує рейтинг сильного;
- 1.5—2.4 до 2. Банк отримує рейтинг задовільного;
- 2.5—3.4 до 3. Банк отримує рейтинг посереднього;
- 3.5—4.4 до 4. Банк отримує рейтинг граничного;
- 4.5—5.0 до 5. Банк отримує рейтинг незадовільного.

Наведемо характеристики банків за сукупним рейтингом.

1. Банки, які за сукупним рейтингом визначено як "сильні" (1), мають такі характеристики:
 - фінансовий стан надійний за всіма аспектами;
 - виявлені проблеми досить незначні і можуть бути розв'язані у повсякденній діяльності;
 - фінансовий стан стійкий щодо змін, які відбуваються в економіці і банківській системі;
 - фінансовий стан не викликає сумнівів у органів нагляду.

2. Банки, які за сукупним рейтингом визначено як "задовільні" (2), мають такі характеристики:

- фінансовий стан в основному надійний;
- виявлені проблеми незначні і можуть бути врегульовані керівництвом банку;
- фінансовий стан банку є, по суті, стабільним, тож банк може пристосуватися до умов економічної кон'юнктури і роботи банківського сектора;
- органи нагляду стурбовані лише тим, аби керівництво банку усунуло недоліки, виявлені в ході перевірки на місцях чи при аналізі звітності.

3. Банки, які за сукупним рейтингом визначено як "посередні" (3), мають такі характеристики:

- банк заслабкий фінансово і щодо операційних функцій, а також припустився порушення законів і нормативних актів;
- фінансовий стан має тенденцію до погіршення за несприятливого розвитку ситуації в економіці та банківському секторі;
- фінансовий стан, вірогідно, погіршиться, якщо негайно не вжити заходів щодо виправлення ситуації або ці заходи виявляться неефективними;
- стан банку викликає занепокоєння в органів нагляду.

4. Банки, які за сукупним рейтингом визначено як "граничні" (4), мають такі характеристики:

- є ряд недоліків у фінансовій діяльності;
- є ознаки нестабільності, але керівництво банку не

вдається до рішучих дій;

- якщо своєчасно не вжити дієвих заходів щодо виправлення ситуації, становище банку погіршиться настільки, що виникне загроза існуванню банку в майбутньому;
- є ознаки потенційного банкрутства;
- банк потребує пильної уваги з боку органів нагляду; потрібен детальний план заходів щодо вирішення проблем та усунення недоліків.

5. Банки, які за сукупним рейтингом визначені як “незадовільні” (5), мають такі характеристики:

- високий ступінь вірогідності банкрутства найближчим часом;
- є цілий ряд серйозних недоліків; становище банку настільки критичне, що потребує негайної фінансової допомоги з боку його власників або з інших джерел;
- якщо не вжити оперативних заходів, спрямованих на поліпшення ситуації, і не надати фінансової підтримки, виникне необхідність злиття цього банку з іншим, придбання його якоюсь установою або його ліквідації.

5.1. АНАЛІЗ КАПІТАЛУ

Аналіз капіталу покликаний з'ясувати, чи може банк гарантувати достатній захист коштів своїх вкладників.

Найсуттєвішим елементом аналізу капіталу є оцінка його достатності або адекватності для збереження коштів своїх вкладників.

Банк постійно повинен мати певний мінімальний обсяг капіталу. Як правило, це рівень капіталу, необхідний для одержання відповідних ліцензій на здійснення банківських операцій. Коли ж мінімальний рівень капіталу стає недостатнім для захисту вкладів клієнтів, слід вчасно прийняти рішення щодо його збільшення.

Таким чином, основне завдання аналізу капіталу полягає в тому, щоб вчасно визначити обсяг капіталу та збільшити його до необхідного.

При визначенні адекватності капіталу розрізняють два його рівні:

- основний капітал (капітал 1-го рівня);
- додатковий капітал (капітал 2-го рівня).

Визнаючи адекватність капіталу банку, його активи слід зважувати на відповідні коефіцієнти ризику. При цьому треба мати на увазі, що позабалансові статті також пов’язані з певним ризиком для банку. Наприклад, банк від імені клієнта надає гарантії, беручи за послуги комісійні. Навіть якщо йому не доведеться виконувати гарантійних зобов’язань, він ризикує.

Інший приклад такого ризику — надання банком своєму клієнту комерційного або документарного акредитива.

Базельською угодою визначено ступінь ризику за основними трьома типами позабалансових статей. Ці показники ризику використовуються, коли позабалансовий ризик передовиться у ризику, що асоціюється з активами. Наприклад, гарантія має показник ризику, який дорівнює 100 відсоткам. Це означає, що вона може набути форми кредитування клієнта, але містить певний банківський ризик.

За результатами аналізу капіталу банку встановлюють рейтнгову оцінку. При цьому керуються такими критеріями:

Рейтинг 1 (сильний) отримують банки:

- у яких показники платоспроможності і достатності капіталу значно перевищують нормативні значення 8% і 4% відповідно;
- які мають кращі, ніж в інших банках, показники капіталу;
- які за результатами інспекторських перевірок мають ак-

тиви відмінної якості.

Рейтинг 2 (задовільний) отримують банки:

- у яких показники платоспроможності і достатності капіталу вищі за нормативні 8% і 4%;
- які мають кращі серед банків своєї групи показники капіталу;
- які за результатами інспекторських перевірок на місцях мають активи задовільної або принаймні середньої якості.

Рейтинг 3 (посередній) отримують банки:

- у яких показники основного й сукупного капіталів відповідають встановленим нормативам;
- які займають середнє становище серед інших банків за показниками капіталу;
- які за результатами перевірок на місцях мають активи як мінімум середньої якості.

Рейтинг 4 (граничний) отримують банки:

- які виконують принаймні один із двох встановлених нормативів;
- які входять до останньої третини або чверті банків своєї групи за показниками капіталу;
- явно слабкі або ті, що за результатами інспектування на місцях мають проблеми з якістю активів.

Рейтинг 5 (незадовільний) отримують банки:

- які порушують встановлені нормативи або мають негативні показники капіталу (дефіцит капіталу);
- які мають найгірші порівняно з іншими банками групи показники капіталу;
- які за результатами інспекторських перевірок на місцях мають граничну або незадовільну якість активів.

5.2. АНАЛІЗ ЯКОСТІ АКТИВІВ

Низька якість активів є найтипівішою проблемою для нестійких і погано керованих банків, хоча це й не єдина причина їхньої фінансової слабкості. Якість активів банку аналізують, щоб визначити його життєздатність, а також правильність відображення вартості активів у звітності. Щоб зробити якнайточніший аналіз якості активів, застосовують систему класифікації щодо кредитів, інших видів активів та позабалансових статей.

Активи, визнані задовільними (стандартними), не підлягають класифікації.

Активи, стосовно яких банк має очевидні проблеми і за якими остаточне погашення не гарантоване, класифікуються як субстандартні.

Активи, збитки за якими майже безсумнівні, але їх розмір поки що не можна встановити точно, вважаються сумнівними.

Активи, які однозначно не будуть погашені, тобто не-життєздатні, відносяться до збиткових.

Можна виділити ще одну категорію активів, які назвемо “особливо загадані”, — до неї входять активи, які не є задовільними, але поки що не становлять такої серйозної проблеми, щоб бути включеними до категорії субстандартних. Однак це не завжди практикується при аналізі якості активів.

Зважування на ризик за кожною класифікацією активів провадиться так:

Класифікація Оцінка ризику

Задовільні	0%
Особливо загадані	20%
Субстандартні	50%
Сумнівні	70%
Збиткові	100%

У ході аналізу всі активи (а також позабалансові статті, якщо вони є у класифікації) перемножують на відповідний коефіцієнт ризику. Загальна сума зважених на коефіцієнт ризику активів є середньозваженою вартістю класифікованих активів.

Середньозважена вартість класифікованих за категоріями активів стає чисельником при аналізі якості активів. Знаменником, як правило, є капітал банку з таким коригуванням:

— якщо банк зробив спеціальні відрахування на покриття збитків за кредитами, ця сума вираховується з вартості активу до його класифікації;

— якщо банк має загальні резервні відрахування, які можуть бути використані для покриття ймовірних збитків у майбутньому, їх додають до суми капіталу.

Якість активів обчислюється за формулою:

$x 100\%.$

При цьому загальнорейтингова оцінка якості активів визначається за такими показниками:

Співвідношення між вартістю класифікованих активів та капіталом, %

Рейтингова оцінка

Менше 5%	сильний (1)
Від 5% до 15%	задовільний (2)
Від 15% до 30%	посередній (3)
Від 30% до 50%	граничний (4)
Понад 50%	незадовільний (5)

5.3. АНАЛІЗ НАДХОДЖЕНЬ

Надходження банку, а також його рентабельність — важливі показники загальної роботи банку.

Надходження мають велике значення не лише для оцінки ефективності роботи банку, а й для загального аналізу його фінансового стану, оскільки нерозподілений прибуток є основним засобом збільшення капіталу банку.

Банк із належним управлінням повинен мати достатній обсяг надходжень (прибутку) для забезпечення власного розвитку. Це означає, що банк зобов'язаний спрямовувати певну частину прибутку на нарощування свого капіталу, підтримуючи та поліпшуючи у такий спосіб показники.

Якщо коефіцієнти капіталу мають тенденцію до погіршення, це свідчить про те, що банк малоприбутковий або надто мала частка його прибутку залишається нерозподіленою — вірогідно, внаслідок виплати надто великих дивідендів власникам банку.

Також необхідно визначити взаємозв'язок між надходженнями і якістю активів. Ведучи облік, банку, що має активи низької якості, доведеться визнати збитки і знизити вартість проблемних активів (тих, які підлягають класифікації). Збитки спричиняються до скорочення надходжень банку або можуть позначитися на ефективності його основної діяльності.

У системі фінансового аналізу надходження тісно пов'язані і з капіталом, і з якістю активів. Достовірність даних про надходження залежить від якості активів. Наприклад, якщо банк не створює резервних відрахувань, не визнаючи таким чином з точки зору обліку своїх безнадійних кредитів, його надходження можуть видаватися достатніми, хоча насправді — завищуються, тоді як проблемні активи враховуються за

завищеною вартістю.

Про недостовірність даних щодо надходжень свідчать нарощування відсотків до прибутку раніше, ніж його отримано.

Відсотки за кредитами можуть бути :

- 1) заробленими;
- 2) стягненими (отриманими).

Якщо платежі за кредитом прострочені, а банк продовжує нараховувати зароблені, але не одержані відсотки, то він фактично завищує свої надходження за відсотками. Адже може статися, що їх узагалі не виплатять.

Отже, нараховувати відсотки слід за чітким порядком Їх нарощування треба призупинити, щойно прострочення за заборгованістю сягнуть відповідної межі (як правило, 90 днів).

Крім того, аналізуючи надходження, необхідно зважати на інші фактори, зокрема:

- усталену практику амортизації активів, які із часом втрачають свою вартість ;
- правильність ведення розрахунку заборгованості за податками;

— відображення в обліку сум, виплачених власникам банку у формі дивідендів після сплати податків. Якщо високі відсотки чистого прибутку виплачуються як дивіденди, це свідчить про те, що банк не може утримати достатню частку своїх надходжень для збільшення капіталу.

Оцінка рівня надходжень розраховується як коефіцієнт прибутковості за формулою:

ЧИСТИЙ ПРИБУТОК ПІСЛЯ ВИПЛАТИ ПОДАТКІВ, АЛЕ ДО ВИПЛАТИ ДИВІДЕНДІВ

$\text{---} \times 100\%.$

СЕРЕДНЯ ВАРТИСТЬ УСІХ АКТИВІВ

При цьому надходження аналізуються на основі річних та квартальних даних після коригування на податкові виплати.

Загальна рейтингова оцінка якості надходжень визначається залежно від коефіцієнта прибутковості за такими показниками:

Коефіцієнт прибутковості	Рейтингова оцінка
Понад 1%	сильний (1)
Від 0.75% до 1.0%	задовільний (2)
Від 0.50% до 0.75%	посередній (3)
Від 0.25 до 0.50%	граничний (4)
Нижче 0.25% або чисті збитки незадовільний	(5)

5.4. АНАЛІЗ ЛІКВІДНОСТІ

Аналіз ліквідності проводиться, щоб визначити, чи спроможний банк відповісти за своїми зобов'язаннями у строці і без втрат.

Найпростіший метод роботи банку — збереження певної частини своїх активів у ліквідній формі. Скажімо, грошову готівку, залишки на коррахунках у Національному банку, а також в інших банках, державні цінні папери (за можливості швидко перетворити їх на готівку).

Існує відповідний взаємозв'язок між ліквідністю та надходженнями. Він полягає в тому, що ліквідні активи, як правило, дають менший відсоток, ніж активи неліквідні (особливо кредити). Відтак банки, які тримають у ліквідній формі значну частину своїх активів, вірогідно, будуть менш рентабельними. З другого боку, банки, які проводять агресивну політику отримання максимального прибутку, намагаються утримувати ліквідні активи на мінімальному рівні. Правиль-

но управляти ліквідністю означає підтримувати її на достатньому рівні, щоб банк міг вчасно і без збитків для себе відповісти за своїми зобов'язаннями. За виняткових обставин, коли виникає потреба терміново залучити ліквідні кошти, керівництво банку може зважитися на продаж активів собі на шкоду, аби лиш виконати зобов'язання, усвідомлюючи, що це негативно позначиться на рентабельності установи.

Отже, як уже мовилося, утримувати певну частку активів ліквідними — найпростіший метод, до якого банкіри вдаються за умов слаборозвинутої банківської системи. Але застосовувати його треба обережно, адже це може негативно позначитися на обсягах прибутку.

Визначаючи оптимальний розмір ліквідних коштів, слід зважати на два фактори:

1. Як банк виконуватиме свої зобов'язання щодо залучених коштів найближчим часом і в майбутньому. Це, як правило, пов'язано зі строками вкладів та інших пасивів і передбачає проведення аналізу обсягів депозитів, які напевно залишаться у банку (основні депозити), а також депозитів та інших пасивів, які будуть зняті з рахунку або терміново сплачені.

2. Як банк виконуватиме свої майбутні зобов'язання щодо надання кредитів. Наприклад, якщо банк зобов'язався у майбутньому надати позику клієнту, він повинен врахувати це зобов'язання, управлюючи ліквідністю.

Із розвитком і розширенням фінансового ринку банки матимуть більше можливостей для управління своєю ліквідністю. До уваги не береться лише утримання значної частини активів у ліквідній формі. Наприклад:

- швидкий продаж активів центральному банку (здебільшого у вигляді державних цінних паперів) або реалізація на вторинному ринку відповідних типів активів;
- залучення запозичених коштів інших банків (як правило, на короткий термін), часто у вигляді короткострокових позик;
- залучення коштів шляхом укладення угод про відкриття кредитних ліній на відповідну суму;
- залучення запозичених коштів у центрального банку з метою задоволення потреб стосовно ліквідності на короткий термін або на довгостроковій основі.

Центральний банк тут відіграє роль кредитора в останній інстанції.

Аналізуючи ліквідність, не обмежуються лише коефіцієнтним показником. Необхідна суб'єктивніша оцінка, ніж та, яка випливає з аналізу капіталу, якості активів або надходжень.

При визначенні рівня ліквідності банку варто враховувати такі фактори:

- обсяг термінових вкладів (слід з'ясувати, яку частку депозитів банку можна розглядати як основні депозити — ті, що лишатимуться у розпорядженні банку, — і порівняти її з обсягом вкладів, які вочевидь будуть зняті з рахунків і, вірогідно, без завчасного попередження);
- наявність ліквідних активів або таких, які можна швидко перетворити на ліквідні (чим вищий ступінь залежності установи від цих сум, тим ризиковіший стан її ліквідності);
- роль, яку банк відводить запозиченим коштам, тобто придбанням на міжбанківському ринку, або залученим коштам центрального банку (чим вищий ступінь залежності установи від цих сум, тим ризиковіший стан її ліквідності);
- обсяг зобов'язань банку стосовно надання кредитів у майбутньому (чим їх більше, тим ризиковіший стан ліквідності банку);
- спроможність керівництва банку управляти рівнем ліквідності, а також внутрішня політика банку, сповідуван-

ня принципів регулювання ліквідності.

Аналіз ліквідності банку складається з двох частин:

- дотримання встановлених показників і нормативів ліквідності;
- визначення експертної оцінки за наведеними нижче критеріями.

Рейтинг 1 (сильний):

- високий рівень ліквідних активів;
- постійно підтримуються показники, які перевищують усі встановлені нормативи;
- високий рівень коштів, залучених як основні депозити;
- спроможність швидко залучати кошти за помірну плату;
- коефіцієнти ліквідності кращі, ніж у інших банків.

Рейтинг 2 (задовільний):

- достатній рівень ліквідних активів;
- постійно дотримуються нормативи ліквідності активів;
- рівень коштів, залучених як основні депозити, вищий від середнього;
- є певна можливість залучати кошти на першу вимогу;
- коефіцієнти ліквідності вищі від середніх порівняно з іншими банками.

Рейтинг 3 (посередній):

- рівень ліквідних активів принаймні на сьогодні — достатній;
- дотримуються нормативні вимоги щодо ліквідності активів;
- рівень основних депозитів щодо загального їх обсягу прийнятний;
- можливості негайного залучення коштів обмежені;
- показники ліквідності середні порівняно з іншими банками.

Рейтинг 4 (граничний):

- відчувається певна нестача ліквідних коштів;
- в окремі періоди часу не виконуються нормативи ліквідності активів;
- залежність від придбаних коштів або тимчасових джерел фінансування;
- неспроможність негайно залучати кошти, за винятком запозичень через центральний банк;
- показники ліквідності повсякчас нижчі, ніж середні показники інших банків.

Рейтинг 5 (незадовільний):

- значна нестача ліквідних активів;
- постійно не дотримуються нормативи ліквідності активів;
- значна залежність від коштів, які не є основними депозитами;
- бракує можливостей залучати кошти, за винятком залучень через центральний банк;
- показники ліквідності порівняно з іншими банками надзвичайно низькі.

При визначенні загальної рейтингової оцінки ліквідності банку обов'язково враховуються порушення встановлених нормативів ліквідності (одного чи кількох водночас). За таких обставин стан ліквідності банку вже вважається незадовільним.

5.5. АНАЛІЗ АДМІНІСТРАТИВНО-ГОСПОДАРСЬКОГО УПРАВЛІННЯ (МЕНЕДЖМЕНТУ)

На відміну від аналізу капіталу, якості активів, надходжень і навіть ліквідності, при оцінці управління неможливо застосовувати коефіцієнтний показник. Але, оцінюючи методи управління за системою рейтингу, необхідно враховувати рейтинг за всіма чотирма зазначеними напрямами, адже оцінка менеджменту прямо залежить від якості активів, капіталу, надходжень і ліквідності банку.

Крім рейтингової оцінки, при проведенні аналізу управління банком необхідно брати до уваги такі фактори:

- керівництво банку має бути технічно компетентним, виявляти організаційні та адміністративні здібності (часом ці професійні риси з'ясовуються при затверджені керівників банку центральним банком);

- керівництво несе відповідальність за дотримання банківського законодавства та встановлених норм і нормативів;

- керівництву належить оперативно реагувати на зміни, які відбуваються в економіці, зокрема в банківській системі;

- керівництво банку несе повну відповідальність за розробку та дотримання належних внутрішніх правил роботи банку;

- адміністрації необхідно дбати про постійне підвищення рівня кваліфікації працівників банку, що сприяє поліпшенню його роботи;

- керівництво банку несе відповідальність за корисливі дії, насамперед за надання позик на пільгових умовах своїм працівникам;

- керівництво банку має повністю задовольнити потреби регіону, де розташована ця установа, у банківських послугах.

Враховуючи, що аналіз адміністративно-господарського управління (менеджменту) є найбільш суб'єктивним чинником у системі рейтингу, крім зазначених вище чотирьох компонентів, необхідно запровадити експертну оцінку управління банку за наведеними нижче критеріями:

Рейтинг 1 (сильний):

- усі інші компоненти мають високий або задовільний рейтинг;
- бездоганно дотримуються закони і нормативні акти;
- встановлено адекватні внутрішні правила роботи банку, які повністю виконуються;
- очевидними є цілісність, компетентність керівництва, його здібності управліти банком.

Рейтинг 2 (задовільний):

- більшість компонентів принаймні задовільна;
- загалом дотримуються закони і нормативні акти;
- правила роботи в основному адекватні й належно виконуються;
- відсутні очевидні недоліки у методах керівництва банком.

Рейтинг 3 (посередній):

- більшість компонентів системи посередня або задовільна;
- частково не виконуються вимоги чинного законодавства і нормативних актів;
- є необхідність поліпшити діючі правила роботи банку та посилити контроль за їх дотриманням;
- є певна занепокоєність щодо методів керівництва та сумніви щодо компетентності керівників банку.

Рейтинг 4 (границний):

- рейтинг інших компонентів системи коливається між посереднім і незадовільним;
- є серйозні порушення законодавства і (або) невиконання нормативних актів;

- немає чітко визначеного порядку роботи або його не дотримуються;

- виявлено очевидні факти шахрайства, незадовільного керівництва.

Рейтинг 5 (nezadovol'st'nyj):

- рейтинг інших компонентів системи є граничним або незадовільним;

- є серйозні порушення законодавства і (або) нормативів;

- правила роботи відсутні або їх не дотримуються;

- очевидним є неякісне керівництво або під сумнів ставиться компетентність керівного складу, виявлено факти шахрайства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ.

1. Экономический анализ деятельности банка / Учебное пособие. — М: Инфра—М, 1996.—144 с.

2. Львов В.С., Иванов В.В. Анализ финансового состояния коммерческих банков. — М.: Издательство агентства “Яхтсмен”, 1996.— 216 с.

3. Банковские учреждения в развивающихся странах. — Т. 11. / Интерпретация финансовых отчетов . Крис Дж. Балтроп и Диана МакНотон. Всемирный банк. — Вашингтон, 1994.

4. Опорний конспект лекцій семінару “Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку та звітності” для співробітників служби банківського нагляду НБУ. — Одеса, 1997.

5. Інструкція про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків. Затверджена постановою Правління НБУ № 141 від 14.04.1998 р.

6. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку комерційних банків України. Затверджена постановою Правління НБУ №388 від 21.11.1997 р.

* Наприклад, для нормативів відкритої валютної позиції за 3 червня капітал розраховується за даними балансу за 1 червня.

30

Костянтин Раєвський,

заступник директора департаменту безвізового нагляду НБУ — начальник управління контролю економічних нормативів. Кандидат економічних наук, професор

Тетяна Раєвська,

Викладач Київського навчально-консультаційного пункту Львівського банківського коледжу НБУ. Кандидат економічних наук

Дослідження /

Макроекономічний контроль фінансового та банківського секторів національного господарства України

Одна з головних складових державно-правової реформи, яку має провести Україна, – створення ефективної системи контролю, зокрема – фінансового. У статті розглядаються основні аспекти цієї проблеми.

КОНТРОЛЬ – ВИЗНАЧАЛЬНА ФУНКЦІЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

Нинішні суспільно-господарські трансформації в Україні вимагають одночасного розв'язання цілої низки завдань. Найперше – необхідно відмовитися відrudиментів командно-адміністративної системи, оновивши ті економічні засоби, які залишаються прийнятними у сучасних умовах, та запровадивши нові, адекватні нинішнім вимогам механізми. По-друге, подолання кризи та перехід на шляхи економічної стабілізації потребують удосконалення контролю, оскільки позитивні результати реформ значною мірою залежать від реорганізації його інфраструктури. По-третє, нагальним завданням є запровадження дієздатної системи контролю як складової державно-правової реформи, зокрема, розробка Закону України про фінансовий контроль, на чому наголосував Президент України при поданні Річного послання до Верховної Ради України в березні 1997 р. [1].

Оскільки нинішні реформи безпосередньо зачіпають контролюючий механізм, зростає потреба в його своєчасній адаптації до змін економічного середовища. Разом із тим сам цей механізм відповідно впливає на суспільно-господарський розвиток, позаяк контроль є визначальною функцією менеджменту в усіх секторах економіки, особливо у фінансовому та банківському. Порівняно з іншими складниками управлінської системи контроль посідає центральне місце серед функцій менеджменту і відіграє інтегруючу роль, оскільки є, з одного боку, результатом прогнозування (індикативного планування) та обліку (статистики, національного рахівництва), з другого – передумовою аналізу та регулювання фінансових і грошово-кредитних процесів.

У контексті проблематики, яка тут розглядається, досить важливим є управлінський аспект, у якому контроль можна трактувати як функцію, підсистему

му та елемент процесу менеджменту в фінансовому та банківському секторах національного господарства. Водночас навіть найпростіший підхід повинен передбачати розгляд контролю як системи, що містить принаймні три елементи, тобто контролюючі суб'єкти, підконтрольні об'єкти та контрольні дії. Удосконалювати існуючу систему контролю у фінансовому та банківському секторах національного господарства України слід, керуючись цими концептуальними зasadами.

СУБ'ЄКТИ КОНТРОЛЮ

Визначальним компонентом при реформуванні досліджуваної системи є контролюючі суб'єкти, оскільки саме від них найбільшою мірою залежить вибір підконтрольних об'єктів, процедур та векторів здійснення контролю. Згідно з чин-

Контроль слід трактувати як систему, яка складається щонайменше з трьох елементів: контролюючого суб'єкта, підконтрольного об'єкта, контролальної дії

ними конституційними положеннями слід окреслювати три складові соціально-економічного буття сучасної України, а саме: державну владу, місцеве самоврядування та громадянське суспільство. У свою чергу це дає змогу вести мову про три різновиди контролю, здійснюваного відповідними інституціями, а саме: державний контроль, суб'єктами якого є парламент, Президент України, органи виконавчої і судової влади; муніципальний контроль, суб'єктами якого є органи місцевого самоврядування; громадянський контроль, суб'єктами якого є громадяни, створювані ними організації та об'єднання, що репрезентують народ як єдине в Україні джерело влади.

Удосконалення цих сфер та механізмів контролю у складі кожної з них є принципово новою проблемою

Володимир
Шевчук

Провідний науковий співробітник
Науково-дослідного фінансового інституту
при Міністерстві фінансів України.
Докторант Київського державного
торговельно-економічного університету

для становлення України як суверенної держави з демократичним устроєм. У зв'язку із цим започатковано комплексну реформу, яку доречно назвати суспільно-правовою, оскільки її проведення передбачає реалізацію низки реформ, зокрема державно-правової, яка в свою чергу охоплює парламентську, адміністративну та судову реформи, а також реформування муніципальної сфери та громадянського суспільства.

У ході проведення цих реформ, кожна з яких більшою чи меншою мірою стосується контролю у фінансовому та банківському секторах, необхідно дотримуватися усталених принципів організації контролю, сформованих міжнародним спітвовариством у процесі соціально-економічної еволюції та апробованих світовою господарською практикою. У фінансовій сфері особливо актуальну є Лімська декларація керівних принципів фінансового контролю, прийнята 1977 року IX Конгресом Міжнародної організації контролюючих органів, у банківській – принципи, сформульовані Базельським комітетом 1997 року.

КОНТРОЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МІНІСТЕРСТВА ФІНАНСІВ ТА НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

Зростання ролі Міністерства фінансів та Національного банку України – ключових інститутів державного впливу на економічний розвиток – зумовлюється:

- реалізацією повноважень, які випливали зі статусу Міністерства фінансів та Національного банку України як основних суб'єктів контролю в національному господарстві;

- розвитком методології і технології контролюючих дій через удосконалення інформаційного забезпечення, урізноманітнення форм та різновидів, процедур та векторів здійснення контролю у

фінансовому і банківському секторах та в економіці загалом.

Контрольний потенціал цих інститутів державної влади порівняно з повноваженнями інших контролюючих суб'єктів — унікальний, проте він не сповна реалізований, а отже, потребує подальшого розкриття.

Особливість статусу Міністерства фінансів України як суб'єкта контролю зумовлюється його роллю в ініціюванні та виконанні функцій фінансового менеджменту. Насамперед йому належить ключова роль у підготовці та виконанні державного бюджету України, який, власне, є конституційно врегульованою нормою контролю. Такою ж важливою є роль Мінфіну в організації обліку ізвітності як інформаційної основи забезпечення контролю релевантною фактичною інформацією. Наявність норм та фактичної інформації становить передумову здійснення процесу контролю, виконавцями якого є Державна контролально-ревізійна служба та Головне управління державного казначейства, що входять до системи Міністерства фінансів України.

Специфічний характер повноважень Національного банку України як суб'єкта контролю зумовлюється кількома обставинами. Найістотнішою є конституційна унормованість статусу НБУ — йому належить таке винятково важливе повноваження щодо формування

Особливий характер повноважень Національного банку України як суб'єкта контролю випливає з його конституційного права законодав- чої ініціативи

вання норм контролю, як право законо-давчої ініціативи. Його, крім НБУ, надано лише Верховній Раді, Президентові та уряду України. Іншим суттєвим аспектом є конституційно визначені повноваження Ради НБУ стосовно контролю за розробкою та проведенням грошово-кредитної політики держави. Саме ці повноваження обумовлюють роль НБУ як суб'єкта державного контролю за мережею існуючих комерційних і державних банків, а також гіпотетичних муніципальних банків, появя яких в Україні залежатиме від темпів просування муніципальної реформи.

Прагнення контролюючих суб'єктів сприяти суспільно-господарському розвиткові та задоволенню національних економічних інтересів спонукає до взаємодії між ними. Виникає нагальна потреба координації контрольних дій на кількох ієрархічних рівнях — суспільства загалом, держави та її владних гілок, насамперед виконавчої, а також

місцевого самоврядування. Найприйнятнішим розв'язком цього завдання, очевидно, було б створення на загальнонаціональному, державному, муніципальному рівнях та у сфері громадянського суспільства гнучких координаційних структур, які б узгоджували спільні зусилля суб'єктів фінансового та банківського контролю.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ

Іідвищення ефективності контролюючої системи вимагає розгляду порушеної проблематики через призму необхідності та достатності, а саме: об'єктивної необхідності дотримання умов, про які йшлося вище, та їх одночасної достатності для досягнення позитивних результатів контролю. Маємо на увазі нагальність усвідомлення того, що контроль разом із регулюванням та іншими управлінськими функціями і системою фінансового, банківського та економічного менеджменту загалом є лише механізмами, використання яких може бути не тільки сприятливим, а й індиферентним чи навіть руйнівним із точки зору їх кінцевого впливу на суспільно-господарський розвиток. Тому характер впливу контролюючого механізму на цей розвиток значною мірою залежить від правильної ідентифікації ключових сфер фінансово-економічної діяльності, які підлягають контролю.

Необхідність з'ясування глибинної сутності об'єктів фінансового та банківського контролю вимагає дотримання методологічного принципу, адекватного реаліям суспільно-господарського розвитку кінця ХХ — початку ХXI століття. Основу цього принципу може скласти новітня економічна парадигма, сформована на концептуальних засадах, відмінних від існуючих. З огляду на це нинішній етап суспільно-господарського розвитку потребує нових підходів до формування макроекономічної політики та її найважливіших складових. У контексті досліджуваної проблематики йдеться насамперед про модифікацію фіскальної і монетарної політики та про їх обґрунтування на загальнодержавному рівні відповідно до конституційних вимог.

Результати наукового аналізу взаємодії зазначених компонентів макроекономічної політики свідчать про те, що вплив кожного з них на соціально-економічний розвиток зумовлюється їх предметним “наповненням”, яке у свою чергу залежить від новітніх концептуальних засад. Одним із напрямів оп-

тимізації такого впливу є приведення фіскальної та монетарної політики у відповідність зі сформульованою ще 1992 року 179 країнами — учасницями Конференції ООН “Навколошнє середовище й розвиток” стратегією сталого розвитку (sustainable development), що полягає у виживанні людства та задоволенні поточних потреб без створення загрози для існування прийдешніх поколінь [2].

Світовий господарський досвід підтверджує, що негативний вплив господарської діяльності на довкілля може зменшитись, якщо концептуальні положення сталого розвитку будуть конкретизовані таким чином, що дозволять докорінно змінити цільові орієнтири, структуру та результати цієї діяльності, насамперед у фінансовому та банківському секторах. Тому вкрай необхідним є контроль за дотриманням фіскальної та монетарної політики. І та, й інша мусить стати модифікованими параметрами сталого розвитку. З огляду на це дедалі більшої актуальності набуває контроль у фінансовому та банківському секторах, оскільки саме вони є безпосередньо дотичними до інвестиційного забезпечення цього розвитку.

Отже, потрібна така фіскальна та монетарна політика, яка, по-перше, враховувала б новітні тенденції суспільно-господарського розвитку, по-друге, сприяла б їх конструктивній матеріалізації у вигляді потоків інвестицій для подолання кризового стану та забезпечення стабілізації національного господарства. Відтак доцільно вести мову про конкретизацію концепції сталого розвитку шляхом конструювання моделі екологічно та соціально орієнтованої ринкової економіки (ECOPE), яка є реальним проявом втілення новітньої економічної парадигми і має становити основу фіскальної та монетарної політики.

Концептуальна цінність такої модифікації фіскальної та монетарної політики полягає в тому, що вона дає змогу ідентифікувати реальні джерела зростання національного господарства, а також виявляти способи сприяння фінансового та банківського секторів цьому зростанню. Зокрема, екологічна та соціальна орієнтація оподаткування та кредитування діяльності суб'єктів господарювання не спричинить збіднення надр та погіршення довкілля, якщо ґрунтуючись на засадах пріоритетного використання новілованих ресурсів та інтелектуальних надбань.

Прикладна цінність концепції сталого економічного розвитку в досліджуваному контексті зумовлюється тим, що вона диктує необхідність подальшої модифікації ключових пріоритетів, зазна-

чених у Зверненні Президента України з Річним посланням до народу та Верховної Ради у травні 1998 року [3]. Тому, керуючись викладеними концептуальними засадами, вважаємо за необхідне: у фінансовій сфері — прийняття та реалізацію державного бюджету сталого економічного розвитку України вже на 2000 рік; у грошово-кредитній сфері — вироблення монетарної політики сталого економічного розвитку.

Фінансова та банківська сфера може стати визначальним чинником економічного зростання національного господарства в разі реструктуризації напрямів інвестування ключових макроекономічних секторів відповідно до вимог концепції сталого розвитку та параметрів моделі ЕСОРЕ. Окреслену концептуальну сутність фіiscalної та монетарної політики слід розглядати як предметну галузь, що відіграє роль сучасного "наповнення" фінансового та банківського менеджменту і його функцій, у тому числі контрольних.

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБЛІКОВОГО МАКРОЕКОНОМІЧНОГО КОНТРОЛЮ

Ефективне функціонування контролюючої інфраструктури досягається за умови її забезпечення необхідними фактичними даними. Особливо важливим є удосконалення збору даних, релевантних для здійснення фінансового та банківського контролю. Подальший розвиток підсистеми контролю у фінансовому та банківському секторах пов'язаний із поліпшенням якості насамперед тих масивів фактичних даних, які отримуються завдяки державній обліковій політиці. В Україні нині існує кілька центрів у структурі виконавчої влади, які диктують реалізацію облікової політики.

Визначальне місце серед них належить Міністерству фінансів України, яке тривалий час було і залишається провідним методологічним центром, що визначає, відстежує і спрямовує реалізацію облікової політики для підприємств, організацій і установ усіх форм власності та галузей національного господарства України.

Крім того, зростатиме роль такого центру, як Держкомстат України, що, зокрема, зумовлюється запровадженням системи національного рахівництва (СНР) та використанням при цьому міжнародного досвіду. Методологічна роль статистичного відомства особливо підвищуватиметься з удосконаленням СНР та первинної облікової інформації,

на якій ґрунтуються ця система.

Дедалі більшого значення набуває Національний банк України, якому теж притаманна роль центру, що формує облікову політику. Враховуючи безпосередній вплив НБУ на мережу комерційних банків, чисельність яких має об'єктивну тенденцію до збільшення, та опосередкований вплив через цю ме-

чергу повинна бути адекватною вимогам сталого економічного розвитку. Практичне здійснення таких модифікацій сame у банківській сфері полегшується тим, що вона є найбільш наближеною до макроекономічного рівня управління національним господарством.

Доцільно відновити єдність того блоку облікової політики, який визначають Міністерство фінансів та Державна податкова адміністрація України, і привести його у відповідність із концепцією сталого економічного розвитку.

Отже, слід удосконалити роботу існуючих координаційних органів із питань бухгалтерського обліку, статистики і національного рахівництва, до складу яких, крім працівників Міністерства фінансів, Держкомстату, Національного банку та Державної податкової адміністрації України, повинні входити фахівці недержавних організацій, що представляють інтереси громадянського суспільства (Асоціації бухгалтерів та аудиторів України, Спілки аудиторів України, Федерації професійних бухгалтерів та аудиторів України тощо), а також науковці та викладачі вищих навчальних закладів.

* * *

Метою створення інфраструктури та функціонування системи контролю є виявлення відхилень фактичного перебігу економічних процесів у фінансовому та банківському секторах від встановлених норм та вжиття відповідних заходів. Взаємозв'язок між функціями контролю та регулювання дає змогу формувати засади стратегії регулювання. Ці стратегії зумовлюються характером відхилень, виявленіх унаслідок контролю. Залежно від цього проводиться класифікація стратегій, ідентифікація їх основних варіантів і вибір найприйнятнішого з них.

Література.

1. Виступ Президента України Л. Кучми при поданні Річного послання до Верховної Ради України 21 березня 1997 року // Урядовий кур'єр. — 1997. — 22 березня.

2. Конференция ООН по окружающей среде и развитию. — ЭКОС-информ. — 1994. — №№ 3—4; Декларация Рио по окружающей среде и развитию. — Ойкумена. — 1992. — № 3.

3. Звернення Президента України Л.Д. Кучми з Річним посланням до народу, Верховної Ради України // Урядовий кур'єр. — 1998. — 14 травня.

4. Радемахер В., Штамер К. Прощание с идеей измерения благосостояния (Стоймостная оценка показателей в интегрированном экологico-экономическом учете) // Вопросы статистики. — 1997. — № 6.

**Олександр
Дзюблюк**

Доцент кафедри грошового обігу і кредиту Тернопільської академії народного господарства.
Кандидат економічних наук

Однією з передумов формування в Україні повноцінних ринкових відносин є підвищення ролі комерційних банків як ключової ланки в системі господарювання. Саме банки, мобілізуючи тимчасово вільні грошові кошти і перетворюючи їх на капітал, здатні приносити прибуток, збільшують реальне багатство країни. Саме банки є тими центраторами, де розпочинається і завершується ділове партнерство численних учасників господарської діяльності. Одне слово, банківська система – це основа розвитку підприємницької діяльності, вирішальний фактор економічного зростання і підвищення життєвого рівня населення. Тому саме від ефективності та надійності роботи банків значною мірою залежить успіх у подоланні економічної кризи і проведенні ринкових реформ.

З огляду на це особливого значення набуває виважене теоретичне обґрунтування суті комерційних банків як основного елементу в системі ринкових відносин.

У статті відображені основні підходи щодо визначення суті комерційного банку з економічної та юридичної точок зору, розглянуто особливості і склад банківського продукту як результату здійснення пасивних, активних та комісійно-посередницьких операцій.

Думка вченого /

До питання про суть комерційного банку і специфіку банківського продукту

ЩО ТАКЕ КОМЕРЦІЙНИЙ БАНК?

Практика функціонування комерційних банків у країнах із розвинutoю ринковою економікою охоплює величезний спектр різноманітних операцій, що виконуються цими інститутами на фінансовому ринку. За деякими оцінками, комерційні банки європейських країн виконують понад 100 видів операцій з обслуговування клієнтури, банки США – понад 150, а фінансово-кредитні установи Японії – близько 300 видів. Зрозуміло, таке розмаїття операцій істотно ускладнює розуміння суті комерційних банків, зумовлюючи наявність досить відмінних (а часто – густо і діаметрально протилежних) підходів до цієї проблеми.

Одним із найпоширеніших серед них є трактування комерційних банків як інститутів кредитної системи, які не мають права емісії банкнот [1]. Таке розуміння, однак, більше вказує на головну відмінність комерційних банків від банку центрального, ніж подає справді ґрунтовне визначення суті комерційного банку. Ще більш загальним, а тому й менш прийнятним є тлумачення комерційних банків як усіх кредитних установ, крім центрального банку [2]. Та у цьому випадку практично ігнорується відмінність між комерційними банками та спеціалізованими кредитно-фінансовими інститутами як третьою важливою ланкою кредитної системи.

Точнішим є підхід, згідно з яким поняття комерційного банку трактується як установа чи підприємство, що виконує певний набір операцій або надає певні послуги. Наприклад, комерційний банк – це установа, що кредитує суб'єктів господарювання, приватних осіб і

виконує їх розрахунково-касове обслуговування [3]. Або комерційний банк – це організація, створена для залучення грошових коштів і розміщення їх від свого імені на умовах поверненості, платності і строковості [4]. Проте вадою визначень, побудованих за подібним принципом, є відсутність єдиного підходу щодо окреслення конкретного кола операцій комерційного банку, наведених у дефініції. Річ у тім, що воно може охоплювати досить широкий спектр фінансових послуг, причому тих, які притаманні не обов'язково саме банкам, а й іншим кредитно-фінансовим інститутам, що значно ускладнює правильне трактування суті банківських установ.

Якщо йдеться про юридичний аспект визначення суті комерційного банку, то у такому разі справді важливого значення набуває перелік операцій, які можуть виконуватися банківськими установами відповідно до законодавства тієї чи іншої країни. До такого переліку, як правило, входять операції, які згідно із чинними нормативними актами належать виключно до банківської діяльності: прийом коштів на вклади, надання різних видів кредиту, операції з цінностями, проведення безготівкових розрахунків і касове обслуговування. Законодавством США, наприклад, комерційними банками визнаються установи, що: 1) приймають вклади, які вкладник має право вилучити на вимогу; 2) надають комерційні позики [5]. В Україні відповідно до Закону “Про банки і банківську діяльність” банки визначаються як установи, функцією яких є кредитування суб’єктів господарської діяльності та громадян за рахунок залучення коштів підприємств, установ, організацій, населення та інших кредитних

ресурсів, касове і розрахункове обслуговування народного господарства, виконання валютних та інших банківських операцій.

Отже, на переліку операцій, які згідно із чинним законодавством може виконувати комерційний банк, базується юридичне тлумачення його суті. Проте не сам закон визначає суть комерційного банку, а економічний бік справи, природа банку, забезпечена законодавчим правом здійснювати відповідні операції. Оскільки безпосереднім проявом суті певної економічної категорії чи явища є його функції, то можна твердити, що в основі юридичного поняття комерційного банку лежить власне економічний аспект. Ідеться про функції економічної категорії як конкретні прояви її суті. Наприклад, усе, що виконує функції грошей, є гроші. За аналогією можна вважати прийнятним твердження, що в разі, коли та чи інша фінансова установа виконує основні функції комерційного банку, то її можна назвати комерційним банком. Однак у цьому випадку постає питання: які саме функції слід вважати базовими, визначальними для такої категорії, як "комерційний банк". Інакше кажучи, які функції дають підставу назвати банк банком у повному розумінні цього слова.

ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ КОМЕРЦІЙНОГО БАНКУ

Основними функціями комерційного банку, які визначають його економічну суть, слід вважати: по-перше, посередництво у кредиті; по-друге, посередництво у розрахунках; по-третє, випуск кредитних знарядь обігу. Реалізація саме цих трьох функцій притаманна комерційним банкам, що й відрізняє їх від інших інститутів кредитної системи.

Надаючи кредити клієнтам, банки реалізують себе як фінансові посередники, приймаючи гроші від вкладників, що володіють тимчасово вільними коштами, і надаючи їх позичальникам, тобто тим учасникам економічних відносин, які тимчасово потребують додаткового капіталу. У результаті виграють усі зацікавлені сторони. Тимчасово вільні кошти вкладників банк перетворює на капітал, що приносить реальний дохід у формі процента. Використання кредиту позичальниками сприяє прискоренню обігу їх капіталів, скороченню витрат виробництва і зростанню прибутків. Що ж до комерційних банків, то вони отримують дохід від зазначених операцій у вигляді маржі.

Стійка і динамічна економіка не мо-

же існувати й розвиватися без добре відлагодженого механізму грошових розрахунків, який пронизує усі сфери єдиного господарського організму і є його кровоносною системою. Підприємства, організації, населення, розміщуючи свої кошти на банківських рахунках, активно використовують їх як засіб взаєморозрахунків. Тому весь безготівковий платіжний оборот повністю проходить через установи банків, що визначає їх величезне господарське значення як організаторів розрахунків у економіці.

Спроможність комерційних банків створювати у процесі своєї діяльності додаткові засоби платежу є однією з найважливіших функцій, що відрізняє їх від інших інститутів кредитної системи. Йдеться, звичайно, не про випуск готівки, що є виключною прерогативою центрального банку, а про депозитну емісію, яка провадиться комерційними банками шляхом виконання позичкових та розрахункових операцій. Така емісія за умов правильного регулювання відіграє важливу роль у забезпечені еластичності грошового обігу в країні і підтриманні стійких темпів піднесення економіки.

Отже, **комерційний банк** доцільно визначити як **інститут кредитної системи, що є посередником у кредиті, розрахунках і випускає кредитні знаряддя обігу**. У даному визначенні наведено три основні функції комерційного банку, що охоплюють такі фундаментальні основи банківської діяльності, як акумуляцію тимчасово вільних грошових коштів, надання їх у позику на умовах платності і відшкодування, розрахунково-касове обслуговування клієнтів, а також депозитну емісію, засновану на кредитних і розрахункових операціях банку. Ці функції тісно пов'язані між собою та дають змогу комерційному банку виступати в ролі інституту, що емітує платіжні засоби для обслуговування всього кругообігу капіталу в процесі виробництва й обігу товарів.

Якщо фінансова установа не виконує однієї із зазначених функцій, вона не може вважатися комерційним банком. Зауважимо: лише сукупність трьох базових функцій є визначальною основою для діяльності банку. Річ у тім, що окрім із функцій можуть виконуватися й іншими інститутами кредитної системи. Наприклад, приймати вклади і видавати позики можуть спеціалізовані кредитно-фінансові інститути, а виконувати деякі види розрахунків — поштові відділення. Однак у сукупності дані функції виконуються лише банками, що й визначає їх місце та роль у кредитній системі. Важливо також зазначи-

ти, що лише спроможність виконувати і розрахункову, і кредитну функції дає змогу комерційним банкам створювати за рахунок кредиту додаткові платіжні засоби шляхом збільшення залишків на поточних рахунках клієнтів. Усі інші інститути кредитної системи, крім центрального банку, не можуть використовувати емітовані кошти як джерело кредитних ресурсів. Водночас, як уже мовилося, комерційні банки не мають права самостійно емітувати готівкові грошові кошти, оскільки це є монополією центрального банку.

ВІДМІННОСТІ БАНКІВ ТА ІНШИХ ФІНАНСОВО-КРЕДИТНИХ УСТАНОВ

Окрім зазначених базових, комерційний банк може виконувати ряд інших функцій, конкретне коло яких визначається особливостями різних секторів ринку і потребами тих груп клієнтів, на які він орієнтує свою діяльність. У цьому, до речі, відмінність комерційних банків від спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, які надають обмежене коло послуг. Важливою особливістю комерційних банків є те, що, крім своїх традиційних функцій, вони, як правило, можуть виконувати функції усіх інших інститутів кредитної системи (крім центрального банку), а тому є по суті фінансово-кредитними установами універсального типу. Відмінність же спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів від спеціалізованих комерційних банків полягає в тому, що останні, зосереджуючись на наданні кількох окремих видів послуг, у цілому зберігають універсальний характер своєї діяльності і не виключають із практики навіть потенційної можливості комплексного банківського обслуговування, тоді як спеціалізовані кредитні установи надають виключно ті види послуг, відповідно до яких визначено сферу їхньої спеціалізації.

Загалом комерційні банки в умовах ринкової економіки слід розглядати як самостійні суб'єкти господарювання, що виробляють і продають власний продукт із метою отримання прибутку. Тому для всеобщого розкриття суті комерційного банку важливим також є правильне розуміння банківського продукту і його специфіки.

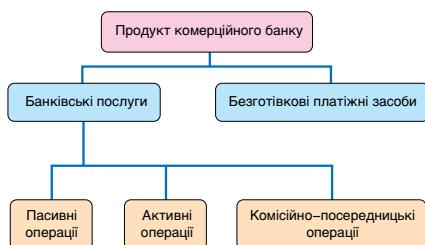
БАНКІВСЬКИЙ ПРОДУКТ І ЙОГО СПЕЦІФІКА

Функціонування банківських установ, як і інших суб'єктів господарювання, в ринкових умовах має

виробничий характер. І хоча результати цієї діяльності не набувають безпосереднього матеріального втілення у традиційному розумінні (як продукція промисловості чи сільського господарства), вони мають свою вартість, зумовлену суспільними витратами. Головним продуктом комерційного банку є різноманітні послуги у вигляді надання кредитів, здійснення розрахунків, управління майном та цінностями, надання гарантій, поручительств, консультацій тощо. Основою цього є торгівля грошима як особливим товаром — передумовою забезпечення економіки достатньою кількістю платіжних засобів.

Визначальними щодо суті банківського продукту є базові функції комерційних банків. Специфіка функціонування банківських установ полягає в тому, що їхнім продуктом є, з одного боку, надання різноманітних послуг шляхом проведення активних, пасивних і комісійно-посередницьких операцій, а з другого — створення безготівкових платіжних засобів, що значною мірою є результатом тих же операцій (див. схему 1).

Схема 1. Склад банківського продукту

Безготівкові платіжні засоби створюються комерційними банками у процесі депозитної емісії на основі надання позик клієнтам і проведення розрахунків, що призводить до загального розширення грошової маси. При зростанні попиту на банківські кредити сучасний емісійний механізм дає змогу збільшувати грошову масу, а при зниженні попиту — зменшувати її. Тому здатність комерційних банків створювати гроші має важливе значення для економіки.

Другу складову банківського продукту становлять різноманітні послуги, що надаються комерційними банками, — депозитні, кредитні, розрахункові, касові, інвестиційні, трастові, валютні, консультаційні та інші. При цьому для з'ясування суті й специфіки банківського продукту важливо, на наш погляд, вивести чіткі термінологічні формулювання. Результатом банківської діяльності є саме надання послуг клієнтам. Із цією метою банки здійснюють операції різних видів. Інакше кажучи, власне “послуги” — це

кінцевий результат, готовий продукт банку, тоді як “операції” — це його виробничий процес (див. схему 2).

Схема 2. Класифікація результатів діяльності комерційного банку

Класифікацію цього процесу доцільно проводити з урахуванням особливостей формування й розміщення ресурсів комерційного банку, що зводиться до здійснення трьох основних груп операцій: пасивних, активних і комісійно-посередницьких. Пасивні операції полягають у залученні тимчасово вільних грошових коштів для формування своїх ресурсів. При проведенні активних операцій банки розміщують сформовані ними ресурси з метою отримання прибутку. Комісійно-посередницькі операції проводяться банком за дорученням і на користь клієнта за певну плату. Щодо останніх, то йдеться, власне, не про формування і розміщення ресурсів, а про переміщення вже наявних у банку коштів клієнта за його розпорядженням або про проведення інших операцій, безпосередньо не пов’язаних із рухом грошей (про так звані позабалансові послуги).

Отже, у результаті здійснення трьох названих груп операцій комерційні банки надають клієнтам різноманітні послуги, які у сукупності і становлять банківський продукт. Щоправда, існує кілька винятків. Так, пасивні операції комерційного банку, які проводяться з метою формування його власного капіталу, а також активні операції у сфері інвестицій не можна вважати (за визначенням вище термінологією) власне банківським продуктом. Це швидше послуги комерційного банку самому собі. У першому випадку вони відображають залучення капіталу, а в другому — його пропозицію.

Розвиток новітніх технологій у банківській справі та зростання рівня конкуренції на фінансових ринках спонукає до постійного пошуку нових видів банківського продукту, а відповідно й до розширення складу банківських операцій та зростання їх загального обсягу. Це виявляється у дедалі активнішому вторгненні банків у нетрадиційні для них сфери діяльності (страхування, туризм тощо). Однак при нинішній розмаїтості спектра банківських операцій

будь-яку з них можна віднести до однієї з трьох зазначених груп: пасивних, активних чи комісійно-посередницьких.

Загалом результати банківської діяльності мають чітко виражений продуктивний характер. При наданні депозитних послуг банки акумулюють тимчасово вільні від обігу кошти, перетворюючи їх на капітал, тобто “непрацюючі” ресурси примушують працювати на користь як окремих суб’єктів ринку, так і економіки в цілому. Використання банківських кредитів у виробництві є необхідною умовою процесу розширеного відтворення, а позики, видані на споживчі цілі, збільшують платоспроможний попит, що також сприяє економічному зростанню. Організація і своєчасне проведення банками розрахунків забезпечує умови неперервного товарообігу та створює можливості для ефективного перетікання капіталів у господарстві. Реалізація інших банківських послуг теж створює умови для нормальної підприємницької діяльності у різних секторах економіки та забезпечення належного життєвого рівня населення.

Чітке усвідомлення зазначених аспектів є особливо важливим з огляду на поширене у політичних колах упередження щодо “непродуктивного” характеру функціонування системи комерційних банків у нашій країні. Викладені вище положення могли б сприяти подоланню негативного стереотипу про банківські установи як про якусь “надбудову” на виробничому секторі вітчизняної економіки, адже від усвідомлення суспільством важливої ролі фінансового ринку і банків як його ключових суб’єктів значною мірою залежить успішність заходів, спрямованих на подолання економічного спаду та становлення і всебічний розвиток повноцінної ринкової економіки, спроможної забезпечити в Україні належний життєвий рівень населення й наблизити її до економічно розвинутих країн світу.

Література.

1. Банковский портфель-1 / Отв.ред. Ю.И. Коробов и др. — М.: СОМИНТЭК, 1994. — С.107.
2. Введение в банковское дело / Т.Амели и др. — М.: Мир и культура, 1997. — С.26.
3. Финансы. Денежное обращение. Кредит / Под ред. Л.А.Дробозиной. — М.: ЮНИТИ, 1997. — С.464.
4. Банковское дело / Под ред. В.И.Колесникова, Л.П.Кроливецкой. — М.: Финансы и статистика, 1995. — С.18.
5. Банковское право США / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1992. — С.35.

Система матеріального заохочення як інструмент менеджменту

У процесі становлення нових соціально-економічних відносин більшість керівників підприємств та організацій України, оволодіваючи принципами ринкової ідеології, усвідомила необхідність планування свого бізнесу, збагнула просту істину: лише той, хто діє згідно із законами конкурентного середовища, може сподіватися на виживання. Це насамперед стосується внутрішніх механізмів управління.

Одним із найважливіших серед них є система матеріального заохочення.

МАТЕРІАЛЬНЕ ЗАОХОЧЕННЯ: СУТЬ І ЗНАЧЕННЯ

На сьогодні ситуація склалася така: вітчизняні підприємства, фірми, компанії в основному сплачують своїм співробітникам винагороду за їхню роботу, керуючись у визначені рівня оплати тими чи іншими правилами, які нині перебувають під впливом ряду факторів:

1) *традиція* — визначення базової оплати ґрунтуються на застарілих підходах, характерних для централізованої планової економіки (норми виробітку, категорії кваліфікації, тарифи тощо);

2) *внутрішнє середовище* — фінансовий стан компанії, структура витрат, політика управління персоналом;

3) *зовнішнє середовище*:

- ◆ ринок праці — здебільшого сприятливий для наймача (роботодавця), оскільки попит на працю нині значно перевищує її пропозицію;

- ◆ законодавство.

Системи матеріального заохочення, які ґрунтуються лише на цих засадах, не можна вважати раціональними. Вони спрямовані на короткострокові цілі та інтереси роботодавців, проте не стимулюють ініціативність працівників, їх прагнення до підвищення кваліфікації тощо.

В економічно розвинутих країнах світу система матеріального заохочення слугує насамперед для залучення, утримання та мотивації висококваліфікованого персоналу. Тому нагальною потребою в процесі реструктуризації підприємств та організацій в Україні є радикальна перебудова існуючих систем матеріального заохочення.

ОСНОВНІ СКЛАДОВІ СИСТЕМИ МАТЕРІАЛЬНОГО ЗАОХОЧЕННЯ

Cтворення системи матеріального заохочення можна умовно поділити на три основні етапи:

Моделювання структури оплати

Фіксована оплата

Наймання висококваліфікованих спеціалістів

Висока оплата праці

Очікування високопрофесійного виконання роботи

Оплата, що залежить від рівня виконання

Наймання висококваліфікованих спеціалістів

Очікування високопрофесійного виконання роботи

Оплата праці у разі досягнення високих результатів

Світлана
Полугаєва

Консультант із питань управління
персоналом Українського центру після-
приватизаційної підтримки підприємств

1. Початковий етап

1.1. Визначення філософії компанії щодо системи матеріального заохочення. Це має дати вичерпні відповіді на такі запитання:

- ◆ якому рівню оплати надає перевагу компанія порівняно з конкурентами?

- ◆ яка частина оплати буде фіксованою?

- ◆ що компанія на сьогоднішньому етапі розвитку вважає для себе найважливішим — забезпечення зовнішньої конкурентоспроможності на ринку праці (наскільки більшою чи меншою є оплата праці порівняно з конкурентами) чи встановлення внутрішньої корпоративної справедливості (праця кожного співробітника оплачується залежно від складності виконуваних функціональних обов'язків, від професійного рівня співробітника тощо)?

Крім того, раціональна філософія системи матеріального заохочення покликана забезпечувати загальну бізнес-стратегію компанії.

1.2. Визначення цілей системи матеріального заохочення. Серед них виділяються такі напрями:

- ◆ вибір ідеальної для даної компанії моделі;

- ◆ визначення ступеня реорганізації;

- ◆ планування і розрахунок фонду оплати праці.

Протягом початкового етапу найважливішу роль виконують висококваліфіковані спеціалісти компанії у галузі управління персоналом. Консультанти можуть організувати обговорення, надати допомогу у виборі моделей і здійснювати методичну підтримку в процесі впровадження.

2. Етап проектування

2.1. Аналіз посад.

Полягає у визначенні відмінних рис усіх посад компанії. Для результативності аналізу опис посад повинен бути повним і детальним.

2.2. Побудова ієрархічного “дерева”

компанії.

На підставі опису посад та обраних критеріїв оцінки (складність роботи, відповідальність тощо) спеціалісти-аналітики встановлюють порівняльну “цінність” посад, яка, в свою чергу, слугує підґрунтам для побудови ієархії посад у компанії.

2.3. Оцінка конкурентоспроможності рівня заробітної плати компанії на ринку праці.

Оцінка конкурентоспроможності дає змогу визначати конкурентів компанії на ринку праці, зіставляти їхні і свої витрати на оплату праці.

2.4. Ранжування посадових окладів — визначення мінімуму і максимуму для кожної категорії посад.

Це один із найважливіших етапів розробки системи матеріального заохочення. Необхідно віднайти оптимальну різницю в оплаті мінімуму і максимуму щодо кожної посади. Наприклад, оклади бухгалтерів компанії можуть коливатися у межах 350—370 гривень. Виникає запитання: чи будуть зацікавлені співробітники брати на себе більший обсяг відповідальності та ширше коло обов’язків із різницею в окладі лише 20 гривень? З другого боку, якщо різниця дуже велика (350—700 гривень), це також не сприятиме мотивації праці співробітників, оскільки виникатиме чимало перешкод суб’єктивного характеру на шляху до швидкої кар’єри.

2.5. Визначення структури оплати праці, розробка підходів до оцінки діяльності співробітників та встановлення принципів змін (підвищення, зниження) заробітної плати.

Ці завдання є основними у визначенні стимулюючого впливу системи матеріального заохочення.

Важливо зазначити: проектування — процес переважно дослідницький, та-кий, що потребує спеціальних знань і досвіду, тому бажано, щоб основну частину цієї роботи виконували професіональні консультанти. Слід враховувати, що пропозиції, зроблені стороннimi консультантами, сприймаються співробітниками з більшою довірою, ніж пропозиції “своїх” колег.

3. Етап впровадження.

Розробка програмного забезпечення

Зрозуміло, що процес впровадження потребує передусім розробки відповідного програмного забезпечення: оперативного розрахунку заробітної плати, премій та інших виплат, передбачених законодавством і внутрішніми положеннями компанії. Для створення такого виду прикладного комп’ютерного забезпечення найдоцільніше звер-

Оцінний аркуш визначення політики компанії у галузі змінної заробітної плати		
Види змінної заробітної плати (ЗЗП)	Фінансова винагорода	Підвищення оплати Премії Одноразові виплати Система пільг, які надаються співробітникам (безплатна освіта, пільгова ставка кредиту тощо)
	Нефінансова винагорода	Розширення сфери відповідальності і/або повноважень Збільшення кар’єрних можливостей Підвищення рівня самостійності у прийнятті рішень Краща організація робочого місця Публічне визнання заслуг, досягнень
Величина ЗЗП	Співвідношення між частинами заробітної плати	Відсоток базової заробітної плати Абсолютний розмір усієї винагороди
	Варіативність	Невизначені межі Визначення максимального рівня Визначення мінімального рівня Нульовий бонус
	Часовий показник	Короткостроковий (оперативний: місячний, квартальний, річний) Довгостроковий (стратегічний: 1, 2, 3 роки)
Підстави (ЗЗП)	Орієнтація на результат	Результат діяльності компанії Результат діяльності підрозділів Комбінація обох видів результатів
Критерії оцінки діяльності	Фінансові показники	Прибуток компанії Прямий прибуток підрозділу Дохід до оподаткування (компанії, підрозділу) Обсяг повернених коштів Чистий прибуток тощо
	Нефінансові показники	Зростання продажу продукції (послуг) Частка участі в ринку Ступінь задоволеності потреб клієнта Якість продукції (послуг) Соціальна відповідальність компанії (виробництво, що не завдає шкоди довкіллю) Розвиток персоналу тощо
Критерії порівняння, зіставлення	Період часу	Щорічна діяльність Порівняльний розвиток, розвиток у часі
	Порівняльні показники діяльності компаній аналогічного сектора економіки	Прибуток Показники попередніх періодів діяльності Показники діяльності конкурентів
Визначення (ЗЗП)	Система розрахунків	Математичний підхід (формула) Аналітична оцінка результатів (метод порівняння, аналіз) Суб’єктивний підхід Комбінований підхід
Система виплат	Види виплат	Готівка У вигляді акцій компанії У вигляді інших цінних паперів Виплати продукцією компанії тощо

нутися за допомогою до експертів.

Для створення систем матеріального заохочення компанії можуть використовуватися як окремі моделі, так і комбіновані їх варіанти. У разі використання комбінованої моделі пропорції

фіксованої і змінної частин заробітної плати залежать від політики матеріального заохочення компанії і можуть встановлюватися диференційовано навіть щодо окремої посади.

Кредитування /

Кредитоспроможність позичальника та методи її оцінки

Кредитні операції — основа банківського бізнесу, оскільки вони є головною статтею доходу банку. Однак із такими операціями пов'язаний певний ризик — імовірність втрати всієї або частини вартості активів, що існують у формі позик, врахованих кредитною організацією векселів, гарантій та поручительств, виданих банком. Цей ризик може бути спричинений:

- нездатністю позичальника створити адекватний майбутній грошовий потік у зв'язку з непередбачуваними несприятливими змінами у діловому, економічному чи політичному середовищі, в якому оперує позичальник;
- невпевненістю у майбутній вартості та якості застави під кредит;
- сумнівною діловою репутацією позичальника.

Саме тому кредитний ризик як один із видів банківських ризиків є головним об'єктом уваги фінансово-кредитних установ. Кредитна політика банків повинна обов'язково враховувати можливість цих ризиків, запобігати їх виникненню та кваліфіковано ними управляти, тобто зводити до мінімуму можливі негативні наслідки кредитних операцій. Адже банкіри праґнуть чи принаймні повинні прагнути уникати ризику навіть більше, ніж інші кредитори, оскільки дають у позику не свої власні гроші, а кошти своїх кредиторів.

Разом із тим чим нижчий рівень ризику, тим меншим може виявиться прибуток банку, адже найбільші прибутки фінансово-кредитні установи зазвичай отримують саме в результаті операцій із високим ступенем ризику. Як правило, банки намагаються вибрати оптимальне співвідношення між ступенем ризику та дохідністю операції. Адже неповернення або неповне повернення виданих кредитів впливає на вартість кредитної частини банківського портфеля активів, а це, в свою чергу, позначається на власному капіталі банку. Ось чому в процесі кредитування банкові необхідно одержати якомога точнішу оцінку кредитного ризику. У процесі його визначення необхідно враховувати безліч чинників. Вони групуються у екзогенні (зовнішні, такі, що пов'язані зі станом

економічного середовища, зокрема — з кон'юнктурою) та ендогенні (внутрішні, такі, що викликані помилковими діями самого банку). Можливості управління зовнішніми факторами обмежені, хоча завдяки своєчасним заходам банк може певною мірою пом'якшити їх вплив і уникнути значних збитків. Однак основні важелі управління кредитним ризиком слід шукати у сфері внутрішньої політики банків.

Інструкцією НБУ "Про порядок регулювання та аналіз діяльності комерційних банків" встановлено певні нормативи, які регулюють кредитні ризики банківської системи:

1. Максимальний розмір ризику на одного позичальника.

Загальна сума зобов'язань будь-якого позичальника перед банком у результаті надання останнім одного або кількох кредитів не повинна перевищувати 25% власних коштів банку.

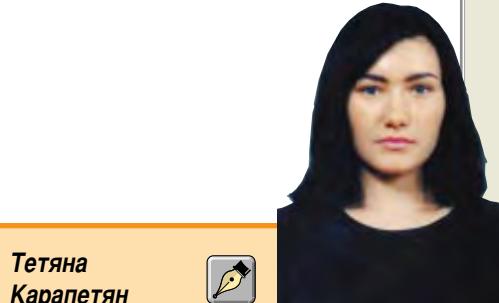
Схема 1. Методи оцінки кредитного ризику

2. Норматив "великих" кредитних ризиків, що встановлюється як співвідношення сукупного розміру великих кредитних ризиків та власних коштів (капіталу) комерційного банку (у відсотках).

Рішення про надання "великого" кредиту має бути оформлене відповідним висновком кредитного комітету комерційного банку, затвердженим правлінням. Максимальне значення цього кредиту не повинно перевищувати 8-кратний розмір власних коштів банку.

3. Норматив інвестування, який характеризує використання власних коштів банку для придбання часток (акцій, інших цінних паперів) акціонерних товариств, інших підприємств та недержавних боргових зобов'язань. Норматив встановлюється у формі процентного співвідношення між розміром коштів, які інвестуються, та загальною сумою власних коштів комерційного банку. Максимально допустиме його значення

Тетяна
Карапетян

Аспірант Тернопільської
академії народного господарства

не повинно перевищувати 50%.

Загалом методи оцінки кредитного ризику можна поділити, на нашу думку, на такі види: **вербалні, якісні, статистичні та числові** (схема 1).

Ризик позичкових операцій комерційного банку безпосередньо залежить від якісної оцінки кредитоспроможності позичальника. Оцінка фінансового стану позичальника, його кредитної історії, обумовленості інвестиційного чи комерційного проекту дає змогу знизити імовірність втрати банківських активів.

Зауважимо, що останнім часом в українській економічній літературі з'явилось чимало публікацій із цього питання, однак проблему рано вважати досить вивченою. Адже й досі, як у теорії, так і на практиці немає єдиного підходу до визначення цілої низки показників: бухгалтерської звітності, грошового потоку, брутто-доходів тощо. До того ж через економічну нестабільність і правову неврегульованість іноді у показниках звітності трапляються справжні парадокси: часом ідентичні показники виявляються підставою вважати одне підприємство збитковим, а інше — прибутковим. Оцінюючи кредитоспроможність позичальника, потрібно переконатися у його здатності залучити на свої рахунки кошти, достатні для погашення основного боргу та сплати відповідних процентів, зібрати інформацію, що характеризує вид діяльності позичальника (загальні відомості про підприємство, вид продукції, що виробляється, зайнятість працюючих, наявність робочих місць тощо), компетентність керівництва, рейтингову оцінку акцій, фінансові результати, рейтинг продукції. Структуру цієї роботи банку відображенено на схемі 2.

Комерційними банками різних країн на сьогодні випробувано багато систем оцінки кредитоспроможності позичальників. Ці системи відрізняються одною від одної кількістю показників, що застосовуються як складові частини загального рейтингу позичальника, а також різними методиками складання характеристи-

стик та визначення їх пріоритетності.

Наприклад, у практиці банків США застосовується “правило п’яти сі” [1]:

- character (репутація позичальника);
- capital (капітал, майно);
- capacity (фінансові можливості);
- collateral (забезпечення);
- conditions (загальні економічні умови).

Останнім часом знайшли своє втілення в практиці європейських, американських, російських та деяких українських банків й інші методики аналізу кредитоспроможності клієнта — система CAMPARI та PARTS, які ґрунтуються на послідовному розгляді зафікованих у кредитній заявці та фінансових документах найсуттєвіших факторів, що характеризують клієнта, з метою виявлення потенційного ризику надання конкретної позики [2]. Назва CAMPARI утворюється з початкових літер слів:

C — character — репутація, особисті якості клієнта;

A — ability — спроможність повернути позику;

M — margin — маржа, дохідність;

P — purpose — цільове призначення позики;

A — amount — розмір позики;

R — repayment — умови погашення кредиту;

I — insurance — забезпечення, страхування ризику непогашення позики.

Назва PARTS утворюється із початкових літер таких слів:

P — purpose — ціль;

A — amount — розмір кредиту;

R — repayment — умови погашення основного боргу та процентів за ним;

T — terms — строк кредиту;

S — security — забезпечення.

Ці методики оцінки кредитоспроможності позичальника стали досить популярними завдяки вдалому поєднанню в них аналізу особистих та ділових якостей клієнта.

Та все ж класичним підходом до оцінки кредитоспроможності позичальника вважається аналіз бухгалтерського балансу підприємства. Однак бухгалтерська звітність — не єдине джерело інформації для аналізу кредитоспроможності. Слід мати на увазі, що більшість фінансових показників дає лише загальне уявлення про стан клієнта. Тому банкам при детальному аналізі кредитоспроможності позичальника, крім балансових даних, потрібно мати додаткові відомості, в першу чергу розшифровки окремих рахунків. До таких показників, які дають оцінку поточних активів підприємства, пов’язаних із його поточними зобов’язаннями,

на нашу думку, належать такі важливі аспекти кредитоспроможності позичальника, як платоспроможність, ліквідність та обіговий капітал. Варто зазначити, що єдиних підходів до визначення цих показників поки що не існує.

Для об’єктивної оцінки фінансового стану позичальника слід брати до уваги можливу наявність у балансі зокрема балансу-нетто, балансу-брutto, а також інших статей, які не відображають ні вартості майна, ні величини джерел коштів підприємства. Крім того, перед початком аналізу кредитоспроможності для наочності можна скласти аналітичний баланс, у якому розміщено статті активу за ступенем зростання ліквідності і статті пасиву за

$$+ 0.6X_4 + 1.0X_5, \text{ де}$$

X_1 — відношення обігового капіталу до сукупних активів;

X_2 — відношення нерозподіленого прибутку до сукупних активів;

X_3 — відношення брутто-доходу до сукупних активів;

X_4 — ринкова оцінка загальної залогованості;

X_5 — відношення обсягів продажу до сукупних активів.

Значення Z відображає рівень ризику банкрутства підприємства.

Границя Z є значення $Z=2.675$.

Якщо $Z < 2.675$, це означає, що підприємство наближається до банкрутства. Якщо $Z > 2.675$, можна вважати, що його фінансовий стан надійний.

Модель досить проста. Та оскільки вона обчислюється на основі емпіричних даних, то результати, отримані за цією формулою, у кожному конкретному випадку потрібно перевіряти й за іншими методами.

Існує чимало способів оцінки кредитоспроможності, зокрема:

- на основі системи фінансових коефіцієнтів;

- на основі аналізу грошових потоків;

- на основі аналізу ділового ризику.

Вони доповнюють один одній. Так, аналіз ділового ризику дає змогу оцінити кредитоспроможність клієнта в момент укладення угоди лише щодо однієї позики та пов’язаного з нею грошово-го потоку. Система фінансових коефіцієнтів прогнозує ризик із врахуванням сукупного боргу. Аналіз грошово-го потоку клієнта показує граничні розміри нових позик, а також слабкі місця управління підприємством, що може впливати на передумови кредитування.

Зважаючи на кризовий стан економіки, масові неплатежі, робити ставку на один із методів оцінки кредитоспроможності позичальника ризикованим. На сучасному етапі доцільно застосовувати різні методи визначення кредитоспроможності позичальника, причому застосовувати їх у комплексі. □

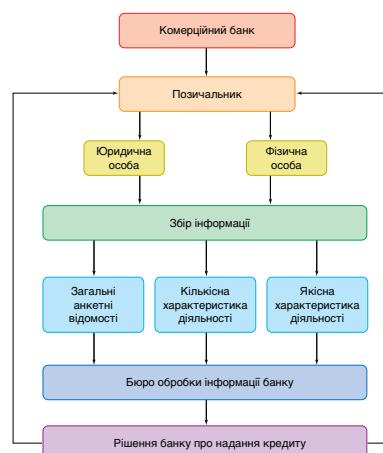
Література.

1. Кущуев А. А. Показатели платежеспособности и ликвидности в оценке кредитоспособности заемщика // Деньги и кредит. — 1996. — №12. — С. 55—60.

2. Власова М.И. Анализ кредитоспособности клиента коммерческого банка // Банковское дело. — 1997. — №3. — С.20—23.

3. Єпіфанов А., Міщенко В. Проблеми кредитування та оцінки кредитоспроможності клієнтів банку // Банківська справа. — 1997. — №5. — С. 39—45.

Схема 2. Структура підготовки до надання кредиту

ступенем терміновості зобов’язання. Для точнішої оцінки кредитоспроможності доцільно простежити за динамікою балансів позичальника хоча б за останні два роки (а найкраще — за максимально можливу кількість років) з обов’язковим аналізом чинників, що впливали на рівень відповідних коефіцієнтів і показників.

Нині в окремих банках для оцінки якості потенційних позичальників застосовують методи, що ґрунтуються на різноманітних статистичних моделях. Триває пошук стандартних підходів до об’єктивної характеристики позичальника, зокрема, числових критеріїв, які можна було б розраховувати на основі наданих клієнтами матеріалів, і класифікувати потенційних позичальників на надійних і ненадійних.

Прикладом такої класифікаційної моделі може бути розроблена групою американських економістів “Z-модель”, яка застосовується банками для кредитного аналізу [3]:

$$Z = 1.2X_1 + 1.4X_2 + 3.3X_3 +$$

Орієнтири /

Ключові принципи ефективного банківського нагляду

Ефективний нагляд за діяльністю банків є однією з основних передумов стабільності економічного середовища. Завдання наглядового органу полягає у гарантуванні безпеки і надійного функціонування банків. Для цього вони повинні мати у своєму розпорядженні адекватні капітал і резерви, необхідні для покриття ризиків, що виникають у процесі виконання банківських операцій. Надійний ефективний банківський нагляд — це суспільний товар, який неможливо придбати на ринку, але який, разом зі зваженою макроекономічною політикою, відіграє життєво важливу роль у забезпеченні фінансової стабільності будь-якої країни. Витрати на проведення банківського нагляду справді велиki, але, як показала практика, збитки, завдані внаслідок неефективності нагляду, виявляються незрівнянно більшими.

Інтернаціоналізацією банківської справи та об'єктивним процесом змінення взаємовідносин між банками різних країн світу пояснюється активність Базельського комітету з питань регулювання діяльності банків (надалі — Комітет) стосовно визначення рамок проведення ефективного банківського нагляду. Комітетом розроблено і затверджено Ключові принципи

Ефективний банківський нагляд — запорука стабільного економічного середовища

ефективного банківського нагляду (надалі — принципи), які покликані стати орієнтирами для наглядових органів усіх країн світу.

У процесі розробки принципів врахувалися такі засади:

- основна мета нагляду полягає в тому, щоб забезпечувати стабільність фінансової системи і довір'я до неї з боку вкладників та інших кредиторів;

- для ефективного виконання своїх обов'язків наглядовий орган повинен мати операційну незалежність, кошти, повноваження отримувати від банків інформацію, право примусового виконання його рішень;

- наглядовий орган має розуміти характер ділової активності банків і вживати заходів щодо забезпечення ними

адекватного управління ризиками;

- орган нагляду повинен стежити за тим, щоб банки мали у своєму розпорядженні ресурси, необхідні для покриття ризиків, достатній обсяг капіталу, надійний менеджмент, систему бухгалтерської звітності та внутрішнього контролю;

- тісне співробітництво наглядових органів різних країн є об'єктивною необхідністю.

Принципи стосуються:

- передумов ефективного банківського нагляду (принцип 1);
- ліцензування і структури нагляду (принципи 2—5);
- пруденційних правил і вимог (принципи 6—15);
- методів поточного банківського нагляду (принципи 16—20);
- вимог щодо інформації (принцип 21);
- офіційних повноважень наглядових органів (принцип 22);
- транснаціональних банківських операцій (принципи 23—25).

Нижче наводимо перелік Ключових принципів ефективного банківського нагляду.

Передумови ефективного банківського нагляду

Принцип 1. Ефективною системою банківського нагляду в країні повинні передбачатися:

- чітке визначення відповідальності і цілей органу, який займається регулюванням діяльності банків;
- наявність необхідних ресурсів та оперативна незалежність органу банківського нагляду;
- правові норми банківського нагляду, в тому числі положення щодо надання дозволу на створення банку і поточного нагляду за його діяльністю;
- повноваження органу банківського нагляду розглядати питання про відповідальність діяльності банків чинному законодавству, а також вимогам безпеки і надійності;

- правовий захист працівників органів банківського нагляду;
- унормування обміну інформацією між органом банківського нагляду та іншими контролюючими органами, а

Ігор
Горячек

Заступник начальника управління реєстрації та ліцензування банків Нціонального банку України

також захисту конфіденційності такої інформації.

Ліцензування і структура нагляду

Принцип 2. Необхідно чітко з'ясувати, які види діяльності дозволено банкам, що отримали ліцензію і є об'єктом нагляду, а також установити контроль за правомірністю використання терміна "банк" у найменуванні різних установ.

Принцип 3. Орган, який надає банкам ліцензії, повинен мати право встановлювати критерії, за якими надаються ліцензії, та право відхиляти заявики тих установ, які не відповідають цим критеріям. Процесом ліцензування мають передбачатися як мінімум визначення форми і структури власності банку, оцінка кваліфікаційного рівня його директорів та представників керівної управлінської ланки, операційного плану, механізму внутрішнього контролю, прогнозного фінансового стану (включаючи стан формування капіталу). Якщо власником або батьківською організацією банку є іноземний банк, то органові, який надає ліцензії, необхідно отримати на це попередню згоду органу банківського нагляду країни походження банківської установи.

Принцип 4. Орган банківського нагляду повинен мати право розглядати і відхиляти будь-яку пропозицію щодо передачі іншим сторонам значної частки власності банків.

Принцип 5. Орган банківського нагляду повинен мати право встановлювати критерії щодо величин придбань або інвестицій банків із тим, аби корпоративні філії чи інші структури не наражали банки на ризик і не створювали перешкод для здійснення ефективного банківського нагляду.

Пруденційні правила і вимоги

Принцип 6. Орган банківського нагляду має встановлювати обачні мінімальні вимоги щодо достатності капіталу для банків. Вимоги повинні враховувати ризики банківської діяльності та спроможність банків відшкодувати

збитки.

Принцип 7. Важливим елементом ефективного нагляду є оцінка політики, практичних методів і процедур банків у сфері надання кредитів і розміщення інвестицій, а також щоденного управління портфелями кредитів та інвестицій.

Принцип 8. Орган банківського нагляду повинен бути впевненим у тому, що банки мають і щоденно застосовують політику, практичні методи і процедури щодо оцінки якості активів, достатності резервів для покриття ідентифікованих сумнівних боргів і загальних резервів для відшкодування втрат за кредитами.

Принцип 9. Органу банківського нагляду необхідно пересвідчитися в тому, що банки мають управлінські системи інформації, які дають змогу їхньому менеджменту ідентифікувати концентрації ризиків у кредитному та інвестиційному портфелях, а також встановлювати пруденційні межі ризику потенційних збитків від окремих позичальників або груп позичальників, пов'язаних між собою.

Принцип 10. Орган банківського нагляду має ставити перед банками, які кредитують родинні компанії та фізичних осіб за принципом “довгої руки”, вимоги щодо ефективного моніторингу цього процесу та належного контролю за ризиками.

Принцип 11. Орган банківського нагляду повинен переконатися в тому, що банки проводять відповідну політику, застосовують практичні методи і процедури, які дають змогу у процесі здійснення міжнародних позикових та інвестиційних операцій ідентифікувати, відстежувати й контролювати ризик неплатоспроможності суверенної держави, трансфертний ризик, а також пересвідчитися у тому, що банки сформували належні резерви для покриття таких ризиків.

Принцип 12. Орган банківського нагляду повинен упевнитися в тому, що банки мають системи, які дають змогу точно оцінювати, відстежувати та ефективно контролювати ринкові ризики. Орган банківського нагляду має володіти повноваженням установлювати конкретні ліміти і (або) вимоги щодо капіталу банків для покриття потенційного ринкового ризику.

Принцип 13. Орган банківського нагляду повинен пересвідчитися в тому, що банки розробили комплексну систему управління ризиками (в тому числі відповідний нагляд із боку менеджменту), яка дає змогу ідентифікувати, оцінювати, відстежувати і контролювати всі види матеріальних ризиків, і що ці

банки мають капітал для їх покриття.

Принцип 14. Орган банківського нагляду мусить бути впевнений у тому, що банки мають систему внутрішнього контролю, адекватну характеру і масштабам їхньої діяльності.

Внутрішній контроль повинен передбачати:

- ➡ чітку процедуру делегування повноважень і відповідальності;
- ➡ розподіл функцій у разі взяття зобов'язань від імені банку;
- ➡ виплату фондів і надання звітності щодо активів і пасивів;
- ➡ узгодження цих процесів;
- ➡ гарантію збереження активів;
- ➡ відповідний внутрішній або зовнішній аудит.

Принцип 15. Орган банківського нагляду повинен пересвідчитися, що банки застосовують адекватну політику, практику і процедури (в тому числі прак-

Ключовими принципами банківського нагляду, рекомендованими Базельським комітетом, передбачаються широкі повноваження органів банківського нагляду

вило “знай свого клієнта”), які сприяють дотриманню ними високих етичних і професійних стандартів та убезпечують від злочинних елементів.

Методи поточного банківського нагляду

Принцип 16. Ефективна система банківського нагляду має складатися з відповідних форм як безпосереднього, так і заочного нагляду.

Принцип 17. Працівники органу банківського нагляду повинні підтримувати регулярні контакти з керівництвом банків і добре розумітись на банківських операціях.

Принцип 18. Органу банківського нагляду необхідно мати у своєму розпорядженні кошти для збору, оцінки та аналізу пруденційних звітів і статистичної інформації, яка надається банками як індивідуально, так і на сукупній основі.

Принцип 19. Орган банківського нагляду повинен мати у своєму розпорядженні кошти для контролю інформації шляхом перевірок банків на місцях або за допомогою зовнішніх аудиторів.

Принцип 20. Важливим елементом ефективного банківського нагляду є здатність здійснювати одночасний нагляд за цілою групою банків.

Вимоги щодо інформації

Принцип 21. Орган банківського нагляду має пересвідчитися в тому, що банки ведуть необхідну звітність на основі послідовної бухгалтерської політики і практики, даючи повне і достовірне

уявлення про власний фінансовий стан, прибутковість операцій, а також упевнитися в тому, що банки регулярно публікують фінансові звіти, реально відображаючи у них свій стан.

Офіційні повноваження наглядових органів

Принцип 22. Орган банківського нагляду повинен мати офіційні повноваження й адекватні можливості впливу, аби вживати своєчасних коригуючих заходів щодо банків, які не дотримуються встановлених пруденційних вимог (мінімальних розмірів достатності капіталу тощо), а також у разі порушення ними якихось нормативних положень або виникнення ситуації, що загрожує інтересам кредиторів і вкладників. Орган банківського нагляду повинен мати право у крайніх випадках відкликати банківську ліцензію або рекомендувати відповідним структурам відкликати її.

Транснаціональні банківські операції

Принцип 23. Орган банківського нагляду країни повинен здійснювати глобальний сукупний нагляд за своїми банками, які активно діють на міжнародних ринках, ефективно застосовуючи моніторинг і відповідні пруденційні норми щодо всіх аспектів операцій, які проводяться цими банками переважно через іноземні філії, спільні підприємства і дочірні установи.

Принцип 24. Важливими базовими елементами сукупного нагляду є контакти й обмін інформацією з наглядовими органами інших країн.

Принцип 25. Орган банківського нагляду повинен вимагати, щоб місцеві операції іноземних банків здійснювалися за тими ж стандартами, які поширюються і на вітчизняні банки, а також володіти повноваженнями щодо обміну необхідною інформацією про такі банки з наглядовими органами країни їх походження.

Базельський комітет із питань регулювання діяльності банків вважає, що дотримання кожною країною зазначених вище принципів буде кроком уперед у справі зміцнення фінансової стабільності у національному і в міжнародному масштабі. Тому Комітет має намір активізувати взаємодію з наглядовими органами різних країн світу, надавши їм значні інвестиції на технічну допомогу та навчання персоналу.

Нині Комітет продовжує розробляти найважливіші елементи банківського нагляду, зокрема стандарти, які стосуються ключових аспектів контролю за банківськими ризиками.